STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 00073

ALE VERK

Sholem Aleichem

•

Permanent preservation of this book was made possible by
Alvin & Sandra Zuckerman
in memory of
Rose & Isidore Finkelstein

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER

AMHERST, MASSACHUSETTS

413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG

WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust

Arie & Ida Crown Memorial

The Seymour Grubman Family

David and Barbara B. Hirschhorn Foundation

Max Palevsky

Robert Price

Righteous Persons Foundation

Leif D. Rosenblatt

Sarah and Ben Torchinsky

Harry and Jeanette Weinberg Foundation

AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE

National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

פון פסח ביז פסח

שלום-עליכם פֿאָלקספאָנד אויסגאַבע—ניו יאָרק, 1920

Copyright 1917 by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

ערשטע אויפלאגע	אויגוסט 1917
צווייטע אויפלאגע	דעצעמבער 1917
דריטע אויפלאגע	יולי 1918
פערטע אויפלאגע	נאוועמבער 1918
פינפטע אויפלאגע	מערץ 1919
זעקסטע אויפלאגע	מאי 1920

פון פסח ביז פסח

אינהאלט

שיר־השירים	7
דער מלך מיט דער מלכה	75
בערעלע	89
דריי לוחות	107
לאַטקעס של חנוכה	121
קאָנקורענטען	137
אפיקומן	151
דוד מלך ישראל	173
וואָס איז חנוכה?	185
פורים	209
ארבע כוסות	221
איבער אַ הינטעל	243

שיר־השירים

א יוגענד־ראָמאַן

(אין פיער טייל).

נעשריבען אין יאָהרען 1911 — 1909

שיר־השירים

א יוגענד־ראָמאַן.

ערשטער טייל.

ב ו ז י.

א.

בוזי איז אַ נאָמען, פערצוויגען פון אסתר ליבע: ליבוזי — בוזי. זי איז עלטער פון מיר מיט אַ יאָהר, און אפשר מיט צוויי, און ביידע אינאיינעם זענען מיר נישט אַלט קיין צוואַנציג יאָהר. היינט זעצט אייך אוועק, זייט מוחל, און רעכענט אויס, וויפיעל בין איך אַלט און וויפיעל זי? נאָר דאָס, מיין איך, איז נישט וויכטיג. איך וועל אייך בעסער דערצעהלען איהר ביאָגראַפיע אין קורצען.

מיין עלטערער ברודער בעני איז געזעסען אין אַ דאָרף, געהאַלטען אַ מיהל, געקאָנט שיסען פון אַ ביקס, פאָהרען רייטענדיג אויף אַ פערד און שווימען ווי אַ מזיק. איינמאָל זומער האָט ער זיך געבאָדען אין טייך און איז דערטרונקען געוואָרען. אויף איהם איז געזאָגט געוואָרען דער פסוק: „אַלע גוטע שווימער ווערען דערטרונקען“. נאָך איהם איז געבליבען אַ מיהל, צוויי פערדלעך, אַ יונגע אלמנה מיט איין קינד. די מיהל האָט מען אָפּגעלאָזט, די פערדלעך האָט מען פערקויפט, די יונגע אלמנה האָט חתונה גע־

האט און איז אוועקגעפאָהרען - ערגיץ ווייט, און דאָס קינד האָט מען געבראַכט צו אונז.
דאָס איז געווען בוזי.

ב.

אז דער טאַטע האָט ליעב בוזי'ן, ווי איין אייגען קינד, און אז די מאַמע ציטערט איבער איהר, ווי איבער אַ בת־יחידה — דאָס איז גרינג צו פערשטעהן. זיי האָבען געפונען אין איהר אַ טרייסט נאָך דעם גרויסען בראָך. אָבער איך? פאַר וואָס אַז איך קום פון חדר און טרעף נישט בוזי'ן, קריכט מיר נישט דאָס עסען אין האַלז אריין? און אַז בוזי איז געקומען, ווערד ליכטיג אין אַלע ווינקעלעך? און אַז בוזי רעדט צו מיר, לאָז איך אַראָפּ די אויגען? און אַז בוזי לאַכט פון מיר, וויין איך?
און אַז בוזי...

ג.

איך האָב לאַנג ארויסגעקוקט אויף דעם ליעבען גוטען יום־טוב פּסח. דעמאָלט וועל איך זיין פריי. איך וועל שפּיעלען מיט בוזי'ן אין ניס, ארומלויפען אין דרויסען, געהן באַרג־אַראָפּ צום טייך. דאָרט וועל איך איהר ווייזען, ווי מע לאָזט קאַטשקעלעך אויפ'ן וואַסער. אַז איך זאָג איהר, גלויבט זי מיר נישט. זי לאַכט. בכלל, גלויבט מיר בוזי נישט פון דאַנען אַהין. דאָס הייסט, זאָגען זאָגט זי מיר גאָרנישט נישט, נאָר זי לאַכט. און איך האָב פיינט, אַז מע לאַכט פון מיר. בוזי גלויבט נישט, אַז איך קאָן זיך ארויפדראַפּען אויפ'ן העכסטען בוים (איך זאָל נאָר וועלען!). בוזי גלויבט נישט, אַז איך קאָן שיסען (איך זאָל נאָר האָבען מיט וואָס!). לאָז נאָר קומען פּסח, דער ליעבער גוטער פּסח, ווען מע קאָן שוין זיין אין דרויסען, אויף דער פרייער לופט, נישט פאַר טאַטע־מאַמע אין די אויגען, — וועל איך איהר בעווייזען אזעלכע קונצען, אַז זי וועט ארויס פון די כלים!

ד.

נעקומען דער ליעבער גוטער יום־טוב פסח.

מע האָט אונז ביידען אויסגעקליידט אויף יום־טוב בגדי־מלכות. אַלץ, וואָס אויף אונז איז געווען, האָט געגלאַנצט, געשיינט און געקנאַקט. איך קוק אויף בוזי'ן און איך דערמאָן מיך אין דעם שיר־השירים, וואָס איך האָב געלערענט פאַר פסח מיט'ן רבי'ן אין חדר. אַ פסוק נאָך אַ פסוק: „הנך יפה רעיתי — שען ביזט דו, מיין חבר'טע, שען ביזט דו ביז גאָר. אויגעלעך ווי טויבעלעך, הערעלעך ווי ציעגעלעך, גליטשען זיך אַראָפּ אַ באַרג. צייהנדעלעך — ווייסע שעפעלעך, פון טייך אַרויס, איינס און איינס, איין מאַמע האָט זיי געהאַט. רויטע שנירעלעך — דיינע ליפּעלעך, אַז דו רעדסט, איז צוקער־זיס“.

זאָגט מיר, איך בעט אייך, פאַר וואָס אַז מע קוקט אויף בוזי'ן, מוז מען זיך דערמאָנען אין דעם שיר־השירים? פאַר וואָס אַז מע לערענט שיר־השירים, קומט אויף די געדאַנקען בוזי?

ה.

אַ זעלטענער ערב־פסח. אַ ליכטיגער טאָג. אַ וואַרעמער אין־דרויסען.

— געהען מיר?

אזוי זאָגט צו מיר בוזי, און איך פיהל, אַז איך ברען. די מאַמע האָט אונז ניט געזשאַלעוועט קיין ניס. פולע קעשענעס מיט ניס. זי האָט אָבער גענומען ביי אונז דאָס וואָרט, אַז מיר זאָלען איצט, פאַר'ן סדר, נישט דערוועגען זיך די ניס צו קנאַקען. שפּיעלען זיך אין ניס — וויפיעל דאָס האַרץ גלוסט. מיר לאָזען זיך געהן. די ניס לאָזען זיך הערען. אין דרויסען איז גוט. אין דרויסען איז וואויל. די זון האַלט שוין ווייט אין הימעל, קוקט שוין אַראָפּ אויף יענער זייט שטאָדט. ס'איז ברייט און גראָם און ווייך

און פריי ארום און ארום. ערטערווייז שלאָגט זיך דורך פון בארג, וואָס אויף יענער זייט שוהל, א גרעזעלע א גרינס, א פריש, א צאַפּעלדינס. מיט א קווטש און מיט א צוויץ פליהט דורך איבער אונזערע קעפּ א גלייך שנירעל פון קליינע שוועלבעלעך, און ווידער דערמאָן איך מיך אין דעם שיר־השירים פון חדר: „ה נ צ נ י ם — די שפּראָצונגען האָבען זיך שוין בעוויזען אויף דער ערד, די צייט פון דעם סאָלאָווייטשיק איז געקומען, און א קול פונ'ם ערשטען זומער־פויגעל האָט זיך געלאָזט הערען אין אונזער לאַנד“. איך פיהל מיך מאָדנע גרינג. עס דאכט זיך מיר, אז איך גאָב פליעגלען: אָט הויב איך מיך אויף און פליה.

ו.

פון שטאָדט לאָזט זיך הערען א מאָדנער הילך. עס רוישט. עס קאָכט. עס זידט. ס'איז ערב־פּסח! א זעלטענער ערב פּסח. א ליכטיגער טאָג. א וואַרעמער אין־דרויסען.

אין מיינע אויגען בעקומט אין דער מינוט די גאַנצע וועלט גאָר איין אַנדער פּנים. אונזער הויף איז א שלאָס. אונזער שטוב איז א פּאַלאַץ. איך בין א פּרינץ. בוזי איז א פּרינצעסין. די קלעצער, וואָס ליגען אָנגעוואָרפען ביי דער שטוב, זענען טענענבוימער און בוקסענבוימער, וואָס ווערען דערמאָנט אין שיר־השירים. די קאַץ, וואָס ליגט ביי דער טהיר און וואַרעמט זיך אויף דער זון, איז פון די פעלד־אינדען, פון די א י ל ו ת ־ ה ש ד ה, וואָס ווערען דערמאָנט אין שיר־השירים. דער בארג, וואָס אויף יענער זייט שוהל — דאָס איז דער ל ב נ ו ן, וואָס ווערד דערמאָנט אין שיר־השירים. די ווייבלעך און מיידלעך, וואָס שטעהען אין דרויסען און וואַשען און פּרעסען און כשר'ען אויף פּסח — דאָס זענען די טעכטער פון ירושלים, וואָס ווערען דערמאָנט אין שיר־השירים. אַלעס, אַלעס איז פון שיר־השירים.

איך נעה, די הענד אין די קעשענעס, טרייסעל מיט די ניס. די ניס קלינגען. בוזי נעהט מיט מיר טריט ביי טריט. איך קאן נישט נעהן פּאוואָלי, עס טראָגט מיך אין דער לופטען. מיר ווילט זיך פליהען, שוועבען, טראָגען זיך ווי איין אָדלער. איך לאָז מיך לויפען. בוזי לויפט מיט מיר. איך שפּרינג אויף די צענויפגעלעג־טע קלעצער, פון איין קלאָץ אויפ'ן אנדערען. בוזי שפּרינגט מיט מיר. איך אַרויף, זי אַרויף. איך אַראָפּ, זי אַראָפּ. ווער וועט זיך פריהער איינמיעדען? איך האָב געטראָפען.

— ביז וואנען איז דער שיעור?

אזוי זאָגט צו מיר בוזי. און איך ענטפער איהר מיט'ן לשון פון שיר־השירים:

— ע ד ש י פ ו ח ה י ו ם — ביז עס וועט אַ בלאָז טהון דער טאָג, ו נ ס ו ה צ ל ל י ם — און עס וועלען אנטלויפען די שאָטענס — באַ־באַ־באַ! דו האָסט זיך איינגעמיעדט, און איך נישט!

ז.

איך פיהל מיך גליקליך, וואָס בוזי קאָן נישט דאָס, וואָס איך. און אין דער זעלבער צייט האָב איך אויף איהר רחמנות. עס טהוט מיר וועה דאָס הארץ. עס דאכט זיך מיר, אַז זי איז פערזאָרגט. בוזי האָט שוין אַזאַ טבע: פּרעהליך־פּרעהליך — פּלוצים זאָל זי זיך אָוועקזעצען אין אַ ווינקעלע און וויינען שטילערהייד. וויפיעל די מאַמע זאָל זי דעמאָלט נישט טרייסטען, וויפיעל דער טאַטע זאָל זי דעמאָלט נישט קושען — עס העלפט קיין זאַך נישט. בוזי מוז זיך אויסוויינען. נאָך וועמען? נאָכ'ן טאַטען, וואָס איז אזוי פריה געשטאָרבען? צי נאָך דער מאַמע, וואָס האָט חתונה געהאַט, אָוועקגעפאָהרען און פערגעסען דעם זייִ־נעזונד? אַך, איהר מאַמע, איהר מאַמע! אַז מע דערמאָנט איהר די מאַמע, ווערד זי אַלערליי קאָלירען. זי האַלט נישט פון איהר מאַמע. זי רעדט נישט קיין

שלעכט ווארט אויף דער מאמע, נאר זי האלט נישט פון איהר. איך וויים דאס פאר געוויס. איך קאן נישט ליידען, אז בוזי זיצט פערזארגט. איך זעץ מיך אוועק נעבען איהר אויף די קלעצער און וויל איהר צעשלאגען די געדאנקען.

ח.

איך האלט די הענד אין די קעשענעס. קלינג מיט די ניס און זאג צו איהר:

— טרעף, וואס איך קאן טהון, אז איך וויל?

— וואס קאנסט דו טהון?

— אז איך וויל, געהען איבער אלע דיינע ניס צו מיר.

— וועסט זיי ביי מיר אפגעווינען?

— ניין. מיר וועלען אפילו נישט אנהויבען שפיעלען.

— וואס־זשע, וועסט זיי ביי מיר אוועקנעמען מיט געוואלד?

— ניין. זיי געהען אליין אריבער צו מיר.

זי הויבט אויף איהרע שענע אויגען אויף מיר. איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען.

איך זאג צו איהר:

— דו מיינסט, אפנים, אז איך טרייב קאטאוועס? איך האב, נארעלע, אזא שפרוך... איך זאג א פסוק...

זי עפענט אויף די אויגען נאך שטארקער. איך פיהל מיך גרויס. איך געב איהר צו פערשטעהן, ווי א גרויסער, ווי א העלד:

— מיר, יונגלעך, קאנען אלסדינג. ביי אונז אין חדר איז דא א חבר, שייקע דער בלינדער רופט מען איהם (ער איז א בלינדער אויף איין אויג), וויסט ער אלסדינג. ס'איז נאר נישטא אזא זאך אויף דער וועלט, וואס שייקע זאל נישט וויסען. אפילו קבלה. ווייסט דו, וואס הייסט קבלה?

ניין. פון וואנען זאל זי וויסען? איך פיהל מיך אויפ'ן זיעבע־טען הימעל, וואס איך קאן איהר געבען א לעקציע וועגען קבלה.

— קבלה, נארעלע, איז אזא זאך, וואס קומט צוניטע. מיט קבלה קאן איך מאכען אזוי, אז איך זאל דיך זעהן, און דו מיך נישט. מיט קבלה קאן איך צאפען וויין פון א שטיין און גאלד פון דער וואנט. מיט קבלה קאן איך מאכען אזוי, אז מיר ביידע, אזוי ווי מיר זיצען אטא, זאלען מיר זיך אויפהויבען ביז צו דער חמארע און נאך העכער פון דער חמארע!...

ט.

אויפהויבען זיך אין דער הויך מיט בוזי'ן דורך קבלה ביז דער חמארע, און נאך העכער פון דער חמארע, און אוועקפליהען מיט איהר וויים-ווייט, אויף יענער זייט אוקינוס, — דאס איז געווען איינער פון מיינע בעסטע חלומות. דארט, אויף יענער זייט אוקינוס, הויבט זיך דאך אן דאס לאנד פון די קארליקעס, וואס קומען ארוים פון די גבורים פון דוד המלך'ס צייטען. די קארלי־קעס זענען דאך בטבע זעהר גוטע מענשעלעך. לעבען — לעבען זיי נאר פון צוקערקעס מיט מאנדעל־מילך, שפיעלען גאנצע טעג אויף קליינע פייפעלעך און טאנצען אלע אינאיינעם א „קאראהאד“, האבען קיין מורא נישט פאר קיין זאך און האבען ליעב געסט. פון אונז אז עס קומט עמיצער צו פאהרען, געבען זיי איהם עסען און טרינקען, שענקען איהם די טהייערסטע קליידער מיט אהן א שיעור זילבערנע און גאלדענע כלים, און פאר'ן אוועקפאהרען שטו־פען זיי איהם אן פולע קעשענעס מיט דימענטען און מיט ברי־ליאנטען, וואס וואלגערען זיך ביי זיי, ווי, למשל, ביי אונז מיסט אויף דער גאס.

— ווי מיסט אויף דער גאס? נו?

אזוי האט מיר א מאל א זאג געטהאן בוזי, אז איך האב איהר דערצעהלט פון די קארליקעס.

— דו גלויבסט נישט?

— און דו גלויבסט?

— פאַר וואָס נישט?
— וואו האָסטו דאָס געהערט?
— וואָס הייסט, וואו? אין חדר.
— אַך! אין חדר?...

נידעריגער, נידעריגער לאָזט זיך אַראָפּ די זון און בעפאַרבט דעם הימעל מיט אַ רויטען פּאַס פון גין־גאָלד. דאָס גאָלד שיינט אָפּ אין בוזי׳ס אויגען. זיי באָדען זיך אין גאָלד!

י.

מיר ווילט זיך זעהר, אַז בוזי זאָל נתפּעל ווערען פון שייקעס מעטאָדע און פון די קונצען, וואָס איך קאָן מאַכען מיט קבלה. בוזי אָבער הויבט נישט אָן נתפּעל צו ווערען. אדרבה, עס ווייזט זיך מיר אויס, אַז זי לאַכט. וואָס דען בעווייזט זי מיר אַלע איהרע פערעלדיגע ציינדלעך? עס הויבט מיך אָן פערדריסען און איך זאָג צו איהר:

— דו גלויבסט מיר אפשר נישט?

בוזי לאַכט.

— דו מיינסט אפשר, אַז איך באַריהם זיך? אַז איך טראַכט אויס פון קאָפּ ליגענס?

בוזי לאַכט נאָך שטאַרקער. ע! וויבאַלד אזוי, דאַרף מען זיך מיט איהר אָפּרעכענען! איך ווייס שוין מיט וואָס. איך זאָג צו איהר:

— דער חסרון איז, וואָס דו ווייסט נישט, וואָס הייסט קבלה. דו זאָלסט וויסען, וואָס קבלה איז, וואָלסטו אזוי נישט געלאַכט. מיט קבלה, אַז איך וויל, קאָן איך אַראָפּברענגען אַהער דיין מאַמע. יאָ־יאָ. און אַז דו וועסט מיך שטאַרק בעטען, ברענג איך דיר זי נאָך היינטיגע נאַכט, רייטענדיג אויף אַ שטעקען.

מיט אַ מאָל הערט זי אויף צו לאַכען. אַ וואָלקענדעל איז אי־בערגעלאָפען איבער איהר שען ליכטיג פּנים, און עס ווייזט זיך

מיר אויס, אַז די זון איז פּלוצים פערפאַלען געוואָרען. אויס זון. אויס טאָג. איך האָב מורא, אַז איך האָב אַ ביסעל איבערגעחאַפּט די מאָס. איך האָב נישט בעדאַרפט אָנריהרען איהר וועהטיג — די מאַמע איהרע. איך האָב חרטה אויף דער מעשה. מע דאַרף עס פערגלעטען. מע דאַרף זיך מיט איהר איבערבעטען. איך רוק מיך צו צו איהר. זי קעהרט זיך אָפּ פון מיר. איך וויל זי נעמען ביי דער האנד. איך וויל איהר זאָגען מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „שׁ וּ ב י, שׁ וּ ב י, ה שׁ וּ ל מ י ת — קעהר זיך אום צו מיר, בוזי!...“ פּלוצים הערט זיך אַ קול פון שטוב אַרויס:

— שימעק! שימעק?

שימעק — דאָס בין איך. דאָס רופט מיך מיין מאַמע, איך זאָל געהן מיט'ן טאַטען אין שוהל אַריין.

יא.

דאָס געהן מיט'ן טאַטען אין שוהל אַריין ערב־פּסח דאַוונען — וואָס קאָן שוין זיין אַ גרעסערער פערגעניגען? וואָס איז ווערטה דאָס אַליין, וואָס מען איז אָנגעטהאָן פון קאָפּ ביז פוס שפּאָגעל־ניי, און ס'איז דאָ מיט וואָס צו בעווייזען זיך פאַר די חברים? היינט דאָס דאַוונען? דער ערשטער יום־טוב'דיגער מעריב? דער ערשטער יום־טוב'דיגער ברכו? אך! וויפיעל תענוגים דער גוטער גאָט האָט אָנגעגרייט פון אידישע קינדערס וועגען!

— שימעק! שימעק?

די מאַמע מיינע האָט קיין צייט נישט. „איך וועל געהן, איך וועל באַלד געהן, אָטאָ געה איך! איך וויל נאָר זאָגען בוזי'ן צוויי ווערטער. מעהר נישט ווי צוויי ווערטער“...

און איך זאָג איהר צוויי ווערטער. איך בין זיך מודה פאַר איהר, אַז דאָס, וואָס איך האָב איהר אָט ערשט געזאָגט, איז נישט אמת. מאַכען מיט קבלה אַזוי, אַז יענער זאָל פליהען — דאָס קאָן מען נישט. אַליין — יאָ, איך אַליין זאָל פליהען — דאָס קאָן איך.

און דאָס וועל איך איהר ווייזען. לאָז נאָר איבערגעהן דער יום־טוב, אזוי מאַך איך די ערשטע פּרוב. איך וועל זיך אויפהויבען פאַר איהר אין די אויגען, אָט דאָ אויף דעם אָרט, וואו די קלעצער ליגען, און וועל אין איין מינוט זיין שוין אויף יענער זייט חמארע. פון דאָרט וועל איך זיך נעמען רעכטס, אהינצו־צו — זעהסט דו? — דאָרט ענדיגט זיך אַלסדינגג און עס הויבט זיך שוין אָן דער ים־הקרח.

יב.

בוזי הערט זיך צו מיט קאָפּ. די זון שיקט איהרע לעצטע שטראַהלען, צעקושט זיך מיט דער ערד.

— וואָס הייסט דאָס ים־הקרח? — פרעגט מיך בוזי.

— ים־הקרח ווייסט דו נישט? ים־הקרח הייסט דער פערגליווערטער ים. דאָס וואַסער איז געדיכט אזוי ווי לעבער און געזאַלצען אזוי ווי ליאַג. קיין אָקרענטען געהען נישט אויף איהם, און מענשען, אַז זיי האַפּען זיך אהין אריין, קאָנען זיי שוין צוריק נישט קומען קיינמאָל.

בוזי קוקט אויף מיר מיט גרויסע אויגען.

— למאי זשע זאָלסט דו געהן אהין?

— איך געה דען, נאַרעלע? איך פליה דאָך. איך פליה פון אויבען, אזוי ווי איין אָדלער. אין עטליכע מינוט בין איך דאָך שוין ווידער אויף דער יבשה. דאָרט הויבען זיך אָן די צוועלף הויכע בערג, וואָס שפּריצען מיט פייער, און אויפ'ן צוועלפטען בארג, סאַמע ביי'ם שפּיץ, שטעל איך זיך אָפּ און געה צו־פוס זיעבען מייל, ביז איך קום צו אַ געדיכטען וואַלד. נאָכדעם געה איך וואַלד־איין, וואַלד־אויס, ביז איך קום־צו צו אַ קליין וואַסערעל. דאָס וואַסערעל שווים איך אריבער און צעהל אָפּ זיעבען מאָל זיעבען, וואַכסט אויס פאַר מיר איין אַלטיטשקער מיט אַ לאַנגען באָרד און פרעגט מיך: „וואָס איז דיין באַגעהר?“ זאָג איך איהם: „פיהר מיך אָפּ צו דער בת־מלכה“.

— וואָסער בת־מלכה?

אזוי זאָגט צו מיר בוזי, און עס דאַכט זיך מיר, אַז זי איז דערשראָקען.

— די בת־מלכה — דאָס איז די שענע פּרינצעסין, וואָס מע האָט זי אויפגעהאַפּט פון אונטער דער חופּה און מע האָט זי פאַר־כשופ׳ט און אוועקגעפיהרט און אריינגעזעצט אין אַ קרישטאָלענעם פּאַלאַץ, שוין זיעבען יאָהר...

— וואָס זשע געהער זיך עס אָן מיט דיר?

— וואָס הייסט, וואָס געהער זיך עס אָן מיט מיר? איך דאַרף דאָך זי באַפרייען.

— דו דאַרפסט זי באַפרייען?

— ווער דען?

— מע דאַרף נישט פליהען אזוי ווייט. פאָלג מיך, מע דאַרף נישט!...

יג.

און בוזי נעמט מיך אָן ביי דער האַנד, און איך פיהל, ווי איהר קליין ווייס הענטעל איז קאַלט. איך קוק איהר אין די אויגען אריין און איך זעה, ווי עס שיינט זיך אָפּ אין זיי די גין־גאָלדענע זון, וואָס געזעגענט זיך מיט׳ן טאָג, מיט׳ן ערשטען ליכטיגען וואַ־רעמען ערב־פּסח טאָג. ביסלעכווייז שטאַרבט אָפּ דער דאָזיגער טאָג. ווי אַ ליכט ווערד אויסגעלאָשען די זון. דער הילך, וואָס איז געשטאַנען דעם גאַנצען טאָג, ווערד פערשטאַרבען. מע זעהט שוין ניט כמעט קיין לעבעדיגען מענשען אויף דער גאַס. אין די פענסטער פון די הייזלעך בעווייזען זיך פייערלעך פון די יום־טוב־דיגע בענשליכט. אַ מאָדנע, אַ הייליגע שטילקייט רינגעלט אונז אַרום, מיך מיט בוזי׳ן, און מיר פיהלען זיך פעסט צענויפגעגאָסען מיט דער דאָזיגער יום־טוב׳דיגער שטילקייט.

— שימעק! שימעק?

יד.

דאָס דריטע מאָל שוין, אַז די מאַמע רופט מיך, איך זאָל גערן מיט'ן טאַטען אין שוהל אַריין. ווייס איך דען אַליין נישט, אַז מע דאַרף גערן אין שוהל אַריין? איך וועל דאָ זיצען נאָך אַ מינוט, איין מינוט, נישט מעהר. דערהערט בוזי, אַז מע רופט מיך, רייסט זי אַרויס איהר האַנד, חאַפּט זיך אויף און טרייבט מיך:

— שימעק, דיך רופט מען דאָס, דיך. גערה־גערה. שוין צייט. גערה־גערה.

איך קלויב מיך גערן. אויסגעבלאָזען האָט דער טאָג. אויס־געלאָשען האָט די זון. פונ'ם גאָלד איז געוואָרען בלוט. אַ ווינ־טעלע האָט אַ בלאָז געטהאָן, אַ גרינגס, אַ קיהלס. בוזי טרייבט מיך, איך זאָל גערן. איך וואַרף אויף איהר דעם לעצטען בליק. גאָר נישט די בוזי, וואָס פריהער. איין אַנדער פּנים מיט איין אַנדער חן בעקומט זי אין מיינע אויגען אינ'ם דאָזיגען פער'כשופ'טען אָבענד. „די פער'כשופ'טע פּרינצעסין" — פליהט מיר דורך אַ געדאַנק אין קאָפּ. בוזי לאָזט מיך אָבער נישט לאַנג מיט מיינע געדאַנקען. זי טרייבט מיך, זי טרייבט מיך, איך זאָל גערן. איך לאָז מיך גערן און קוק מיך אום צוריק אויף דער פער'כשופ'טער פּרינצעסין, וואָס האָט זיך איינגאַנצען צעגויפגעגאָסען מיט'ן דאָ־זיגען פער'כשופ'טען פּסח־אָבענד, און איך בלייב שטעהן אַ פער'כשופּ־טער. ווייזט זי מיר אָבער מיט דער האַנד: איך זאָל גערן! איך זאָל גערן!... און עס מאַהלט זיך מיר אויס, אַז איך הער איהר קול, ווי זי זאָגט צו מיר מיט'ן לשון פון שיר־השירים:

— ב ר ח ד ו ד י — אַנטלויף, מיין געליעבטער! ו ד מ ה ל ך ל צ ב י — און זיי געגליכען צו אַ הירש, אָדער צו אַ איינד אויף די בשמים־בערג!...

צוויטער טייל.

מיר רייסען גרינס.

א.

— גיכער, בוזי, גיכער! — זאָג איך צו בוזי'ן א טאָג פאַר שבועות און נעם זי פאַר א האנד, און מיר לאָזען זיך האסטיג בארג ארויף. — דער טאָג שטעהט נישט, נארעלע. מיר דארפען דורכגעהן אזא בארג, און נאָכ'ן בארג האָבען מיר נאָך א טייכעל. איבער'ן טייכעל געהט א קלאָדקע פון ברעטער, הייסט עס „דאָס בריקעל". דאָס טייכעל לויפט, די זשאבעס קוואקען, די ברעטער שאָקלען זיך, הוידען זיך, און ערשט דאָרט, אויף יענער זייט בריקעל — דאָרט איז ערשט דער אמת'ער גן־עדן, בוזי! דאָרט ערשט הויבען זיך אָן מיינע מאיאָנטקעס.

— דיינע מאיאָנטקעס?

— מיין איך, די „לעוואדע". א גרויס פעלד, וואָס ציהט זיך, ציהט זיך אָהן א סוף, אָהן א ברעג. מיט א גרינער קאָלדרע איז דאָס איבערגעצויגען. מיט געלינקע שפרענקעלעך איז דאָס בע־שפרענקעלט. מיט רויטינקע צוויקעלעך איז דאָס בעצוויקעלט. און ריחות זאָלסט דו הערען דאָרטען — די שענסטע בשמים פון דער וועלט! און בוימער האָב איך דאָרטען, אָהן א שיעור בוימער. הויכע, צווייגענדיגע בוימער. און א בערגעל האָב איך מיר דאָרט, וואָס איך זיץ אויף דעם. וויל איך, זיץ איך מיר. וויל איך, הויב איך מיך אויף דורכ'ן „שם־המפורש" און פליה מיר, ווי איין אָד־לער, העכער פון דער חמארע. איבער פעלדער און וועלדער, איבער ימים און מדבריות, ביז איך קום אויף יענער זייט הרי־חושך...

— און פון דאָרטען — שלאָגט מיך איבער בוזי — געהסט דו צו פוס זיעבען מייל, ביז דו קומסט צו א וואסערעל.

— ניין, צו א געדיכטען וואלד... פריהער געה איך וואלד־איין, וואלד־אויס, און ערשט נאָכדעם קום איך צו א וואסערעל...

— דאָס וואַסערל שווימסט דו אַריבער און צעהלסט אָפּ זיבען מאָל זיבען...

— וואַכסט אוים פאַר מיר איין אַלטיטשקער מיט אַ לאַנגען באָרד...

— פרעגט ער דיך: „וואָס איז דיין באַגעהר?"

— זאָג איך איהם: „פיהר מיך אָפּ צו דער בת־מלכה"...

בוזי רייסט אַרויס איהר האַנד פון מיין האַנד און לאָזט זיך לויפען באַרג אַראָפּ. איך לויף איהר נאָך.

— בוזי, וואָס לויפסט דו אַזוי?

בוזי ענטפערט נישט. זי איז ברוגז. זי האָט פיינט די בת־מלכה. אַלע מעשיות האָט זי ליעב, נאָר נישט די בת־מלכה...

ב.

ווער בוזי איז — דאַרפט איהר געדענקען. איך האָב אייך שוין אַמאָל דערצעהלט. נאָר טאָמער האָט איהר פערגעסען, חזר איך אייך איבער נאָך אַמאָל.

איך האָב געהאַט איין עלטערען ברודער — בעני. איז ער דערטרונקען געוואָרען. נאָך איהם איז געבליבען אַ וואַסער־מיהל, אַ יונגע אַלמנה, צוויי פערדלעך און איין קינד. האָט מען די מיהל אָפּגעלאָזט. די פערדלעך פערקויפט. די אַלמנה האָט חתונה גע־האַט ערגיץ וויים. און דאָס קינד האָט מען געבראַכט צו אונז. דאָס איז געוועזן בוזי.

חאַ־חאַ־חאַ! אַלע מיינען, אַז איך און בוזי זענען אַ ברודער מיט אַ שוועסטער. מיין טאַטען רופט זי טאַטע. מיין מאַמען רופט זי מאַמע. און מיר צווישען זיך לעבען, ווי אַ ברודער מיט אַ שוועסטער, און האָבען זיך ליעב, ווי אַ ברודער מיט אַ שוועס־טער.

ווי אַ ברודער מיט אַ שוועסטער? פאַר וואָס זשע שעהמט זיך פאַר מיר בוזי?

איין מאָל האָט זיך געטראָפפען אַ מעשה. מיר זענען געבליבען אַליין, אַליין אין צווייען איבער דער גאַנצער שטוב. פאַרנאַכטליך איז דאָס געווען. פינסטערליך שוין. דער טאַטע איז געגאַנגען אין שוהל זאָגען קדיש נאָך מיין ברודער בעני, און די מאַמע — נאָך שוועבעלעך. איך און בוזי האָבען זיך פערשלאָגען אין אַ ווינ־קעלע און איך דערצעהל איהר מעשיות. בוזי האָט ליעב, אַז איך דערצעהל איהר מעשיות. שענע מעשיות פונ'ם חדר, מעשיות פון טויזענד איין נאַכט. זי רוקט זיך צו צו מיר גאַנץ נאָהענט. איהר האַנד איז אין מיין האַנד.

— דערצעהל, שימעק, דערצעהל.

שטיל לאָזט זיך אראָפּ די נאַכט. פּאַוואָלי קלעטערען אויף די ווענד די שאָטענס, ציטערען, פּויזשען אויף דער ערד און צעקריכען זיך. קוים־קוים וואָס מיר זעהען זיך. נאָר איך פיהל, איהר הענטעל ציטערט, און איך הער, איהר הערצעל קלאַפּט, און איך זעה, איהרע אויגען אין דער פינסטער גלאַנצען. פּלוצים רייסט זי אַרוים איהר האַנד פון מיין האַנד. „וואָס איז, בוזי?“ „מע טאָר נישט“. „וואָס טאָר מען נישט?“ „האַלטען זיך ביי די הענד“. „פאַר וואָס? ווער האָט דיר געזאָגט?“ „איך וויים אַליין“. „מיר זענען דען פרעמדע? מיר זענען דען נישט שוועסטער און ברודער?“ „ע! ווען מיר זאָלען זיין שוועסטער און ברודער!“... — ציהט אוים בוזי, און עס הערט זיך מיר אין איהרע ווערטער דאָס לשון פון שיר־השירים: „מ י י ת נ ך כ אָ ח ל י — פאַר וואָס ביזט דו נישט מיר אַ ברודער?“

תמיד אַזוי. רעד איך פון בוזי'ן, דערמאָן איך מיך אין שיר־השירים.

ג.

וואו זשע האַלטען מיר? ערב־שבועות. מיר לויפען באַרג־אַראָפּ. פריהער בוזי, נאָכדעם איך. בוזי איז אויף מיר ברוגז

פאר דער בת־מלכה. אלע מעשיות האט זי ליעב, נאר נישט די בת־מלכה. בוזי'ס ברוגז זיין, איהר זאלט גאר קיין יסורים נישט האבען, דויערט נישט אפילו אזוי פיעל, ווי איך רעד צו אייך. אט קוקט זי שוין ווידער אויף מיר מיט איהרע גרויסע ליכטיגע פערטראכטע אויגען. פערוואַרפט די האר ארונטער און זאגט צו מיר:

— שימעק! אוי, שימעק! טהו נאר א קוק. זעה א הימעל. דו זעהסט גאר נישט וואס אין דרויסען טהוט זיך!

— איך זעה, נארעלע. וואס דען, איך זעה נישט? איך זעה א הימעל, איך פיהל א ווארעם ווינטעלע, איך הער פויגעלעך פיש־טשען און צוויטשען און טראגען זיך איבער אונזערע קעפ. דאס איז אונזער הימעל, אונזער ווינטעלע, אונזערע פויגעלעך — אלס־דינג איז אונזערס, אונזערס, אונזערס! גיב אהער דיין האנד, בוזי!...

ניין. זי גיט מיר נישט די האנד. זי שעהמט זיך. למאי שעהמט זיך פאר מיר בוזי? למאי איז זי רויט געווארען?

— דארטען — זאגט מיר בוזי און לויפט פאראויס — דארטען, אויף יענער זייט בריקעל... און עס דאכט זיך מיר אויס, אז זי רעדט צו מיר מיט'ן לשון פון שולמית, וואס אין שיר־השירים: „לכה דודי — קום, טהייערער! לאמיר געהן אין פעלד ארויס! לאמיר נעכטיגען אין די דערפער! לאמיר זיך פערדרען אין די וויינגערטנער! לאמיר זעהען, אויב דער וויינשטאק בליהט? אויב דער וויינצווייג האט זיך פאנאנדער־גענומען? אויב די מילגראמען שפראצען?“...

און אט זענען מיר ביי'ם בריקעל.

ד.

דאס טייכעל לויפט, די זשאבעס קוואקען און די ברעטער שאק־לען זיך, פוידען זיך, און בוזי ציטערט.

— אי, ביזט דו, בוזי, אַ... וואָס האָסט דו מורא, נאַרעלע? האַלט זיך אָן אָן מיר, אָדער גיב, לאָם איך דיך ארומנעמען. איך דיך און דו מיך. זעהסט דו? אָט אזוי. אָט אזוי.

אוים בריקעל.

און אזוי ווי מיר האָבען זיך ארומגענומען, אזוי געהען מיר שוין אין צווייען, איינע אליין איבער דעם דאָזיגען גן־עדן. בוזי האַלט זיך אָן מיר שטארק, זעהר שטארק. זי שווייגט. נאָר עס דאַכט זיך מיר, אז זי זאָגט צו מיר מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „א נ י ל ד ו ד י ו ד ו ד י ל י — איך בין דיינע און דו ביזט מיינער"...

די לעוואדע איז גרוים. זי ציהט זיך אָהן א סוף, אָהן א ברעג. מיט א גרינער קאָלדרע איז זי איבערגעצויגען. מיט געלינקע שפרענקעלעך איז זי בעשפרענקעלט. מיט רויטינקע צוויקעלעך איז זי בעצוויקעלט. און ריחות שמעקען דאָ, די שענסטע בשמים פון דער וועלט! און מיר געהען ביידע ארומגענומען, איינע אליין, אין צווייען, אינ'ם דאָזיגען גן־עדן.

— שימעק! — זאָגט מיר בוזי און קוקט מיר גלייך אין די אויגען אריין און רוקט זיך צו צו מיר נאָך נעהענטער. — ווען וועלען מיר אָנהויבען רייסען גרינס אויף שבועות?

— דער טאָג איז נאָך גענוג גרוים, נאַרעלע! — זאָג איך צו איהר און איך ברען. איך וויים נישט, וואוהין זאָל איך קוקען פריהער: צי אין דער יארמעלקע פונ'ם בלאָהען הימעל? צי אויף דער גרינער קאָלדרע פונ'ם ברייטען פעלד? צי אהין, אין עק וועלט אריין, דאָרטען, וואו דער הימעל געהט זיך צענויף מיט דער ערד? צי אין בוזי'ס ליכטיג פנים זאָל איך אריינקוקען, אין בוזי'ס שענע גרויסע אויגען, וואָס ווייזען מיר אוים טיעף, ווי דער הי־מעל, און פערטראַכט, ווי די נאַכט? תמיד זענען איהרע אויגען פערטראַכט. א טיעפער זאָרג ליגט אין זיי פערבאָרגען. מיט א שטילען טרויער זענען זיי איבערגעצויגען. איך וויים איהר זאָרג.

מיר איז בעקאַנט איהר טרויער. זי טראָגט אַ גרויסען וועהטיג אין הארצען. אַ פערדראָס אויף איהר מאַמע, וואָס האָט חתונה געהאַט פאַר אַ פרעמדען טאַטען און איז אוועקגעפאָהרען פון איהר אויף שטענדיג, אויף אייביג, גלייך ווי זי וואָלט איהר אָנגעקעהרט אַ פרעמדע. אין שטוב טאָר איהר מוטער'ס נאָמען נישט דערמאָנט ווערען, גלייך ווי זי וואָלט גאָר קיין מאָל נישט געהאַט קיין מאַמע. מיין מאַמע — דאָס איז איהר מאַמע. מיין טאַטע — דאָס איז איהר טאַטע. און זיי האָבען זי ליעב, ווי איין אייגען קינד, ציטערען איבער איהר, געבען איהר נאָך, וואָס איהר הארץ געלוסט. נישטאָ קיין צו טהייערס פאַר בוזי'ן. בוזי האָט געזאָגט, אַז זי וויל געהן מיט מיר אָנרייסען גרינס אויף שבועות (דאָס האָב איך זי אַרויפגעפיהרט דערויף), האָט דער טאַטע אַ זאָג געטהאָן צו דער מאַמע: „ווי מיינסט דו?“ און בעת מעשה האָט ער אַריבערגעקוקט אַריבער די זילבערנע ברילען און געגלעט זיך די זילבערנע פעדעם פון זיין זילבער־באָרד. און עס געהט אוועק אַ שמועס צווישען טאַטע־מאַמע וועגען אונזער געהן אַליין הינטער דער שטאָדט אַרויס אָנרייסען גרינס אויף שבועות:

ד ע ר ט אַ ט ע: וואָס זאָגסט דו?
ד י מ אַ מ ע: וואָס זאָגסט דו?
ד ע ר ט אַ ט ע: זאָל מען זיי לאָזען געהן?
ד י מ אַ מ ע: פאַר וואָס זאָל מען זיי נישט לאָזען געהן?
ד ע ר ט אַ ט ע: איך זאָג דען, אַז ניין?
ד י מ אַ מ ע: וואָס זשע דען זאָגסט דו?
ד ע ר ט אַ ט ע: איך זאָג נאָר, צי זאָלען זיי געהן?
ד י מ אַ מ ע: פאַר וואָס זאָלען זיי נ י ש ט געהן?

און אַזוי ווייטער. איך וויים, וואָס זיי קוועטשעט. אפשר צוואַנציג מאָל זאָגט מיר אָן דער טאַטע, און נאָכ'ן טאַטען אויך די מאַמע, אַז דאָרט איז דאָ אַ בריקעל, און אונטער'ן בריקעל איז דאָ אַ וואַסער — אַ טייכעל, אַ טייכעל, אַ טייכעל...

ה.

מיר, איך און בוזי, האָבען שוין לאַנג פערגעסען דאָס בריקעל מיט'ן וואסער, מיט'ן טייכעל. מיר טראָגען זיך איבער דער ברייטער פרייער לעוואדע, אונטער'ן ברייטען פרייען הימעל. מיר לויפען איבער'ן גרינעם פעלד, פאַלען און קאַטשען זיך אינ'ם שמעקענדיגען גראָז. מיר שטעהען אויף, פאַלען און קאַטשען זיך נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל, און קיין גרינס אויף שבועות הויבען מיר נאָך אַלץ נישט אָן צו רייסען. איך פיהר בוזי'ן אין דער לענג און אין דער ברייט איבער דער לעוואדע. איך בעריהם זיך פאַר איהר מיט מיינע מאַיאָנטקעס.

— זעהסט דו אָט די בוימער? זעהסט דו אָט דעם זאמד? זעהסט דו אָט דאָס בערגעל?

— איז דאָס אין גאַנצען דיינס?

אזוי זאָגט צו מיר בוזי, און איהרע אויגען לאַכען. מיר פערדריסט עס, וואָס זי לאַכט. תמיד איז ביי איהר אזא טבע לאַכען פון מיר. איך בלאָז זיך אָן און קערעווע מיך אָפּ אויף אַ וויילע פון בוזי'ן. שמויסט זיך בוזי, אז איך בין ברוגז. פערגעהט זי צו מיר פון פאָרענט, פערקוקט מיר אין די אויגען אריין און נעמט מיך אָן ביי דער האַנד און זאָגט צו מיר: „שימעק!“... פליהט אוועק דער רוגז און אַלץ ווערד פערגעסען. און איך נעם זי פאַר דער האַנד און איך פיהר זי צו מיין בערגעל, דאָרטען, וואו איך זיץ מיר תמיד, אַלע יאָהר. וויל איך, זיץ איך מיר. וויל איך. הויב איך מיך אויף דורכ'ן „שם־המפורש“ און פליה מיר, ווי איין אָדלער, העכער פון דער חמאָרע, איבער פעלדער און וועלדער, איבער ימים און מדבריות...

ו.

דאָרטען, אויפ'ן בערגעל, זיצען מיר, איך און בוזי (קיין גרינס אויף שבועות האָבען מיר נאָך אַלץ נישט אָנגעריסען), און דערצעהלען מעשיות. דאָס הייסט: איך דערצעהל און זי האָרכט.

איך דערצעהל איהר פון דעם, וואס וועט זיין אמאל, אמאל, אז איך וועל זיין א גרויסער און זי א גרויסע און מיר וועלען זיך נעמען... מיר וועלען זיך באלד אויפהויבען דורכ'ן שם־המפורש אריבער דער חמארע און וועלען ארומרייזען די גאנצע וועלט. פריהער וועלען מיר זיין אין אלע לענדער, וואו אלכסנדר מוקדון איז געווען. און נאכדעם וועלען מיר געבען א פאהר־איבער קיין ארץ־ישראל. דארט וועלען מיר זיין אויף אלע בשמים־בערג, אין אלע וויינגערטנער, אנשטופען פולע קעשענעס מיט באקסערען, פייגען, טייטלען און איילבירטען און אוועקפליהען פון דארטען נאך ווייטער און ווייטער. און אומעטום וועלען מיר אפטהון איין אנדער שפיצעל, ווארום קיינער וועט דאך אונז נישט זעהען...

— קיינער וועט אונז נישט זעהען? — פרעגט מיך בוזי און האפט מיך אן פאר די הענד.

— קיינער, קיינער! מיר וועלען זעהען אלעמען, און אונז וועט נישט זעהען קיינער!

— וויבאלד אזוי, שימעק, האב איך צו דיר א בקשה.

— א בקשה?

— א קליינע בקשה...

נאר איך ווייס פריהער איהר בקשה. זי וויל, אז מיר זאלען זיך דורכפאהרען אהין, וואו איהר מאמע האט חתונה געהאט. אפטהון עפיס א שפיצעל איהר שטיעפטאטען...

— פאר וואס נישט? — זאג איך צו איהר. — מיט'ן גרעסטען כבוד! אויף מיר מעגסט דו זיך שוין פארלאזען, נארעלע. איך קאן זיי אפטהון אזעלכעס, אז זיי זאלען מיך האבען צו געדענקען!

— נישט זיי, נאר איהם, איהם אליין. — בעט זיך ביי מיר בוזי. נאר נישט אזוי גיך פועל'ט זי דאס ביי מיר. מיך, אז מע צע'כעס'ט, איז מיט סכנת נפשות! וואס הייסט, איך וועל איך איהר אפשווייגען אזא מעשה? א פאטעפאלנעסט פון א ווייבעל — נעמען און חתונה האבען מיט איין אנדער טאטען, פערפאהד־

רען צו אלדי שווארצע יאָהר און אוועקוואַרפען אַ קינד, נישט אַריינשרייבען קיין בריוועל אפילו! היתכן? וואו איז דאָס גע־הערט געוואָרען אזא רציחה?!...

ז.

אומזיסט האָב איך מיך אזוי צעפלאַקערט. איך האָב חרטה, ווי הינט עסען מיך. נאַר ס'איז שוין פאַרפאַלען. בוזי האָט פערשטעלט דאָס פנים מיט ביידע הענד. זי וויינט? איך וואָלט גענומען און צעריסען זיך אליין אויף שטיקלעך! צו וואָס האָט מיר געטויגט אָנריהרען איהר וועהטיג — די מאַמע איהרע? שטיל אין הארצען ביי זיך רוף איך מיך אָן מיט אלע מיאוס'ע נעמען: „פערד! בהמה! אָכס! קאַלב! לעקיש! לאַנגע צונג!"... איך רוק מיך צו צו איהר. איך נעם זי אָן ביי דער האַנד: „בוזי! בוזי!" איך וויל איהר זאָגען מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „ה ר א י נ י את מ ר א י ך — לאָז מיך זעהן דיין פנים, ה ש מ י ע י נ י את ק ו ל ך — לאָז מיך הערען דיין שטים"...

פלוצים... פון וואַנען האָבען זיך גענומען אהער דער טאַטע מיט דער מאַמע?

ח.

דעם טאַטענס זילבערנע ברילען גלאַנצען פון דער ווייטען. די זילבערנע פעדים פון זיין זילבער־באָרד האָבען זיך צעלאָזט אויפ'ן ווינטעל. און די מאַמע מאַכט צו אונז פון דער ווייטען מיט דער פעטשיילע. מיר ביידע, איך און בוזי, זענען געבליבען זיצען, ווי נעלעהמט. וואָס טהוען דאָ טאַטע־מאַמע?

דאָס זענען זיי געקומען צו אונז אהער, געוואָהר ווערען, וואָס מיר מאַכען. צי האָט זיך נים געטראָפען מיט אונז, חס־ושלום,

עפּים איין אומגליק? אַ קשיא אויף אַ מעשה — אַ בריקעל, אַ וואַ־סער, אַ טייבעל, אַ טייבעל, אַ טייבעל...

מאַדנע טאַטע־מאַמע!

— און וואו איז אייער גרינס?

— וואָסער גרינס?

— דאָס גרינס, וואָס איהר זענט געגאַנגען אָנרייסען אויף שבועות?...

מיר ביידע, איך און בוזי, קוקען זיך איבער. איך פערשטעה איהרע אויגען. איך פערשטעה איהר קוק. און עס דאַכט זיך מיר, אַז איך הער, ווי זי זאָגט צו מיר מיט'ן לשון פון שיר־השירים:

„מי יתנך כאָח לי — אַ, ווען דו ביזט מיר אַ ברו־דער!... פאַר וואָס ביזט דו מיר נישט קיין ברודער?"...

— — — — — — — — — — — — — — —

— מילא, גרינס אויף שבועות וועט שוין מסתמא ווי עס איז זיין. — זאָגט דער טאַטע מיט אַ שמייכעל, און די זילבערנע פעדעם פון זיין זילבער־באָרד גלאַנצען אָפּ אין די ליבטיגע שטראַהלען פון דער גינגאָלדענער זון. — אבי, געלויבט דער אויבערשטער, די קינ־דער זענען געזונד און ס'איז זיי חלילה קיין זאַך נישט געשעהען.

— געלויבט איז גאָט! — ענטפערט איהם די מאַמע אוןווישט זיך מיט דער פּעטשיילע דאָס רויטע פערשוויצטע פּנים. און ביידע קוועלען זיי אָן, ווערען ברייטער ווי לענגער.

מאַדנע, מאַדנע טאַטע־מאַמע!

— — — — — — — — — — — — — — —

דריטער טייל.

אין דער דאָזיגער נאַכט.

א.

„לבני היקר מוהר"ר...

„איך שיק דיר 00 רו"כ און בעט דיך, מיין זוהן, זאָלסט מיר טהון צוליעב און קומען צו פאָהרען אהיים אויף פסח. עס איז מיר א בזיון פאר דער וועלט אויף מיינע עלטערע יאָהרען. מע האָט איין שטיקעל זוהן א בן־יחיד, און מען איז ניט זוכה איהם צו זעהן. אויך די מאמע בעט דיך רחמים, אז דו זאָלסט למען־השם קומען צו פאָהרען אויף פסח. און זיי וויסען, אז בוזי'ן קומט מזל־טוב. זי איז למזל א כלה געוואָרען. אם־ירצה־השם, שבת נאָך שבועות איז די חתונה.

ממני אביך..."

— — — — — — — — — — — — — — —

אַט דאָס שרייבט צו מיר מיין טאַטע — דאָס ערשטע מאָל אזוי שארף. דאָס ערשטע מאָל פאר דער גאנצער צייט, פון זינט מיר זענען זיך צעגאַנגען. און צעגאַנגען זענען מיר זיך מיט'ן טאַטען שטיל, נישט געקריעגט זיך. איך האָב וויערערשפעניגט זיין געבאָט. נישט געוואָלט געהן אין זיינע וועגען. געגאַנגען מיין איינענעם וועג — זיך אוועקגעלאָזט לערנען. פריהער איז ער געוועזן ברוגז, געזאָגט, אז ער וועט מיר קיינמאָל ניט מוחל זיין, סיידען ער וועט ליגען אויפ'ן טוידטען־בעט. דערנאָך האָט ער מיר מוחל געוועזן. דערנאָך האָט ער מיר אָנגעהויבען שיקען געלד: „איך שיק דיר 00 רו"כ און עס לאָזט דיר גריסען די מאמע גאָר פריינדליך". קורצע, טרוקענע בריעף. אויך מיינע בריעף צו איהם זענען געוועזן קורצע, טרוקענע בריעף: „דיין בריעף מיט די 00

רו"כ האָב איך מקבל געווען און לאָז גריסען דער מאַמען גאָר פריינדליך".

קאַלט, מורא'דיג קאַלט זענען געווען אונזערעביידענס בריוו־לעך. ווער האָט צייט געהאַט דאָס צו בעמערקען אין דער וועלט פון חלומות, וואו איך האָב מיך געפונען? נאָר דעם טאַטענס בריעף אַצינד האָט מיך אויפגעוועקט. ניט אַזוי דעם טאַטענס קלאָגען זיך, וואָס ס'איז איהם אַ בזיון פאַר דער וועלט (איך בין מיך מודה). און ניט אַזוי דער מאַמעס בקשה, וואָס זי בעט רחמים — קיין זאַך האָט מיך אַזוי ניט גענומען (איך בין מיך מודה), ווי די עטליכע ווערטער: „און זיי וויסען, אַז בוזי'ן קומט מזל־טוב"...

בוזי — אָט די בוזי, וואָס איהר גלייכען איז ניטאָ אין ערגיץ ניט, סיידען אין שיר־השירים. אָט די בוזי, וואָס איז איינגעקניפּט און אויסגעבונדען מיט מיינע יונגע יאָהרען. אָט די בוזי, וואָס איז אַלע מאָל געווען די פער'כשופ'טע בת־מלכה פון אַלע מיינע וואונדערליכע בבא־מעשיות, די שענסטע פּרינצעסין פון מיינע גאָלדענע חלומות — אָט די בוזי איז איצט אַ כלה? עמיצענס, ניט מיינע?!...

ב.

ווער איז בוזי? — אַך, איהר ווייסט ניט, ווער בוזי איז? איהר האָט פערגעסען? איך מוז אייך נאָך אַ מאָל איבערדער־צעהלען איהר ביאָגראַפיע אין קורצען, און מיט דעם אייגענעם לשון, וואָס איך האָב אייך דערצעהלט אַמאָל, מיט יאָהרען צוריק.

איך האָב געהאַט איין עלטערען ברודער — בעני. איז ער דערטרונקען געוואָרען. נאָך איהם איז פערבליבען אַ וואַסער־מיהל, אַ יונגע אַלמנה, צוויי פערדלעך און איין קינד. האָט מען די מיהל אָפּגעלאָזט, די פערדלעך פערקויפט. די אַלמנה האָט חתונה גע־האַט און איז אוועקגעפאָהרען ערגיץ ווייט. און דאָס קינד האָט מען געבראַכט צו אונז אין שטוב אריין.

דאָס איז בוזי.

און שען איז בוזי, ווי די שענע שולמית, וואָס פון שיר־השירים. אַלע מאָל, ווען איך האָב געזעהען בוזי׳ן, האָב איך מיך געמוזט דערמאָנען אין דער שולמית, וואָס פון שיר־השירים. און אַלע מאָל, ווען איך האָב געלערענט אין חדר דעם שיר־השירים, איז מיר גע־קומען אַקעגען בוזי.

איהר נאָמען איז פערצווינגען פון אסתר־ליבע: ליבוזי — בוזי. מיט מיר אינאיינעם איז זי געוואַכסען. מיין טאַטען רופט זי טאַ־טע. מיין מאַמען רופט זי מאַמע. אַלע האָבען געמיינט, אַז מיר זענען אַ ברודער מיט אַ שוועסטער. און מיר האָבען זיך ליעב געהאַט, ווי אַ ברודער מיט אַ שוועסטער.

ווי אַ ברודער מיט אַ שוועסטער פּלעגען מיר זיך פערקלויבען אין אַ ווינקעלע, און דאָרט פּלעג איך איהר דערצעהלען בבא־מעשיות פון חדר, פון מיין חבר שייקע, וואָס ווייסט אַלסדינג, אפילו קבלה. דורך קבלה, האָב איך איהר געזאָגט, קאָן איך מאַכען קונצען: צאַ־פּען ווייז פון אַ שטיין און גאָלד פון דער וואַנד. מיט קבלה, האָב איך איהר געזאָגט, קאָן איך מאַכען אַזוי, אַז מירביידע זאָלען זיך אויפהויבען ביז דער חמאַרע, און נאָך העכער פון דער חמאַרע. אָך, האָט זי ליעב געהאַט הערען פון מיר מעשיות! איין מעשה נור האָט בוזי פיינט געהאַט פון מיר צו הערען: פון אַ בת־מלכה, פון אַ פּרינצעסין, וואָס מע האָט זי פער׳כשופ׳ט, אויפגע־חאַפּט פון אונטער דער חופּה און ארייגעזעצט אין אַ קרישטאָלע־נעם פּאַלאַץ אויף זיעבען יאָהר, און איך פליה זי אויסלייזען... אַלסדינג האָט בוזי ליעב געהאַט צו הערען, נאָר ניט פון קיין פער׳־כשופ׳טער בת־מלכה, וואָס איך זאָל דאַרפען פליהען זי אויסלייזען. „מע דאַרף ניט פליהען אַזוי ווייט, פּאָלג מיך, מע דאַרף נישט!“... אַזוי האָט געזאָגט צו מיר בוזי, אַוועקגעשטעלט אויף מיר איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען.

אָט דאָס איז בוזי.

איצט שרייבט מען מיר, אז עס קומט איהר מזל־טוב. זי איז א כלה געוואָרען. בוזי איז א כלה. עמיצענס א כלה. עמיצענס, ניט מיינע! האָב איך מיך אוועקגעזעצט און אָפּגעענטפערט דעם טאַטען מיט א בריעף:

„לכבוד אָבי היקר מוהר"ר...

„דיין בריעף מיט די 00 רו"כ האָב איך מקבל געווען. אין עט־ליכע טעג אַרום, ווי נור איך וועל פאַרטיג, אַזוי קום איך צו פאָה־רען. אויף די ערשטע טעג פסח, אָדער אויף די אַנדערע — נאָר זיין וועל איך. איך לאָז גריסען דער מאַמען גאָר פריינדליך. און בוזי'ן — מזל־טוב. איך ווינש איהר גליק...

ממני בנך..."

ג.

ס'איז ליגען. נישט איך האָב געהאַט מיט וואָס פאַרטיג צו ווערען. נישט איך האָב געדאַרפט וואַרטען עטליכע טעג. דעם זעלבען טאָג, וואָס איך האָב בעקומען פונ'ם טאַטען דעם דאָזיגען בריעף און געענטפערט מיט מיין בריעף, האָב איך מיך אויפגעזעצט און בין געפלויגען אַהיים און בין געקומען צו פליהען פונקט דעם טאָג, וואָס ערב יום־טוב. אין א וואַרעמען ליכטיגען ערב פסח'יגען טאָג.

און האָב געטראָפען מיין שטעדטעל פונקט אַזוי, ווי איך האָב עס איבערגעלאָזט אַמאָל, מיט יאָהרען צוריק. נישט פערענדערט אויף א האָר, נישט געמינערט א טראָפּען. די אייגענע שטאָדט. די אייגענע מענשען. דער אייגענער ערב־פסח'יגער אין־דר־ויסען מיט'ן אייגענעם ערב־פסח'יגען טאַרעראַם.

איין זאַך נור האָט געפעהלט: דער שיר־השירים. ניין. עס איז שוין נישט מעהר שיר־השירים'דיג, ווי ס'איז געווען אַמאָל, מיט יאָהרען צוריק. אונזער הויף איז שוין נישט מעהר שלמה המלך'ס וויינגאָרטען, וואָס אין שיר־השירים. דאָס האָלץ מיט די

קלעצער, מיט די ברעטער, וואָס ליגען אָנגעוואָרפען ביי אונזער שטוב, איז שוין נישט מעהר טענענבוימער און בוקסענבוימער. די קאַץ, וואָס ליגט ביי דער טהיר און ווארעמט זיך אויף דער זונן, איז שוין נישט מעהר פון די פעלד־אינדען, וואָס בענגענען זיך אין שיר־השירים. דער באַרג, וואָס אויף יענער זייט שוהל, איז שוין ניט מעהר דער לבנון. ניט מעהר פון די בשמים־בערג... די ווייב־לעך און מיידלעך, וואָס שטעהען אין דרויסען און וואַשען און פּרע־סען און רייניגען און כשר'ען אויף פּסח, זענען שוין ניט מעהר די טעכטער פון ירושלים, וואָס ווערען דערמאָנט אין שיר־השירים... וואו איז אהינגעקומען מיין אַמאָליגע יונגע, פרישע, קלאָרע, ליב־טיגע, מיט בשמים שמעקענדיגע שיר־השירים־וועלט?...

ד.

איך האָב געטראָפען מיין היים פונקט אַזוי, ווי איך האָב זי איבערגעלאָזט מיט יאָהרען צוריק. נישט פערענדערט אַ האָר, נישט געמינערט אַ טראָפּען. דער טאַטע — ווי געוועזן. נאָר זיין זילבער־באָרד איז געוואָרען עטוואָס נאָך מעהר געזילבערט. זיין ברייטער ווייסער געקנייטשטער שטערן — נאָך עטוואָס מעהר געקנייטשט. אַפּנים, פון דאגות...

אויך די מאַמע — ווי געוועזן. נאָר דאָס רויטע פּנים איז גע־וואָרען געלבליך. און דאַכט זיך מיר, אַז קלענער איז זי געוואָרען אין וואוכס. און אפשר ווייזט זיך מיר אויס, דערפאַר ווייל זי האָט זיך אַביסעל איינגעבויגען, איינגעבויגען צו דער ערד? און די אויגען זענען איהר רויטליך און מיט קישעלעך, ווי אונטערגעשוואָ־לען. שוין זשע פון געוויין?...

אויף וואָס האָט געוויינט מיין מאַמע? אויף וועמען? אויף מיר, איהר בן־יחיד, וואָס איך האָב ניט געוואָלט פאָלגען דעם טאַ־טען און האָב ווידערשפּעניגט זיין געבאָט, נישט געוואָלט געהן אין זיינע וועגען, געגאַנגען מיין אייגענעם וועג, זיך אוועקגעלאָזט לער־

נען און אזוי לאנג אין דער היים נישט געווען? צי אויף בוזי'ן ווײנט מיין מאמע, וואס האט חתונה שבת נאך שבועות?...

אך, בוזי! אויך זי האט זיך אויף קיין האר ניט פערענדערט. ניט געמינערט א טראפען. אויסגעוואכסען איז זי נור. אויסגע־וואכסען און שענער געווארען. נאך שענער, ווי ווען ס'ניט איז אמאל. הויך און שלאנק און רייף און מלא חן. אויגען — די זעלבע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען. נאר מעהר פערטראכטע, ווי אמאל פערטראכטע, פערטיעפטע, פערזארגטע, שענע, בלויע שיר־השירים־אויגען. און א שמייכעל אויף די ליפען. און פריינדליך, און ליעב, און היימיש, און צונעלאזט, און שטיל, ווי א טויב, צנועה'דיג־שטיל.

קוק איך אויף בוזי'ן, דערמאן איך מיך אן יענער בוזי, וואס אמאל. דערמאן איך מיך אן איהרע נאר־וואס אויפגענייהטע יום־טוב'דיגע קליידלעך, וואס די מאמע האט איהר דעמאלט אויפגע־נייהט אויף פסח. דערמאן איך מיך אן איהרע נייע קליינע יום־טוב'דיגע שיכלעך, וואס דער טאטע האט איהר דעמאלט געקויפט אויף פסח. און דערמאן איך מיך אן יענער בוזי, וואס אמאל, אזוי קומט מיר ניט־ווילענדיג דאס לאנג־פערגעסענע שיר־השירים ווידער א מאל, א פסוק נאך א פסוק: „אויגעלעך ווי טייבעלעך, הערעלעך ווי ציעגעלעך, גליטשען זיך בארג־אראפ... צייהנדעלעך — ווייסע שעפעלעך, נאר־וואס פון טייך ארויס, איינס און איינס. שנירעלעך — איהרע ליפען. אז זי רעדט, איז צוקער־זיס“...

איך קוק אצינד אויף בוזי'ן, און עס ווערד שוין אלעס ווידער שיר־השירים'דיג, ווי אמאל־אמאל, מיט יאהרען צוריק.

ה.

— בוזי, דיר קומט מזל־טוב?

זי הערט ניט. וואס זשע האט זי אראפגעלאזט די אויגען? וואס זשע זענען רויט געווארען איהרע בעקלעך? ניין. איך מוז

איהר אָפּגעבען מזל־טוב.

— מזל־טוב דיר, בוזי!

— מיט מזל זאָלסט דו לעבען.

און מעהר נים. פרעגען זי — קאָן מען נים. רעדען מיט איהר — איז ניטאָ וואו. עס לאָזט מיך נים דער טאַטע. עס לאָזט מיך נים די מאַמע. עס לאָזען מיך נים די קרובים, די משפחה, די שכנים, וואָס קומען אריין מיך מקבל־פנים זיין. דער אריין, דער ארוים. אלע שטעהען ארום מיר. אלע בעטראַכטען מיך, ווי אַ בער, ווי אַ מאָדנע בעשעפעניש פון איין אנדער וועלט. אלע ווילען מיך זעהען און הערען, וואָס איך מאַך און וואָס איך טהו — אזא צייט נים געזעהען זיך!

— דערצעהל זשע אונז עפּיס נייעס: וואָס האָסט דו געזעהען, וואָס האָסט דו געהערט?

און איך דערצעהל זיי נייעס, וואָס איך האָב געזעהען און וואָס איך האָב געהערט. און איך קוק בעת מעשה אויף בוזי'ן. איך זוך איהרע אויגען און בעגעגען מיך מיט איהרע אויגען. מיט איהרע גרויסע, טיעפע, פערזאָרגטע, שענע בלויע שיר־השירים־אויגען. נאָר איהרע אויגען זענען שטום, ווי איהרע ליפּען, ווי זי אליין. גאָרנים זאָגען מיר איהרע אויגען. גאָלע גאָרנים. און עס קומט מיר אָקעגען, ווי אמאָל, דער שיר־השירים, אַ פּסוק נאָך אַ פּסוק: „גן נעול אחותי כלה — אַ גאָרטען אַ פערשלאָסענער איז מיין שוועסטער די כלה. אַ גאָרטען אַ פערשלאָסענער, אַ קוואַל אַ פערזיגעלטער“...

ו.

און אַ שטורם הויבט זיך אויף ביי מיר אין קאָפּ, און אַ פייער אין הארצען. אַ פייער — נים אויף קיינעם, נאָר אויף זיך אליין. אויף זיך און אויף יענע חלומות, נאַררישע, יונגעלשע, נאַרדענע חלומות, וואָס צוליעב זיי האָב איך פערלאָזען טאַטע־מאַמע. צו־

ליעב זיי האָב איך פערגעסען אָן בוזי'ן. צוליעב זיי האָב איך מקריב געווען א שטיק פון מיין לעבען, פערשפּיעלט מיין גליק, פערשפּיעלט, פערשפּיעלט אויף אייביג!

פערשפּיעלט? ניין. עס קאָן ניט זיין. עס קאָן ניט זיין! אָט בין איך דאָך געקומען. בעצייטענס געקומען... לאָם איך נור בלייבען מיט בוזי'ן אליין. לאָם איך נור רעדען מיט איהר א פּאָר ווערטער. נאָר ווי קאָן איך רעדען מיט בוזי'ן א פּאָר ווערטער, אז אלע זענען דאָ? אז אלע זענען זיי אַרום מיר? אלע בעטראַכטען מיך, ווי א בער, ווי א בעשעפעניש פון איין אַנדער וועלט. אלע ווילען מיך זעהען און הערען, וואָס איך מאַך און וואָס איך טהו — אזא צייט ניט געזעהען זיך!

מעהר פון אלע הערט מיך אוים דער טאַטע. איבער א ספר זיצט ער, ווי אלע מאָל, און פערקנייטשט איז זיין ברייטער שטערן, ווי אלע מאָל, און קוקט אויף מיר אַריבער די זילבערנע ברילען און גלעט זיך די זילבערנע פעדעם פון זיין זילבער־באָרד, ווי אלע מאָל. און עס דאַכט זיך מיר, אז ער קוקט אויף מיר ניט אַזוי, ווי אלע מאָל. ניין, ס'איז ניט דער קוק, וואָס אַמאָל. איך פיהל עס. דער מענש איז בעלעדיגט. איך האָב ווידערשפּעניגט זיין געבאָט. ניט גע־וואָלט געהן אין זיינע וועגען. געגאַנגען מיין אייגענעם וועג...

אויך די מאַמע שטעהט ביי דער זייט, אָוועקגעוואָרפען די קיך מיט'ן ערב־פּסח, און הערט מיך מיט טרערען אויף די אויגען. מיט'ן שפּיץ פאַרטוך ווישט זי בגנבה א טרער, חאַטש דאָס פּנים שמייכעלט, און זי הערט, ווי איך דערצעהל, און זי קוקט מיר אין מויל אַריין און שלינגט, שלינגט איטליכם וואָרט מיינס.

אויך בוזי זיצט אַקעגען מיר, די הענד צענויפגעלעגט אויפ'ן הארצען, און הערט מיך אוים גלייך מיט זיי. גלייך מיט זיי קוקט זי מיר אין מויל אַריין. גלייך מיט זיי שלינגט זי איטליכם וואָרט מיינס. איך קוק אויף בוזי'ן. און איך לייען אין איהרע אויגען און קאָן ניט איבערלייענען גאָרנישט ניט. גאָרנישט ניט.

— דערצעהל זשע, וואס ביזט דו אנשוויגען געווארען? — מאכט צו מיר דער טאטע.

— לאז איהם צורוה, האסט דו געזעהען א ביסעל! — טהוט זיך א חאפ די מאמע. — דאס קינד איז מיעד, דאס קינד איז הונגעריג. און ער: דערצעהל און דערצעהל! דערצעהל און דערצעהל!

ז.

ביסלעכווייז הויבט אן דער עולם זיך צעגעהן, און מיר בלייבען אליין: דער טאטע און די מאמע, איך און בוזי. די מאמע לאזט זיך אוועק אין קיך און קומט גיך צוריק מיט א שענעם פסח'יגען טעלער — א בעקאנטען טעלער, געמאהלט מיט גרויסע גרינע פייגענבלעטער.

— טאמער וואלסט דו עפּיס גענומען אין מויל אריין, שימעק? ביז'ן סדר איז נאך ווייט.

זאגט צו מיר מיין מאמע מיט אזוי פיעל ליעבשאפט, געטריישאפט און ווארעמער איבערגעבענהייט, און בוזי הויבט זיך אויף מיט איהרע שטילע טריט און טראגט מיר צו א גאפעל־מעסער — בעקאנטע פסח'יגע גאפעל־מעסער. אלץ איז מיר בעקאנט. קיין זאך האט זיך ניט געענדערט. ניט געמינערט א טראפען. דער אייגענער טעלער מיט די גרויסע גרינע פייגענבלעטער. די אייגענע גאפעל־מעסער מיט די ווייסע ביינערנע קלעצלעך. דער אייגענער ריח־ניחוח פון דער פסח'יגער גענזענשמאלץ. דער אייגענער טעם גן־עדן פון די ערב־פסח'יגע צוגעפרישע מצה. ניט געענדערט א האר. ניט געמינערט א טראפען.

ניט מעהר, וואס דעמאלט ערב־פסח האבען מיר געגעסען ביידע, איך און בוזי. פון איין טעלער, געדענק איך, האבען מיר געגעסען. טאקי אט פון דעם בעקאנטען שענעם פסח'יגען געמאהלטען טעלער, וואס איז געמאהלט מיט גרינע פייגענבלעטער. און ניט האט אונז דעמאלט געגעבען די מאמע, געדענק איך. פולע קעשע־

נעם מיט ניס. און מיר האָבען זיך גענומען דעמאָלט פאַר די הענד, געדענק איך, איך און בוזי, און מיר האָבען זיך געלאָזט פליהען, געדענק איך, ווי די אָדלערס. איך לויף — זי לויפט מיר נאָך. איך שפרינג איבער די קלעצער — זי שפּריגט מיר נאָך. איך ארויף — זי אַרויף. איך אַראָפּ — זי אַראָפּ.

— שימעק! ביז וואַנען וועלען מיר לויפען, שימעק?

זאָגט צו מיר בוזי. און איך ענטפער איהר מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „עד שיפוח היום — ביז ס'וועט אַ בלאָז טהון דער טאָג, ונסו הצללים — און עס וועלען אַנטלויפען די שאָטענס“...

ח.

דאָס איז געווען אַמאָל, מיט יאָהרען צוריק. היינט איז בוזי אויסגעוואַכסען, געוואָרען אַ גרויסע. און איך בין אויסגעוואַכסען, געוואָרען אַ גרויסער. און אַ כלה איז געוואָרען בוזי, עמיצענס אַ כלה, עמיצענס, ניט מיינע... און איך וויל בלייבען מיט בוזי'ן אַליין. און איך וויל רעדען מיט איהר אַ פּאָר ווערטער. איך וויל הערען איהר קול. מיט'ן לשון פון שיר־השירים ווילט זיך מיר זאָגען צו איהר: „הראיני את מראיך — מאַך מיך זעהען דיין אויסזיכט. השמיעני את קולך — מאַך מיך הערען דיין שטים“... און עס דאַכט זיך מיר, אז איהרע אויגען ענטפערען מיר אויך מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „לכה דודי — קום, טהייערער, נצא השדה — ניט דאָ, נאָר אין דרויסען... אין דרויסען... דאָרט וועל איך דיר זאָגען. דאָרט וועל איך דיר דערצעהלען. דאָרטען וועלען מיר רעדען. דאָרטען“...

איך חאַפּ אַ קוק אין דרויסען אַרויס דורכ'ן פענסטער. אַך, ווי שען דאָרט איז, ווי ערב־פּסח'יג! ווי שיר־השירים'דיג! איין עבירה נור, ס'איז שוין באַלד אויס טאָג. נידעריג־נידעריג לאָזט זיך אַראָפּ די זון און בעפאַרבט דעם הימעל מיט גין־גאָלד. דאָס גאָלד

שיינט אַפּ אין בוזי'ס אויגען. זיי באָדען זיך אין גאָלד. אַט באַלד שטאַרבט דער טאָג. איך וועל ניט האָבען קיין צייט אפילו מיט בוזי'ן אַ וואָרט צו רעדען. דער גאַנצער טאָג איז אַוועק אויף פּוסטע רעד מיט'ן טאַטען, מיט דער מאַמען, מיט דער משפחה — וואָס איך האָב געהערט, וואָס איך האָב געזעהען... איך חאַפּ מיך אויף און קוק דורכ'ן פענסטער אין דרויסען אַרויס און טהו פאַרבייגעהענדיג אַ זאָג צו בוזי'ן:

— מיר וועלען זיך אַ ביסעל אפשר דורכגעהן? אַזאַ צייט אין דער היים ניט געווען. איך וויל אָנקוקען דעם הויף, איך וויל זעהען די שטאָדט...

ט.

ווייסט איהר ניט, וואָס איז מיט בוזי'ן? אָנגעצונדען האָט זיך איהר דאָס פּנים, ווי אַ העליש פייער. ווי די זון־קוגעל, וואָס האַלט ביי'ם אונטערגעהן, איז זי רויט געוואָרען. זי וואַרפט אַ בליק אויפ'ן טאַטען. אפנים, זי וויל הערען, וואָס דער טאַטע וועט זאָגען? און דער טאַטע קוקט אויף דער מאַמען אַריבער די זילבער־נע ברילען. ער גלעט די זילבערנע פּעדעם פון זיין זילבער־באָרד און זאָגט אין דער וועלט אַריין, צו קיינעם ניט:

— די זון זעצט זיך. שוין צייט זיך איבערטהון. געהן אין שוהל אַריין דאַווענען. שוין צייט ליכט בענשען. ווי מיינסט דו?

ניין. איך וועל, אפנים, היינט ניט רעדען מיט בוזי'ן אַ וואָרט ניט? מיר נעמען זיך איבערטהון. די מאַמע איז שוין באַלד אינ־גאַנצען פּסח'יג. זי האָט שוין אָנגעטהאָן אויף זיך איהר יום־טוב'דיג זיידען מלבוש. איהרע ווייסע הענד שעמערירען. קיינער האָט ניט אַזעלכע שענע ווייסע הענד, ווי מיין מאַמע. אַט באַלד וועט זי זיך שטעלען ליכט בענשען. מיט איהרע ווייסע הענד וועט זי פערשטעלען איהרע אויגען און ווייגען שטילערהייד, ווי אַמאָל. דער לעצטער שטראַהל פון דער פערגעהענדיגער זון וועט זיך שפּיעלען

אויף איהרע שענע קלאָרע ווייסע הענד. קיינער האָט ניט אַזעלכע שענע קלאָרע ווייסע הענד, ווי מיין מאַמע.

נאָר וואָס איז מיט בוזי'ן? איהר פּנים איז אויסגעלאָשען, ווי די זון, וואָס האַלט ביי'ם זעצען זיך, ווי דער טאָג, וואָס האַלט ביי אונטערגעהן. נאָר שען איז זי און חנ'עווריג, ווי קיינמאָל ניט. און טיעף־טרויעריג זעגען איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען. און פערטראַכט זענען איהרע אויגען.

פון וואָס טראַכט איצט בוזי? פון דעם ליעבען גאַסט, וואָס זי האָט אויף איהם אַזוי אַרויסגעקוקט און וואָס איז געקומען צו פליהען אַזוי אומגעריכט, נאָכדעם ווי ער איז אַזאַ צייט אין דער היים ניט געוועז?... אָדער פון איהר מאַמע, וואָס האָט חתונה געהאַט דאָס אַנדערע מאָל און אַוועקגעפאָהרען ערגיץ ווייט און פערגעסען, אַז זי האָט אַ טאָכטער, וואָס הייסט בוזי? אָדער פון איהר חתן טראַכט איצט בוזי, פון איהר חתן, וואָס טאַטע־מאַמע האָבען איהר אודאי אָנגעהאָנגען קעגען איהר ווילען? און פון איהר חתונה, וואָס דאַרף זיין שבת נאָך שבועות מיט אַ מענשען, וואָס זי קען איהם ניט און ווייסט איהם ניט, ווער ער איז און וואָס ער איז?... אָדער, פערקעהרט, אפשר האָב איך אין גאַנצען אַ טעות? אפשר צעהלט זי גאָר די טעג פון פּסח ביז שבועות, ביז שבת נאָך שבועות? וואָרום ד אָ ס איז איהר אויסדערוועהלטער, וואָרום ע ר איז איהר ליעב און ע ר איז איהר טהייער. ע ר וועט זי פיהרען אונטער דער חופּה, און א י ה ם וועט זי אַוועקשענקען איהר הארץ און ליעבע. און מ י ר? מיר איז זי, אוי־וועה, ניט מעהר ווי אַ שוועסטער. געוועזען אַ שוועסטער און געבליבען אַ שוועסטער... און עס דאַכט זיך מיר, אַז זי קוקט אויף מיר מיט רחמנות און מיט פאַרדראָס און זאָגט צו מיר, ווי זי האָט געזאָגט צו מיר אַמאָל, מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „מ י י ת נ ך כ א ח ל י — ווען דו ביזט מיר אַ ברודער! אָך, פאַר וואָס ביזט דו מיר ניט אַ ברודער?!"... וואָס זאָל איך איהר ענטפערען דערויף?

איך ווים שוין, וואָס איך וועל איהר ענטפערען דערויף. לאָם איך נור רעדען מיט איהר עטליכע ווערטער. עטליכע ווערטער.

ניין. איך וועל היינט ניט קאָנען רעדען מיט בוזי'ן קיין איינ־ציג וואָרט, קיין האַלב וואָרט אפילו. אָט הויבט זי זיך אויף, געהט מיט שטילע גרינגע טריט צו דער שאַפע, גרייט־צו פאַר דער מאַמען ליכט אין די זילבערנע לייכטערס. אַלטע בעקאַנטע, היימישע הויכע, געבלאָזענע זילבערנע לייכטערס. מיר זענען מיט זיי גוט בעקאַנט און בעפריינדעט פון אמאָל. די דאָזיגע זילבערנע לייכטערס האָ־בען דאָך פערנומען אמאָל אַ בכבוד'ען אָרט אין מיינע גאָלדענע חלומות ביי דער פער'כשופ'טער בת־מלכה אין דעם קרישטאָלענעם פאַלאַץ. די דאָזיגע גאָלדענע חלומות מיט די דאָזיגע זילבערנע לייכטערס, מיט די בענשליכט, מיט דער מאַמעס שענע קלאָרע ווייסע הענד, מיט בוזי'ס שענע בלויע שיר־השירים־אויגען, מיט די לעצטע גאָלדענע שטראַהלען פון דער פערגעהענדיגער זון — איז עס דען נישט איינס און דאָס זעלבע, געקניפּט און געבונדען?...

— טאַ! — זאָגט דער טאַטע צו מיר מיט אַ קוק אין פענסטער און מיט אַ וואונק, אז ס'איז שוין צייט זיך איבערטהון און געהן אין שוהל אריין דאַווענען.

מיר טהוען זיך איבער, איך און דער טאַטע, און מיר געהען אין שוהל אריין דאַווענען.

י.

אונזער שוהל, אונזער אַלטע־אַלטע שוהל, האָט זיך אויך ניט פערענדערט, איהר זאָלט זאָגען אַ האָר. נישט געמינערט אַ טראָ־פען. אַ ביסעל זענען נאָר געוואָרען שווארצער די ווענד. נידעריגער דער עמוד. עלטער דער אַלמעמער. און דער ארון־קודש האָט פער־לאָרען דעם גלאַנץ פון זיין נייהיים.

ווי אַ קליין בית־המקדש האָט אונזער שוהל אויסגעזעהען אין מיינע אויגען. איצט האָט זיך דאָס בית־המקדש אָנגעבויגען אַ

ביסעלע אויף א זיים. אך! וואו איז אהינגעקומען די הייליגע פראכט און גלאנץ פון אונזער אלטער שוהל? וואו זענען די מלאכים, וואס פלעגען דא שוועבען אונטער דעם געמאהלטען סופים אלע פרייטאג צו נאכט, צו קבלת־שבת, און אלע יום־טוב אויף דער נאכט, צו ברכו?

אויך די בעלי־בתים פון שוהל האבען זיך וועניג־וואס פערענ־דערט. נאר א ביסעלע פערעלטערט זיך. שווארצע בערד זענען וויים געווארען. גלייכע פלייצעס האבען זיך אויסגעבויגען. אטלע־סענע קאפאטעס זענען צעהאקט געווארען. עס זעהען זיך ארוים ווייסע פעדערס, געלע פאסען. מלך דער חזן זינגט נאך היינט אויך אזוי שען, ווי אמאל, מיט יאהרען צוריק. א ביסעלע נאר איז איהם פערדומפען דאס קול. עס הערט זיך אין זיין דאווענען א נייער טאן: מעהר געוויינט, ווי געזונגען. מעהר געקלאגט זיך, ווי גע־בעטען. און אונזער רב? דער אלטער רב? — דער האט זיך גאר־נים פערענדערט. געווען ווי געפאלענער שניי און געבליבען ווי געפאלענער שניי. איין קלייניגקייט נאר: די הענד ציטערען אצינד. און מיט'ן גאנצען גוף ציטערט ער. פון אלטקייט, אפנים. עזריאל דער שמש, א איד אהן א סימן פון א בארד, וואלט געווען דער אייגענער, וואס אמאל, ווען נישט די צייהן. ער האט פערלארען אלע צייהן און ער זעהט אוים מיט זיינע איינגעפאלענע קינבאקען מעהר ווי א אידינע, ווי איידער א מאנסביל. נישקשה, ער קלאפט נאך היינט אויך מיט'ן פראסש איבער'ן שלחן, אז עס קומט צו שמונה־עשרה. אמת, שוין נישט דער קלאפ, וואס אמאל. אמאל, מיט יאהרען צוריק, האט מען געקאנט טויב ווערען פון זיין קלאַ־פען. היינט שוין נישט. אפנים, נישטא דער כח, וואס אמאל. געווען א איד א גבר.

אמאל, מיט יאהרען צוריק, איז מיר דא געווען גוט, געדענק איך, גוט אהן איין ערך, אהן א מאס! דא, אין דעם קליינעם בית־המקדש, האט מיין קינדערשע נשמה אמאל, מיט יאהרען צוריק,

געשוועבט אינאײנעם מיט די מלאכים אונטער דעם געמאָהלטען סופים. דאָ, אין דעם קלײנעם בית־המקדש, האָב איך אמאָל, מיט יאָהרען צוריק, אינאײנעם מיט'ן טאַטען און מיט אלע אידען, גע־שמאַק און ערנסט געדאַוועגט...

יא.

און אַט בין איך איצט װיעדער א מאָל אין מײן אלטער אמאָלי־נער שוהל, און איך דאַווען מיט אונזערע אלטע אמאָליגע בעלי־בתים, און איך הער דעם אײגענעם חזן, וואָס אמאָל, וואָס זינגט מיט'ן אײנעגעם ניגון, וואָס אמאָל. און דער עולם דאַווענט געשמאַק און ווארעם און מיט'ן זעלבען נוסח, וואָס אמאָל. און איך דאַווען אינאײנעם מיט'ן עולם. נאָר מײנע געדאַנקען זענען ווײט פונ'ם דאַווגען. איך מיש א בלעטעל נאָך א בלעטעל אין מײן סדור און — איך בין ניט שולדיג — עס מישט זיך מיר אויף שיר־השירים קאַ־פיטעל ד': „ה נ ך י פ ה ר ע י ת י — ווי שען דו ביזט, הבר'טאָרין מײנע. ה נ ך י פ ה, ע י נ י ך י ו נ י ם — ווי שען דו ביזט מיט דײנע טויבענאויגען"... איך וואָלט וועלען דאַוור־נען גלײך מיט אלע, גלײך ווי איך האָב אמאָל געדאַווענט. נאָר עס דאַווענט זיך ניט! איך מיש א בלעטעל נאָך א בלעטעל אין מײן סדור און — איך בין ניט שולדיג — עס מישט זיך אויף וויע־דער שיר־השירים קאַפּיטעל ה': „ב א ת י ל ג נ י, א ח ו ת י כ ל ה — איך בין געקומען אין מײן ווײנגאָרטען, מײן שוועסטער די כלה"...

און ווײטער: „איך האָב געקליובען מײנע קרײטער, געשמעקט מײנע בשמים, געגעסען מײן האָניג, געטרונקען מײן ווײן"...

נאָר וואָס רעד איך? וואָס זאָג איך? דער גאָרטען איז נישט מײנער. איך וועל נישט קלויבען קײן קרײטער, ניט שמעקען קײן בשמים, ניט עסען קײן האָניג, ניט טרינקען קײן ווײן. דער גאָר־טען איז ניט מײן גאָרטען. בוזי איז נישט מײן כלה. בוזי איז

עמיצענס א כלה. עמיצענס, נישט מיינע!... און עס קאכט אין מיר א גיהנם. נישט אויף בוזי'ן. נישט אויף קיינעם. ניין. אויף מיר אליין: סטייטש, ווי האב איך געקאנט אין אזא צייט זיין אזוי ווייט פון בוזי'ן? ווי האב איך געקאנט דערלאזען, אז מע זאל צונעמען פון מיר בוזי'ן און אפגעבען זי צו איין אנדערען? האט זי מיר דען נים געשריבען אלע מאל בריוולעך און געגעבען אנצוהערעניש, „אז זי האפט אין גיכע צייטען זיך מיט מיר צו זעהען?"... האב איך איהר דען נים אפגעלעגט אלע מאל פון איין יום-טוב אויפ'ן אנדערען, אזוי לאנג, ביז זי האט מיר אויפגעהערט צו שרייבען?...

יב.

— גוט יום-טוב. דאס איז מיין זוהן.

אזוי שטעלט מיך פאר דער טאטע נאכ'ן דאווענען פאר די בעלי-בתים אין שוהל, וואס בעטראכטען מיך פון אלע זייטען און געבען מיר אפ און נעמען צו פון מיר דעם שלום-עליכם, ווי איין אלטען זוב.

— דאס איז מיין זוהן...

— דאס איז אייער זוהן? נא דיר אפ שלום.

אין דעם טאטענס ווערטער „דאס איז מיין זוהן" זענען דא אלערליי פארבען: פרייד און גדלות און פערדראס. מע קאן לער-נען דעם פשט, ווי מע וויל: „וואס זאגט איהר? דאס איז דאך מיין זוהן!"... אדער: „שטעלט אייך פאר — דאס איז מיין זוהן!"...

איך פיהל זיין הארץ. דער מענש איז בעלעדיגט. איך האב ווערערשפעניגט זיין געבאט. איך בין נישט געגאנגען אין זיינע וועגען. איך בין מיר געגאנגען אין מיין אייגענעם וועג און האב איהם פערעלטערט פאר דער צייט. ניין, ער האט מיר נאך נים מוחל געווען. ער זאגט דאס מיר נים. ער פערשפארט עס מיר

צו זאָגען. איך פיהל עס אליין. דאָס זאָגען מיר זיינע אויגען, וואָס קוקען מיר דורך די זילבערנע ברילען גלייך אין הארצען אריין. דאָס זאָגט מיר דער שטילער זיפץ, וואָס רייסט זיך ארויס פון ציים צו ציים פון זיין אלטער שוואכער ברוסט... מיר געהען ביידע פון שוהל אהיים און שווייגען. מיר געהען שפּעטער פון אלעמען. די נאכט האָט פערשפּרייט איהרע פליגעל איבער'ן הימעל, און אראָפּגעלאָזט האָט זיך איהר שאָטען אויף דער ערד. א שטילע, א ווארעמע, א הייליגע פּסח'יגע נאכט איז דאָס. א נאכט פול מיט סודות און רעטענישען. פול מיט וואונדער. די הייליגקייט פון דער דאָזיגער נאכט פיהלט זיך אין דער לופט. קוקט אראָפּ פונ'ם טונקעל־בלויען הימעל. וועגען איהר שמועסען זיך דורך שטילערהייד די שטערען. י צ י א ת מ צ ר י ם לאָזט זיך הערען פון דער דאָזיגער נאכט...

מיט גיכע־גיכע טריט געה איך אהיים אין דער דאָזיגער נאכט. און דער טאטע — קוים וואָס ער געהט מיר נאָך. ווי א שאָטען געהט ער מיר נאָך. „וואָס יאָגסט דו אזוי?“ — פרעגט מיך דער טאטע, קוים וואָס ער כאפּט דעם אָטעם.

עך, טאטע, טאטע! זעהסט דו דען ניט, אז איך בין נעגליכען צו א הירש, אָדער צו א אינד פון די אינדען אויף די בשמים־בערג?... מיר איז לאנג, טאטע, צו לאנג די צייט. מיר איז ווייט, טאטע, צו ווייט דער וועג. דעמאָלט, ווען בוזי איז א כלה. עמי־צענס א כלה. עמיצענס, ניט מיינע!... איך בין געגליכען צו א הירש, אָדער צו א אינד פון די אינדען אויף די בשמים־בערג.

אזוי ווילט זיך מיר ענטפערן מיין טאטען מיט'ן לשון פון שיר־השירים. און איך פיהל נישט די ערד אונטער זיך. און איך געה מיט גיכע־גיכע טריט אהיים אין דער דאָזיגער נאכט. און מיין טאטע — קוים וואָס ער געהט מיר נאָך. ווי א שאָטען געהט ער מיר נאָך אין דער דאָזיגער נאכט.

יג.

מיט דעם אייגענעם „גוט־יום־טוב“, וואָס מיר פלעגן אַרייַנ־קומען אין דער דאַזיגער נאַכט פון שוהל אַהיים אַמאָל, מיט יאָה־רען צוריק, זענען מיר אַרייַנגעקומען אויך אַצינד — איך און דער טאַטע.

מיט דעם אייגענעם „גוט־יום־טוב — גוט־יאָהר“, וואָס די מאַמע און בוזי פלעגען אונז בעגעגענען אין דער דאַזיגער נאַכט אַמאָל, מיט יאָהרען צוריק, האָבען זיי אונז בעגעגענט אויך אַצינד.

די מאַמע, די מלכה, אַנגעטהאָן אין איהר קעניגליך זיידען מלבוש, און די בת־מלכה, בוזי, — אין איהר שניי־וויים קלייד. אָבער פונקט דאָס אייגענע בילד, וואָס אַמאָל, מיט יאָהרען צוריק. ניט פערענדערט אויף אַ האָר, נישט געמינערט אַ טראָפּען.

ווי מיט יאָהרען צוריק, אַזוי אויך אַצינד, אין דער דאַזיגער נאַכט, איז אונזער שטוב פול מיט חן. אַ בעזונדערע שענקייט, אַ הייליגע, יום־טוב׳דיגע, מאַיעסטעטישע שענקייט האָט אַראָפּגע־נידערט אויף אונזער שטוב. אַ הייליגער, יום־טוב׳דיגער גלאַנץ איז אויסגעגאָסען אויף אונזער שטוב אין דער דאַזיגער נאַכט. דאָס ווייסע טישגעבעט — געפאַלענער שניי. דער מאַמעס בענשליכט שיינען אַרוים פון די זילבערנע לייכטערס. עס לאָזט גריסען פון די פלעשער אַרוים דער אַרבע־כוסות־וויין. אַך, ווי צנועה׳דיג־נאַ־איוו עס קוקען אַרוים פון דער קערה די אומשולדיגע מצות: ווי ליעב עס שמייכעלט דער אָנגעריבענער מרור־חריין, דער קאָמפּלי־צירטער חרוסת מיט׳ן אָנגעגרייטען זאַלצוואַסער! פייערליך און מיט שטאָלץ שטעהט אויסגעבעט דעם מלך׳ס שטוהל. דאָס עסעבעט. אויף דער מלכה׳ס פנים רוהט די שכינה, ווי אַלע מאָל אין דער דאַ־זיגער נאַכט. און די בת־מלכה (בוזי) איז אײַנגאַנצען, פון אויבען ביז אַראָפּ, שיר־השירים׳דיג. ניין, וואָס זאָג איך? — זי איז דער שיר־השירים אַליין.

איין עבירה נאָר, וואָס מע האָט דעם בן־מלך אוועקגעזעצט אזוי ווייט פון דער בת־מלכה. אמאָל זענען זיי, געדענק איך, אנ־דערש געזעסן בײ׳ם סדר. אינאיינעם, איינס נעבען אנדערען, זענען זיי געזעסן. דער בן־מלך האָט געפרעגט דעם טאַטען, גע־דענק איך, די פיער קשיות, און די בת־מלכה האָט ארויסגע׳גנבה׳ט ביי זיין מאַיעסטעט פון אונטער דעם קישען דעם אפיקומן — און אך! וואָס מיר האָבען זיך דעמאָלט אנגעלאַכט! אמאָל, נאָכ׳ן סדר, געדענק איך, אז דער מלך האָט שוין אראָפּגעצויגען דעם ווייסען קיטעל, און די מלכה — איהר קעניגליך זיידען מלבוש, זענען מיר געזעסן, איך און בוזי, אינצווייען, אין א ווינקעלע, געשפּיעלט אין ניסלעך, וואָס די מאַמע האָט אונז געגעבען, אָדער איך האָב איהר דערצעהלט א מעשה, פון יענע בבא־מעשיות פון חדר, פון מיין חבר שייקע, וואָס ווייסט אַלסדינג. א מעשה מיט א פּער־כשופ׳טער בת־מלכה, וואָס איז געזעסן אין א פּאַלאַץ פון קרישטאָל זיעבען יאָהר כסדר און געוואַרט, ביז עמיצער וועט דורכ׳ן שם־המפורש זיך אויפהויבען אריבער דער המאַרע, פליהען איבער בערג און איבער טהאָלען, איבער טייכען און מדבריות, און וועט זי אויסלייזען, און וועט זי בעפרייהען.

יד.

דאָס איז אָבער אַלץ געוועזן אמאָל — אמאָל, מיט יאָהרען צו־ריק. איצט איז שוין די בת־מלכה אויסגעוואַכסען, געוואָרען א גרויסע. און דער בן־מלך איז אויסגעוואַכסען, געוואָרען א גרויסער. און בעזעצט האָט מען איהם אזוי אומ׳ברחמנות׳דיג, אז מיר קאָנען זיך אפילו ניט זעהען איינס דאָס אַנדערע, ווי עס געהער צו זיין. שטעלט אייך פאָר: אין דער רעכטער האַנד פון זיין מאַיעסטעט דער בן־מלך, אין דער לינקער האַנד פון איהר מאַיעסטעט די בת־מלכה!... און מיר זאָגען די הגדה, איך מיט׳ן טאַטען, הויך אויף א קול, ווי אמאָל, מיט יאָהרען צוריק, און מיט א ניגון, א בלעטעל

נאָך אַ בלעטעל. און די מאַמע מיט בוזי׳ן זאָגען אונז נאָך שטילער־הייד, אַ בלעטעל נאָך אַ בלעטעל — ביז מיר קומען צו שיר־השירים. זאָג איך מיט׳ן טאַטען דעם שיר־השירים, ווי אַמאָל, מיט יאָהרען צוריק, מיט גאָר אַ בעזונדער ניגון. אַ פסוק נאָך אַ פסוק. און די מאַמע מיט בוזי׳ן זאָגען אונז נאָך שטילערהייד אַ פסוק נאָך אַ פסוק. ביז דער מלך, אויסגעמיעדט פון דער יציאת־מצרים־געשיכטע און שכור׳ליך פון דעם ארבע־כוסות־וויין, הויבט אָן ביסלעכווייז אונ־טערצודרימלען, דרימעלט אַ ווײַלע און כאַפּט זיך אויף און זינגט ווייטער דעם שיר־השירים, הויבט אָן אויף אַ קול: „מ י ם ר ב י ם — פיעל וואַסערען קאָנען נישט אויסלעשען די ליעבע“... און איך כאַפּ איהם אונטער מיט׳ן זעלבען ניגון: „ו נ ה ר ו ת לא י ש ט פ ו ה — און טייכען וועלען זי ניט פערפלייצען“... דאָס זאָגען געהט ביי אונז אַלע מאָל שטילער און שטילער, ביז זיין מאַיעסטעט ווערד צום סוף אַנשלאָפען שוין טאַקי אויף דעם רעכטען אמת. ריהרט איהם אָן די מלכה ביי׳ם ארבעל פונ׳ם ווייסען קיטעל. מיט אַ ליעבער זיסער איידעלקייט וועקט זי איהם, ער זאָל געהן שלאָפען, — און איך מיט בוזי׳ן קאָנען זיך דערווייל איבערוואַרפען מיט אַ פּאָר ווערטער. שטעה איך אויף פון טיש און געה־צו צו איהר נאָהענט, און מיר שטעהען איינם אַקעגען דאָס אַנדערע — דאָס ערשטע מאָל אַזוי נאָהענט אין דער דאַזיגער נאַכט. איך ווייז איהר אָן אויף דער שענער זעלטענער נאַכט. „אין דער דאַזיגער נאַכט, זאָג איך איהר, איז גוט שפּאַציערען געהן“... זי האָט מיך פערשטאַנען און ענט־פערט מיר מיט אַ האַלבען שמייכעל, פרעגענדיג: „אין דער דאַ־זיגער נאַכט?“... און עס מאַהלט זיך מיר אויס, אַז זי לאַכט פון מיר. אַזוי פלעגט זי לאַכען פון מיר אַמאָל, מיט יאָהרען צו־ריק. פערדריסט דאָס מיך. זאָג איך צו איהר: „בוזי, מיר האָ־בען וואָס צו רעדען, אַ סך וואָס צו רעדען“. „אַ סך וואָס צו רעדען?“ — חזר׳ט זי איבער מיינע ווערטער, און עס דאַכט זיך מיר,

אז זי לאכט פון מיר... פערחאפ איך מיך: „און אפשר האב איך א טעות? אפשר האב איך מיט דיר אצינד גארניט וואס צו רעדען?“...

דאס איז געזאגט געווארען מיט אזא ביטערקייט, אז בוזי הערט אויף צו שמייכלען און ערנסט ווערד איהר פנים. „מארגען — מאכט זי צו מיר — מארגען וועלען מיר שוין רעדען“... און ליכטיג ווערד מיר אין מיינע אויגען. ליכטיג און גוט און פריילין. מארגען! מארגען וועלען מיר שוין רעדען! מארגען! מארגען!... איך געה־צו צו איהר נאך נעהענטער און איך דערפיהל דעם ריח פון איהרע האר, דעם ריח פון איהרע קליידער, דעם אמאליגען בעקאנטען ריח. און עס קומען מיר אויפ'ן זינען די ווערטער פון שיר־השירים: „נ פ ת ת ט פ נ ה ש פ ת ו ת י ך, כ ל ה — צוקער טהוען טריפען דיינע ליפען, כלה! האניג און מילך אונטער דיין צונג. א ו ן ד ע ר ר י ח פ ו ן ד י י נ ע ק ל י י ד ע ר א י ז ו ו י ד ע ר ר י ח פ ו ן ד ע ם ל ב נ ו ן“...

דאס וויטערינע רעדען מיר שוין אזוי, אהן ווערטער. מעהר מיט די אויגען. מיט די אויגען...

טו.

— בוזי, א גוטע נאכט. — זאג איך צו איהר שטיל. עס איז מיר שווער אוועקצוגעהן פון איהר. איין גאט ווייסט דעם אמת.

— א גוטע נאכט. — ענטפערט מיר בוזי, ריהרט ניט פון ארט און קוקט אויף מיר טיעף־פערזארגט מיט איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען.

איך זאג איהר נאך א מאל א גוטע נאכט. און זי ענטפערט מיר נאך א מאל א גוטע נאכט. קומט צו געהן די מאמע און פיהרט מיך אריין אין א בעזונדער שלאף־חדר. דארט נעמט מיין מאמע און גלעט מיר אויס מיט איהרע שענע ווייסע הענד דאס ווייסע

אויבערדעק פון מיין שלאָף־בעט, און איהרע ליפּען שעפּטשען: „שלאָף געזונד, מיין קינד, שלאָף געזונד"...

אין די דאָזיגע עטליכע ווערטער האָט זיך אויסגעגאָסען דער גאַנצער ים פון ליעבשאַפט, וואָס האָט זיך צענויפגעזאַמעלט ביי מיין מאַמען אין דער צייט, וואָס איך בין אין דער היים ניט געוועזען. איך בין גרייט צופאַלען צו איהר, אויסקושען איהר די שענע ווייסע הענד. נאָר איך בין דאָס ניט ווערטה. ניין, איך בין דאָס ניט ווערטה. איך וויים דאָס... שטיל זאָג איך איהר אַ גוטע נאַכט, און איך בלייב איבער אַליין, איינער אַליין אין דער דאָזיגער נאַכט.

טז.

...איינער אַליין אין דער דאָזיגער נאַכט. אין דער דאָזיגער שטילער ווייכער וואַרעמער פריהער פריהלינג־נאַכט.

איך עפען אויף דאָס פענסטער און קוק אַרויס אין דרויסען אַרויס, צום מונקעל־בלויען נאַכט־הימעל, צו די שעמערירענדיגע ברילִיאַנטען־שטערען, און איך פרעג ביי זיך אַליין: ניט שוין זשע? ניט שוין זשע?

ניט שוין זשע האָב איך פערשפּיעלט מיין גליק, פערשפּיעלט אויף אויביג?

ניט שוין זשע האָב איך אַליין מיט מיינע אייגענע הענד גענומען און פערברענט מיין וואונדערליכען פּאַלאַץ און אַרויסגעלאָזט די שענע געטליכע בת־מלכה, וואָס איך האָב אַמאָל פער'כשופ'ט?... ניט שוין זשע? ניט שוין זשע? און אפשר ניין? אפשר בין איך געקומען בעצייטענס? באתי לגני, אחותי כלה — איך בין געקומען אין מיין גאָרטען, מיין שוועסטער די כלה...

און איך זיץ נאָך לאַנג ביים אָפענעם פענסטער אין דער דאָזיגער נאַכט. און איך סוד'ע מיך מיט דער דאָזיגער שטילער ווייי־

כער וואַרעמער פריהער פריהלינג־נאַכט, וואָס איז פול, מאָדנע פול, מיט סודות און רעטעגישען...

און אין דער דאָזיגער נאַכט בין איך געוואָהר געוואָרען א נייעס:

אז איך האָב ליעב בוזי׳ן.

אז איך האָב זי ליעב מיט יענער הייליגער פלאַם־פייעריגער גיהנם־ליעבע, וואָס ווערד אַזוי שען בעשריבען אין אונזער שיר־השירים. גרויסע פייעריגע אותיות שניידען זיך אויס, איך וויים ניט פון וואַנען, און שוועבען מיר פאַר די אויגען. די אותיות זענען פונ׳ם נאָר־וואָס אָפּגעזאָגטען שיר־השירים, איין אות נאָך איין אות: „כי עזה כמות אהבה — ביטער ווי דער טוידט איז די ליעבע. קשה כשאול קנאה — שווער ווי דער גיהנם איז די קנאה. רשפיה רשפי־אש — איהרע פונקען זענען פונקען פייער. שלהבתיה — א פלאַקער פון גאָט“...

און איך זיץ אין דער דאָזיגער נאַכט ביי׳ם אָפענעם פענסטער און איך פרעג ביי דער דאָזיגער נאַכט פון סודות און רעטעגישען, זי זאָל מיר אנטפּלעקען דעם סוד: ניט שוין זשע? ניט שוין זשע?...

נאָר זי שווייגט, די דאָזיגע נאַכט פון סודות און רעטעגישען. דער סוד בלייבט א סוד פאַר מיר — ביז מאָרגען.

מאָרגען, אַזוי האָט דאָך מיר בוזי צוגעזאָגט, וועלען מיר רעדען. אך! מאָרגען וועלען מיר שוין רעדען... לאָז נאָר אוועקגעהן די נאַכט. לאָז נאָר פערשווינדען די דאָזיגע נאַכט.

די דאָזיגע נאַכט. די דאָזיגע נאַכט...

פיערטער טייל.

שבת-נאָך-שבועות.

א.

ויהי ערב — און ס'איז געווען איין אָבענד. ויהי בוקר — און ס'איז געווען אַ פריהמאָרגען.

אַ שענער, אַ זעלטענער פריהמאָרגען, ווי עס גיט זיך אוים אַמאָל תחילת זומער, אין דער צייט, וואָס צווישען פסח און שבועות.

פון די ערשטע בין איך געווען אינ'ם דאָזיגען פריהמאָרגען, וואָס האָבען זיך געפּעדערט אויפצושטעהן. דער טאָג האָט ערשט געהאלטען ביי געבוירען צו ווערען. מיין קליין שלעפעריג שטעד־טעל האָט ערשט אָנגעהויבען אויפצוואַכען פונ'ם זיסען שלאָף. די לויטערע ווארעם-גלעטענדיגע זונן האָט זיך מכין געווען אַרוים־שפּאַציערען פון איהר געצעלט און לאָזען זיך לויפען איהר גרויסען הימעלוועג אינ'ם דאָזיגען פריהצייטיגען זומער־טאָג, וואָס צווישען פסח און שבועות. אַ גרינג, קיהל נאַכט־ווינטעל האָט זיך נאָך געטראָגען איבער דער וועלט. קוים־קוים, ווי מיט מלאכים־פליגעל, בעריהרט די שטיל־אויפוואַכענדיגע ערד.

אויפגעחאַפּט זיך פון שלאָף, איז מיין ערשטער געדאַנק גע־ווען:

בוזי.

ווידער אַ מאָל בוזי?

יאָ, ווידער אַ מאָל בוזי. ווידער אַ מאָל און אָבער אַ מאָל בוזי. עס איז מיר אַזוי געלעגען צו רעדען פון בוזי'ן, אַז עס וועט מיר ניט נמאס ווערען צו דערצעהלען אייך פון איהר נאָך אַ מאָל און אָבער אַ מאָל. נאָך אַ מאָל און אָבער אַמאָל איבערגעבען אייך איהר ביאָגראַפיע אין קורצען. דער, וואָס האָט שוין געהערט, וועט

מיר מסתמא מוחל זיין. פאַר דעם, וואָס האָט נאָך ניט געהערט, איז דאָס נויטיג צו הערען: ער דאַרף וויסען, ווער בוזי איז.

ב.

איך האָב געהאַט אַ ברודער בעני, איז ער דערטרונקען געוואָרען אין טייך. איז געבליבען פון איהם אַ יתומה מיט'ן נאָמען בוזי. פערצוּיגען פון אסתר־ליבע: ליבוזי — בוזי. און שען איז זי געווען, אַזוי ווי די שולמית, וואָס אין שיר־השירים. און מיר זענען געוואַכסען, ווי אַ ברודער מיט אַ שוועסטער. און מיר האָבען זיך ליעב געהאַט, ווי אַ ברודער מיט אַ שוועסטער. אָט דאָס איז די בוזי.

עס זענען איבערגעלאָפען יאָהרען. איך בין אַוועק פון דער היים קעגען ווילען פון מיין טאַטע־מאַמע. איך האָב ווידערשפּעניגט זייער געבאָט, ניט געוואָלט גערן אין זייערע וועגען, אַוועקגעגאַנגען מיין אייגענעם וועג, זיך אַוועקגעלאָזט לערנען. קומט מיר אָן איינמאָל פאַר פּסח אַ בריוועל פון מיין טאַטען מיט אַ מזל־טוב: בוזי איז אַ כלה געוואָרען, שבת נאָך שבועות איז די חתונה, זאָל איך קומען צו פאָהרען אויף פּסח אַהיים. האָב איך אָפּגעענטפערט מיט אַ מזל־טוב און בין געקומען צו פליהען אויף פּסח אַהיים.

און האָב געטראָפען בוזי'ן אויסגעוואַכסען און שען, נאָך שענער ווי געווען. און עס האָט אויפגעוואַכט אין מיין זכרון די אַמאָליגע בוזי, די שולמית פון שיר־השירים. און אַ שטורם האָט זיך אויפגעהויבען ביי מיר אין קאָפּ און אַ פייער האָט זיך אָנגעצונדען אין מיין האַרצען. אַ פייער — ניט אויף קיינעם, נאָר אויף זיך אַליין. אויף זיך און אויף מיינע יונגעלשע נאַלדענע נאַרישע חלומות, וואָס צוליעב זיי האָב איך פערלאָזען טאַטע־מאַמע, ווידערשפּעניגט זייער געבאָט און אַוועקגעלאָזט זיך לערנען. און אָט אַזוי האָב

איך פערשפּיעלט, פערשפּיעלט מיין גליק, דערלאָזט, אַז בוזי זאָל ווערען אַ כלה, עמיצענס — ניט מיינע!...

בוזי איז פון קינדווייז אָן געווען מיר ליעב און טהייער — דאָס איז אמת. נאָר אַז איך בין געקומען צו פאָהרען אהיים און דערזעהן בוזי'ן, האָב איך אַרויסגעזעהען:

אַז איך האָב ליעב בוזי'ן.

אַז איך האָב זי ליעב מיט יענער הייליגער פייעריגער גיהנם־ליעבע, וואָס ווערד אַזוי שען בעשריבען אין אונזער שיר־השירים: „שטאַרק ווי דער טוידט איז די ליעבע, שווער ווי דער גיהנום איז די קנאה. איהרע פונקען זענען פונקען־פייער. אַ פלאַקער פון גאָט“.

ג.

איך האָב געהאַט אַ טעות: איך בין ניט געווען דער ערשטער יענעם פריהמאָרגען. מיין מאַמע האָט זיך געפעדערט נאָך פריהער פון מיר. זי איז שוין אָנגעטהאָן. זי איז שוין בעשעפטיגט מיט דער טיי, מיט'ן אָנבייסען.

— דער טאַטע שלאָפט נאָך. דאָס קינד שלאָפט נאָך (אַזוי הייסט ביי איהר בוזי). וואָס ווּעסט דו טרינקען, שימעק?

מיר איז אַלץ איינס. וואָס זי וועט מיר געבען, וועל איך טרינקען. מיין מאַמע גיסט מיר אָן טיי און דערלאַנגט מיר מיט איהרע שענע ווייסע הענד. קיינער פערמאָגט ניט אַזעלכע שענע ווייסע הענד, ווי מיין מאַמע. זי זעצט זיך אַוועק קעגען מיר און רעדט מיט מיר שטיל, דער טאַטע זאָל ניט הערען. טאַקי פונ'ם טאַטען רעדט זי מיט מיר. ער ווערד עלטער, ניט יונגער. ווערד עלטער און שוואַכער און הוסט. הוסט, צום מיינסטען, אין דער־פריה, אַז ער שטעהט אויף. און אַ מאָל ביי נאַכט מאַכט זיך, זאָל ער זיך אויפכאַפּען און אָנהוסטען אַ גאַנצע נאַכט. און

אַ מאָל ביי טאָג אויך... רעדט זי איהם איין, ער זאָל זיך דורכ־געהן צום דאָקטאָר — וויל ער נים. איין עקשן. זיין עקשנות איז דען איבערצוטראָגען? זי בעקלאָגט זיך נים, חלילה, אויף איהם. נאָר גאָר נים. ס'איז געקומען צו רעד, רעדט זיך...

אזוי גיט מיר איבער די מאַמע שטילערהייד אַ ראַפּאָרט פונ'ם טאַטען. און אויך וועגען בוזי'ן דערצעהלט מיר די מאַמע שטילער־הייד, און איהרע אויגען לייכטען. און זי גיסט מיר אָן נאָך אַ גלאָז און פרעגט מיך, וואָס איך זאָג אויף בוזי'ן? איאָ, אויסגע־וואַכסען, קיין עין־הרע, ווי אַ בוים? קיין בייז אויג זאָל איהר נור נים שולטן זיין! שבת נאָך שבועות איז די חתונה. אם ירצה השם, שבת נאָך שבועות. אַ גליקליכער שדוך, אַ געראָטענער חתן. אַ שענער אָרט, אַ בעל־הבית'יש, נגיד'יש הויז. אַ שמאַלץ־גרוב...

— פון דעסטוועגען — אזוי דערצעהלט מיר די מאַמע וויי־טער — פון דעסטוועגען, וויפיעל האָט מען מיט איהר געהאָרעוועט. טאַקי מיט בוזי'ן, איידער מע האָט ביי איהר גע'פועל'ט, זי זאָל זיך לאָזען אָנקוקען. איצט איז זי, דאַנקען גאָט, צופריעדען. נאָך ווי אזוי צופריעדען! די ברייוולעך, וואָס מע שרייבט זיך! אַ טאָג איבער אַ טאָג. (דער מאַמעס פּנים שיינט. דער מאַמעס אויגען לייכטען.) אשטייגער, לאָז נים זיין אזוי גיך קיין בריעף — טהוט זיך חושך'ן!... דאָס איז איצט. אָבער פריהער? שיער נים אַרוים, שונאי ציון, די נשמה, ביז מע האָט דערלעבט פון איהר דאָס וואָרט „יאָ“ צו הערען... בוזי — אויך אַ גוטע עקשנ'טע. פון אזא משפחה: זיי, אז זיי שפּארען זיך איין!... זי רעדט נים, חלילה, קיין שלעכטס אויף קיינעם. נאָר גאָר נים. ס'איז געקו־מען צו רעד, רעדט זיך...

פונ'ם טאַטענס אַלקיר לאָזט זיך הערען אַ הוסטען — און נישט מיין מאַמע, פערשוואונדען.

ד.

מ י ז א ת ה נ ש ק פ ה כ מ ו ש ח ר — ווער קוקט דאָס ווי דער מאָרגנשטערן? י פ ה כ ל ב נ ה — שען ווי די לבנה? ב ר ה כ ח מ ה — לויטער ווי די זון?

דאָס איז אריינגעקומען פון איהר שלאָפצימער בוזי.

איך קוק מיך איין אין בוזי'ן — איך וואָלט געמעגט שווערען איינס פון די ביידע: אָדער זי האָט געוויינט, אָדער זי איז ניט געשלאָפען די נאכט.

מיין מאמע איז געזעכט: ווי א בוים איז זי אויסגעוואקסען. ווי א רויז האָט זי אויפגעבליהט. איהרע אויגען, איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען, זענען אין דעם פריהמאָרגען נאָך אי־בערגעצויגען מיט א דין רויכעל. און דאָס גאַנצע פנים איהרס איז אין דעם פריהמאָרגען איבערגעדעקט מיט א דינעם פרוכת. און בוזי אינגאַנצען איז א סוד פאר מיר. א שמערצליכער סוד. א סך זאכען וואָלט איך וועלען וויסען. פאר וואָס איז בוזי ניט גע־שלאָפען די גאַנצע נאכט? איך וואָלט וועלען וויסען, וועמען האָט זי געזעהען אין חלום: מיך, דעם ליעבען גאסט, וואָס זי האָט אויף איהם אזוי לאַנג ארויסגעקוקט און וואָס איז געקומען צו פליהען אזוי אומגעריכט? אָדער איין אַנדערען האָט זי געזעהען אין חלום? איין אַנדערען, דעם, וואָס טאטע־מאמע האָבען איהר אָנגעהאַנגען קעגען איהר ווילען?... בוזי איז א סוד פאר מיר. א שמערצלי־כער סוד. ג ן נ ע ו ל א ח ו ת י כ ל ה — א גאָרטען א פער־שלאָסענער איז מיין שוועסטער די כלה. א גאָרטען א פערשלאָסע־נער, א קוואל א פערזיגעלטער...

ה.

בוזי איז א סוד פאר מיר. א שמערצליכער סוד. עטליכע מאָל אין טאָג בייט זיך ביי איהר די שטימונג. ווי דער אינדרויסען

אין אַ זומערדיגען וואָלקען־טאָג: אַט איז ווארעם, אַט איז קיהל. אַט טהוט אַ שיין אַרויס די זון פון די וואָלקענס אַרויס — און עס ווערד שען. ביז עס רוקט זיך אָן אַ נייער וואָלקען — און עס ווערד ווידער טריב און טונקעל.

נישטאָ דער טאָג, וואָס בוזי זאָל ניט בעקומען אַ בריעף פון „עמיצען". נישטאָ דער טאָג, זי זאָל ניט ענטפערען דעם „עמי־צען".

איך ווייס גאַנץ גוט ווער דער „עמיצער" איז, און איך פרעג זי נישט. איך רעד נישט מעהר מיט בוזי'ן פון „איהם". איך האַלט, אַז „ער" איז דאָ איין איבעריגער, איין אָנגעוואָרפענער. בוזי רעדט אָבער אַליין פון איהם. רעדט זי ניט פון איהם שוין צו־פיעל? אין די געצעהלטע מינוטען, ווען מיר בלייבען מיט איהר אַליין אינ־צווייען, רעדט מיט מיר בוזי פון „איהם", און לויבט איהם. לויבט איהם אין טאָג אריין. לויבט זי איהם נישט צו פיעל?

זי זאָגט צו מיר:

— דו ווילסט וויסען, וואָס ער איז? (זי לאָזט אַראָפּ די אויגען.) ער איז אַ פיינער — אָ! זעהר אַ פיינער. ער איז אַ וואוי־לער — אָ! זעהר אַ וואוילער. נאָר... (זי הויבט אויף די אויגען אויף מיר און לאַכט.) ער קומט ניט צו דיר... ווי קומט ער צו דיר?...

וואָס מיינט דערמיט בוזי? זי וויל מיך פערגיטיגען? אָדער זי טרייבט מיט מיר קאַטאָוועס?

ניין. ניט זי וויל מיך פערגיטיגען, ניט זי טרייבט מיט מיר קאַטאָוועס. נאָר זי רעדט זיך אויס דאָס האַרץ...

דאָס איז ווי צוויי מאָל צוויי.

נאָך דער טיי זענען די מאַמע און בוזי אַוועק אין קיך וועגען אָנבייסען, און איך מיט'ן טאַטען האָבען זיך געשטעלט דאַווענען. איך האָב עס געמאַכט בקיצור. נאָר דער טאַטע, איינגעוויקעלט אין טלית און תפלין, איז נאָך געשטאַנען מיט'ן פנים צו דער וואַנד

און געלויבט גאָט. קומט אָן פלוצים בוזי אויסגעקליידט, מיט אַ זאַנטיקעל אין האנד, און רופט זיך אָן צו מיר:

— קום.

— וואוהין?

— הינטער דער שטאָדט אַרוים. אביסעל זיך דורכגעהן. אַ שענער טאָג. אַ זעלטענער טאָג.

דער טאַטע האָט אויסגעדרעהט צו איהר דעם קאָפּ, קוקט אַריבער די זילבערנע ברילען. און בוזי ציהט אָן די הענטשקעלעך אויף די הענד און מאַכט צו איהם:

— ניט אויף לאַנג, טאַטע, ניט אויף לאַנג. מיר קומען באַלד צוריק. די מאַמע ווייסט, אַז מיר געהען. קום, שימעק, דו געהסט?

די בעסטע מוזיק, די שענסטע סימפאָניע קאָן דען אַזוי שען קלינגען, ווי די ווערטער האָבען אָפּגעקלונגען אין מיינע אויהערען? עס האָט זיך געלאָזט הערען אין זיי איין אָפּקלאַנג פון שיר־השירים: „ל כ ה, ד ו ד י — קום ליעבער, נ צ א ה ש ד ה — לאָמיר געהן אין פעלד אַרוים. לאָמיר נעכטיגען אין די דערפער. לאָמיר זיך פעדערען אין די וויינגערטנער. לאָמיר זעהען, אויב עס בליהט דער ווינשטאָק? אויב עס שפּראָצען די מילגראַמען?“...

אויסער זיך פון התפעלות לאָז איך מיך נאָך בוזי'ן און פיהל בּישט די ערד אונטער זיך. וואָס איז דאָס מיט בוזי'ן? דאָס ער־שטע מאָל, זינט איך בין אין דערהיים, טרעפט, אַז בוזי זאָל מיך רופען שפּאַציערען געהן. וואָס איז דאָס מיט בוזי'ן?...

ז.

בוזי איז גערעכט. ס'איז אַ שענער טאָג. אַ זעלטענער טאָג. אָפּשאַצען אַזאַ זומער־טאָג קאָן מען נור אין מיין קליין אָרעם שטעדטעל, אַז מע חאַפּט זיך אַרוים פון דער קלעהם און פון דער ענגשאַפט אויף גאָט'ס פרייהער שענער וועלט. די ערד האָט זיך

בעקליידט מיט איהר גרינעם מאנטעל, אויסגעקליידט מיט'ן גאנ־צען שמוק פון איהרע פיעל־פארביגע פעלדבלומען. ארומגעברעמט מיט א זילבערן טייכעל פון איין זייט און מיט א קליינוואוכסיג נאר געדיכט וועלדעל פון דער אנדערער זייט. דאס זילבערנע טייכעל זעהט אויס, ווי א זילבערנע עטרה צו א נייעם טלית מיט בלויע תכלת. דאס געדיכטע וועלדעל זעהט אויס, ווי א געדיכטע פאטלע געקרייזעלטע האר, פון צייט צו צייט בעריהרט פון א ווינ־טעל.

אויף בוזי'ן איז געווען א בלוי בעזשען קלייד, גרינג ווי א רויך, דורכזיכטיג ווי די לופט, ווי דער הימעל. א זאנטיקעל מיט שפיצ־לעך פון גרינער פארב און ווייסע אזשור־הענטשקעלעך אויף די הענד. פיעלפארביג האט זי אויסגעזעהן, פיעלפארביג, ווי דאס פעלד.

„דאס לעצטע מאל — זאגט מיר בוזי — האט זי זיך אויסגעבעט־טען ביי דער מאמע. דאס לעצטע מאל וויל זי זיך געזעגענען מיט דער שטאדט, מיט הינטער דער שטאדט, מיט'ן „הייליגען ארט“; מיט די מיהלען, מיט'ן טייכעל, מיט'ן בריקעל. צוליעב דעם לעצ־טען מאל האט איהר די מאמע צוליעב געטהאן. א כלה דארף מען צוליעב טהון, חא־חא... א כלה פיהרט אוים אלסדינג... וואס זאגסט דו, שימעק?“

שימעק זאגט גארנישט. שימעק הארכט. עס ווייזט זיך מיר אויס, אז בוזי איז היינט מאדנע פרייליך. ניט נאטירליך פרייליך, און לאכט, ווי איבער נויט. און אפשר דאכט זיך מיר אזוי?

— געדענקסט דו, בוזי, ווען מיר זענען דא געווען?

איך דערמאן איהר, ווען מיר זענען דא געווען. שוין לאנג־לאנג. מיט יאהרען צוריק איז דאס געווען. מיר זענען געגאנגען אהער אינצווייען רייסען גרינס אויף שבועות, אויב זי געדענקט. דעמאלט זענען מיר אויך געגאנגען מיט'ן זעלבען וועג, פערביי די

זעלביגע מיהלען, איבער דעם זעלביגען טייבעל, איבער דעם זעלבי־
גען בריקעל.

— נאָר אַנדערש האָבען מיר דעמאָלט שפּאַציערט, בוזי. דער־
מאָלט זענען מיר געלאָפען, ווי די יונגע הירשען, געשפּרונגען, ווי
די פעלדאַינדען איבער די בשמים־בערג. און איצט?

— און איצט? — זאָגט בוזי און בויגט זיך אָן רייסען בלו־
מען.

— איצט געהען מיר סטאַטעטשנע, ווי עס פּאַסט פאַר אַזעל־
כע סטאַטעטשנע לייט, ווי מיר זענען... געדענקסט דו, בוזי, ווען
מיר זענען דאָ געווען דאָס לעצטע מאָל?

— ערב שבועות איז דאָס געווען. — ענטפערט מיר בוזי און
שענקט מיר אַ בוקעט מיט שמעקענדיגע בלומען, וואָס זי האָט
אָנגעריסען.

— פון מיינעטוועגען, בוזי?

— פון דיינעטוועגען, שימעק. — זאָגט צו מיר בוזי מיט אַ
קוק פון איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען. און דער קוק
דרינגט אַריין גלייך מיר אין הארצען אַריין.

ח.

מיר זענען שוין ווייט הינטער דער שטאָדט. מיר זענען שוין
אויפ'ן בריקעל. דאָרט געב איך איהר מיין האַנד. (דאָס ערשטע
מאָל זינט איך בין געקומען צו פאָהרען אַהיים.)

מיר געהען ביידע, האַנד ביי האַנד, איבער'ן בריקעל. די ברע־
טער הוידען זיך. דאָס וואַסער לויפט אונטער אונזערע פיס, קאַט־
שעט זיך, שלענגעלט זיך און פּאַלט מיט אַ שטילען זשומען און מיט
אַ גרינגען רעש באַרג־אַראָפּ. אַזוי אַז איך קאָן הערען דעם „טיק־
טאַק" פון בוזי'ס האַרץ, וואָס איז אַזוי נאָהענט, אַזוי נאָהענט צו
מיר. (דאָס ערשטע מאָל זינט איך בין געקומען צו פאָהרען אַהיים.)

עס מאַהלט זיך מיר אויס, אַז בוזי דערנעהענט זיך צו מיר אַלע מאָל נעהענטער און נעהענטער. איך דערשפּיר דעם בעקאַנטען ריח פון איהרע שענע האָר, איך דערפיהל די איידעלקייט און גלאַטקייט פון איהר פּרעכטיגער האַנד, די וואַרעמקייט פון איהר לייב. און עס דוכט זיך מיר, אַז איך הער פון איהר ווערטער מיט׳ן לשון פון שיר־השירים: „אני לדודי — איך בין מיין געליעבטענס, ודודי לי — און דער געליעבטער איז מיינער"... און די זון, און דער הימעל, און דאָס פעלד, און דאָס טייכעל, און דער וואַלד בעקומען אַ נייעם גלאַנץ, אַ נייעם חן אין מיינע אויגען. איין עבירה, איין עבירה, וואָס דאָס בריקעל איז אַזוי קורץ. אַ מינוט — און מיר זענען שוין אויף יענער זייט בריקעל, אויף דער „לעוואַדע". אַ מינוט — און בוזי׳ס איידעלע גלאַטע פּרעכטיגע האַנד האָט זיך אַרויסגעגליטשט פון מיין האַנד — און די זון, און דער הימעל, און דאָס פעלד, און דאָס טייכעל, און דער וואַלד האָבען אָנגעוואָרען דעם פריהעריגען גלאַנץ מיט׳ן פריהעריגען חן אין מיינע אויגען.

— אַ מאָדנע זאַך — זאָגט צו מיר בוזי, און איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען זענען אין דער מינוט טיעף, ווי דער הימעל, און פערטראַכט, ווי די נאַכט — אַ מאָדנע זאַך: אַלע מאָל, ווען איך געה, אָדער איך פאָהר איבער אַ וואַסער, עס מאַג זיך זיין וואָס פאַר אַ וואַסער עס וויל זיך, מוז איך זעהן מיין טאַטען, און אַלע מאָל...

איך שלאָג איהר איבער די רעד:

— דו רעדסט נאַרישקייטען, בוזי.

בוזי טראַכט אַ ווײַלע, נאָכדעם זאָגט זי צו מיר:

— נאַרישקייטען? חאַ־חאַ, ביזט גערעכט. איך רעד נאַרישקייטען. ווייל איך בין אַ נאַרעלע. אַ נאַריש מיידעל בין איך. איאַ, אַ נאַריש מיידעל? זאָג דעם אמת, שימעק. דעם אמת זאָלסט דו מיר זאָגען, חאַ־חאַ־חאַ!

בוזי לאַכט, פערוואָרפט דעם קאָפּ און בעווייזט מיר איהרע חנ'עווּדיגע פּערעל־צייהן. איהר פּנים שיינט אויף דער שיינענ־דיגער זוהן. און אַלע פאַרבען פונ'ם פעלד פינקלען זיך אָפּ אין איהרע אויגען, אין איהרע שענע בלויע פערטראַכטע שיר־השירים־אויגען.

ט.

אומזיסט! איך קאָן ביי איהר ניט פּועל'ען, אַז זי איז גאָר־ניט אַזאַ נאַר, אַז זי איז גאָר קיין נאַר ניט. זי ווייסט, זאָגט זי מיר, זי ווייסט, אַז ס'איז פאַרהאַן נאַרישערע פון איהר. זי ווייסט. נאָר אַקעגען מיר איז זי אַ נאַרעלע. שטעלט אייך פאָר — זי גלויבט אין חלומות!

— איאָ, שימעק, דו גלויבסט ניט? און איך גלויב. אָט איז מיר ערשט נעכטען געקומען צו חלום דער טאַטע פון יענער וועלט, אַנגעטהאָן און פריילּיך, לעבעדיג, מיט אַ שטעקעלע אין האַנד. און מאַכט צו מיר אַזוי זיס, אַזוי פריינדליך, און דרעהט מיט'ן שטע־קעלע: „איך קום, טאָכטער, צו דיר אויף דער חתונה“... נו, וואָס ווּעסט דו זאָגען דערויף, שימעק?...

— בוזי, מע דאַרף ניט גלויבען אין חלומות. חלומות זענען דברים בטלים.

— דברים בטלים — זאָגסט דו?

בוזי שטעהט אַ ווײַלע פערטראַכט. לאָזט זיך לויפען איבער'ן פּיעל־פאַרביגען פעלד און בלייבט שטעהן.

ווי אַ בלום, ווי אַ פּיעל־פאַרביגע בלום, זעהט אויס בוזי אינ'ם דאָזיגען פּיעל־פאַרביגען פעלד, וואָס ציהט זיך אַרום אונז אָהן אַ סוף און אָהן אַ ברעג. מיט געלינקע שפּרענקעלעך איז זי בעשפּרענ־קעלט. מיט רויטינקע צוויקעלעך איז זי בעצוויקעלט. די בלויע הימעל־יאַרמעלקע איבער איהר קאָפּ. דאָס זילבערנע טייבעל פאַר איהרע פיס. פון אַלע זייטען טראָגען זיך אַקעגען אונז שאַרף־שמע־

קענדיגע בשמים־און־גנעווירצען־ריחות. איך בין פער׳כשופ׳ט. איך בין פער׳שכור׳ט.

ווי א פער׳כשופ׳טע שטעהט אויך בוזי אין מיטען פיעלפארביגען פעלד און קוקט אויף מיר פערטראכט, פערטראכט ווי דער וואלד.

פון וואס טראכט אצינד בוזי? וואס זאגען איהרע אויגען, איהרע שענע בלויע פערטראכטע שיר־השירים־אויגען?

„א נ י ח ב צ ל ת ה ש ר ו ן — איך בין א ליליע פון שרון. ש ו ש נ ת ה ע מ ק י ם — די רויז פון די טהאלען“...

אט וואס עס זאגען מיר איהרע אויגען. און עס דאכט זיך מיר, אז קיינמאל, קיינמאל איז נאך בוזי נישט געווען אזוי די אמת׳ע שולמית פון שיר־השירים, ווי אין דער דאזיגער מינוט.

י.

ווי א בלום זעהט אויס בוזי, די ליליע פון שרון. ווי א בליהענדיגע רויז זעהט אויס בוזי, די רויז פון די טהאלען, אין דעם דאזיגען ברייטען פיעל־פארביגען פעלד, וואס ציהט זיך ארום אונז אהן א סוף און אהן א ברעג. מיט געלינקע שפרענקעלעך איז זי בעשפרענקעלט. מיט רויטינקע צוויקעלעך איז זי בעצוויקעלט. די בלויע הימעל־יארמעלקע איבער איהר קאפ. דאס זילבערנע טייבעל פאר איהרע פיס. פון אלע זייטען טראגען זיך אקעגען אונז שארף־שמעקענדיגע בשמים־און־געווירצען־ריחות. איך בין פער־בשופ׳ט. איך בין פער׳שכור׳ט.

בוזי לאזט זיך געהן. איך — נאך איהר. גרינג און גיך געהט בוזי. גרינג, ווי א פארנע, ווי א אינד פון די אינדען, טראגט זי זיך אין פיעל־פארביגען פעלד, וואס ציהט זיך אהן א סוף און אהן א ברעג. און איהר פנים שיינט אויף דער שיינענדיגער זון, און אלע פארבען פונ׳ם פעלד פינקלען זיך אפ אין איהרע אויגען, אין איהרע שענע בלויע פערטראכטע שיר־השירים־אויגען.

קיינמאָל, קיינמאָל איז נאָך בוזי ניט געווען אַזוי די אמת׳ע שולמית פון שיר־השירים, ווי אין דעם דאָזיגן טאָג.

— דערקענסט, בוזי, דאָס דאָזיגע פעלד?

— אַמאָל האָט דאָס געהערט צו דיר...

— און דאָס בערגעל?

— דיין באַרג. אַמאָל איז דאָס געווען אַלסדינג דיינס. אַלס־דינג דיינס...

זאָגט מיר בוזי מיט אַ גרינג שמייכעל אויף די שענע ליפּען. נאָר עס ווייזט זיך מיר אויס, אַז זי לאַכט פון מיר, ווי זי פּלעגט לאַכען פון מיר אַמאָל, מיט יאָהרען צוריק.

— זיצען מיר?

— זיצען מיר.

איך זעץ מיך אַוועק אויפ׳ן בערגעל און מאַך איין אָרט פאַר איהר. בוזי זעצט זיך אַוועק אַקעגען מיר.

— אָט דאָ, געדענקסט דו, בוזי, האָב איך דיר אַמאָל דער־צעהלט, ווי אַזוי איך...

בוזי פערהאַפּט און ענדיגט פאַר מיר:

— ווי אַזוי דו הויבסט זיך אויף מיט׳ן „שם־המפורש“ און פליהסט, ווי איין אַדלער, ביז דער חמארע, העכער פון דער חמארע, איבער פעלדער, איבער וועלדער, איבער בערג, איבער טהאָלען, אי־בער ימים און מדבריות, ביז דו קומסט אויף יענער זייט הרי־חושך, אין אַ קרישטאָלענעם פּאַלאַץ. דאָרט זיצט דיין פער׳כשופ׳טע בת־מלכה שוין זיבען יאָהר און וואַרט, ביז דו וועסט זיך דערבאַרעמען אויף איהר און וועסט קומען צו פליהען מיט׳ן „שם־המפורש“ זי אויסלייזען, בעפרייען — חאַ־חאַ־חאַ!

ניין. בוזי איז מיר היינט מאָדנע פריילעך. גיט־נאַטירליך פריילעך. זי לאַכט, ווי איבער נויט. נענוג. אויף אַלץ איז אַ צייט. שוין צייט רעדען מיט איהר אַביסעל ערנסטע, ריינע, קלאָרע דבורים. שוין צייט עפענען פאַר איהר מיין האַרץ, אַנטפּלעקען

פאר איהר מיין נשמה... און איך לאז אוים מיין געדאנק מיט׳ן לשון פון שיר־השירים: „ע ד ש י פ ו ח ה י ו ם — איידער עס וועט אוועק דער טאג, דער דאזיגער גליקליכער טאג, ו נ ס ו ה צ ל ל י ם — און עס וועלען אנטלויפען די שאטענס“...

יא.

פאר דער גאנצער צייט, וואס איך בין אין דער היים, האב איך בוזי׳ן קיין צעהנט־חלק, קיין הונדערט־חלק נים ארויסגעזאגט פון דעם, וואס עס האט זיך אויסגעגאסען ביי מיר אט דא, אין דעם דאזיגען פריהמארגען. איך האב איהר אויפגעדעקט מיין הארץ, אנטפלעקט פאר איהר מיין נשמה. דערצעהלט דעם גאנצען אמת, וואס האט מיך אהער געבראכט...

ווען נים דעם טאטענ׳ס בריוועל מיט׳ן מזל־טוב, ווען נים די דריי ווערטער: „שבת־נאך־שבועות“ — וואלט מיך איצט נים גע־זעהען אט דאס טייכעל, וואס לויפט דארט בארג־אראפ, און דאס וועלדעל, וואס גרינט אט דא נים ווייט...

און איך שווער איהר טאקי ביי אט דעם טייכעל, וואס לויפט דארט בארג־אראפ, און טאקי ביי דעם וועלדעל, וואס גרינט אט דא נים ווייט, און ביי׳ם דאזיגען בלויען הימעל־דעק, וואס איבער אונזער קאפ, און ביי דער גין־גאלדענער זון, וואס פינקעלט אפ אין איהרע אויגען, און ביי דעם אלעם, וואס שען און ריין און הייליג איז, — אז איך בין געקומען אהער נור צוליעב איהר, נור צוליעב איהר, ווארום... איך האב זי ליעב — ענדליך האט דאס ווארט זיך ארויסגעריסען!

— ווארום איך האב דיך ליעב, בוזי, דו הערסט, איך האב דיך ליעב מיט יענער הייליגער פלאם־פייערינער גיהנם־ליעבע, וואס ווערד בעשריעבען אין שיר־השירים: „ש ט א ר ק ו ו י ד ע ר ט ו י ד ט א י ז ד י ל י ע ב ע, ש ו ו ע ר ו ו י ד ע ר ג ר ו ב א י ז ד י ק נ א ה. א י ה ר ע פ ו נ ק ע ן ז ע נ ע ן

פונקען־פייער. א פלאקער פון גאט"... וואס איז מיט דיר, בוזי? דו וויינסט? גאט איז מיט דיר!...

יב.

בוזי האט געוויינט.

בוזי האט געוויינט — און די גאנצע וועלט האט זיך אנגע־קליידט אין טרויער. די זון האט אויפגעהערט צו שיינען. דאס טייכעל — צו לויפען. דאס וועלדעל — צו גרינען. די פליעגעלעך — צו פליהען. די פויגעלעך — צו זינגען.

בוזי האט געוויינט. זי האט בעהאלטען דאס פנים אין די הענד. איהרע פלייצעס האבען אויפגעציטערט. און זי האט גע־וויינט אלע מאל שטארקער און שטארקער.

אזוי וויינט א קליין קינד, וואס דערפיהלט, אז עס האט פער־לוירען מאמע־מאמע.

אזוי וויינט א געטרייע מוטער אויף איהר קינד, וואס מע האט דאס ביי איהר צוגענומען.

אזוי וויינט א יונג־פרוי, וואס בעקלאגט איהר געליעבטען, וואס האט זיך אפגעקעהרט פון איהר.

אזוי וויינט א מענש, וואס בעקלאגט זיין אייגענע וועלט, וואס האט זיך ארויסגעגליטשט פון אונטער זיינע פיס.

אומזיסט איז געוועזען מיין טרייסטען, וואס איך האב זי גע־טרייסט. ארויסגעווארפען אלע מיינע שיר־השירים־עפיטעטען, וואס איך האב אויסגענוצט פאר איהר. בוזי וויל זיך ניט טרייסטען. בוזי וויל מיינע עפיטעטען ניט הערען. צו שפעט, זאגט זי, צו שפעט האב איך מיך דערמאנט אן איהר... צו שפעט האב איך מיך ארומגעזעהן, אז עס איז דא א בוזי אויף דער וועלט. א בוזי, וואס האט א הארץ, וואס בענקט, און א נשמה, וואס רייסט זיך פון דאנען אין איין אנדער וועלט ארויס... אפשר וואלט איך מיך דער־מאנען, זאגט זי, אן די בריוועלעך, וואס זי האט מיר אמאל גע־

שריבען? נאָר — פערהאַפּט זי זיך — ווי קום איך צו געדענקען אזעלכע נאַרישקייטען? פערשטעהט זי דען ניט אליין, אז זי האָט דאָס, אייגענטליך, בעדאַרפט שוין לאַנג פאַראויסזעהן, — אַז אונ־זערע וועגען זענען פערשיעדען? אז זי קאָן זיך צו מיר ניט גליי־כען? ווי קומט זי צו מיר? זי, א אידישע טאָכטער, א קליינ־שטעדטעלדיג מיידעל, ווי קומט זי צו מיר?... ערשט פערשטעהט זי, אַז ס'איז געווען א נאַרישקייט פון איהר, א גרויסע נאַריש־קייט, וואָס זי פּלעגט מיר דולען א קאָפּ מיט איהרע קינדערשע בריוולעך, מיט איהרע נאַרישע אָנצוהערענישען, אַז טאַטע־מאַמע בענקען נאָך מיר... ניין. זי האָט אליין בעדאַרפט פערשטעהן, אַז זי קאָן זיך צו מיר ניט גלייכען. ווי קומט זי צו מיר? א אידישע טאָכטער, א קליינשטעדטעלדיג מיידעל!... זי האָט אליין בעדאַרפט אַרויסזעהן, אַז קוים האָב איך ניט געפּאַלגט טאַטע־מאַמע, וויע־דערשפּעניגט זייער געבאָט, נישט געוואָלט געהן זייערע וועגען און בין געגאַנגען מיין אייגענעם וועג, וועל איך געוויס אַוועקגעהן ווייט, וועל איך געוויס שטייגען הויך, אַזוי ווייט און אַזוי הויך, אַז איך וועל קיינעם שוין ניט אַרויסזעהן, קיינעם ניט וועלען קענען.

— קיינעם ניט, אחוץ דיך, בוזי!

— ניין, קיינעם ניט! קיינעם ניט! קיינעם ניט! קיינעם ניט זעהען, קיינעם ניט הערען, אַלעמען פערגעסען...

— אַלעמען, נאָר נישט דיך, בוזי.

— ניין, אַלעמען! אַלעמען! אַלעמען!

יג.

בוזי האָט אויפגעהערט צו וויינען — און אַלץ האָט אויפגע־לעבט. די זון האָט אָנגעהויבען צו שיינען, אַזוי ווי פריהער. דאָס טייבעל — צו לויפען. דאָס וועלדעל — צו גרינען. די פליעגע־לעך — צו פליהען. די פויגעלעך — צו זינגען.

בוזי האָט אויפגעהערט צו וויינען, און טרוקען זענען געוואָרען איהרע אויגען. איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען. און אויסגעטריקענט האָבען איםרע טרערען, אזוי ווי טראָפּענס טהוי אויף דער הייסער זון.

און פּלוצים האָט זי זיך גענומען פערענטפערען איהרע טרערען. אצינד זעהט זי, ווי נאַריש זי איז. וואָס איז געוועזען דער געוויין? וואָס האָט זי צו וויינען? וואָס פעהלט איהר? א סך מיידלעך אויף איהר אָרט וואָלטען זיך פיהלען גליקליך. איבער־גליקליך!... און א פייערעל האָט זיך אָנגעצונדען אין איהרע אויגען. אין איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען. איך האָב נאָך קיינמאָל נים געזעהען דאָס דאָזיגע פייערעל אין בוזי'ס אויגען. און רויטע פלעקען זענען ארויסגעטראָטען אויף איהרע בעקלעך, אויף איהרע שענע רויזענבעקלעך. איך האָב נאָך קיינמאָל נים געזעהען בוזי'ן אזוי פייערען, אזוי פלאַמען, ווי זי האָט געפייערט און געפלאַמט אין דער דאָזיגער מינוט. און איך וויל זי אָננעמען פאַר א האַנד, און איך זאָג צו איהר מיט'ן לשון פון שיר־השירים:

— הנך יפה רעיתי — ווי שען דו ביזט, בוזי, בעת דיינע בעקלעך פלאַמען און דיינע אויגען שפּריצען פייער...

ארויסגעוואָרפען! בוזי הערט נים מיין שיר־השירים. בוזי האָט איהר אייגענעם שיר־השירים. זי הערט נים אויף צו לויבען „עמיצען", לויבען איהם אין טאָג אריין. זי זאָגט צו מיר:

— דודי צח ואדום — מיין בעשערטער איז פיין און שען. דגול מרבבה — פיינער פון א סך - א סך אנדערע. ער איז אפשר נים אזוי געלערנט, ווי אנדערע, דערפאַר איז ער אָבער גוט. דערפאַר איז ער מיר געטריי. דערפאַר האָט ער מיך ליעב. זאָלסט זעהן די בריעף, וואָס ער שרייבט צו מיר, זאָלסט זעהן די בריעף!

— לבבתיני, — זאָג איך צו איהר ווייטער, גלייך ווי איך וואָלט נים הערען וואָס זי זאָגט — לבבתיני, אחותי

כ ל ה — דו האסט מיין הארץ אוועקגענומען, מיין שוועסטער די כלה!...

און זי צו מיר:

— ח כ ו מ מ ת ק י ם ו כ ו ל ו מ ח מ ד י ם! — זאלסט זעהן די בריעף, וואס ער שרייבט מיר, זאלסט זעהן די בריעף!...

עס הערט זיך אין איהרע ווערטער א מאדנער טאן. א מאדנע שטימע. די שטימע — אזוי ווייזט זיך מיר אויס — וויל אריבער־שרייען איין אנדער שטימע. איין אינוועניגסטע שטימע.

דאס איז ביי מיר ווי צוויי מאל צוויי.

יד.

ראשיג און אומגעריכט האפט זיך בוזי אויף פונ'ם שמע־קענדיגען גראז, טרייסעלט זיך אפ, גלייכט זיך אויס, פערוואַרפט די הענד אהינטער און בלייבט שטעהן אקעגען מיר און קוקט אויף מיר פון אויבען אראפ.

שטאלץ און שען, גרויסארטיג שען, נאך שענער ווי אלע מאל, זעהט זי אויס אין דער מינוט ביי מיר אין די אויגען.

איך האב מורא צו זאגען, נאר מיר דאכט, אז ווען איך זאל זאגען, אז בוזי — דאס איז די אמת'ע שולמית, וואס אין שיר־השירים, וואלט דאס געווען א כבוד און א שבח פאר דער אמת'ער שולמית, וואס אין שיר־השירים.

ניט שוין זשע האט זיך דערמיט געענדיגט אונזער געשפרעך? איך שטעה אויף נאך איהר און געה־צו צו איהר:

— ש ו ב י, ש ו ב י ה ש ו ל מ י ת — קעהר דיך אום צוריק צו מיר, בוזי! — זאג איך צו איהר ווייטער מיט מיין שיר־השירים־שפראך און נעם זי אן פאר א האנד. — קעהר זיך אום צו מיר, בוזי, קעהר זיך אום צו מיר בעצייטענס! נאך איין ווארט. מעהר ניט אז איין ווארט דארף איך דיר נאך זאגען.

אומזיסט. אומזיסט. בוזי וויל ניט הערען דאָס איינע וואָרט. וואָס איך וויל איהר זאָגען. גענוג, זאָגט זי, זיך אָנגערעדט. גענוג געזאָגט איינס דעם אַנדערען — אפשר נאָך מעהר, ווי מע בעדאַרף... גענוג־גענוג. שוין שפּעט. זעה, ווי שפּעט עס איז! — זאָגט צו מיר בוזי און בעוויזט מיר מיט איהר האַנד אויפ'ן הימעל, און בעווייזט מיר אויף דער זון, וואָס בעגיסט זי פון אויבען ביז אַראָפּ מיט איהרע מילדע ווייכע גאָלדענע שטראַהלען. און בוזי, די ליליע פון שרון, בוזי, די רויז פון די טהאָלען, בעקומט אַ נייעם קאָליר, אַ גין־גאָלדענעם קאָליר, אויפ'ן פּיעל־פאַרביגען פעלד, וואָס ציהט זיך אַרום אונז אָהן אַ סוף און אָהן אַ ברעג.

— אהיים־אהיים! — זאָגט צו מיר בוזי און חאַפּט זיך געהן און טרייבט מיך געהן. — אהיים־אהיים. שוין צייט, שימעק, שוין צייט. טאַטע־מאַמע וועלען דאַרטען איבערטראַכטען גאָט ווייסט וואָס. אהיים־אהיים!

אין איהרע לעצטע ווערטער „אהיים־אהיים" לאָזט זיך מיר הער־רען דער טאָן פון אַמאָל, אַמאָל, מיט יאָהרען צוריק, דער לשון פון שיר־השירים:

— ב ר ח, ד ו ד י — אַנטלויף, ליעבער, און זיי געגליכען צו אַ הירש, אָדער צו אַ אינד פון די אינדען אויף די בשמים־בערג.

טו.

עס געהען די טעג. עס לויפען די וואָכען. עס איז אָנגעקומען דער ליעבער יום־טוב שבועות. עס איז אָנגעקומען דער שבת, וואָס נאָך שבועות. עס איז אַוועקגעגאַנגען דער שבת, וואָס נאָך שבועות, און נאָך אַ שבת, און נאָך אַ שבת — און איך בין נאָך אַלץ אַ נאַסט אין מיין שטעדטעל.

וואָס טהו איך דאָ? — גאָרנישט. גאָלע גאָרנישט. מיין טאַטע־מאַמע רעכענען, אַז איך בין געוואָרען אַ בעל־תשובה. אַז איך האָב חרטה אויף דעם, וואָס ס'איז געווען, וואָס איך האָב

ווידערשפעניגט זייער געבאט, ניט געוואלט געהן אין זייערע וועגען. און זיי זענען צופריעדען. זעהר צופריעדען.

און איך? וואס טהו איך דא? וואס דארף איך דא? — גארנישט. גאלע גארנישט. אלע טאג נעה איך מיר ארום איינער אליין אויפ'ן שפאציער, הינטער דער שטאדט ארום. אהין — אויף יענער זייט מיהל. אהין — אויף יענער זייט בריקעל. אהין — צו יענעם פיעל־פארביגען פעלד, וואס ציהט זיך אהן א סוף און אהן א ברעג, וואס איז ארומגעברעמט מיט א זילבערן טייבעל פון איין זייט און מיט א קליינוואוכסיג נאר געדיכט וועלדעל פון דער אנדערער זייט. דאס זילבערנע טייבעל זעהט אויס, ווי א זילבערנע עטרה צו א נייעם טלית פון בלויען תכלת. דאס געדיכטע וועלדעל זעהט אויס, ווי א געדיכטע פאטלע געקרייזעלטע האר, פון צייט צו צייט געריהרט פון א ווינטעל.

דארט זעץ איך מיך אוועק איינער אליין אויפ'ן בערגעל. אויף יענעם בערגעל, וואו מיר זענען ערשט דא ניט לאנג געזעסען אינצווייען, איך און בוזי, די ליליע פון שרון, די רויז פון די טהאלען.

אויף יענעם בערגעל, וואו מיר זענען אמאל, מיט יאהרען צוריק, אין צווייען, איך און בוזי, געלאפען, ווי די יונגע הירשען, און געשפרונגען, ווי די פעלד־אינדען, אויף די בשמים־בערג. דארט, אויף יענעם ארט, וואו עס ליגען בעהאלטען די בעסטע זכרונות פון מיין אויף־אייביג־פערלארענער יוגענד, פון מיין אויף־אייביג־פערלארענעם גליק, קאן איך מיר אוועקזיצען איינער אליין שטונדען־לאנג און בעוויינען און בעקלאגען די אונפערגעסליכע שולמית פון מיין שיר־השירים־ראמאן.

טז.

און וואס איז מיט דער שולמית פון מיין שיר־השירים־ראמאן? וואס איז מיט בוזי'ן? וואס איז דער שלום? וואס איז דער סוף?

צווינגט מיך ניט, איך זאָל אייך דערצעהלען דעם סוף פון מיין ראָמאַן. דער סוף, ער מעג זיך זיין דער בעסטער, איז ער אַ טרויע־ריגער אַקאָרד. דער אָנהויב, דער ערגסטער אָנהויב, איז בעסער פונ׳ם בעסטען סוף. עס איז מיר דעריבער אַ סך גרינגער און אַ סך מעהר אַנגענעהם צו דערצעהלען אייך די דאָזיגע געשיכטע נאָך אַ מאָל פונ׳ם אָנהויב. נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל און נאָך הונדערט מאָל. און מיט׳ן אייגענעם לשון, וואָס אַלע מאָל:

איך האָב געהאַט אַ ברודער בעני. איז ער דערטרונקען געוואָ־רען אין טייך. האָט ער איבערגעלאָזט אַ יתומה׳לע. האָט מען זי גערופען בוזי. פערצויגען פון אסתר־ליבע: ליבוזי — בוזי. און שען איז געווען די בוזי, ווי די שולמית, וואָס פון שיר־השירים. און מיר זענען געוואַכסען, איך און בוזי, ווי אַ שוועסטער מיט אַ ברודער. און מיר האָבען זיך ליעב געהאַט, איך און בוזי, ווי אַ שוועסטער מיט אַ ברודער.

און אַזוי ווייטער.

דער אָנהויב, דער ערגסטער אָנהויב, איז בעסער פונ׳ם שענסטען סוף.

דער אָנהויב — לאָז זיין דער סוף, דער עפּילאָג פון מיין ניט־אויסגעטראַכטען, נאָר אמת׳ען, שמערצליכען ראָמאַן, וואָס איך האָב מיר ערלויבט צו קרוינען מיט׳ן נאָמען: ש י ר ־ ה ש י ר י ם.

אַ פּסח'יגער ראָמאַן
אין פיער טייל
מיט אַיין עפּילאָג

געשריבען אין יאָהר 1902

דער מלך מיט דער מלכה

ערשטער טייל.

דער מלך שדכ'נט זיך צו דער מלכה.

ביי העניך דעם סטאָליר אין פּאָדראַד איז אַ היץ. מע באַקט מצות, דעם נגיד'ס מצות, געוויינטליך, אויפ'ן ערשטען אויווען. אויפ'ן ערשטען אויווען איז בעסער און שענער און כשר'ער און מעהר כבוד, און טאַקי מעהר מצוה אויך, און וויבאַלד ס'איז בעסער און שענער און כשר'ער און מעהר כבוד און מעהר מצוה — קומט דאָך דאָס דעם נגיד... העניך אַליין, דער פּאָדראַדטשיק הייסט דאָס, איז גאָר ניט דער העניך, וואָס תמיד. אויף זיין נעל פּנים האָט זיך צענאָסען אַ מין חן, די בעקלעך פלאַמען איהם, און פון דער ניט־צעקעמטער באָרד איז געוואָרען נאָך מעהר זשמום — אַ גאַנצער קאַלטון.

— קינדער, לעבעדיג! לעבעדיג! — טרייבט אונטער העניך די העלפערס. — קאַטשעט, רעדעלט, זעצט די מצות, ס'איז דעם נגיד'ס מצות!...

דעם נגיד'ס ווייב, שרה־זיסעל די נגידית, אַ אידינע מיט אַ גוידער און מיט פּערעלעך, ווערד גרעבער ווי לענגער. זי שטעהט און קלערט, וויפיעל זאָל זי איבערלאָזען די העלפערס: צוויי קערב־

לעך איז צו פיעל, א קערבעל איז צו ווינציג; אכצעהן פארשוין, א רובעל מיט אכציג — וועט זיין אקוראט צו גריוונעס אויף א מענ־שען...

— וויפיעל, מיינסט דו, וועלען מיר דא האפען? — פרעגט איין ווייבעל א ראבעטיני ביי א אנדערען ווייבעל מיט א פויגעלש פנים, און ביידע קאטשען געשמאק.

— איך רעכען צו פערטעלעך, — ענטפערט איהר דאס אנדע־רע ווייבעל וואס מיט'ן פויגעלש פנים.

— פאר וואס ניט צו האלבע קערבלעך? — זאגט דאס ערשטע ווייבעל, די ראבעטיני.

— משוגע וועט זי ווערען? צעטיילען נייען קערבלעך? — זאגט יענע וואס מיט'ן פויגעלש פנים.

— פאר וואס ניט? קראנק איז זי? — זאגט די ראבעטיני.

— לאז זי זיין קראנק פאר מיר און פאר אלע אידען! — זאגט די וואס מיט'ן פויגעלש פנים און צעלאכט זיך.

אויף זיי קוקענדיג צעלאכען זיך נאך עטליכע ווייבלעך.

— און פאר מיר אויך!

— און פאר מיר אויך!

— און פאר מיר אויך!

— לאז זיין שטילער, נשים! — שרייט אן אויף זיי מלך דער רעדלער, א שוסטער־יונג מיט א שווארצער גלאנצענדיגער, געגרייי־זעלטער פאטלע, מיט א געשטופעלט פנים פון פאקען און מיט א צענויפגעוואכסענער נאז, כמעט אהן נאזלעכער, אזוי, אז ער רעדט, סווישטשעט ער מיט די צייהן: ססססס!... א חוץ די דריי חסרונות: 1) וואס ער איז געשטופעלט, 2) וואס ער איז אהן נאז־לעכער און 3) וואס ער סווישטשעט, איז ער דוקא א פיינער יונג „מיט שפארען"; די שווארצע גלאנצענדיגע, געקרייזעלטע פאטלע איז ביי איהם תמיד אונטערגעשערען אזוי קיילעכיג און איז תמיד אזוי אנגעשמירט מיט פעטען, אז ס'איז א מחיה צו קוקען. הייגט

טראָגט ער אַ קאַשקעט פון „קאַשקעטען־לאַנד" — קײַלעכיג, פון אויבען מיט אַ קנאָפּ, פון פאָרענט מיט אַ דאַשעק און מיט אַ שוואַרץ גלאַנצענדיג רימענדעל און מיט צוויי שוואַרצע גרויסע ספּראַנטשעקעס. דער „גאַרניטור", וואָס מלך פערגינט זיך טראָגען אין דער וואָכען, וואָלט זיך עס איין אַנדערער געוואונשען טראָגען אום יום־טוב. און פון שטיוועל שמועסט מען ניט. די שטיוועל זענען אויף אַזעלכע הויכע אָבצאַסען, אַז ס'איז נור אַ וואונדער, ווי אַזוי ער האַלט זיך אויף די פיס. און אַז איך וועל אײַך שוין אויסמאָהלען ביז'ן סוף, אַז ער טראָגט אויפ'ן האַלז אַ מין שאַרף פון רויטע מיט גרינע פּאַסען, איין עק פערוואָרפען אַרונ־טער, און אַ גרויסען זילבערנעם זייגער מיט אַ לאַנגער זילבערנער קייט מיט אַ „רוקער", און אויפ'ן פינגער אַ גרויסען זילבערנעם „סיגנעט", וועט אײַך שוין קיין קשיא ניט זיין, פאַר וואָס אַלע מיידלעך מיט אַלע ווייבלעך (די אַלמנות מיט די גרושות) זענען נאָך איהם די כפרה.

— זאָג נור, מלך, — רופט זיך אָן צו איהם די ראַבעטיני אויף קאַטאָוועס — אפשר וואָלסט דו זיך אויסגעקליבען דאָ אַ מלכה אויף פּסח?

— ער האָט שוין! — ענטפערט איהר יענע וואָס מיט'ן פּוי־געלש פּנים.

— ווי אַזוי רופט מען זי?

— מלכה.

— וואָסער מלכה?

— די וואָס האָט זיך געיגט מיט מאָטעל דעם שניידער.

— פון וואַנען ווייסט דו דאָס?

— איך קוק אויף זיי די גאַנצע צייט, זעה איך, אַז ס'איז אַ שדוך...

— אזא שטילע, דאכט זיך?

— שטילע וואסער גראבט טיעף...

אוןביידע ווייבלעך לאזען ארויס א טיעפען־טיעפען זיפץ. זיי וואלטען ביידע זיך ניט אפגעזאגט פון אזא שדוך. זיי זענען ביידע אלמנות, קיין קינדער האבען זיי ניט. דער רוח וואלט איהם ניט אוועקגעהאפט, ער זאל בעסער נעמען איינע פון זיי. וואס האט ער אזעלכם דערזעהען אויף מלכה׳ן? שווארץ ווי א שווארצע קאץ אין א פינסטערע נאכט. סיידען דאס, וואס זי האט גראבע הענד?

— האב קיין מורא ניט, ער וועט ביי איהר ליגען אין דער ערד! — רעדט אוים איינע דאס אנדערע דאס הארץ.

— ווי א בארג! — ענטפערט איהר יענע. — לאז ער פרובען זיין א טאג מיט איהר מאמע, מיט דער בלינדער מכשפה׳טע! — און ביידע ווייבלעך טרייסטען זיך חאטש דערמיט, וואס מלך וועט ליגען אין דער ערד.

— אדער פארקעהרט, איך האב מורא, אז זי זאל ביי איהם ניט ליגען אין דער ערד. ער איז אויך א רעכטער פויגעל!

— אט צעקראץ איך מיך! חאפט זי דער רוח מיט איהם אינ־איינעם לכבוד דעם הייליגען יום־טוב!

— אמן הלואי!...

און מלכה, א נידעריג ווייבעל, א שווארצע נאר א פוכקע, מיט א פעררישען נעזעל, מיט קליינע שווארצע, תמיד לאכענדיגע אויג־לעך, פערקאטשעט די ארבעל ביז די עלענבויגען, ווארפט מיט אויג־גען אויף מלך דעם רעדלער. און מלך דער רעדלער דרעהט זיך צו שטארק ארום איהר, צו אפט רעדעלט ער איהרע מצות, צו פיעל רעדט ער מיט איהר, — יא, דאס ווייבעל וואס מיט׳ן פויגעלש פנים איז גערעכט: ס׳איז א שדוך...

צווייטער טייל.

ביי דער מלכה אין דער היים.

...אז ער איז געקומען צו איהר צו געהן, האט מען איהם ניט בעגעגענט מיט כלי־זמר, פון קיין פושקעס האט מען ניט געשאָסען, קיין פאזשען זענען איהם נישט געקומען אקעגען, קיין פאלאצען האט מען פון זיינעטוועגען ניט צוגעגרייט, קיין באל נישט געמאכט. אויף די קניהעס איז ער פאר איהר נישט געפאלען, די האנד נישט געקושט, — ס'איז צוגעגאנגען גאר פראסט, אהן צערעמאניעס. מלכה איז ניט געזעסען אליין, זי האט געהאלטען נעבען זיך איין אלטע מאמע — א שלאק־פורעניות, זאל גאט שומר ומציל זיין! א שטיקעל גליק, וואס זי איז א בלינדע, ווייטער וואלט זי דורס געווען מענשען. אז מלך האט נור אריבערגעטראָטען די שוועל, האט די בלינדע מאמע אויסגעשריען אויף א קול:

— מלכה, ווער איז דאס געקומען?
— ס'איז מלך. — ענטפערט איהר מלכה.
— וואסער מלך?
— מלך דער שוסטער.
— וואס טהוט ער דא?
— ער איז א רעדלער אין פאדראד.
— טרייב איהם ארויס, דעם שארלאטאן.

נאך אזא ברוך־הבא האט זיך מלך ניט געקאנט פיהלען שטארק פויגעלדיג, וועז מלכה זאל ניט געווען ווייזען איהם מיט די חיטרע שווארצע אויגלעך, ער זאל בלייבען דא. מלך פיהלט זיך א ביסעל שטארקער און וויל איפמונטערען די בלינדע, זי זאל ווערען מיט איהם שלום.

— מוהמעניו, וואס זענט איהר אזוי אנגעדראדעלט אויף מיר? איהר קענט מיך דען? איהר האט מיך דען אמאל געזעהען?

— געזעהען האָב איך דיך ניט, נאָר הערען הער איך, אז דו פייפסט. איך וואָלט געמעגט שווערען, אז דו האָסט ניט קיין נאָז.

— אזא מכה מיינע שונאים אויפ'ן שטערן, וואָס פאַר א נאָז איך האָב.

— וואָס זשע פייפסט דו אזוי?

— ס'איז ביי מיר אזא לשון.

— אזא יאָהר אויף דיר. וואָס ווערסט דו זאָגען גוטס? ביזט דאָך נישט געקומען אומזיסט. זאָג, וואָס דאַרפסט דו מיך?

— איך בין ניט געקומען צו אייך, מוהמעניו, איך בין געקומען צו אייער מלכה'ן.

— צו מיין מלכה'ן? וואָס פאַר א מחותן ביזט דו מיט מיין מלכה'ן?

מלך איז געבליבען אָהן לשון. ער האָט ניט געוואוסט, וואָס ער זאָל זאָגען. מלכה איז געשטאַנען און האָט איהם געוואונקען, ער זאָל זאָגען גלייך, ער זאָל ניט אָפּלעגען אויף שפּעטער.

— איך וויל... איך האָב, פאַרשטעהט איהר מיך, געוואָלט, אז איך, אז מלכה...

— זעה נור, ווי ער פּלאָנטעט מיט דער צונג! מירקע, געב לשון!

— דאָס הייסט, אז מיר ביידע, איך און אייער מלכה, זאָלען חתונה האָבען ביידע...

— אָט אזוי זשע רעד! האָסט דו זיך באַדאַרפט אזוי לאַנג קוועטשען? וויפיעל פאַרדיענסט דו א וואָך? נאָר דעם ריינעם אמת זאָלסט דו זאָגען! איך האָב פיינט א באַריהמער!

— א מאָל פיער און א מאָל פיפטהאַלבען קאַרבען.

— דו אַרבייטסט אַליין, צי ביי יענעם?

— איצט אַרבייט איך נאָך ביי יענעם.

— ביי וועמען?

— ביי חנא דעם שוסטער.
— ביזט נאך א בחור ?
— א בחור.
— ווענען האסט דו — א טאטען, א מאמען, א שוועסטער, א ברודער ?
— קיינעם נים, קיינעם נים.
— א שטעקען הייסט דאס ? דו ווייסט, אז מלכה איז א גרושה ?
— וואס דען, איך וויים נים ?
— און דאס ווייסט דו, אז זי איז א שלאק, א צרה שלא תבוא ?
— דערפאר האב איך קיין מורא נים.
— אזא בריה ביזט דו ? ווען קאנסט דו שטעלען חופה ?
— אפילו באלד.
— מלכה, ער געפעלט דיר ? —

דריטער טייל.

דער מלך אויפ'ן טראן.

וואו נעמט מען א מאהלער א קינסטלער, ער זאל זיך ארא־פלאר־זען אין דער פינסטער אויף נאסע־גליטשינע טרעפ אין א גרוב אריין און בעטראכטען דאס גליקליכע געזינדעל פסח ביי'ם ערשטען סדר ! אויבען־אן, אויף צוויי פעסלעך, איבערגעלעגט מיט א לאקשענ־ברעט, מיט א קישען אויסגעבעטעט, זיצט דער מלך און „פראוועט" דעם סדר. אויף א גרויסען טעלער ליגען דריי מצות, איבערגעדעקט מיט א ווייסען האנטוך, און אויבען, אויפ'ן האנטוך, ליגען אויס־געלעגט עטליכע קארטאפליס, אפגעשיילטע אייער, אביסעל גרינס, דריי ווערצלעך חריין און חרוסת. נעבען דעם מלך, ביי דער רעכ־

טער האַנד, זיצט די מלכּה אין אַ נייער רויטער פּלאַטיע און מיט אַ ווייסן פֿאַרטוך, וואָס קליידן איהר זעהר צום שוואַרץ־חנ׳עוו־דיגען פּנים, און אָקעגן זיי זיצט אַ שוואַרצער שטן, אַנגעטהאָן אין גאָלע שוואַרצע, מיט אַ נעל פּאַרמעט־פּנים מיט אַ סך קנייט־שען, און אויף דעם אָרט, וואו עס זענען געווען אמאָל אויגען, — צוויי פֿינסטערע לעכער מיט גרויסע ווייסע בעלמעס. אַ שוואַרצע פּעטשיילע מיט נעלע פּליאַמעס, אונטערגעבונדען אונטער דער שפּי־צעכיגער מאָרדע מיט צוויי שפּיצען, נעבען־צו דעם דאָזיגען שרעק־ליכען פּנים נאָך מעהר פֿינסטערניש — ס׳איז אַ מורא צו קוקען! דער מלך זאָגט די הגדה הויך אויף אַ קול, מישט אין בלעטעל נאָכ׳ן אַנדערען, נעהמט גלייך, ווי אַ פּאָטשטאָווע פֿערד, און זעצט עברי, ווי אַ באַנדער, אַבי מיט אַ ניגון, פֿייפֿט צו מיט דער נאָז און שאָ־קעלט זיך גאַנץ געשמאַק. די מלכּה זיצט מיט גרויס דרך־ארץ, צענויפֿגעלעגט די הענד אויפ׳ן הארצען, און שווייגט. און דער שוואַרצער שטן מיט די ווייסע בעלמעס שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ הין און צוריק, עפּענט אויף אַלע מאָל דאָס מויל, וואָס זעהט אויס ווי אַ קבר, און געהניצט.

— אילו עשה — זינגט דער מלך און נעמט אַ קאַרטאָפֿלי און טונקט זי איין אין זאַלצוואַסער — באלהיהם ולא הרג, מלכּה, נעם אַ קאַרטאָפֿלי, את בכוריהם, מיט זאַלצוואַסער. — דיינו! — ביי איט־ליכען „דיינו“ טהוט ער זיך אַ זעץ מיט׳ן קולאַק אין הארצען אַריין, ווי צו „על־חטא“. — אילו הרג, טונק איין די קאַרטאָפֿלי, את בכוריהם, אין זאַלצוואַסער, ולא נתן, נעב נאָר, מלכּה, לנו את ממונם, אַ קאַרטאָפֿלי דער מאַמען, — דיינו!... (אַ זעץ אין הארצען אַריין).

די מלכּה טהוט אַלסדינג, וואָס דער מלך הייסט איהר, פֿער־פֿעהלט נים קיין האָר, און אַז עס קומט צו „זכר למקדש כהלל“, קלאַפּט ער דאָס אָפּ אויף דער גיך, שוין אין איין נאַנג מיט דער ברכה פֿונ׳ם אַפּיקומן, און שאַפֿט, די מלכּה זאָל דערלאַנגען די קוואַרט מיט דער פּאָמעניצע, וועט ער זיך וואַשען. געוואַשען זיך,

טהוט ער א זעץ מיט דער האנד איבער אלע דריי מצות, צעטריש־טשעט זיי אויף שטיקלעך, מאכט א מוציא און גיט דער מלכה א שטיקעל מצה אויף א מוציא און אויך דער בלינדער א מוציא. די בלינדע, וואס האלט די גאנצע צייט א פרום פנים, נעמט דאס שטיקעל מצה מיט צוויי פינגער, ווי איין אבן טוב, טראגט דאס צו פריהער צו די ווייסע בעלמעס, גלייך ווי זי זעהט עפים, שעפ־טשעט בשעת מעשה מיט די ליפען „נאט ברוך הוא וברוך שמו" לאנג־לאנג, איידער זי עקספעדירט דאס אין מויל אריין.

— מלכה, די פיש! — לאזט ארויס דער מלך א בעפויל, און עס ווערד אין איין כהרף־עין בעשאפען פיש אויפ'ן טיש.

— מלכה, הריין! — הערט זיך א נייער בעפויל פונ'ם מלך, און ביידע ווייבער זיצען מיט גרוים רעשפעקט און ווארטען, וואס נאך פאר א בעפויל וועט ארויסגעהן פונ'ם מלך.

אז וואהל איז דעם מענשען, וואס קאן זיך שאפען, וואס זיינע ווערטער האבען א ממשות, וואס זיין בעפויל ווערד אנגענומען און וואס אלע זיינע קאפריזען ווערען אין דער מינוט אויסגע־פיהרט.

ס'איז גוט צו זיין א מלך, ווי איך בין א איד!

פיערטער טייל.

דער מלך אין גלות.

מיר בעטען דעם לעזער, ער זאל זיך מטריח זיין מיט אונז נאך א מאל אינ'ם איינענעם קעלער שוין נאך פסח. אוים טראן, אוים מלוכה, אוים מלך! מלך דער שוסטער זיצט ביים „ווארסטעק" אויף א רימען בענקעלע מיט א רימען פארטוך, מיט א רימענ־דעל ארומגענומען די געגרייזעלטע פאטלע, דער קאשקעט איז צע־קנייטשט, דער שארף איז צעטריפעט, נישטא קיין זילבערנע קייט, מע זעהט ניט קיין סיגנעט. ער האלט א שטיוועל איבערגעקעהרט

מיט דער פאַרעשווע אַרויף און שלאָגט פּלעקלעך. מלכה, אַפּגע־ריסען, אויסגעשעסירט און פערשלומפערט, פּאַרעט זיך ביי'ם אויוועו, בויגט זיך אָן אַלע מינוס, בלאָזט און בלאָזט מיט אַלע כחות — אין אויווען וויל ניט ברענען.

— אַ שענער ברויט־געבער! — זאָגט זי, גלייך ווי זי רעדט צו זיך אַליין. — קיין שייטעל האָלץ נישטאָ אין שטוב! שוין באַלד אַ יאָהר נאָך דער חתונה, צעריסען אַלע קליידלעך, דער בור־נוס צעפּאַלען אויף שטיקלעך, קיין פּאָר שיך אויף די פיס, אַלע שוסטערס געהען באָרוועס, — נישטאָ ווער ס'זאָל לאַכען.

— געהן וואָלט ער ביי מיר אויף אַלע פיער! — רופט זיך אָפּ אַ משונה מאָדנע זאַמדיג קול פון אַ נקבה, וואָס רעדט ווי אַ מאַנס־ביל. — ווי אַזוי דער מענטש נעמט זיך פיר, אַזוי העלפט איהם גאָט. וואָס הערסט דו איהם, דו נאַריש פּנים? הייס איהם, ער זאָל אָוועקלעגען די אַרבייט און זאָל דיר מאַכען אַ פּאָר באָטיקעס זאָל ער דיר מאַכען.

דאָס דאָזיגע קול געהט פון אַ פינסטער ווינקעל. דאָרט זיצט די בלינדע, אָנגעטהאָן אין שוואַרצען, איינגעבויגען אין דרייען, זעהט אויס פון דער ווייטען, ווי אַ שוואַרצער קנויל; בלינדערהייד אַרבייט זי אַ זאָק, און די דרעטלעך לויפען ביי איהר אונטער די פינגער מיט אַ שרעקליך מהירות.

— אַ רוח זיצט אין דער אידינע! — קלערט זיך מלך, ענט־פערט איהר ניט דאָס אַנדערע וואָרט און שלאָגט פּלעקלעך.

— גאָט ברוך הוא וברוך שמו האָט מיר געשיקט אַ מתנה אויף דער עלטער, אַ געניידעם אַ דערקוויקעניש. — רעדט ווייטער די בלינדע אויף איהר זאַמדינער שטימע, און די דרעטלעך פליהען ביי איהר אונטער די הענד. — געגוג, ער איז אַ שוסטער, איז ער נאָך אַ פוילער יונגאַטש און אַ שלים־מזל דערצו!

— אַ ניט־גוטער! — טראַכט זיך מלך, ענטפערט איהר ניט דאָס אַנדערע וואָרט און שלאָגט פּלעקלעך.

— ווי גייציג ער איז געווען בחור־ווייז ! זיך געדרעהט אויפ׳ן קאַרעק, צוגעזאָגט גילדענע בערג, גענומען אַ ווייבעל, אַ יונגס, אַ שענס, בלוט און מילך, זי אַלט געמאַכט, פאַרוויסט, פאַרפינסטערט, אויסגעניאַרט דעם אַנבייסען...

— אַ קליפּה ! — טראַכט זיך מלך, ענטפערט איהר ניט דאָס אַנדערע וואָרט און שלאָגט פּלעקלעך.

— שען אויסגעשפּיעלט די טאָכטער מיינע ! פוילער הערינג, פּאַרשטונקענע פיש ! אַ מאַן אַ שוסטער, אַ קבצן אַ ווייסטער, אַ פוילער יונג, אַ שטומע צונג, אַ צענויפגעוואַכסענע נאָז און סע פייפט...

— מכשפה׳טע ! ! ! — האָט זיך אַרויסגעריסען ביי מלך׳ן פונ׳ם מויל. ער האָט זיך אויפגעהאַפּט פונ׳ם בענקעל, ווי איין אָפּגע־בריהטער, אין איין האַנד האָט ער געהאַלטען דעם שטיוועל, אין דער אַנדערער — דעם האַמער, וואָס ער האָט געשלאָגען מיט איהם פּלעקלעך, און האָט ניט געוואוסט, וואָס זאָל ער איהר וואַרפען אין קאָפּ אַריין : דעם שטיוועל, צי דעם האַמער ?

די בלינדע האָט דערפיהלט, אַז דער שונא שטעהט איהר אַקעגען און וויל זי דורם זיין, האָט זי זיך אין איין אויגענבליק אויפ־געהאַפּט פונ׳ם אָרט, און פונ׳ם שוואַרצען קנויל איז מיט אַ מאָל אויסגעוואַכסען אַ הויכער שוואַרצער שטן. זי האָט אויסגעצויגען צוויי שוואַרצע דאַרע הענד, ווי שטעקלעך, מיט אויסגעבויגענע פינגער, ווי ביי אַ צעבייזערטען האָהן, דעם קאָפּ האָט זי פערוואָר־פען אַרונטער און די צוויי ווייסע בעלמעס זענען מיט אַ מאָל עפּיס ווי גרעסער געוואָרען און האָבען, דאַכט זיך, אַנגעהויבען קוקען און זעהען. די נאָז האָט זיך אויסגעצויגען, די ביינער פון די גע־קניימשטע באַקען אַרויסגעסטירטשעט, דאָס מויל האָט זיך אויפ־געעפענט, ווי אַ קבר.

אויב ס'איז פאַרהאַן ערגיץ אויף דער וועלט אַ מכשפה, קאָן זי, דאַכט מיר, שרעקליכער ניט זיין, ווי די בלינדע איז געווען אין דער מינוט.

מלך איז געווען אָפּהענדיג. ער האָט נור אויסגעשפּיגען און האָט זיך געזעצט צוריק צום וואַרסטעק — שלאָגען פּלעקלעך...

עפּילאָג.

ערב פּסח האָבען זיי ביידע זיך ווידער געשטעלט אין פּאַדראַד ביי די מצות. מלכה האָט געקאַטשעט און מלך האָט גערעדעלט. פּערדיענט עטליכע קערבלעך, האָבען זיי אויסגעקליידט זיך לכבוד יום־טוב און אויך דער בלינדער מאַמען געמאַכט אַ נייע פּלאַטיע, אַ שוואַרצע, מיט געלע פּלעקען. און אַ פּעטשיילע אַ געלע מיט שוואַרצע פּלעקען. אַז ס'איז געקומען צום סדר, איז דער מלך ווידער געזעסען אויבען־אָן אויפ'ן טראָן און „געפּראַוועט". נעבען איהם איז געזעסען די מלכה, אָנגעטהאָן יום־טוב'דיג, און אַקעגען זיי — די בלינדע, ווי אַ שוואַרצער שטן, מיט אַ פרום פּנים — „גאָט ברוך הוא וברוך שמו"... דער מלך רייבט די הגדה גאַנץ געשמאַק הויך אויף אַ קול, מישט איין בלעטעל נאָכ'ן אַנדערען, געהט גלייך, ווי אַ פּאַטשטאָווע פערד, זעצט עברי, ווי אַ באַנדער, אַבי מיט אַ ניגון, שלאָגט זיך ביי די „דיינו'ס" אין האַרצען אריין, ווי צו „על־חטא" — פּונקט דאָס אייגענע, וואָס פאַראיאָהרען.

— מלכה, די פּיש! — לאָזט אַרויס דער מלך אַ בעפעיל.

— מלכה, חריין! — הערט זיך אַ נייער בעפעיל פון'ם מלך. און ביידע ווייבער זיצען מיט גרויס רעשפּעקט און וואַרטען, וואָס נאָך פאַר אַ בעפעיל וועט אַרויסגעהן פון'ם מלך.

יאָ, ס'איז גוט צו זיין אַ מלך, ווי איך בין אַ איד... האָטש איין מאָל אין יאָהר, האָטש אויף אַ האַלבע שעה!

בערעלע

אַ מעשה, ווי אַזוי אַ פּאָר־פאָלק אָהן קינדער
האָבען אויסגעהאָדעוועט איין אומגליק אויף
זייער קאָפּ. דערצעהלט לכבוד שבועות.

נעשריבען אין יאָהר 1908

בערעלע

א הקדמה פונ׳ם ערצעהלער.

די מעשה, וואס איך געה אייך דערצעהלען, קעהר זיך, אייגענט־ליך, מיט שבועות ווינציג־וואס אן. אין איהר הערט מען ניט דעם ניגון פון „אקדמות" און מע פיהלט ניט דעם טעם פון בלינצעס. אזוי ווי זי האט זיך געטראפען ערב שבועות, אזוי האט זי זיך געקאנט טרעפען ערב פסח, און אפילו ערב תשעה־באב. נישט מעהר, אזוי ווי ס׳איז איצט ערב שבועות, און א מעשה דערצעהלען לכבוד יום־טוב ווילט זיך (אוי ווילט זיך! הלואי וואלט איהר אזוי וועלען לייענען...), דערצעהל איך אייך, וואס איך האב אליין געהערט פון מיין עלטערען ברודער, אז ער האט זי געהערט פון זיין רבי׳ן — מיין עלטערען ברודער, זיי זענען שוין אלע טוידט: מיין עלטערער ברודער, עליהם השלום, זיין רבי און בערעלע און אלע פערזאנען פון דער דאזיגער אמת׳ער געשיכטע, אונז צו לאנגע יאהר — און לאז דאס זיין א מעשה לכבוד שבועות. שלום־עליכם.

א.

ער האט געהייסען משה־יענקיל, זי האט געהייסען שרה־זיסעל. געזעסען זענען זיי אין א דארף, געהאלטען א מיהל, געהאט גאנץ שען פרנסה, געלעבט זעהר צופריעדען, נאר איין זאך — קיין קינ־דער האט זיי גאט ניט געגעבען.

— ס׳זאָל איהם אָנהויבען צו ריהרען, וואָס מיר זיצען אָט־אַזוי־אַ, מע ווערד אָקערשט ניט משוגע. שונאי ציון! זאָלסט האָטש קריגען ערגיץ א „האָדראָווניק“, א יתום׳על איין אָרעמס, אָדער א יתומה׳לע. בעסער וואָלט געווען א יתום איידער א יתומה: א יתום וואָלט זיין א קדיש. און פאַר נויטה לאָז זיין א יתומה. אַבי א לעבעדיגער נפש אין שטוב, ניט זיצען מיט די פיער ווענט, משטיינס געזאָגט!...

אזוי האָט גע׳טענה׳ט שרה־זיסעל נעבאך צו איהר מאַן משה־יענקיל און האָט איהם געגעסען, געטאָטשעט, ווי געוויינטליך א ווייב, וואָס הייסט שרה־זיסעל, זיצט אין א דאָרף און האָט קיין קינדער ניט.

און משה־יענקיל האָט דאָס אויסגעהערט ניט איין מאָל און ניט צוויי מאָל, נאָר צעהן מאָל, הונדערט מאָל, טויזענד מאָל — און געשוויגען, ווי געוויינטליך א מאַן, וואָס הייסט משה־יענקיל און זיצט אין א דאָרף און האָט קיין קינדער ניט און דאָס ווייב עסט איהם און טאָטשעט איהם טאָג־טעגליך, יאָהרען־לאַנג.

ויהי היום — קומט משה־יענקיל איינמאָל צו פאָהרען אהיים און געהט אריין אין שטוב אריין מיט א שיינענדיג פנים און אין בוזעם האַלט ער פערשטעלט עפּיס א בעשעפעניש, וואָס ריהרט זיך און וואָרטשעט, און ער רופט זיך אָן צו זיין ווייב:

— שרה־זיסעל, נאַ, איך האָב דיר געבראַכט א האָדראָווניק, געפונען פאָהרענדיג אין וואַלד פאַרבלאָנזעט... ער הייסט בערעלע.

און משה־יענקיל האָט ארויסגעוויקעלט פונ׳ם בוזעם דעם געפונענעם פערבלאָנזעטען נפש, וואָס הייסט בערעלע, און האָט איהם געגעבען א שטעל־אוועק אויף דער ערד פאַר זיין ווייב שרה־זיסעל. און זיין ווייב שרה־זיסעל, אַז זי האָט געגעבען א קוק אויף דעם האָריגען בעוואַכסענעם נפש בערעלע, האָט זי געגעבען א שפּרונג־אָפּ צוריק און איז שיער ניט געפאַלען חלשות. נאָכדעם האָט זיך אויפגעעפענט א קוואַל פון קללות, און די גאַנצע תוכחה האָט זי

אויסגענאָסען אויף איהר מאַן׳ס קאָפּ און איהר גאַנץ ביטער האַרץ האָט זי אויסגעלאָזט צו זיינע הענד און פיס, ווי געוויינטליך א ווייב, וואָס הייסט שרה־זיסעל, זיצט אין א דאָרף און האָט קיין קינדער ניט.

און איהר מאַן משה־יענקיל האָט אויסגעהערט די תוכחה פון זיין ווייב מיט א שמייכעלע, ווי געוויינטליך א מאַן, וואָס הייסט משה־יענקיל, זיצט אין א דאָרף און האָט קיין קינדער ניט, און האָט זיך אָנגערופען צו איהר:

— הכלל, שרה־זיסעל, ביזט דו שוין פאַרטיג מיט אַלע קללות? אצינד נעם נעב אונזער בערעלען עפּיס עסען. זעהסט דאָך, אז ער איז הונגעריג, זוכט און וויינט — א צער־בעלי־חיים...

— א פינסטערער שלים־מזל אויף דיין קאָפּ מיט איהם אינ־איינעם! — אזוי האָט איהם געענטפערט שרה־זיסעל און איז גע־גאַנגען פונדעסטוועגען צו דער שאַפע און האָט צענויפגענומען וואָס ס׳איז געווען, און ביידע האָבען זיך אוועקגעזעצט אָנהאָדעווען דעם הונגעריגען בערעלע, וועלכער איז פערבליבען ביי זיי אין שטוב א האָדאָווניק אויף שטענדיג און איז געוואַכסען און איז אויסגע־וואַכסען און איז געוואָרען א גרויסער.

ב.

א נפש איז בערעלע געווען א פּראָסטער, א ווילדער, א ברייט־ביינינער, א געפּאַקטער, א בעוואַכסענער פון קאָפּ ביז פיס, און איז געווען במחילת כבודו א גרויסער זולל־וסובא׳ניק, און ניט אזוי א זולל־וסובא׳ניק, ווי א נאַשער, און ניט אזוי א נאַשער, ווי, ניט אויסגערעדט זאָל זיין, א שכור. בטבע איז ער געווען נישט קיין מפונק, נישט קיין איבערקלויבער; וואָס עס האָט זיך געמאַכט איז געווען גוט: בראָנפען איז בראָנפען, מעד איז מעד, ביער איז ביער; זיך ניט אָפּגעזאָגט אויך פון קוואַס; שטאַרק ליעב געהאַט האָניג, נישט פיינט געהאַט קיין פלייש, און אויף היהנער

איז ער געווען גאר א גרויסער בעלן, און דוקא פון דער שטייג, אזוי אז קיינער זאל ניט זעהען... מע מוז זיך מודה זיין, אז בע־רעלע איז געווען געהאפט, האט געהאט לעפקע פינגער... האט ליעב געהאט אוועק׳לקח׳ענען אלסדינג, וואס ליגט נישט גוט.

אז מע רעדט פון חסרונות, דארף מען רעכענען אויך די מעלות. בערעלע איז געווען א פארשוין א פרייליכער, א פערשויי־טער, א שפרינגער, געקראכען און געקלעטערט אויף די גלייכע ווענט, געקוליעט זיך און געבראכען זיך, געמאכט משוגע׳נע העויות, אנשטעלען, תנועות אזעלכע, אז מע האט בעדארפט צעגעהן פאר געלעכטער. משה־יענקיל האט באמת הנאה געהאט, געקלויבען נחת פון בערעלען, ווי ער וואכסט, ווי ער מאכט אנשטעלען, ווי ער פער־שטעהט אלסדינג, להבדיל ווי א מענש. אז מע זאגט איהם: בע־רעלע, קום אהער! — נעהט ער צו. אז מע זאגט איהם: בערעלע, גא דיר! — שטעלט ער אוים די לאפע, אדער ער עפענט אויף דאס מויל. אמת, א קאפ איז אויף איהם א גראבליכער, א מח א פלאט־שיגער; איידער מע קלאפט איהם אריין עפים אין קאפ אריין, דארף מען גוט צוהארעווען, האקען האלץ, טעסען פלעקער; נאר האט ער שוין איבערגענומען עפים א זאך, וועט ער עס שוין גע־דענקען. אונזער משה־יענקלען איז אנגעקומען מיט גרינגע ווערטער, איידער ער האט איהם אויסגעלערנט, אז דאס, וואס מע גיט איהם גיט אין דער לאפע אריין, זאל ער אליין זיך ניט דערוועגען נעמען. בערעלע, וואס איז כמעט געווען, ווי מיר האבען שוין אויבען בע־מערקט, אביסעל געהאפט אין דער מעשה, האט דוקא געהאט גרויס חשק צו אלסדינג צוגעהן, געבען א שמעק מיט דער נאז און מאקי באלד אריינהאפען אין מויל אריין — און נעהט לאדט איהם צום ונתנה־תוקף! בשום אופן האט בערעלע ניט געקאנט פערשטעהן מיט זיין גראבען בערישען שכל, למשל, אזא פשוט׳ע זאך: פלייש ליגט, שמעקען שמעקט דאס, עסען וויל ער, — היינט פאר וואס זאל ער דאס ניט נעמען אין מויל אריין? אוראי האט איהם משה־יענקיל

געגעבען א רעכטען פסק, גוט אָנגעדרעהט ביי די קורצע אויהערען, דורכגעפּאַטשט און מכבד געווען מיט א פּאָר גוטע שטעקענס אי־בער די פאָדערשטע לאַפּעס און אָנגעזאָגט איהם א מאָל צעהן מיט'ן הארבען וואָרט, אז ער זאָל געהן די רגע הינטער'ן אויווען, זיך אנידערהאַליען פּאָפּען...

פּאָפּען (שלאָפען), פרעסען (עסען), זשליאָקען (טרינקען), האָליען (ליגען), זאָכען (רוהען), קרענקען (זיצען) — דאָס איז געווען די שפראך, וואָס מע האָט גערעדט מיט בערעלען, און בערעלע האָט דאָס פערשטאַנען. א סימן — ער האָט געפּאָלגט.

ג.

מע קאָן נישט וויסען אַקוראַט: צי ווייל אונזער פּאָר־פּאָלק זענען אַזוי זשעדנע געווען קינדער, צי דערפאַר, וואָס דער דאָזיגער נפש איז אויפגעוואַכסען און האָט זיך ערצויגען, מע קאָן זאָגען, אויף זייערע הענד — זיי האָבען זיך צוגעבונדען צו בערעלען אַזוי שטאַרק, אַז זיי האָבען איהם פּשוט ליעב געקריגען, איהם נאָכ־געגעבען, ווי מע גיט נאָך א ליעב קינד, געבאַלעוועט, ווי מע באַ־לעוועט א בן־יחיד, זיך אויסגעבראַכט אויף זיסע זאַכען, נאַשערייען, און משה־יענקיל האָט איהם אויסער דעם אונטערגעטראָגען אַפּט־מאָל אַביסעל בראָנפען בשתיקה, עס זאָל נישט דערזעהן חלילה שרה־זיסעל זיין ווייב, וואָרום אַז עס וועט געוואָהר ווערען דערפון שרה־זיסעל, וועט זיך טהון חושך! שרה־זיסעל, ווי זי איז ניט געווען צוגעבונדען צו בערעלען, פלעגט זי דאָך טענה'ן מיט איהר מאַן, אז מע באַלעוועט איהם צו שטאַרק, אַז מע גיט איהם צופיעל נאָך די שמד.

— פּאָרט א חיה רעה, — פלעגט זי זאָגען — א בער בלייבט א בער. זעה נאָר, ער זאָל אונז אַמאָל ניט אָפּדראַנקען...

שרה־זיסעל פלעגט אָפּטמאָל צוקלאָגען בערעלען פאַר איהר מאַן, ווי מע זאָגט, צושטעלען א בענקעלע, דערצעהלען אויף איהם.

אז ער טהוט איהר צום טוידט, כאָכט אָן שאָדענס אין שטוב, זאָל גאָט שומר ומציל זיין. למשל, בערעלע האָט געהאט א טבע ברעכען טעלער, טעפּלעך, גלעזער, שיסלען, סקאָווערעדעס, פאָקרישקעס — אַלסדינג, וואָס מע קאָן נאָר מיט איין קלאפּ צעברעכען, פלעגט ער דאָס צעברעכען. און נישט חלילה פאַר כעס, מיט רציחה — ניין, דוקא אין גוטען מוטה: דערזעהען, עס שטעהט א טעלער, אונטערגעגנב'עט זיך אויף צוויי פיס, אויפגעהויבען די לאפּע, באץ — אוים טעלער! מע האָט ארויסגעזעהען, אז בערעלע האָט דערפון חיות, פשוט, עס קומט איהם צו דערפון א שטיק געזונד. משה־יענקלען איז דאָס ערשטע מאָל אפילו זעהר שטארק געפעלען געווען די מעשה; ער האָט געלאכט מיט׳ן פולען מויל, זיך געהאַלטען ביי די זייטען פאר געלעכטער. נאָר שרה־זיסלען איז די מעשה דוקא ניט געפעלען, האָט זי דעם מאַן בעגראָבען, געלעגט אין דער ערד אריין אינאיינעם מיט׳ן „תכשיט". און משה־יענקיל האָט גענומען מיט בערעלען לערנען בלק, אזוי לאנג, ביז ער האָט איהם אפּגעוואָהנט פון ברעכען טעלער.

איינמאָל האָט משה־יענקיל דערהערט א געשריי, גלייך ווי מע קוילעט א מענשען. דאָס האָט געשריען שרה־זיסעל זיין ווייב.

— געה נאָר זעה, וואָס דער קדיש דיינער האָט געטהאָן, ברעכען זאָלסט דו מיט איהם אויף איין פייער, רבונו של עולם!

משה־יענקיל איז צוגעלאָפען און האָט דערזעהען אויף דער ערד ליגען צוויי געפּענטעטע עופות, א הוהן מיט א האָהן, וואָס מע האָט זיי געוואָלט אוועקפיהרען צום שוחט, — ערב יום־כפור איז דאָס געווען — האָט זיך, אפּנים, מיישב געווען בערעלע, עס איז דאָך מיט זיי אלץ איינס קאפּוט, למאי זאָלען זיי זיך מוטשען? האָט ער ארויפגעלעגט אויף זיי די לאפּע — און א סוף. די הוהן מיט׳ן האָהן זענען נאָך געלעגען מיט פערגלאנצטע אויגלעך און מיט ארויסגעשטעלטע צינגלעך, און בלוט האָט זיך זיי געלאָזט פונ׳ם האלז, און בערעלע איז זיך געזעסען אין א ווינקעלע און געלעקט די

לאַפּע, גלייך ווי ניט איהם מיינט מען. פערשטעהט זיך, אז משה־יענקיל האָט איהם מקיים פּסק געווען, ווי עס געהער צו זיין, און בערעלע האָט שוין פון דעמאָלט אָן גענומען אויף זיך: לאָז מען די אָרעמע עופות בינדען, לאָז מען מיט זיי שלאָגען כפרות, לאָז מען זיך שלאָגען מיט זיי קאָפּ אָן וואנד, — מיט איהם געהערט זיך עס נישט אָן...

האָט זיך אָבער געטראָפען איין אַנדער מעשה, — בערעלע איז שוין דעמאָלט געוואָרען אַ גרויסער, ס'איז איהם אוועקגעגאנגען דאָס דריטע יאָהר — ס'איז געווען ביי שרה־זיסלען אַ בהמה'לע, וואָס האָט זיך געמאָלקען פון קאַלב צו קאַלב. דאָס בהמה'לע, אַ קליינע מורע בהמה אָהן הערנער, האָט געגעבען מילך בשפע, געווען טהייער ביי שרה־זיסלען, ווי דאָס שוואַרצאַפּעל פון אויג. בעדאַרף זיך דאָס בהמה'לע אָפּקעלבען און געבוירען אַ קעלבעלע אַ חיות: אַ קליינטשיקס, אַ רויטינקס, אַ וויכינקס מיט אַ ווייס מאָרדעטש־קעלע, האָטש ארומנעמען קושען! און מחמת אין דרויסען איז געווען קאַלט, האָט מען דאָס קעלבעל גענומען אין שטוב אריין, געלעגט דאָס אינאיינעם מיט בערעלען צווישען אויווען אויף שטרוי.

— זעה נאָר, דער תכשיט דיינער זאָל ניט צורעכט מאַכען דאָס קעלבעל! — מאַכט שרה־זיסעל צו איהר מאַן מיט אַ שענעם יברכך דערביי, ווי געוויינטליך אַ ווייב, וואָס הייסט שרה־זיסעל, זיצט אין אַ דאָרף און האָט קיין קינדער ניט.

— חס ושלום! — זאָגט משה־יענקיל און נעמט זיך קנעלען מיט בערעלען „הלכות קעלבעל", ווייזט איהם מיט'ן פינגער און זאָגט איהם אָן טויזענד מאָל: „נע ראוש!"... און בכדי בערעלע זאָל ניט פערגעסען, שענקט ער איהם פאַראווים אַ פּאָר שטעקענס איבער די פּיאַטעס. בערעלע זעצט זיך אוועק ווי אַ סטאַטיק, קוקט אויפ'ן קעלבעל מיט זיינע קליינע רויטע בערישע אויגלעך און בעלעקט זיך. משמעות, ער פערשטעהט וואָס מע מיינט... און עס ווערד

צווישען די צוויי א מין אהבה, א ליעבשאפט, אז ס'איז גאר א מחיה צו קוקען, ווי די צוויי ליגען זיך איינס צום אנדערען און דרימלען. און אז דאס קעלבעל שטעהט אויף, שטעהט אויף אויך בערעלע. דאס קעלבעל מאכט „מעו!" — בערעלע שטעלט אן די אויהערען. דאס קעלבעל טהוט א שפרונג — בערעלע שפרינגט אריבער דעם און שטעלט זיך מיט'ן קאפ אראפ, מיט די פיס ארויף. נאכדעם האפט ער ארום דאס קעלבעל מיט די לאפעס און קוועטשט דאס צו צום הארצען, ווי א מוטער נעמט ארום און קוועטשט צו א קינד. פון אזא קוועטשעניש האט זיך אויסגעלאזט, אז דאס קעלבעל האט איין מאל ארויסגעלאזט א מאדנעם געשריי „מעו!" מיט א חראפען אינאיינעם. א גליק, וואס ס'איז אונטערגעלאפען משה־יענקיל מיט'ן שטעקען און האט מציל געווען דאס אומשולדיגע קעלבעל פון א מורא'דיגער סכנה...

ד.

פון דעמאלט אן איז אונזער משה־יענקיל אריין אין נאז די ווערטער, וואס זיין ווייב שרה־זיסעל האט איהם אמאל געזאגט, אז א בער בלייבט א בער, פארט א חיה רעה, וויפיעל מע זאל דאס נים לערנען... משה־יענקיל האט זיך אנגעהויבען צוקוקען צו בע־רעלען און האט ארויסגעזעהען, אז עס קומט צו ווינטער, איז דאס גאר נים דער בערעלע, וואס תמיד: עפּיס גארנים דאס לעבעדיג־קייט, עפּיס דרעהט ער זיך ארום, קאן זיך קיין ארט נים געפינען, פערקלויבט זיך אין א ווינקעל, זויגט די לאפּע און דרימעלט גאנ־צע טעג מיט גאנצע נעכט. מע דארף איהם וועקען, ער זאל עפּיס פרעסען, עפּיס זשליאקען... בערעלע שלאפט!

ניין, בערעלע שלאפט נים. בערעלע טראכט, בערעלע טרוימט, בערעלע חלומ'ט פון א גרויסער וועלט, וואס ער ווייסט זי נים, פון א פרייען וואלד, וואס ער קען איהם נים, פון א בעסער גליקליך לעבען, וואס ער האט דאס קיינמאל נים פערזוכט, נאר ער פיהלט

דאָס, ער פּיהלט דאָס בחוש און בענקט נאָך דעם, ווי עס בענקט אַ קינד אַ יתום נאָך דער מאַמע, וואָס ער האָט זי קיינמאָל ניט געזעהען. בערעלע פּיהלט, אַז ניט דאָ, צווישען אויווען, איז זיין אָרט; צו ענג איז פאַר איהם דער צווישען־אויווען; צו קליין איז פאַר איהם די שטוב. ער פּיהלט, אַז עפּיס ציהט איהם, עפּיס שלעפּט איהם, עפּיס טרייבט איהם פון דאַנען, און עמיצער שעפּטשעט איהם אויפ׳ן אויהער: „בערעלע! נארישער בערעלע! שטעה־אויף, גלייך־אויס די ביינער דיינע, צעטראָג די שטוב אויף שטיקלעך, לעג אויס די מענשען מיט איין קלאַפּ און טראָג זיך אָפּ פון דאַנען אַהין, ווייט־ווייט, אָט דאָרטען, וואו עס גרינט דער וואַלד, אָט דאָרט, וואו עס שמעקט מיט בלאָטע, אַהין טראָג זיך אָפּ, אַהין, צווישען דייניגע!“... און בערעלע הערט זיך צו צום קול, וואָס שעפּטשעט איהם, און האַלט צוגעמאַכט די אויגען. ער שלאָפט ניט, נאָר ער טראַכט, ער טרוימט, ער חלום׳ט פון אַ גרויסער וועלט, וואָס ער ווייסט זי ניט, פון אַ פרייען וואַלד, וואָס ער קען איהם ניט, פון אַ בעסער גליקליך לעבען, וואָס ער האָט דאָס קיין מאָל ניט פערזוכט... נאָר אָט קומט צו געהן משה־יענקיל פון שטאָדט מיט פולע קעשענעס. בערעלע דערשמעקט, אַז משה־יענקיל האָט געבראַכט צו טראָגען גוטע זאַכען, ניט און האָניג און אַ ביסעל משקה — אוי, דאָס ביסעל משקה! — און ער שטעלט זיך אוועק אויף די הינטער־שטע פיס, נעמט איהם אַרום מיט די פעדערשטע לאַפּעס, קריכט מיט דער מאָרדע צו איהם גלייך אין בוזים אריין. משה־יענקיל טרייבט איהם אָפּ: אוועק, דו טרפה׳נער האַלז! אוועק, דו שכור־ניק! און בשעת מעשה ציטערט ביי איהם דאָס לייב, וואָרום פון בערעלע׳ס אַרומנעמען קאָן מען זיין לייטען־גלייך; נאָך איין קוועטש אַביסעל אַ שטאַרקערען — ווערד מען אַ קדוש... און ער גיט איהם אָפּ וואָס ער האָט, אַבי פּטור ווערען פון זיינע לאַפּעס. פון דעם אַרומנעמען, וואָס בערעלע נעמט איהם אַרום, טראָגט משה־יענקיל אין זיך צווייערליי געפיהלען: אי פערגעניגען, אי שרעק.

ס'איז איהם בשעת מעשה אי גוט, אי ער האָט מורא. גוט איז איהם, וואָס ער האָט אויסגעהאָדעוועט אזא גוואַרדיאַן; מורא האָט ער, וואָס בערעלע איז שוין צופיעל בערעלע...

ה.

ניט איין מאָל פלעגט אונזער משה־יענקיל, ליגענדיג אין בעט, קוקען אויף בערעלען און זיך טראַכטען: „אוי, ווען דער דאָזיגער נפש זאָל חלילה וויסען וואָס פאַר א כח אין איהם ליגט!"... אַלע מאָל, ווען ער איז אויפגעשטאַנען פונ'ם שלאָף, האָט משה־יענקיל מיט שרעק א קוק געטהאָן אין קאַמערעל: וואו איז בערעלע? וואו איז שרה־זיסעל זיין ווייב?... און שרה־זיסעל זיין ווייב האָט נישט אָנגעהויבען צו וויסען פון איהר מאַן'ס פחדים: איהר איז קיינמאָל אויף די געדאַנקען נישט געקומען, אז ס'איז דאָ וואָס מורא צו האָבען פאַר בערעלען. מערקווירדיג! זי איז מיט איהם אזוי געוואוינט געוואָרען, אז מיט דער צייט האָט זי אָנגעהויבען פערגעסען, אז בערעלע איז א חיה, א „חיה רעה", ווי זי פלעגט אמאָל אויף איהם זאָגען. וואָס הייסט, בערעלע איז א חיה? בערעלע איז א בער־עלע — און א סוף... האָדעווען האָט זי איהם געהאָדעוועט ווי א קינד, און געאַרבייט האָט זי מיט איהם, ווי מיט א קנעכט. זי האָט זיך געשאָפט מיט איהם, ווי מע שאַפט זיך מיט א בעדיענטען. און בערעלע האָט געטהאָן אַלסדינג, וואָס מע האָט איהם געהייסען: געטראָגען האָלץ פון דרויסען, געשעפּט וואַסער פונ'ם ברונען, אַרויסגעטראָגען דאָס מיסט פון שטוב, — כל עבודת פרך האָט זי מיט איהם געטהאָן, און אַלע מאָל מיט ווערטער, ווי מע רעדט, להבדיל, מיט א מענשען:

— נו, שלים־מזל, שטעל פיס! זעה נאָר, ווי ער ריהרט זיך, ווי א בלייען פויגעל!

אזוי פלעגט שרה זיסעל זיך אויס'טענה'ן מיט איהם, און א מאָל, אז ער איז געלעגען און געדרימעלט, פלעגט זי זיך מיט איהם ניט

צערעמאָניען און דערלאַנגען איהם מיט דער טאַטשערע אין זייט אריין:

— געזונג דיר שוין, שלים־טול, צו פּאַפּען, שטעה אויף, וועל איך דיר געבען פרעסען!

און בערעלע שטעהט אויף פון דער ערד, טרייסעלט זיך אָפּ די פּעל, געהט־צו צו שרה־זיסלען אויף צווי פיס און שטעלט זיך אוועק, ווי איינער רעדט:

— הנני — איך בין אָנגעברייט...

— וואָס זאָגסט דו אויף אונזער בערעלען, ווי ער איז דאָס, קיין עין־הרע, אויסגעוואַכסען?

אזוי זאָגט שרה־זיסעל צו איהר מאַן און בעקומט ענטפער:

— אויסגעוואַכסען איז ער, נאָר אזוי זיך באַגעהן, ווי דו באַגעהסט זיך מיט איהם, דאַרף מען אויך ניט.

ענטפערט איהם דערויף שרה־זיסעל:

— א מכה דער מאמע זיינער! ס'וועט איהם שאדען צום שדוך?

ענטפערט איהר דערויף משה־יענקיל:

— צום שדוך וועט דאָס איהם ניט שאדען, נאָר דערמאָן דיך וואָס דו אליין האָסט אמאָל געזאָגט אויף איהם...

— וואָס האָב איך דען געזאָגט אויף איהם?

— אנו, דערמאָן דיך נאָר אקאָרשט.

— אדרבה, דערמאָן מיר וואָס האָב איך געזאָגט?

— דו האָסט געזאָגט, אז א בער בלייבט א בער, א חיה רעה.

— איך האָב געזאָגט?

— ווער דען האָט געזאָגט?

— אוי! עס איז פון זיי ניט אויסצוהאַלטען, פון די מאַנס־בילען!

אזוי שרייט אויס שרה־זיסעל און טהוט א פּליעסק מיט די הענד און עסט דעם מאַן און טאַטשעט איהם, און פיילט איהם א גאַנצע

נאכט, ווי ער איז ווערטה און ווי עס פאסט פאר א ווייב, וואס הייסט שרה־זיסעל און זיצט אין א דארף און האט קיין קינדער נים.

ג.

איינמאל — דאס איז געווען פאר שבועות — איז משה־יענקיל געפאהרען פון שטאדט אהיים אויף יום־טוב אויפגעלעגט, פרעהליך. די זון האט געפייערט, צעגאסען זיך מיט איהרע הייסע שטראהלען אויף די גרינע פעלדער פוןביידע זייטען וועג. און מחמת ס'איז שוין א צייט נים געווען קיין רעגען, איז דער שטויב פון די רעדער געווען גרויס, געגאנגען ארויף, ווי א רויך, פערשטעלט דאס דארף מיט דער מיהל מיט דער שטוב מיט די בוימער, וואס פאר דער שטוב. נאר פיהלען פיהלט משה־יענקיל, אז ער איז אין דער היים, און ער דערהערט א מאדנעם רעש, קולות פון א סך מענשען, א טומעל, א הו־הא, א טיוקען מיט א פייפען מיט א געלעכטער און מיט א געשריי: הוררראאאא!!

— בערעלע!...

דאס איז געווען די ערשטע מחשבה, וואס איז איהם געקומען אויפ'ן קאפ, — און משה־יענקיל האט א שמיץ געטהאן דאס פערד און איז צוגעפאהרען צו דער שטוב, און זיינע אויגען האבען דער־זעהען...

מיר מוזען אוועקווארפען אויף א מינוט משה־יענקלען און אפ־מאהלען זיין וואהנונג, וואס איז בעשטאנען פון א הויף, א שטוב, א קאמער פון תבואה מיט א גארטען פון עטליכע בוימלעך, מיט א ברונען און מיט א געפלאכטענעם הילצערנעם פלויט ארום און ארום. דאס אלעם האט משה־יענקיל אליין כמעט מיט זיינע אייגענע הענד געמאכט אין פערלויף פון מעהר אלס צוואנציג יאהר. איטליכם פלעקעל איז איהם געווען טהייער. יעדעס שטיינדעל האט צו איהם גערעדט ווערטער. נים בלויז גערעדט, נאר געזונגען, געזונגען!

דעם גאָרטען האָט ער אַליין געזעצט. די בוימלעך אַליין געפּלאַנצט. און וואָס פאַר אַ חיות, וואָס פאַר אַ פערגעניגען, וואָס פאַר אַ נחת האָט ער געשעפּט, אַז דער ליעבער זומער איז געקומען, און דער גאָרטען האָט זיך צעוואַכסען, און די בוימער האָבען זיך צעבליהט. און... אַט וואָס זיינע אויגען האָבען איצט דערזעהען: די קאַמער צעוואָרפען, די זעק צעשליידערט. די תבואה צעשאָטען איבער'ן גאַנצען הויף און אויסגעמישט מיט צעריסענע פּערינעס מיט קי־שענס. וואָס האָבען זיך געוואַלגערט אינאיינעם מיט אַ סך שערב־לעך פון צעבראָכענע כלים. און ווייסע פעדערען האָבען זיך גע־דרעהט און געטראָגען אין דער לופטען, ווי שניי. און געפאַלען אין בלאָטע אריין. עטליכע בוימער פונ'ם גאָרטען זענען געלעגען במחילת כבודם מיט'ן פּנים אראָפּ, אויסגעבראָכען און אויסגעריסען מיט'ן וואָרצעל. און אויך דער קלאָץ פונ'ם ברונען, וואָס מע שעפּט מיט איהם וואַסער, איז געלעגען אויסגעצויגען אויף דער ערד ווי לאַנג ער איז... די שטוב גופא איז געוועזען ערטערווייז צעשלאָגען. די פענסטער צעבראָכען, די טהיר איז געלעגען ביי אַ זייט. און אויף איהר האָבען זיך געוואַלגערט צעבראָכענע בענקלעך מיט צעשטוי־סענע כלים מיט צעשאָטענע גרויפּען, אויסגעמישט מיט פעדערען — איין אמת'ער פּאַגראָם, אַ חורבן!...

און אויבען, אויפ'ן דאַך פון דער שטוב, שפּאַציערט אַרום הין און צוריק בערעלע אויף צוויי פיס, ברומט ווי אַ באַס, מלא כעס. האַפּט אַ ציגעל פונ'ם קוימען, אַ באַלקע פונ'ם דאַך און טהוט אַלע מאָל אַ שליידער אין דער ערד אַריין מיט אַזאַ כח, מיט אַזאַ האַס, מיט אַזאַ רציחה, וואָס משה־יענקיל האָט דאָס אויף איהם נאָך קיינמאָל ניט געזעהען. ער האָט בערעלען נישט געקאָנט דער־קענען: דאָס מויל איז איהם אָפען, די צונג אַרויסגעשטעלט, די אויגען אָנגעגאָסען מיט בלוט. און בערעלע שפּרינגט פון איין עק דאַך צום אַנדערען, מיט אַזאַ מין מהירות און מיט אַזאַ מין אימ־פּעט, אַז מע האָט געזעהען, טאָמער שפּרינגט ער אראָפּ, — איז

סכנת־נפשות, ער איז דורס מענשען... און די ווייסע־חברה'ניקעס, די וואס פערשטעהען נים וואס דערפון קאן ארויס, שטעהען און לא־כען און פייפען און שיטען מיט ווערטלעך:

— אט אזוי, בערקא! אט אזוי פאטאפיטש! באווייז זיי וואס דו קאנסט! רעכען זיך אפ מיט דיינע בעלי־בתים, זיי זאלען וויסען ווי טהייער פעפער איז!... הורראַ!!...

און וואס מעהר די קונדסים שרייען, הוקען און טיוקען און פייפען, אזוי מעהר געהט בערעלע ארויס פון די כלים און ארבייט מעשים אשר לא יעשו.

— א ביקס! א ביקס! ניכער א ביקס! — שרייען די על־טערע מענשען, די וואס פערשטעהען, וואס דא טהוט זיך, מיט וואס דאס שמעקט...

משה־יענקיל שטעהט און קוקט, און קוים וואס ער פערשטעהט וואס דא טהוט זיך. א פראסט לויפט דורך איבער זיין לייב, און ער טראכט זיך: „בערעלע איז משוגע געווארען! משוגע גע־ווארען! שוין זשע וועט מען בערעלען שיסען?!"... און משה־יענקיל פיהלט, ווי עס האט זיך איהם אפגעריסען עפיס אין האר־צען: מע וועט בערעלען שיסען? שיסען בערעלען?... און איידער ער רעדט אוים א ווארט הערט זיך א שאס, און נאך א שאס, — איינס, צוויי, דריי, פיף־פאף! א בלוי רויכעל פערשטעלט אויף א מינוט די אויגען; עס הערט זיך א שארפער ריח פון פולווער, און פון דאך פאלט אראב א גרויסע שווערע זאך, טהוט זיך א זעץ אין דער ערד אריין מיט א שטארקען כח, קאטשעט זיך נאך אבי־סעל אין בלאטע און חארחעלט, ווי א נעקוילעטער אכס, און ציהט זיך אוים מיט אלע פיער פיס ארויף, און עס זעהען זיך ארויס די הוילע שווארצע טריט מיט די ברייטע פיאטעס.

— בערעלע?... אוים בערעלע!...

און די ווייסע־חברה'ניקעס הויבען אויף א נייעם „הורראַ", און משה־יענקיל דערזעהט, ווי עס יאשעט בלוט פון בערעלע'ס קאפ

און פון בערעלע׳ס הארץ, פערשטעלט ער זיך מיטביידע הענד דאס פנים; ער קאן קיין בלוט ניט זעהען; ער קאן ניט זעהען בע־רעלע׳ס בלוט...

* * *

און דארט, אין שטוב, אין מיטען גרויסען חורבן, ליגט אויס־געצויגען שרה־זיסעל, צוגעקוועטשט הארט צו דער ערד. דאס מויל איז איהר אפען, דאס פנים בלוי, די אויגען שרעקליך, שרעקליך! און עמיצענס שווערע־שווערע טריט זענען קענטיג אויף איהר צע־בלוטיגט לייב, אויף איהר צעריסענער ברוסט... — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — —

פריהער איז געגאנגען פון דער וועלט שרה־זיסעל, און נאכ־דעם — בערעלע.

דריי לוחות

פאַר וואָס איז דער בעריהמטער טאָלמאַטשאָוו געוואָרען אַ שונא־ישראל? — דערצעהלט פון איין אַדעסער אידישען ראַזנאָזשטשיק, וואָס פערקויפט אידישע גאַזעטען און האַנדעלט־אונטער בשתיקה מיט „אינטערעסנע אָטקריט־קעס“ פון פּאַריז. — איבערגעגעבען טאַקי מיט זיין לשון.

געשריבען אין יאהר 1913

דריי לוחות

—איהר פרעגט, ווי קום איך, א איד, א טאטע פון קינדער, צו האנדלען מיט אזא טריפה סחורה, זאפרעשטשאָנע טאָוואר, „אינטערעסנע אָטקריטקעס“ פון פאריזש ? —דאָס האָב איך איהם צו פארדאנקען, נאָר איהם — אונזער טאָלמאטשאָוו׳ען ימח שמו ! איצט, אז ס׳איז שוין אָוועקגעגאנגען אזא צייט און טאָלמאטשאָוו איז אויס טאָלמאטשאָוו און אָדעס איז שוין ווידער אָדעס, מעג מען שוין, דאכט זיך, דערצעהלען דעם גאנצען אמת, פון וואנען נעמט זיך עס, וואָס אונזער טאָלמאטשאָוו איז געווען אזא שונא ישראל ? איך האָב מורא, אז איך, ווי איהר קוקט מיך אָן, האָב אין דעם א גרויסען חלק, אויב ס׳איז ניט אינגאנצען איבער מיר ! איאָ, ס׳איז אייך אודיוויטעלנע, ווי קום איך, א איד א ראזנאָשטשיק, וואָס פארקויפט אידישע גאזעטען בשתיקה, וואָס האנדעלט אונטער מיט „אינטערעסנע אָטקריטקעס“ פון פאריזש, ווי קום איך צום גענעראל טאָלמאטשאָוו ? און וואָס פאר א מחותן בין איך וואָבשטשע מיט גענערעלע ? נאָר די מעשה איז, פארשטעהט איהר מיך, וואָס יעדער „וואָרום“ האָט זיך זיין „דאָרום“ און וואָס א איד איז א איד... אויב איהר האָט צייט, וועל איך אייך עפּים דערצעהלען, וועט איהר הערען א שענס.

דאָס איז געווען, פונקט אזוי ווי היינט, חול המועד סוכות איז דאָס געווען, טאקי דאָ אין אָדעס, שוין היבשע עטליכע יאָהר אוועק,

אדעס איז נאָך געווען וואָאבשטשע אדעס, מע האָט נאָך נישט גע־וואוסט פון קיין טאַלמאַטשאָוו צו זאָגען, און אַ איד האָט זיך גע־קאָנט פּראַנק און פריי אַרומטראָגען איבער דער גאַס מיט אידישע ספרים און ביכלעך אויף צו פארקויפען. קיין אידישע גאַזעטען איז נאָך דעמאָלט ניט געווען אַזוי פיעל ווי היינט, נאַפּרימער, און מע האָט פאַר קיינעם קיין מורא ניט געהאַט, און קאָנטרעבאַנ־דעווען מיט אינטערעסנע אַטקריטקעס פון פאַריזש האָט מען אויך נישט באַדאַרפט. בין איך מיר אַרומגעגאַנגען מיט מיין ביסעל סחורה, סדורימלעך, מחזורימלעך און לוחות לכל השנה, אויף דער לאַנדזשעראָנאָווסקי און אויף דער קאַטערינענסקי, נעבען פאַנקאָ־ני'ן, דאָרט וואו מע קאָן חאַפּען אַ אידען, דאָרט, וואו עס דרעהען זיך אַרום אַלע בירזשעוויקעס און מעקלערס און וואָאבשטשע אַלער־ליי אידען, אויסגעקוקט, טאָמער וועט גאָט צושיקען עפּיס פּדיון. שפּאַציער איך מיר, הייסט עס, איינמאָל אַזוי, ווי איהר קוקט מיך אָן, אויפ'ן טראָטואַר נעבען פאַנקאָני'ן, דאָרט וואו אונזע־רע אַדעסער בירזשעוויקעס רייבען די פאַרעשוועס, און טראַכט — וואו נעמט מען אַ פּאָקופּאַטעל אויפ'ן ביסעל לוחות, וואָס איז מיר פאַרבליבען? מע האָט שוין אָפּגעבלאָזען שופר, מע האָט שוין אָפּגעפּאַסט יום־כפור, אָט באַלד, אָקערשט ווי מע זעהט ניט, וועט שוין דער סוכות אויך אָוועקעט — און איך האָב נאָך מיין ביסעל רעשט אַלץ ניט פאַרקויפט, און נאָט ווייסט, אויב איך וועל עס שוין גאָר פאַרקויפען, וואָרום דאָס איז אַזאַ סחורה, וואָס טאָמער בלייבט עס אויף נאָך יום־טוב, איז חאָטש נעם און שענק עס אָוועק אַ גוי. צו וואָס טויג, נאַפּרימער, אַ פּראָסטראָטשעטער לוח? און איך האָב אַזש דריי אַזעלכע פּראָסטראָטשעטע לוחות, פאַרבליבען פון ערב ראש השנה. נעהאַט אַ מאָה, האָב איך זיי צעשטעקט טאַקי אָט דאָ אויף דער גאַס, צום מיינסטען צווישען די בירזשעווי־קעס, — אידען וואָאבשטשע עפּיס ניט אַזעלכע אַי־אַי־אַי, האַלטען ניט אַזוי שטאַרק פון אידישע ספרים, נאָר אַ לוח אַ אידישען לכל

השנה — דאָס איז אַפּילו פֿאַר אַ בירזשעוויק אויך אַמאָל אַ סחורה. מע דאַרף וויסען ווען פאַלט אוים פּסח, ווען האָט מען יאָהר־צײַט — אַ איד איז אַ איד.

און שפּאַציערענדיג אַזוי, שטעל איך מיך אָפּעט נעבען פאַנקאָ־ני׳ן און באַקוק די חברה בירזשעוויקעס, וואָס לויפען הין און צו־ריק — איך קען זיי שוין אַלעמען אויסגעבונדען — און טראַכט מיר: ווען מען לעגט מען פֿאַר דאָס רעשטעל, אַז זיי זענען אַלע אָבעז־פּעטשעט פון מיר מיט לוחות לכל השנה, דאַכט זיך, ניט דורכגע־לאָזט קיינעם? און אַזוי ווי איך שטעה מיר און טראַכט, דערזעה איך ביי אַ טישעל ביי פאַנקאָני׳ן, פאָרענט, אין דרויסען־צו, זיצט אַ גענעראַל מיט פּאַליעטען, דרעהט מיט אַ לעפּעלע אין גלאָז קאַווע, און נעבען איהם שטעהט אַ „קראַסנע שאַפּאַטשקע״, פון די, וואָס פאַלגען אַ גאַנג, און דער גענעראַל זאָגט איהם עפּים אָן נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל, און יענער, די קראַסנע שאַפּאַטשקע הייסט עס, ענטפערט איהם אויף אַלסדינג: „סלושאַיוס, וואַשע פּרעוואָסחאָ־דיטעלסטוואָ!“ טראַכט איך מיר: וואָס קאָן ער איהם אָנזאָ־גען אַזעלכס, דער גענעראַל הייסט עס? און נעם, ווי איהר קוקט מיך אָן, און רוק מיך צו אַביסעל נעהענטער צום גענעראַל׳ס טי־שעל, קוק כלומרשט אין אַ זייט, אַ איד איז אַ איד, און איך הער, ווי דער גענעראַל זאָגט צו איהם, צו דער „קראַסנע שאַפּאַטשקע“ הייסט עס, אַ גויעשער קאָפּ, איינציגע ווערטער, צעקייעט און לעגט איהם אַריין אין מויל אַריין: „געדענק זשע, זאָגט ער, וואָס מע רעדט צו דיר, זאָלסט געהן צו מיר אַהיים, אויף דער חערסאָנסקי נומער דריי, זאָגט ער, און זאָלסט זאָגען, זאָגט ער, דער גענעראַלשע, אַז היינט עסט ביי אונז וואָרעמעס דער גראַף מוסין־פּושקין. געדענק זשע, זאָגט ער, זאָלסט ניט פאַרגעסען — חערסאָנסקי נומער דריי און דער גראַף מוסין־פּושקין!“ און יענער, די „קראַסנע שאַ־פּאַטשקע“ הייסט עס, שטעהט פאַר איהם אויסגעצויגען, ווי אַ סטרונקעלע, און מע הערט פון איהם מעהר נים, נאָר „סלושאַיום“

און „סלושאיוס"! און אז יענער לאזט זיך שוין גיין, שרייעט איהם נאך דער גענעראל נאך א מאל: „געדענק זשע, חערסאנסקי נומער דריי, נראף מוסין־פושקין!" — און וויל זיך נעמען צו דער קאווע, דערזעהט ער מיך, ווי איך שטעה נעבען איהם גאר נאהענט און קוק איהם אריין אין גלאז אריין, נישט צו מיינען דערביי חלילה קיין זאך, נאר וואבשטשע, גלאט אזוי, — אז ער הויבט ניט אויף אויף מיר א קול און נעמט מיך דורך מיט די אויגען: „טיעבע טשעווא נאדא?" — וואס דארף איך הייסט עס. טראכט איך מיר: וואס איך דארף וועסט דו מיר ניט געבען; און אפשר, הא?... א איד איז א איד, וואס שטעל איך דא איין? און איך נעם, ווי איהר קוקט מיך אן, און טהו איהם א זאג: „וואשע פרעוואסחאדיטעל־סטווא! קויף ביי מיר א לוח, א קאלענדאר הייסט עס". קוקט ער מיך אן: „וואס פאר א לוח?" זאג איך: „א אידישער לוח". קוקט ער מיך שוין אן גאר ווי א משוגענעם: „צו וואס דארף איך א אידישען לוח?" זאג איך: „צו וואס דו דארפסט וויים איך ניט, נאר איך דארף, זאג איך, אויף יום־טוב, ס'איז ביי מיר פארבלי־בען, זאג איך, דריי. קויף, זאג איך, וואשע פרעוואסחאדיטעל־סטווא"... און אין הארצען טראכט איך מיר: „שען וועט זיין, אז ס'וועט געהן א גאנג און ער וועט זיך הייסען געבען א אידי־שען לוח לכל השנה!..."

און כך הוה: ווי איך האב נאר אויסגערעדט דאס ווארט „פרעוואסחאדיטעלסטווא", אז ער טהוט ניט א הוק אויף מיר — „פאשאל וואן!" דאס גאנצע בלוט איז מיר פארקיהלט געווארען, און, ווי איהר קוקט מיך אן, האב איך גענעבען א נעם דאס פעקעל, א איד איז א איד, און וויל שוין מאכען נא ליעווא קרוגאם, דערהער איך פלוצים, ווי ער מאכט צו מיר: „סטופאי סיודא!" — איך זאל געהן הייסט עס צוריק. העלפט זיך ניט. געה איך צו צוריק, הייסט ער זיך ווייזען א לוח. געה איך און ווייז איהם א לוח. פרעגט ער, וואס קאסט דער לוח? זאג איך איהם וואס קאסט

דער לוח. נעמט ער דעם לוח און באצאָהלט מיר פאַר׳ן לוח, נישט געדונגען זיך, נישט געקריגט (?), נישט גאָר־נישט! ווי געפעלט אייך א גענעראַל? מעגען ניט זיין פאַר איהם די כפרה דריי בירזשע־וויקעס?

— האָבען מיר שוין, הייסט עס, א פעטשאַטעק! — טראַכט איך מיר, נעם דאָס פּעקעל און לאָז מיך געהן. — א פעטשאַטעק איז טאַקי זעהר גוט, נאָר וואָס טהוט מען ווייטער? וואו נעמט מען נאָך א צוויי גענערעלע אַזעלכע, וואָס מע זאָל קאָנען אָפּזעצען ביי זיי דאָס איבעריגע ביסעל סחורה, די לעצטע צוויי לוחות הייסט עס? און עס פליהט מיר דורך א געדאַנק — א איד איז א איד: למאי האָב איך איהם ניט פאָרגעלעגט נאָך א לוח? דעם דאָזיגען גענעראַל וואָלט דענן ניט אָנגעשטאַנען צו האָבען צוויי לוחות לכל השנה? אי, וואָס וועט ער טהון מיט צוויי אידישע לוחות? למאי וואָס וועט ער טהון מיט איין אידישען לוח?... און אָט אַזוי טראַכ־טענדיג, איז מיר דורכגעפלויגען א נייער געדאַנק — איך האָב מיך דערמאָנט, ווי ער האָט ניט לאַנג אָט דאָ איינגע׳טענה׳ט מיט׳ן גוי עטליכע מאָל: „גענעראַלשאַ... חערסאָנסקי נומער דריי... גראַף מוסין־פושקין...“ ווי איך בין א איד, דאָ קאָן זיין פּדיון אויף נאָך א לוח!... „זיי נאָר ניט קיין שלים־מזל׳ניק, אבראם מאַר־קאָוויטש (אַזוי רופט מען מיך נאָכ׳ן טאַטען מאיר אנשיל), און קוי זשעליאָזאַ — חאַפּ אריין א פּאָקופּאַטעל!“ — אַזוי האָב איך געזאָגט צו מיר אליין, און ניט לאַנג געטראַכט, האָב איך מיך, ווי איהר קוקט מיך אָן, גענעבען א נעם פון דער קאַטערינינסקי אויף דער דעריבאַסאָווסקי, פון דער דעריבאַסאָווסקי אויף דער פּרעאָבראַ־זשענסקי און פון דער פּרעאָבראַזשענסקי אויף דער סאַדאָווע, און פון דאָרטען גלייך איבער דער יעליסאַוועטינסקי אויף דער חערסאָנ־סקי. געקומען אויף דער חערסאָנסקי און גענומען זוכען א נומער דריי — ס׳איז דאָ, ווי איך בין א איד! און נאָך וואָס פאַר א נומער דריי — א מויערעל א דוואָכעטאַזשנע, איין אָסאָבניאַק!

גוט. וואס זשע טהוט מען ווייטער? דארף מען, הייסט עס, געבען א ציה ביי'ם גלעקעל און זיך נאכפרעגען אויף דער גענעראלשע? און איך נעם זיך צום גלעקעל און טהו א קלונג און טראכט מיר: דאס וועט זיין שען, אז ס'וועט ארויס א סאלדאט. און אפשר נאך מיט א הונט. וועט מיר געבען דעם וועג און נאך אנרייצען אויף מיר דעם הונט — מעהר פעהלט מיר נישט! און כך הוה. עס געהט אוועק א מינוט און צוויי און דריי. איך שטעה און שטעה — קיינער יאוועט זיך ניט. טראכט איך מיר: אויף מיין שלים מזל באדארף קיינער ניט זיין אין דערהיים... און אפשר איז דאס גלע-קעל נאר-וואס קאלי געווארען? מע דארף פרובען נאך א מאל. און איך נעם, ווי איהר קוקט מיך אן, און דאוואי קלינגען איינס, צוויי, דריי — עפענט זיך ניט די טהיר און עס שפרינגט ניט ארויס א שיקסע מיט א בארשט: „שטא נאדא?" וויל איך מאכען פיס. נאר איך פארהאפ מיך — א איד איז א איד — און רוף מיך אן צו איהר: „איך דארף האבען, זאג איך, צו דער גענעראלשע בא-דארף איך, לימשנא צו איהר, זאג איך"... קוקט זי מיך אן, ווי איינער רעדט: וואס איז דאס פאר איין אנשיקעניש! און געהט און פארהאקט די טהיר גליך מיר אונטער דער נאז, זי זאל עס מיר זאגען א ווארט אפילו — א שענער ברוך-הבא! און אפשר וועט זי זיך יאוועץ נאך א מאל? אדער זי וועט ארויסשיקען דעם סאלדאט מיט'ן הונט? אזוי טראכט איך מיר און האב חשק מא-כען איין אפטרים, נאר אז איך בין שוין דא און האב שוין אנגע-קלונגען, איז פארפאלען. און כך הוה — עס געהט ניט אוועק קיין האלבע מינוט, עפענט זיך די טהיר און עס באווייזט זיך א פריצטע, א יונגע, א שענע, בלוט און מילך. זאל עס זיין זי, די גענעראלשע הייסט עס? איז זי צו יונג. זאל עס זיין דעם גענעראל'ס א טאכ-טער — איז ער צו יונג. דערווייל די צייט שטעהט ניט, מאכט זי צור מיר: „שטא נאדא?" טראכט איך מיר, וואס טהוט מען ווייטער? זאגען איהר „וואשע פרעוואסחאדיטעלסטווא" — איז גוט.

אויב זי איז די גענעראַלשע. ווי זשע איז אָבער טאָמער ניט — פאַר וואָס קומט איהר פרעוואָסחאָדיטעלסטוואָ? נאָר אַ איד איז אַ איד. פאַל איך אויף איין עצה און באַגעה מיך נאָר אָהן אַ שום פרעוואָסחאָדיטעלסטוואָ. און הויב אָן גלייך פון׳ם עסק: „אַזוי און אַזוי, זאָג איך, דער גענעראַל האָט ביי מיר געקויפט, זאָג איך, אַ לוח, אַ קאַלענדאַר הייסט עס. און האָט מיך געבעטען, געהייסען הייסט עס, איך זאָל דעם לוח, דעם קאַלענדאַר הייסט עס, אָפטראָגען אַהיים אויף חערסאָנסקי נומער דריי, און דאָ וועט מען מיר באַ־צאָהלען; נאָר טאָמער וועט מען מיר ניט וועלען גלויבען, זאָג איך, האָט מיר דער גענעראַל געהייסען זאָגען אַ סימן, זאָג איך, אַז היינט עסט דאָ ווארעמעס דער גראַף פוסין מושקין...״ צעלאַכט זי זיך, די גענעראַלשע הייסט עס: „ניט פוסין מושקין, נאָר מוסין פושקין״... טראַכט איך מיר: וויבאַלד דו לאַכסט, ביזט דו פון מיינע פריצטעס. און איך רוף מיך אָן צו איהר: „ביי מיר האָסט דו גע׳פועל׳ט, זאָג איך, פוסין מושקין, מושקין פושקין — אַבי, זאָג איך, דער סימן איז אַ סימן״... און איך געה און דער־לאַנג איהר דעם לוח. נעמט זי דעם לוח און באַטראַכט דעם לוח פון אַלע זייטען, און פרעגט מיך, וואָס קאָסט דער לוח? זאָג איך איהר וואָס קאָסט דער לוח. נעמט זי דעם לוח און באַצאָהלט מיר פאַר׳ן לוח, געזעגענט זיך אָפ מיט מיר און נאָך מיט אַ שמייכעל — אַ גוטען טאָג הייסט עס. געפעלט אייך אַ פריצטע? ניט קיין פריצטע, נאָר אַ גאָלד! פאַר איהר מעגען שוין זיין די כפרה נישט קיין דריי בירזשעוויקעס, נאָר טאַקי גאַנצע דרייסיג! בין איך פטור געוואָרען, הייסט עס, פון אַ רעשטעל, געבליבען אין גאַנצען מיט איין לוח. מעג מען שוין געהן אַהיים עסען ווארעמעס, צי ניין?

אָפגעגעסען ווארעמעס און אויסגערוהט זיך אַביסעל, טאָרעט עס מיך וויעדער אַמאָל. אמת, טאַקי גע׳פטר׳ט דעם גרעסטען רעשטעל, געבליבען איינגאַנצען מיט איין לוח, נאָר פון דעסטוועגען

גלוסט זיך פון דעם איינעם אויך פטור ווערן. וואָרום צו וואָס טויג איין אַלטער לוח, אַ פּראָסטראָטשעטער? מע באַדאַרף פּטור ווערן פונ׳ם לוח! נאָר ווי אַזוי ווערד מען פּטור פון אַ לוח, אַז דער גרעסטער טייל בירזשעוויקעס זענען שוין אָבגעזאָפּעטשעטשעט מיט לוחות? ניין, מע באַדאַרף זיך דורכגעהן איבער דער שטאָדט נאָך אַ מאָל. און, נישט לאַנג געטראַכט, נעם איך דאָס פּעקעל און לאָז מיך געהן גלאַט אַזוי, וואָאָבשטשע. און מחמת איך בין שוין געוואוינט געוואָרען צו דער לאַנדזשעראָנאָווסקי און צו דער קאָ־מערינינסקי, טראָגען מיך שוין די פיס אַליין גלייך אַהינצוצו. דאָר־טען וואו די בירזשעוויקעס רייבען פּאָדעשוועס — וואוהין דען זאָל מען געהן? — טאָמער וועט גאָט פּאָרט צושיקען עפּיס אַ פּאָקופּאָ־טעל — איינגאַנצען איין שטיקעל לוח! און, ווי איהר קוקט מיך אָן, דרעה איך מיך אַרום הין און צוריק, ווי איין אומרוה, באַטראַכט די בירזשעוויקעס, ווי זיי לויפען דאָ אַרום, ווי די פּאַר׳סמ׳טע מייז, זוכען אַ קערבעל צו פאַרדיענען — יעדער זוכט אַ פּאָרדיענסטעל. דערווייל, אַזוי ווי איך דרעה מיך דאָ, דערזעה איך פון דערווייטען, ביי פאַנקאָני׳ן, ווידער אַ גענעראַל און ווידער אין פּאָליעטען! טראַכט איך מיר: „אָט דאָס וועט זיין שען, אויב גאָט האָט מיר צוגעשיקט אַ פרישען גענעראַל, אַ פּאָקופּאָטעל אויפ׳ן לעצטען לוח!“ און עס פליהט מיר דורך אַ געדאַנק: ס׳איז אפשר איין עבירה, וואָס איך האָב מעהר ניט אַז איין לוח. וואָרום וויבאַלד אַז גע־נערעלע וועלען אָנהויבען קויפען אידישע לוחות, קאַלענדאַרען הייסט עס, מעגען שוין דעמאָלט זיין די כפּרה אַלע בירזשעוויקעס מיט דער גאַנצער בירזשע!

און אַזוי ווי איך טראַכט מיר אָט דאָס, איך געב אַ קוק — כך הוה: ס׳איז טאַקי מיין גענעראַל! איך האָב איהם, ווי איהר קוקט מיך אָן, באַלד דערקענט! ער מיך האָט אָבער, אפּנים, אויך דערקענט. פון וואַנען ווייס איך עס? איך האָב געזעהען, ווי ער האָט זיך גענעבען אַ הויב־אויף פונ׳ם בענקעל און אַ ווייז מיט׳ן

פינגער גלייך אויף מיר. שלעבט, וואס טהוט מען? מעהר געהט מיר נים אפעט, נאר האבען צו טהון מיט גענערעלע! און איך האב אנגעהויבען, ווי איהר קוקט מיך אן, שטעלען פים, אבער טאקי ווי עס געהר צו זיין! איך האב אויסגערעבענט פריהער, אז מיט אזא שטעלען פים וועל איך אין צוויי מינוטען זיין אויף דער דריטער גאס. און כך הוה: ס'איז נים אוועקגעגאנגען קיין האלבע מינוט, הער איך עמיצער לויפט מיר נאך פון הינטען און שרייט צו מיר, איך זאל שטעהן בלייבען. ווער זאל דאס זיין? ניעאוושעלי ער אליין, דער גענעראל, הייסט עס? א בעלנות פון א גענעראל! און זעה נאר, וואס דא טהוט זיך — א איד האט פארקויפט איין איבעריגען לוח לכל השנה — קעהרט זיך די וועלט! גענערעלע לויפען איהם נאך! שלעבט, וואס טהוט מען? לאזען זיך לויפען נאך שטארקער — טאמער טהוט ער א פייף, און עס לויפען אן גאראדאוואיעס. נאך דאס פעהלט מיר — מע זאל מיך ארעסטירען! זאל איך בלייבען שטעהן — טאמער טהוט ער מיך א חאפ מיט'ן צווייטען לוח — איך האב אפגענארט די גענעראלשע? אמעהר, וועל איך זיך מאכען נים וויסענדיג, גלייך ווי נים מיך מיינט מען, איך וועל מיר געהן, ווי איך בין געגאנגען, דאס הייסט, נים געלאפען, נים געגאנגען פאוואלי, נאר געשפאנט, ווי א מענטש, וואס איז פארנומען מיט זיין זאך. אי, טאמער יאגט ער מיך אן און פרעגט מיך, וואס לויף איך? וועל איך איהם זאגען, אז ס'איז ביי מיר אזא גאנג. און כך הוה: ער האט מיך טאקי אנגעיאגט! איז דאך שלעבט, איא? וועט איהר הערען וואס גאט קאן! אנגעיאגט — העלפט שוין נים. שטעל איך מיך אפ, איך טהו א קוק — ווער מיר גענעראל? וואס מיר גענעראל? א נעכטיגער טאג! ס'איז גאר א מענטש פון די מענטשען, וואס דערלאנגען קאווע ביי פאנקאני'ך צו די טישלעך. ער לויפט מיט א סערוועטעל אונטער'ן ארעם און ווישט זיך דעם שוויים פונ'ם פנים. „טפו זאלסט דו ווערען! — מאכט ער צו מיר נאכדעם, ווי מיר ביידע האבען זיך

אפגעשטעלט. — וואס האסטו דו זיך צעלאזט, זאגט ער, ווי א ווילדע ציעג? קום, זאגט ער, דער גענעראל רופט דיך"... „וואסער גענעראל, זאג איך, און פון וואנען איז געדרונגען, אז דאס רופט ער מיך?" „וואס הייסט, זאגט ער, פון וואנען איז געדרונגען? וואס בין איך, זאגט ער, א טויבער? איך הער דאך, ווי דער גענע־ראל זאגט: „אן געהט ער, דער איד מיט די ביכלעך, לויף און ברענג איהם צו פיהרען!"... אויב אזוי, טראכט איך מיר, איז נאך גארניט אזא־נ־אומגליק, דער מלאך־המות איז נאך ווייט. א איד איז א איד. מע קאן דא נאך עפּיס צוטראכטען... און ווי א בליץ פליהט מיר דורך אין קאפּ גאר א שפּאגעל־נייער געדאנק — אפשר וועט גאט א נס טהון, איך וועל דא פּטר'ען דאס לעצטע שבלעצטע, דעם דריטען לוח הייסט עס? און נישט לאנג געטראכט, טהו איך זיך, ווי איהר קוקט מיך אן, א פּאטש אין שטערן און כלומרשט א שפּיי־אויס און רוף מיך אן צו איהם: „אט אזוי זשע רעדו! וואס האסט דו מיר באלד ניט געזאגט, זאג איך, אז דאס איז דער גע־נעראל פון די ביכלעך? א מאדנער גענעראל! פון גאנץ פריה אן, זאג איך, אז ער דינגט ביי מיר אט דאס ביכעל. ער האט מיר שוין, זאג איך, דאס וואסער אויסגעקאכט. עס קאסט א קארב, און ער גיט מיר א האלבען. איך האב איהם שוין געזאגט, זאג איך, פינף און זיבעציג, און זעכציג קאפּיקעס, איין עק זאל דאס האבען! און ער האט זיך איינגעשפּארט, זאג איך, א האלבס און א האלבס! ס'זאל ניט זיין, זאג איך, דאס לעצטע ביכעל, שטראף מיך גאט, אויב איך וואלט איהם אפּגעלאזט אפילו א האלבע קאפּיקע. נאר אזוי ווי, זאג איך, ס'איז ביי מיר דאס לעצטע, זעהסט דאך, זאג איך, געב אהער א האלבען קארב און נא געב איהם אפּ דאס ביכעל..."

— — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — —

ווער דער גענעראל איז געווען? ווי אזוי איז דער נאמען זיי־

נער? ווייס איך עד היום נים. נאָר פּאָלאָנאַיען פּאָלאָנאַיע איך מיר, אַז דאָס האָט באַדאַרפט זיין נישט קיין אַנדערער נאָר טאָל־מאַטשאָוו. וואָרום אַז נים, פון וואַנען דענן האָט זיך גענומען צו איהם פּלוצים אַזאַ רשעות מיט אַזאַ רציחה אויף אידען וואָאָבשטשע, און מעהר פון אַלעמען איז אויסגעגאָסען געוואָרען זיין צאָרן אויף אונז, ראַזנאָשטשיקעס פון אידישע ביכלעך און גאַזעטען. וואָס מיר טאָרען נאָך עד היום נים אַרויסבאַווייזען זיך אויף דער גאָס מיט אַ אידיש ביכעל אָדער אַ ציימונג, און מע דאַרף זיך אַרומטראָגען מיט דעם אונטער דער פּאָלע, ווי מיט קאָנטרעבאַנדע, אָדער גנבה'שע סחורה? מיינע שונאים און אייערע שונאים און אַלע אידישע שונאים זאָלען אַזוי האָבען די נאָז, ווי מע קאָן לעבען פון אַזאַ מין קאָנטרעבאַנדעווען מיט אידישע גאַזעטען! מוז מען צוהאַנדלען מיט „אינטערעסנע אַטקריטקעס" פון פּאַריזש, אָפּענע און פאַרפּע־טשאַטעוועטע אין קאָנווערטען — און דאָס איז ביי מיר דער גלאַווער אַרטיקעל. גאַזעטען האַלט איך נאָר גלאַט אַזוי, וואָאָבשטשע, וואָרום דער אַרטיקעל, אינטערעסנע אַטקריטקעס הייסט עס, געהט דאָ בעסער. דערויף איז פאַרהאַן צווישען די בירזשעוויקעס אַ סך מעהר פּאָקופּאַטעלעס, ווי אויף אידישע גאַזעטען — אַך־אַך אַך! איך ווייס, אַז ס'איז פּאַסקודסטווע און אַז גאָט וועט שטראָפען... נאָר וואָס זאָל מען טהון? אַ איד איז אַ איד און זוכט עפּיס פּאַר־דיענען, קינדער ווילען עסען... מסתמא וועט גאָט מוחל זיין. ער וועט מוזען מוחל זיין. אַ ברירה האָט ער? עס געהט אַזאַ טאָג — הושענא רבה, ווי מיינט איהר?... אויף זיין קאָפּ זאָל עס פאַלען. איך מיין טאַקי אונזער טאָלמאַטשאָוו'ען מיין איך, וואָרום ווען נים ער, ימח שמו וזכרו, וואָלט איך נאָך עד היום געהאַנדעלט מיט סדורים און מחזורים און לוחות לכל השנה, פאַרשפּאַרט אַרומטראָגען זיך מיט אַזאַ פּאַס־קודסטווע. אפשר זענט איהר אַ פּאָקופּאַטעל? האָב איך אַ פריי־שען טראַנספּאָרט, נאָר־וואָס פון פּאַריזש...

א בעשרייבונג.

נעשריבען אין יאהר 1903

לאטקעס של חנוכה

א.

אין דער שטאָדט קאפעלישעל, וואָס אין דער סביבה פון מאזע־פעווקע, ניט ווייט פון יעהופעץ, וואָס רעכענט זיך צו פּאָליעסיע, נעהט ארום א טאָג פאר חנוכה פון שטוב צו שטוב פאנפאָלי דער שמש מיט א לאנגען שטעקען און מיט א לאנטערען און רופט צע־נויף די „גאנצע שטאָדט" צום ערשטען ליכטעל אין „הויף" אריין אויף לאטקעס. הייסען הייסט פאנפאָלי, אייגענטליך, ישראלי, נאָר רופען רופט מען איהם „פאנפאָלי" דערפאר, וואָס ער פאָנפעט מחילה שטארק אונטער דער נאָז און זאָגט:

— מע האָט אייך הענאָזט בעטען אין „הויף" אניין צום ענשטען נעכטעל אויף נאטקעס של חנוכה!

און נאָר אין דער שטאָדט קאפעלישעל, וואו א מינדסט קינד קען פאנפאָלי דעם שמש, קאָן מען זיך שטויסען, אז דאָס הייסט:

— מע האָט אייך געלאָזט בעטען אין „הויף" אריין צום ערשטען ליכטעל אויף לאטקעס של חנוכה.

דער נאָמען „לאטקעס של חנוכה" נעהערט טאקי צו פאנפאָלי'ן; דאָס האָט ער אליין טאקי צוגעזעצט די צוויי ווערטער „של חנוכה", וואָס ער זאָגט זיי פון יאָהר צו יאָהר מיט'ן זעלבען ניגון, וואָס מע בענשט חנוכה־ליכטלעך, און דאָס אינאיינעם מיט זיין פאנפעוואטע לשון, אז ער זינגט נאָך אביסעל צו, האָט דאָס טאקי דעם זיעבע־

טען חן. די שטאָדט קאפּעלישעל וועדר דערפון נישט נתפעל. די שטאָדט קאפּעלישעל איז שוין דערצו געוואָהנט. וואָרום אזוי איז געווען פאר־א־יאָהרען אין דער צייט, אזוי איז געווען פאר־צוויי יאָהרען, פאר דריי יאָהרען און אלע יאָהרען חנוכה. און אזוי וועט מסתמא זיין, אם ירצה השם, אויך איבער א יאָהר און איבער צוויי יאָהר און איבער דריי יאָהר און אלע יאָהר, כל זמן דער „הויף" וועט זיין א „הויף", די נגידים וועלען זיין נגידים און די שטאָדט קאפּעלישעל וועט בעשטעהן פון קבצנים, דלפנים, עניים ואביונים, דליתים און כתריליקעס וכדומה נאָך אזעלכע מינים אָרעמע לייט. וואָס האָבען דאָרט יתרו'ס נעמען און וואָס דרעהען זיך כמעט אלע ארום „הויף" און וואָס ציהען כמעט אלע פונ'ם „הויף" זייער פּרנסה, משטיינס געזאָגט... סיידען טאָמער חלילה דרעהט זיך איבער דאָס רעדעל, און די נגידים ווערען אויס נגידים, און די קבצנים ווערען אויס קבצנים. נאָר דאָס איז א זאַך, וואָס סע קאָן נים זיין: מסתמא וועט זיך דאָס רעדעל מיט גאָט'ס הילף אזוי גיך נים אי־בערדרעהען; די נגידים וועלען, אם ירצה השם, בלייבען נגידים, און די קבצנים וועלען בלייבען קבצנים, ועולם כמנהגו נוהג — אזוי איז דער מנהג פון דער וועלט, אז געלד געהט צו געלד, און צום שלים־מזל — שלים־מזל.

צו די דאָזיגע „לאטקעס של חנוכה" גרייטען זיך אלע: אי דער „הויף", אי „די שטאָדט", דאָס הייסט — אלע באַיאַנער חסידים. דער „הויף" קוילעט גענז, פּרעגעלט שמאלץ, קויפט מעהל און היי־ווען און רעשטשינעט לאטקעס, און „די שטאָדט", דאָס הייסט די באַיאַנער חסידים, רעכטען זיך שוין לאנג אויף דער סעודה, וואָס מע ברייט זיך אין „הויף". קיינער טאָר נים פּערעבענדיווען אין דער היים מיט'ן עסען, געפינען א חסרון אויפ'ן וואָרמעס, פרעגען, צי ס'איז דאָ וועטשערע:

— מאָרגען, אם ירצה השם, אין „הויף" וועט מען דיר פאר־בעסערען.

אזוי זאָגען די ווייבער צו זייערע מאַנען און זענען זיי מקנא, וואָס זיי זענען מאַנסבילען, זענען גרייט זיך ביימען מיט זיי, נישט נאָר אויף חנוכה — אפילו אויף נאָך חנוכה און אויף נאָך פורים, און אפילו אויף שטענדיג.

מעהר פון אַלע איז ערב חנוכה פערטאַרעראַמט, געוויינטליך, די נגידית הצנועה מרת ראציל שתחיה. אייגענטליך, איז הצנועה מרת ראציל שתחיה אַלע מאָל פערמאַרעראַמט אין קיך און אין קאַמער און אין די ספּיזשאַרנים, האָט פיינט זיצען צענויפגעלעגט די הענד און קאָן ניט ליידען, אַז יענער געהט אַרום אָהן איין אַרבייט. די אַלע, וואָס דרעהען זיך אַרום „הויף", ווייסען שוין פריהער, אַז ווען מע זאָל ניט אַריינקומען צו איהר אין שטוב אַריין, וועט זי געפינען פון איטליכענס וועגען עפּיס איין אַרבייט: פּאָלגען אַ גאַנג אין מאַרק אַריין, אַ שפּרונג טהון אויף איין פוס אין דער אַפּטייק, העלפען איבערהענגען דעם זייגער פון איין וואַנד אויף דער אַנדערער, צו־רעכט מאַכען דאָס פּיסעל פּונ'ם טיש, פערקלעפּען די פענסטער אויפ'ן ווינטער, מאַכען אַ קריזשיק צו דער דייזשע אונגערקעס — קאָרג זאַכען געפינען זיך אין בעל־הבתישקייט? האָט קיין יסורים ניט, הצנועה מרת ראציל שתחיה פערשטעהט וועמען וואָס פאַר איין אַרבייט עס פּאַסט. זי וועט ניט פערלאַנגען, למשל, פון אַלטער גאָרגעל, ער זאָל אַרויפקלעטערען אויפ'ן בוידעם אַכטונג געבען, צי דער פּיטשניק האָט גוט פערשמירט די לעזשנים, אָדער פון שואליק טראַסק, ער זאָל זיך מטריח זיין אונטער'ן אויוועו אַ קוק טהון, צי די עופות לעגען זיך, צי ניין?... דערפאַר אָבער לאָז אַריינקומען צו איהר אַ בחור'על טאַקי פון דער משפּחה, ער קאָן זיך זיין אַ חתן, פון דעסטוועגען מעג איהם אָנשטעהן, נישקשה, זיך צו־זעצען אויף אַ ווייל, צענעמען די הענד און העלפען דער מוהמע ראַצלען אָפּוויקלען אַ פּאַסמע בייוועלעך. און ווער שמועסט, אַז עס קומט אַריין אַזעלכער, וואָס קען אין די קליינע אותיות, איז ער ניט קליין איבערלייענען איהר אַלע סיגנאַטורקעס, וואָס די דאָקטוי־

רים האָבען איהר אַמאָל פערשריבען. מיט איינעם וואָרט: איט־ליכער מענש איז מחויב, יענער זאָל פון איהם האָבען עפּיס א נוץ.

מעהר פון אַלעמען קומען איהר צונוץ די מלמדים וואָס אין „הויף“. מיט זיי טהוט הצנועה מרת ראציל שתחיה כל עבודת־פרך — פון דער פּאָמעניצע ארויסגיסען ביז די עופות אָפּטראָגען צום שוחט. און אפילו די קאַץ פערבינדען אין א זאַק און פערטראָגען הינטער דער שטאָדט, זי זאָל מכות קומען צוריק — דאָס מעג טהון נישט נאָר דער דרדקי, אפילו דער גמרא־מלמד.

ב.

די אַלע אויסגערעכענטע פּאַרשוינען דרעהען זיך אַרום אין „הויף“ און בעדיענען די נגידים אָדער מחמת געטריישאַפט, אָדער מחמת נויט. צווישען זיי איז פאַרהאַן דאָרטען איינער א פּאַרשוין, וואָס שפּיעלט אין „הויף“ די ראָלע פון א ראש וראשון און פון א כל־זולך, און דערפאַר טאַקי רופט מען איהם אין קאָפּעלישעל „נתי כל־זולך“. וואָס, אייגענטליך, איז די עובדה זיינע אין „הויף“? — דאָס לאָזט זיך ניט זאָגען. ער איז א טהוער, א מאַכער, א טענצער, א יועץ, א סאַרווער, א הערט־ער, א זאָגט־ער — בקיצור, א „כל־זולך“ און געננג! וויל דער „הויף“ עפּיס דורכפיהרען אין שטאָדט, שיקט מען רופען נתי׳ן און מע הייסט איהם, ער זאָל אַזוי און אַזוי... דאַרף די שטאָדט עפּיס דורכפיהרען אין „הויף“, קומט מען צו נתי׳ן און מע זאָגט איהם דאָס און דאָס... צי פּועל׳ט דער „הויף“ ביי דער שטאָדט אַלסדינג, וואָס ער וויל — דאָס איז קיין ספק ניט, וואָרום פון וואַנען לעבט דען די שטאָדט, אז ניט פון׳ם „הויף“? נאָר צי פּועל׳ט די שטאָדט ביי׳ם „הויף“ — דאָס וועל איך אייך ניט זאָגען. ה א ל ב פּועל׳ט די שטאָדט אַלע מאָל, וואָרום דער „הויף“ האָט פון תמיד אַן איין תירוץ: „ל אָ ז די שטאָדט געבען די העלפט, וועלען מיר גע־

בען די אנדערע העלפט"... אי פיין, אי קלוג, אי לייטיש, אי נישטאָ צו וואָס צו טשעפּען זיך...

— וואָס האָב איך אייך געזאָגט? — מאַכט נאָכדעם נתי כּל־ולך צו דער שטאָדט מיט אַ צוקער־זיס שמייכעלע און מיט אַ מאָדנעם ניגון און בויגט זיך אײַן בשעת מעשה אין דרייען: — אדרבה, גיט מיר די העלפט, וועלען זיי געבען די אַנדערע העלפט, אם ירצה השם, מיט גאָט'ס הילף...

די שטאָדט ווייסט גאַנץ גוט, אַז ס'איז שקר וכזב, און נתי אַליין ווייסט אויך, אַז די שטאָדט ווייסט, אַז ס'איז שקר וכזב, נאָר נתי טהוט דאָס דערפאַר, ווייל ער איז אַ נכנע דעם „הויף", איין עבד כנעני, איבערגעגעבען ממש מיט לייב און לעבען און מיט איין אמת, וואָרום זינט נתי כּל־ולך איז אַ „כּל־ולך" אין „הויף", געדענקט נישט קיינער, און ער אַליין אויך נישט, אַז ער זאָל זיך מאַכען איין איינגענע קאַפּאָטע, אָדער אַ פּאַליטאָ, אָדער אפילו, איך בעט איבער אייער כבוד, אַ פּאָר הויזען — אַלסדינג פון'ם „הויף", אַלסדינג פון'ם „הויף". און דער „הויף" ווייסט, אַז נתי כּל־ולך איז זיי געטריי, ווי אַ געטרייער הונט, איבערגעגעבען מיט לייב און לעבען. דער „הויף" ווייסט, אַז נתי וועט נישט דערלאָזען, עמיצער זאָל עפּיס הנאה האָבען פון'ם „הויף" מעהר וויפיעל מע בעדאַרף... די נגידים אין דער שטאָדט קאַפּעלישעל הייסען „די שטיינער", און נתי — „דער שומר פון די שטיינער", און מע האָט איהם פיינט און מען איז איחם דם־שונאים, דערפאַר, וואָס ער היט די „שטיינער", ליגט ווי אַ הונט אויף אַ וואָגען היי, און מע האָט פאַר איהם דרך־ארץ, דערפאַר, וואָס ער איז אַ חשוב ביי „די שטיינער", כּל־ולך אין „הויף".

ג.

נתי כּל־ולך איז אַ מענש איין אינוועניגסטער. ווייסט אַלסדינג, וואָס אינוועניג טהוט זיך, האָרכט אַלס־

דינג, וואָס די נגידים רעדען צווישען זיך איינס אויף דאָס אַנדערע, ווערד געוואָהרע פריהער פון אַלעמען פון די אינטריגעס, וואָס קומען דאָרטען פאָר, לעגט־צו איין אויהער וואו מע בעדאַרף און קאָן האַל־טען מויל. פאַר נתי'ן שעמט מען זיך ניט און מע קאָן רעדען וואָס מע וויל.

נתי כל־ולך איז אַ מענש איין אויסוועניגסטער, ווייסט וואָס אין שטאָדט טהוט זיך, האָרכט זיך צו וואָס מע רעדט, טראָגט אַרויס פון „הויף" אין דער שטאָדט אַריין אַלסדינג, וואָס סע פּאַסט, די שטאָדט זאָל עס וויסען, דערצעהלט כלומר'שט אַזוי זיך, פאַרבייגעהענדיג, כמסיח לפי תומו, די גרויסקייט פונ'ם „הויף", דאָס עשירות פון „די שטיינער", זייערע צדקות, וואָס זיי צעטיי־לען, מיט זייערע אַלע מעשים טובים.

נתי כל־ולך, מחמת ער איז אַ מענש אי איין איניווע־ניגסטער, אי איין אויסוועניגסטער, ווייסט ער אַלסדינג, וואָס אין שטאָדט טהוט זיך, וואו אַ נייעס און וואו אַ פּאַטשט, טראָגט אָפּ אין „הויף" אַריין אַלע פּליאָטקעס מיט אַלע רכילות'ען, קומט צו־געהן אַלע מאָל מיט גאַנצע פּעק נייעס, פרעמ־דע און אייגענע, דאָס הייסט, אַזעלכע, וואָס ניט געשטויגען, ניט געפלויגען, און דאָס האָט ליעב דער „הויף".

— נתי, דערצעהל וואָס הערט זיך עפּיס נייעס?

און נתי דערצעהלט, און דער „הויף" הערט זיך איין און לאַכט און קוועלט און לעקט די פינגער.

נתי כל־ולך ווייסט וואו איין און וואו אויס. אַז עס געהט איהם אוים שטאָף, טראַכט ער אויס אַ נעכטיגען טאָג, פיהרט צענויף אַ וואַנט מיט אַ וואַנט, מאַכט אַן מחלוקת צווישען „הויף" און צווישען דער שטאָדט, פערפלאָנטעט איין אינטריגע, וואָס דערגעהט צו זיד־לערייען, צו מסירות און צו פּעטש, און ער אַליין טאַקי ווערד נאָכ־דעם דער מתווך, גיט צו פערשטעהן דער שטאָדט, ווי איין עבטער דיפּלאָמאַט, אַז מע בעדאַרף זיך מיט'ן „הויף" ניט קריעגען. פאָרט

אַ „הויף", וואָס פון איהם לעבען, קיין עין הרע, אַזוי פיעל אידען...
און נתי געפינט אַ פשרה, מאַכט אַ שלום, ביז דעם נייעם קריעג.

נתי כל־זולך האָט צו שאַפען אין „הויף" איבער אַלסדינג: איי־בער די מלמדים, איבער די פערד און וועגעלעך און איבער די דיענ־סטען. ער טראָגט אויפ'ן קאָפּ אַלסדינג: די מצה שמורה, דאָס גרינס אויף שבועות מיט'ן סכך צו דער סוכה, די כפרות מיט די הושענות מיט'ן אתרוג — אומעדום, אין יעדען אָרט, צו יעדער צייט איז נאָר נתי און נאָר נתי.

— וואו איז נתי? למאי זעהט מען ניט נתי'ן? געהט צו נתי'ן!

און נתי, אַ אידעל מיט גרויסע באַנקעוואַטע אויגען, מיט אַ געקרייזעלט קעפעלי, ווי ביי אַ שעפעלי, און מיט אַ גלאַט פּנים, וואָס סע וויל ניט וואַכסען אויף דעם קיין באָרד, אַחוץ צוויי־דריי רויטע פעדימלעך, איז תמיד פערטאַרעראַמט, האָט שטענדיג קיין צייט ניט, לויפט אַרום, ווי אַ פער'סמ'טע מויז, שוויצט און אַרבייט געשמאַק, דיענט געטריי, טהוט אַלסדינג ערנסט, מיט כונה — „לשמה".

ד.

נתי'ס גרויסקייט מיט נתי'ס גבורות מיט נתי'ס בריה'שאַפט זעהט מען אַרוים ערשט דעמאָלט, ווען אין „הויף" איז עפּיס אַ שמחה, אַ חתונה, אַ ברית, אַ קנס־מאָל, אַ פּדיון־הבן, אַ בר־מצוה, אַ סעודה, אַ קערמעשעל און גלאַט אַ יום־טוב. דעמאָלט פערשטעקט נתי די פאָלעס, פערקאַטשעט די אַרבעל ביז די עלענבויגענס, מאַכט מיט הענד און קאָמאַנדעוועט.

מיינט ניט, אַז קאָמאַנדעווען, שאַפען זיך מיט יענעם איז אַ קלייניגקייט. קאָמאַנדעווען דאַרף מען קאָנען, קאָמאַנדעווען הייסט — אַליין נישט טהון גאָרניט, פון דאַנען אַהין, פערלאָזען זיך אויף יענעם, נאָר די גאַנצע וועלט בעדאַרף זעהען, אַז סע טהוט זיך און

סע ארבייט זיך און סע קאַכט זיך. אַנקוקען נתי׳ן ערב פּסח בשעת אַריינפירהרען די מצה שמורה אין „הויף" אריין — מעג מען געהן אויף חידושים. איינגעבויגענע אין דרייען, לויפט ער ארום הין און צוריק, מאַכט מיט הענד און שרייעט אויף עטליכע לשונות מיט אַ מאָל:

— פאַוואָלי, רב יענקעל! סטעראָזשנע, מיקיטאַ! היט זיך, מנשה! זרוקאַמי חלילה!

ערב שבועות, אז ער בעדאַרף פערזאָרגען דעם גאַנצען „הויף" מיט גרינס, שעלט ער די גויים אויף וואָס די וועלט שטעהט:

— וואָזמי מאַבי טשאָרט, אָדער חאָלערא נאַ טוואָיו האָלאָווע!

און ערב יום־כפור, בשעת קוילען די כפרות, קוילעט ער זיך מיט די שוחטים:

— איך פרעג אייך, זאָגט מיר, אדרבה, ווער איז בילכער: דער „הויף", צי די שטאָדט? ניין, איך מיין טאַקי באמת, אדרבה!

און ערב סוכות, בשעת בויען און דעקען און אויסהענגען די סוכה, — דעמאָלט טרעט ער ניט אָפּ פון דער ארבייט אויף קיין מי־נוט, טרייבט איטליכען בעזונדער אין האַלז און נאַקען:

— גיכער! שווידקאַ! ריהרט זיך! ניט אַזוי! מיקיטאַ! נישקאָם־טישקאָם! אָט אַזוי! בנציון! העכער! לעהמענער גולם!

און אויך חנוכה צום ערשטען ליכטעל איז נתי כל־זלך פול מיט ארבייט, ווי, להבדיל, אַ פעלדמאַרשאַל, בשעת ער בעדאַרף ארויסטרע־טען מיט׳ן חיל אין דער מלחמה. אַ קלייניגקייט — מע האָט צענויפגערופען אַ שטאָדט מיט אידען, באַיאַנער חסידים, צענויפגע־טריבען, קיין עין הרע, אַזוי פיעל אָרעמע לייט, און ער, איין מענש אליין, בעדאַרף פערזאָרגען אַלעמען מיט ערטער, מיט טעלער, מיט גאָפּלען און מיט מעסערס. אמת, ער האָט געניגט העלפערס: אַלע דיענסטען, מיט אַלע משרתים, די אידישע און די גויעשע, מיט אַלע מלמדים פונ׳ם „הויף", מיט גלאַט אידען און ווייבער, וואָס דרעהען זיך אין „הויף" און ארום „הויף", לעקען און שמעקען, חאַפּען אַ

מאָל אַ פּערדיענסטעל, אַ מאָל אַ גמילות־חסד און אַ מאָל גלאַט, נים אויסגערעדט זאָל זיין, אַ נדבה, איין אַלט מלבוש׳על, אַ ביסעל מעהל אויף שבת, שמאַלץ אויף יום־טוב אָדער איינגעמאַכטס אויף אַ רפואה. פון די דאָזיגע פאַרשוינגען האָט נתי אַ גאַנצע אַרמיע העל־פערס, וואָס קריכען אין דער ערד אריין, זענען זיך מחיה, וואָס זיי קומען אויך אַמאָל צונוץ. די דאָזיגע אַרמיע אַרבייט געטריי, וואָרום זי איז הונגעריג, און נתי דער פעלדמאַרשאַל, אונטערגעשטעקט די קאַפּאָטע און פערקאַטשעט די אַרבעל, קאָמאַנדעוועט אויף אַ קול:

— רב אברהם־זלמן, אהערצוצו! אַ טעלער אויף צווייען! פּע־סיל, די זאַלץ! לחיים, רב חיים! מיקיטאַ, וואָזמי טאַבי טשאָרט! רב פּייסי, רב פּייסי, נעם * אביסעל, מהכתיתי! מיט די ידים, רב זרח! אויסגעגאַנגען גאָפּלען! רב שעפּסעל, רב שעפּסעל, אַנו נעם קאָרשט אַ שנעפּסעל! דיענסטען! סאַרווערם! נאָך לאַטקעס!

און דער עולם, באַיאַנער חסידים, צום מיינסטען אָרעמע לייט, קבצנים, דלפנים, עניים ואביונים, דליתים און כתריליקעס, האָבען זיך צוגעחאַפּט צו די „לאַטקעס של חנוכה“. עסען גאַנץ געשמאַק, טונקען די הייסע מחיה׳דיגע לאַטקעס אין דער פרישער שמעקענ־דיגער שמאַלץ, און דער ריח צעגעהט זיך אין אַלע אברים, און דער טעם איז טעם גן־עדן, און דער בראָנפען איז שטאַרקער בראָנפען, פערקאָכט ביי׳ם הארצען, עס שטעלען זיך אַזש טרערען אין די אויגען, און נתי כל־זולך, דער פעלדמאַרשאַל, קאָמאַנדעוועט:

— טרינקט, אידען, לחיים און פאַרבייסט מיט הייסע לאַטקעס של חנוכה!

---

* די באַיאַנער חסידים צווישען זיך איהרצען זיך נים, זאָגען איינס דעם אַנדערען „דו“.

ה.

און דאָרטען, אויבענאָן, זיצט דער „הויף", דער גאַנצער „הויף", און קלויבט נחת. אַלע ברידער, די „שטיינער", מיט אַלע שוואָגערס, אַלע זייערע זיהן מיט אַלע איידעמס, קיין עין־הרע, איינס און איינס, אַלע שענע אידען, אַלע באַיאַנער חסידים, אַלע אָנגעטהאָן יום־טוב'דיג, אין זיידענע קאַפּאָטקעלעך, קיילעכיגע יאַר־מעלקעלעך, אויסגעפּוצטע שטיוועלעך; און די ווייבער, די יפת־תואר'ס, — בעזונדער, געוויינטליך, ארום א טיש, אַלע איינגעטונ־קען אין סאַמעט און אין זייד, אַלע בעהאַנגען מיט גאָלד, מיט פּע־רעל, מיט דימענטען און בריליאַנטען.

— נתי, וואו ביזט דו ערגיץ אין אַל־די גוטע יאָהר? נתי, קום נאָר אהער, נתי!

קומט צו־לויפען נתי, איינגעבויגען אין דרייען.

— הא? וואָס? וואָס איז?

— וואָס זיצט עפּיס דער עולם אזוי דאָסיג? זעה נאָר, סע זאָל ווערען א ביסעל דאָסיגער!...

און נתי, וואָס פערשטעהט אַלע מאָל אויפ'ן וואונק, שטויסט זיך אָן וואָס מע מיינט, וואָס דער „הויף" פערלאַנגט, און טהוט זיך א לאָז טיעף אין עולם אריין, און רוימט איין א סוד אין אויהער וועמען מע בעדאַרף, — דערויף האָט שוין נתי זיינע לייט: די שוחטים, מיט די רבנים, מיט די מלמדים, מיט די איבעריגע טענ־צערס, וואָס טאַנצען ארום „הויף"; למשל, א מין ירחמיאל קאָלעק־טאָר, אפרים חאַיאָל, הערשקע פייפער, אַלטער גאָרגעל, שואליק טראַסק, וכדומה נאָך אַזעלכע לייט, וואָס זענען נעבאָך גרייט אַלע מאָל, צו יעדער צייט, אפילו אין מיטען האַלבע נאַכט, צוליעב פרנסה, זיך נעמען מיט'ן גראָבען פינגער פאַר'ן גאָרגעל, זינגען דעם אמת'ען באַיאַנער ניגון און פריילין מאַכען דעם „הויף" לכבוד די געסט און לכבוד יום־טוב און לכבוד די „לאַטקעס של חנוכה".

אויך דער גאַנצער איבעריגער עולם באַיאַנער חסידים העלפט כלומר'שט זינגען. נאָר בשעת מעשה ליגט זיי נאָר דער קאָפּ ערגיץ ווייט איך וואו, אין דער היים, ביי די אַנגע'ברוגז'טע ווייבער, אַז אַך און וועה איז צו זייערע יאָהרען, און ביי די הונגעריגע קינדער נעבאַך, וואָס קעהרען שוין ליגען מיט לעדיגע מאַגענס אויף זייערע געלעגערס און עס חלום'ען זיך זיי מסתמא בעטלערס... אוי־וועה, עס הויבט זיי נאָר ניט אָן צו נעמען קיין געזאַנג אצינד, נאָר זיי מוזען, זיי מוזען אונטערשטופּען די קאַרעטע, וואָרום נתי כל־ולך טרייבט זיי אונטער, ער פּליעסקעט מיט די הענד, העצקעט זיך און טענצעלט זיך און שרייעט:

— פרייליך, אידען, שטאַרקער!

און בשעת מעשה דערלאַנגט ער זיינע אַדיוטאַנטען, די שוחטים מיט די מלמדים מיט די מקבלים, דעם אַ רוק אין זייט אַריין, דעם אַ סטוסאַק אין האַלז אַריין, אַזוי לאַנג, ביז מע נעמט זיך פאַר די הענד, מע מאַכט אַ גרויסע ראָד און מע געהט אַ ריקוד'על, מע נעמט אַריין אויך די נגידים, די „שטיינער", אין קאָהן אַריין, מע טופּעט און מע העפּעט און מע פּליעסקעט מיט די הענד, און אין מיטען דער ראָד שפּרינגט עפּיס איינער אַ נפש און וואַרפט זיך מיט הענד און מיט פיס, מע זעהט ניט קיין פּנים, מע זעהט ניט קיין קאָפּ; מע זעהט נאָר פיס פליהען אין דער לופטען, פיס, אָהן אַ שיעור פיס, און צוויי הענד טעלעבענדען זיך אין דער הויך מיט ווייסע אַרבעל, און אַ געקרייזעלט קעפּעלי, ווי ביי אַ שעפּעלי, שעמערירט אין די אויגען, און אַ קול הערט זיך פון'ם דאַזיגען נפש — שוין הייזעריג אַזש:

— פרייליך, אידען, שטאַרקער!

מע זינגט און מע פליעסקעט, מע טופּעט און מע העפּעט אַזוי לאַנג, ביז מע מיעדט זיך איין, און מע נעמט נאָך אַ מאָל צו בים־לעך משקה, און מע טרינקט לחיים צו די נגידים, צו די „שטיינער", מע ווינשעוועט זיי אַל־דאָס־גוטס מיט פיעל נחת מיט אַ סך עשירות,

און מע פּאַטשט זיך אין די פּלייצעס, און מע זאָגט זיך איינס דאָס אַנדערע שטעכווערטלעך, און מע לאַכט, מען איז כלומרשט פריילעך, אויפגעלעגט, יום־טוב׳דיג, גלייך ווי עס געהט זיי נאַרנישט אָפּ, גלייך ווי ס׳איז זיי גוט ווי די וועלט...

און דאָרטען, אויבען־אַן, זיצט דער „הויף“, דער גאַנצער „הויף“, און קלויבט נחת — אַלע ברידער, די „שטיינער“, מיט אַלע שוואָגערס, מיט אַלע זייערע זיהן און מיט אַלע איידעמס, קיין עין־הרע, איינס און איינס, אַלע שענע אידען, אַלע באַיאַנער חסידים, אַלע אָנגעטהאָן יום־טוב׳דיג, אין זיידענע קאַפּאָטקעלעך, קיילעכיגע יאַרמעלקעלעך, אויסגעפּוצטע שטיוועלעך; און די ווייבער, די יפת־תואר׳ס, — בעזונדער, נעוויינטליך, אַרום אַ טיש, אַלע איינגעטונקען אין סאַ־מעט און אין זייד, אַלע בעהאַנגען מיט גאָלד, מיט פּערעל, מיט די־מענטען און בריליאַנטען.

שפּעט אין דער נאַכט געזעגענט זיך אָפּ די שטאָדט מיט׳ן „הויף.“

— אַ גוטע נאַכט, און אַ גוטען יום־טוב, און אַ גוטען תמיד, און זייט געזונט, און דערלעבט איבער אַ יאָהר מיט אייערע ווייב און קינדער, און איהר זאָלט זיין נאָך רייכער, און איהר זאָלט האָבען פיעל נחת, און מיר זאָלען אַלע מאָל געהן צו אייך אויף שמחות!

און דער „הויף“ זיצט און הערט־אויס די ווינשעוואַניעס גאַנץ קאַלטבלוטיג, און ענטפערט איינעם איבער׳ן צעהנטען:

— גם אתם! גם אתם!

און די שטאָדט שטופּט זיך צום „הויף“, הערט ניט אויף צו ווינשעווען אַלע אויף איין שניט, אַלע מיט איין נשמה, און קיינעם פאַלט ניט איין אויף דער מחשבה, ער זאָל איבערבייטען די ווינשע־וואַניע אָט אזוי, למשל:

— אַ גוטע נאַכט, און אַ גוטען יום־טוב, און אַ גוטען תמיד,

און לאמיר אויך זיין געזונט, און לאמיר אויך דערלעבען איבער א יאהר מיט אונזערע ווייב און קינדער, און לאמיר זיין רייכער פון אייך, און לאמיר אויך האבען נחת, און געהט איהר צו אונז אויף שמחות!...

ז.

דער זייגער האט שוין לאנג אויסגעשלאגען האלבע נאכט, און דער „הויף" ליגט שוין לאנג און שלאפט מיט'ן זיסען שלאף, און דארט, אין דרויסען, אויפ'ן בארג פון דער שטאדט קאפעלישעל, שלעפען זיך נאך עטליכע אידען, באיאנער חסידים, מיט צעריסענע טולופלעך, וואס געהען פונ'ם „הויף", פון די „לאטקעס של חנוכה". דער טיעף־אויסגעפאלענער קלאר־ווייסער שניי סקריפעט אונטער זייערע פיס און די זילבער־ווייסע לבנה בעלייכט די פערפינסטערטע פנים'ער פון די ארעמע אידען, וואס געהען אנגעבויגען, און דעם דאזיגען קלאר־ווייסען שניי, וואס גלאנצט אין די אויגען ווי דימענטען, פינקעלט ווי בריליאנטען.

„וואס וואלט, אשטייגער, געאהרט דעם רבונו־של־עולם, — אזוי טראכטען זיך די דאזיגע ארעמע אידען — ווען, למשל, די דאזיגע שנייעלעך זאלען טאקי זיין אמת'ע דימענטען און אמת'ע בריליאנטען? מע בויגט זיך אן און מע נעמט אן פולע זשמענים און מע שטופט אן אלע קעשענים און מע קומט אהיים און מע זאגט צום ווייב: „נא דיר, אסתר, טהו מיט דעם, ווי דו פארשטעהסט. ווילסטו — מאך דיר דערפון ציערונג, ווילסטו — מאך דיר דערפון געלט, ווילסטו — מאך דיר דערפון ביידע זאכען, אבי לאז מיך צורוה, איך זאל פארשפארען אנקומען צום „הויף" און צו די „שטייגער", און צו נתי כל־ולך, און צו זייערע לאטקעס, ווי מיר זאגען אלע טאג אינ'ם בענטשען: „ואל תצריכנו לידי מתנת בשר ודם"...

פלוצים הערט זיך א קול אין דער שטילשווייגעניש פון דער נאכט:

— ס'זאָל אַ רוח אין זיין טאַטענס טאַטענס טאַטען אריינגע־פלויגען ווערען ביז אָדם הראשון'ען!

דאָס קול איז אַזוי פּלוצים־אומגעריכט, אַז אַלע אידען, וואָס זע־נען ביז אַהער געווען פערטיעפט אין גילדענע מחשבות, חלומות אויף דער וואָהר, טהוען זיך אַ וואָרף, קוקען זיך ארום:

— ווּעמען איז? ווּעמען שעלסט דו דאָס אַזוי געשמאַק?

— ווּעמען איך שעלט? אָט דעם שייגעץ, דעם כלב שבכלבים, ימח שמו וזכרו! ער איז ערגער פון זיי! ער איז מעהר שטיין פון די „שטיינער"!

— וואָס האָסט דו צו איהם? נתי איז דער איינענער קבצן, וואָס דו!

— אַ קבצן איז נתי? אויף מיר געזאָגט געוואָרען האָטש האַלב ביז איבער אַ יאָהר אין דער צייט.

— קיין גרעסערע השגה האָסט דו גאָר ניט?

— דערווייל לאָז מיר גאָט העלפען דאָס, און נאָכדעם וועלען מיר שוין זעהען.

— אמן, לאָז דיר גאָט העלפען, ווי דו ווינשט זיך אַליין.

— אמן, גם אתם!...

און עס ווערד ווידער שטיל. און די אָרעמע אידען, די באַיאַ־נער חסידים, מיט די צעריסענע טולופּלעך, טיאַפּקען מיט די פיס איבער'ן טיעף־אויסגעפאַלענעם קלאָר־ווייסען שניי; און די זילבער־ווייסע לבנה בעלייכט זייערע פינסטערע פּנים'ער און דעם דאָזיגען קלאָר־ווייסען שניי, וואָס גלאַנצט אין די אויגען אַזוי ווי דימענטען, פינקעלט ווי בריליאַנטען. און די אָרעמע אידען פערטיעפען זיך ווידער אין זייערע גילדענע מחשבות, חלומות אויף דער וואָהר, נאָרען זיך איין אין די צעריסענע טולופּלעך און לויפען־לויפען אַהיים.

קאָנקורענטען

אַ ראָמאַן לכבוד פּורים.

געשריבען אין יאָהר 1908

קאָנקורענטען

א.

דעם גאַנצען טאָג פּורים האָט מנשה דער בחור מיט די גרויסע שטיוועל געקנאַטען די מאַזעפּעווקער לעהמיגע בלאָטע, און פּיני דער אלמנה׳ס האָט געטיאַפּקעט מיט די קרומע פיס.

זיי האָבען געטראָגען שלח־מנות.

מנשה דער בחור האָט געהאַט פּורים אין מאַזעפּעווקע די „גרעס־טע פּראַקטיקע".

ער האָט געהאַט א פּאָר היבשע פיס, וואָס האָבען געקאָנט אר־בייטען.

ער האָט געהאַט א פּאָר היבשע הענד, וואָס האָבען געקאָנט טראָגען עטליכע בעקענס שלח־מנות מיט א מאָל.

ער האָט געהאַט דערצו א געזונטען קאָפּ אויף צו געדענקען, וואוהין מע דאַרף געהן פריהער, און וואוהין — שפּעטער, וואוהין מע דאַרף טראָגען ד ע ם שלח־מנות, און וואוהין — י ע נ ע ם שלח־מנות.

היינט די שטאָדט אליין בעדאַרף מען קענען — ס׳איז אויך נים קיין קלייניגקייט.

און וואָס וועט איהר זאָגען מכח „פערבייטען די יוצרות"?

וואָס פאַר אַ פּנים וועט איהר, אשטייגער, האָבען, אַז איהר וועט רבקה'ס שלח־מנות, וואָס איהר דאַרפט אָפּטראָגען צו לאה'ן, אוועקטראָגען צוריק צו רבקה'ן, אָדער פערקעהרט?

איהר מיינט, ס'האָט זיך נים געטראָפען אַזאַ מעשה ביי אונז אין מאַזעפּעווקע?

עס האָט זיך געטראָפען. און ס'איז דערפון אַרויס אַ מחלוקת, מיט פּעטש, מיט מסירות אין דער גובערניע, מיט אַ רעוויזאָר, מיט אַ סליעדאָוואַטעל, מיט פאַלשע עדות, מיט דריטהאַלבען יאָהר טורמע — אַ מיאוס'ע, זעהר אַ מיאוס'ע מעשה!

אַלע אידישע מעשיות, אַלע אומגליקען ביי אונז הויבען זיך אָן פון אַ קלייניגקייט.

דערפון, וואָס מאָטעל דער וויינער האָט נישט געגעבען דוד־לייבען קיין עליה שבת־בראשית, האָט דוד־לייב איהם גע'מסר'ט, אַז ער רויכערט בראָנפען בשתיקה — האָט מען איהם מיט נאָך צוויי אידען פאַרשיקט סיביר.

דערפון, וואָס מע האָט נעקלויבען אַ ראַבינער אין אַ שטעדטעל, האָט איין איד גע'מסר'ט דעם אַנדערען, אַז ער האָט צוגעשטעלט אַ פאַלשע לגאָטע צום פּריזיוו...

וואָס דאַרפט איהר מעהר? נעמט די מגילה אַליין! דערפון, וואָס מרדכי האָט נישט געוואָלט קניהען און בוקען זיך צו המנ'ען, איז אַרויס פונ'ם קעניג אחשורוש איין „אוקאַז“, און מע האָט שיער נים אויסגעקוילעט אַלע אידען.

אַ גליק, וואָס דער קעניג אחשורוש האָט געהייסען, מע זאָל איהם אַריינפיהרען ושתי'ן אַ נאַקעטע (אַזוי האָט אונז דער רבי געטייטשט), און אַ גליק, וואָס ושתי האָט נישט געוואָלט אַריינקו־מען, איז ביי איהר אויסגעוואַכסען אַ האָרן אויפ'ן שטערן (אַזוי האָט אונז דער רבי געטייטשט), און אַ גליק, וואָס מע האָט געזוכט דעם קעניג אחשורוש איין אַנדער מלכה, האָט זיך געפונען אַ אידיש מיידעל אסתר, און אַ גליק, וואָס אסתר האָט געפונען חן אין די

אויגען פונ׳ם קעניג אחשורוש, האָטש זי איז געווען אַ גרינגע (אַזוי האָט אונז דער רבי געטייטשט), — האָט זי נע׳פּועל׳ט ביים קעניג אחשורוש, מע זאָל איבערמאַכען דעם „אוקאַז“ פון די אידען אויף די גויים, — און פון דעמאָלט אָן עסען מיר אַלע יאָהר המן־טאַשען מיט מאָהן, קישעלעך מיט פאַרפעלעך, פורים־קוילעטש מיט זאַפראַן, און מיר שיקען זיך איינס דאָס אַנדערע שלח־מנות, און מנשה דער בחור פערדיענט געלד.

מנשה דער בחור איז אָבער ניט איינער אין מאַזעפּעווקע, וואָס טראָגט שלח־מנות און פערדיענט געלד; ער זאָל זיין איינער אויפ׳ן יאַריד, וואָלט ער געגאַנגען אין גאָלד! דער חסרון איז, וואָס אומעדום, אומעדום איז די קאָנקורענציע.

מנשה האָט אין זיין פּרנסה געגוג קאָנקורענטען, וואָרום אין מאַזעפּעווקע זענען פאַראַן, ברוך השם, גענוג אָרעמע בחורים מיט אָרעמע מיידלעך, נישט חלילה קיין דיענסטמיידלעך, נאָר בעל־הבתי׳שע מיידלעך, טאַטענס קינדער און גלאַט אָרעמע געפאַלענע אידען, וואָס קוקען אַרויס אויף דעם טאָג פורים אַ גאַנץ יאָהר.

דער טאָג פורים — דאָס איז זייער מאַרק־טאָג, זייער יאַריד.

איינער פון די גרעסטע מנשה׳ס קאָנקורענטען איז געווען פּיני דער אַלמנה׳ס מיט די קרומע פיס.

אַ קאָנקורענט מיט קרומע פיס איז אפילו ניט אַזוי געפעהרליך ביי אַזאַ איין ארבייט, וואו די פיס שפּיעלען די גרעסטע ראָלע, זבפרט פאַר מנשה׳ן, וואָס האָט מיט איין שפּאַן געקאָנט איבערשפּאַנען דריי אַזעלכע, ווי פּיני דער אַלמנה׳ס.

נאָר דוקא אָט די קרומע פיס, וואָס ביי פּיני׳ן, זענען געווען פאַר מנשה׳ן אַ שחיטה.

ניט איין מאָל האָט מנשה געזאָגט צו פּיני׳ן:

— דו ווייסט, קרומאַק (אַזוי האָט איהם מנשה גערופען), דו ווייסט? איך בין דיר מקנא אויף דיינע פיס.

— געפונען ווען מקנא צו זיין! — האָט איהם געענטפערט פּיני און האָט בעהאַלטען די אויסגעבויגענע בייגעלדיגע פיס אונטער זיך.

— ווען איך האָב דיינע פיס, — האָט איהם מנשה געזאָגט און האָט פעררויכערט אַ „ציגאַיער“ פון אַ צענויפגעדרעהט שטיקעל פּאַפּיער מיט עטליכע שטיקלעך טיטון — ווען איך האָב דיינע פיס, פּאַרשפּאַר איך אַזוי צו האָרעווען. איטליכער האָט אויף מיר דעמאָלט רחמנות, און איך לעב מיר, ווי גאָט אין אַדעס!

— ווי גאָט אין אַדעס, חע־חע? — זאָגט איהם פּיני און שטעלט אַרוים מיט גדלות איין אויסגעבויגען פיסעל, וואָס האָט אַ פּנים פון אַ האַלבען בייגעל. — און ווען איך האָב ד י י נ ע פיס...

— וואָס זשע וואָלט געווען, קרומאַק?

— איך וויים שוין וואָס סע וואָלט געווען! גיב מיר אַ ציה טהון פון „ציגאַיער“, מנשה!

— ביזט ניט קראַנק קויפען טיטון, קרומאַק, ביזט דאָך אָנגעשטאָפּט מיט געלט! — זאָגט צו איהם מנשה און גיט איהם אַ ציה טהון פון זיין „ציגאַיער“.

— אָנגעשטאָפּט מיט געלט, חע־חע? — זאָגט פּיני און בעהאַלט צוריק דאָס פיסעל. — איך דאַרף אויסהאַלטען אַ מאַמע איין אַלמנה, און דו ביזט אַ פריי פייגעלע.

— חוץ דיין שאָדען אויף מיר געזאָגט געוואָרען! — זאָגט מנשה, פערציהט זיך מיט'ן „ציגאַיער“ און לאָזט אַרוים דעם רויך פון ביידע נעזלעכער פון דער נאָז.

ב.

מנשה דער בחור און פּיני דער אַלמנה'ס זוהן ביידע בית־המדרש־בחורים.

בית־המדרש־בחורים הייסען אויך אַזעלכע, וואָס האַלטען זיך גלאַט אויף אין בית־המדרש, וואָס וואַלגערען זיך אין בית־המדרש.

דאָס זענען עלענדע, פערבלאָנזעטע, צונעשלאָגענע, פריבלודנע נפשות, אזעלכע, וואָס קיין פערשריבענע אָרעמע לייט זענען זיי ניט, איבער די הייזער חלילה געהען זיי ניט, נאָר זיי רייבען זיך ארום די, וואָס לערנען אין בית־המדרש, פּאָלגען א גאנג, הייצען די הרובע, זענען תמיד דאָ ביי א יאָהרצייט, ביי א סיום־התורה, ביי א חתונה, אָדער חלילה ביי א רייכער לויה.

בעטען — בעטען זיי ניט, נאָר מע גיט זיי אליין.

זיי פערדיענען זיך זייער שטיקעל ברויט: איינער מיט זיינע געזונדע פיס, דער אנדערער מיט זיינע קראַנקע פיס — פאַר רחמנות.

דאַרטען, וואו מנשה לויפט זיך אָן דעם גאנצען טאָג און עס קומט צום בעצאָהלען איהם פאַר דער ארבייט, וואַכסט אויס פיני מיט די קרומע פיס און שטעלט זיך אנידער ביי דער זייט אָהן ווערטער און קוקט אין די אויגען אריין.

— מע דאַרף איהם אויך עפּיס געבען, — זאָגט מען — א רחמנות, נעבאַך א קאַליקע.

מנשה שווייגט, נאָר פערדריסען פערדריסט דאָס איהם.

„אָט א בר־מזל! — טראַכט ער זיך. — נישט געטהאָן פון דאַנען אהין, און גענומען כמעט גלייך מיט מיר — אויסקרענקען זאָל ער דאָס!"

און פיני שווייגט, קלויבט א גראָשען צו־נ־א גראָשען.

— דו באַדאַרפסט שוין האָבען א מטמון מיט געלט! — זאָגט צו איהם מנשה.

— א מטמון מיט געלט? חע־חע! — ענטפערט איהם פיני מיט א קרום געלעכטערעל.

— דו וואַכסט דאָך איין אדיר! — זאָגט צו איהם מנשה.

— איין אדיר? חע־חע! — ענטפערט איהם פיני מיט'ן זעלבינען געלעכטער.

— וואָס וועסט דו טהון מיט אזוי פיעל געלט, דו קרומאַק איינער?

— אזוי פיעל געלט? חע־חע! — ענטפערט איהם פיני אלץ מיט יענעם געלעכטערעל, וואס סע גלוסט זיך איהם דערפאר אנ־שפייען אין פנים, אדער אראפלאזען א פאר פעטש.

— גלאט, סע גלוסט זיך מיר ניט פאטשקען די הענט, — זאגט מנשה — ווייטער וואלט איך דיר אביסעל דורכבויקערען די ביינער.

— אנו, פרוב נאר! — זאגט צו איהם פיני און שטעלט ארויס זיינע בייגעלדיגע פיסלעך.

פיני ווייסט גאנץ גוט, אז מנשה וועט זיך אפילו ניט צוריה־רען צו איהם, ווארום מנשה האט שוין איינמאל געחאפט איבער איהם א רעכטען פסק.

ער האט איהם איינמאל געגעבען א שטופ פון זיך, האט זיך פיני איבערגעקעהרט דריי מאל מיט די פיס ארויף, איז אנגעפאלען אויף מנשה'ן דאס גאנצע בית־המדרש, איהם געוואלט דורס זיין.

— דו שייגעץ, דו הולטיי, דו רוצח! א קאליקע, א צער־בעלי־חיים נעמסט דו און שלאגסט איהם! ?

פון דעמאלט אן ריהרט זיך מנשה צו איהם נישט צו מיט קיין פינגער, נאר פייננ! האט ער איהם — ער קאן איהם נישט אנקוקען!

ער האט איהם פיינט פאר זיינע קרומע פיס, פאר זיין קרום פנים און פאר זיין קרום געלעכטערעל: „חע־חע!“

ער האט איהם פיינט פאר זיין קמצנות, פאר זיין קלויבען געלד, פאר זיין בעהאלטען זיך.

מנשה איז ניט אזעלכער; וויפיעל ער האט זאגט ער, און וואס ער פערדיענט פערלעבט ער.

מנשה האלט פון דער אכילה, האט ליעב א נאשעריי, א ציגאר־טיטון.

דערטאפט ער עטליכע גראשען, קויפט ער באלד ברויט מיט הערינג אויף אנבייסען, א צוויי קארזשיקלעך מיט מאהן, א געפרוי־רענעם עפעל, וואס אז ער געהט אפ פונ'ם פראסט, איז ער דאך

טאַקי טעם גן־עדן; און אַ מאָל טאַקי עטליכע באַקסערען, מיט אַ קאָנפעקט, מיט עטליכע ניסלעך.

דעמאָלט זעצט זיך אַוועק אַקעגען איהם פּיני מיט די קרומע פיס און קוקט איהם אין די אויגען אריין און בעלעקט זיך. קאָן דאָס מנשה ניט צוזעהען, טהוט ער איהם אַ וואַרף אַ שטיקעל באַקסער, אַ צוויי ניסלעך, ווי מע טהוט אַ וואַרף אַ הונט אַ ביינדעל:

— נאַ, קרומאַק, ווארג זיך!

נאָר מעהר פון אַלסדינג האָט איהם מנשה פיינט איבער איין אַנדער זאַך, וואָס סע ווערד דערצעהלט אין קאַפּיטעל ג.

ג.

עוזר דער שמש האָט אַ טאָכטער קריינדעל, אַ מיידעל פון אַריבער שלושים.

קריינדעל וואָלט געווען אַ שען מיידעל, זעהר אַ שען מיידעל. זי זאָל ניט געווען קינדרוייז פּאָקען, אָדער די פּאָקען זאָלען זיך גע־ווען אויסשטעהן, און זי זאָל זיי ניט געווען אויסרייסען.

נאָר מחמת זי האָט קינדרוייז געפּאָקט, און די פּאָקען האָבען זיך ניט אויסגעשטאַנען, און זי האָט זיי אויסגעריסען, איז איהר געוואָרען דאָס פּנים געשטופּעלט, ווי אַ רעשעטע.

קיין נדן האָט עוזר דער שמש ניט געהאַט אויף צו געבען, איז קריינדעל געבאַך פערזעסען, נישט געווען פאַר איהר קיין חתן.

האָט עוזר דער שמש געוואָרפען איין אויג אויף איינעם פון די צוויי בית־המדרש־בחורים, אויף מנשה׳ן און אויף פּיני׳ן.

עוזר דער שמש האָט זיך געשלאָגען מיט דער דעה, וועמען פון די צוויי זאָל ער אויסקלויבען פאַר אַ חתן פאַר זיין טאָכטער קריינדעל.

מנשה איז אַ געזונטער יונג, אַ האָרעפּאַשנער, איז ער אָבער אַ גאָרנישט מיט אַ נישט, אַ נאַשער, איין אויסברענגער; און פּיני

איז א שטילער בחור, איין איינגעהאלטענער, הינט אפּ א גראָשען, איז ער אָבער א קאַליקע.

ביי עוזר דעם שמש איז דער גורל געפאַלען אויף פיני'ן, די שמש'טע האָט אויך געהאַלטען בעסער פון פיני'ן; דערפאַר וואָס פיני פלעגט זי „פאַלגען א גאַנג", העלפען ערב שבת ארויסטראָגען די פאַמעניצע, ברענגען זאַמד פון אונטער'ן בארג, וואָס פייט בית־המדרש, און פערשמירען טשאָלענט.

מנשה פלעגט איהר אויך העלפען איין ארבייט, און וואָס מנשה האָט אפּגעטהאָן אין דריי מינוט, האָט דאָס פיני נישט געקאָנט אָפּ־טהון אין א טאָג; איז אָבער דערפאַר מנשה א גרויסער עזות־פנים. אז מע זאָגט איהם: „אנו, טראָג נאָר אריין אומיסטנע איין עמער וואַסער", — ענטפערט ער: „און אליין זענט איהר קליין?"

דערפאַר האָט אָבער קריינדעל מעהר געצויגען צו מנשה'ן, ווי צו פיני'ן מיט די קרומע פיס — און ס'איז גאָר קיין חדוש ניט: דער איז פּאָרט א יונג מיט ביינער, און יענער — פּאָרט א קאַליקע.

דער „קאַליקע" האָט אָבער נישט געדרימעלט. ער האָט אָנגע־ווענדט אַלע זיינע כחות, ער זאָל אויסנעמען מעהר פון מנשה'ן.

ערשטענס, האָט ער זיך תמיד געדרעהט פאַר די אויגען, פלעגט זיך טיילען מיט לעקאך נאָך א חתונה, אַלע מאָל אויסלייהען דעם שמש און דער שמש'טע עטליכע גראָשען אונטער א שבת; אָפּ־נעמען — און ווייטער אויסלייהען.

אונטער א יום־טוב, אז מע האָט בעדאַרפט האָבען נויטיג אויף שיך, טאַקי פון קריינדעל'ס וועגען, האָט פיני אויסגעליהען א קערבעל אָדער צוויי אויף אויסצאָהלען.

בקיצור, פיני האָט זיך „איינגעקויפט" צום שמש אין שטוב אריין, אריין מיט די פיס אין הארצען, און איז געוואָרען א היימי־שער מענש.

מנשה האָט דאָס געוואוסט, און עס האָט אין איהם געברענט א פייער. מנשה האָט אליין געהאַט איין אויג אויף קריינדלען, און קריינדעל — אויף מנשה'ן. און סע קאָן זיין, זיי האָבען זיך אפשר געגעבען איינס דאָס אנדערע דאָס וואָרט — ווער קאָן דאָס וויסען?

אפשר האָבען זיי זיך א מאָל דורכגעוואָרפען מיט א פּאָר ווערטער, בשעת די פּאָמעניצע ארויסטראָגען?

— ער קריכט נאָך אַלץ, דער קרומאַק?

— לאָז ער קריכען — ווער הערט איהם?

— און דער טאַטע דיינער? און די מאַמע? — וואָס וועלען זיי זאָגען?

— געזונטערהייד; לאָזען זיי זיך מיט איהם האַלטען!...

און אפשר האָבען זיי זיך איין א ליכטיגער נאַכט, זומער איז דאָס געוועזן, ביי דער שיין פון דער לבנה בעגעגענט, כלומר'שט אומגעריכט אין שוהל־הויף, און האָבען זיך צערעדט און האָבען זיך געקוועטשט איינס דאָס אנדערע פּאַר די הענד, און קריינדעל'ס אויגען האָבען געבלישטשעט, און דאָס געשטופּעלטע פּנים האָט גע־שיינט, און די הענד זענען איהר געוועזן הייס, ווי פייער?

— וואָס איז ביי דיר אזא ווארעמע האנט, קריינדעל?

— פּאַר וואָס זאָל זי זיין קאַלט, מנשה?

— וועסט זיין מאָרגען אין דער צייט אָט דאָ אויפ'ן אייגענעם אָרט?

— פּאַר וואָס ניט?

און אפשר האָבען די נאַכטפויגלען מיט די פלעדערמייז פון מאַזעפּעווקע געהערט א קוש אין שוהל־הויף, א שטילען קוש, און האָבען געמאַכט א שווייג? און די שטערען מיט דער לבנה האָבען געזעהען א בחור מיט א מיידעל אין שוהל־הויף האַלטען זיך פּאַר די הענד, און האָבען געמאַכט א שווייג?

ערב זיין קאָן איך אייך ניט; ע פּ י ס איז דאָרטען געוועזען, וואָרום פּיני האָט אָנגעהויבען שטאַרק נאָכקוקען נאָך זיין חבר מנשה, און מנשה האָט געטראָגען אַ שנאה אויף זיין חבר פּיני, טיעף פערבאָרגען ביי זיך אין הארצען, און פּורים, בשעת אונזערע צוויי בית־המדרש־בחורים האָבען זיך בעגעגענט מיט די שלח־מנות׳ען אין דער בלאָטע, האָט זיך די שנאה ארויסגעוויזען, און ס׳איז פאָרגעקומען צווישען די צוויי אזא מין סצענע.

ד.

— אנו, וויז נאָר וויפיעל האָסט דו היינטיגען טאָג געמאַכט פונ׳ם שלח־מנות טראָגען? — אזוי האָט זיך אָנגערופען מנשה צו זיין חבר פּיני.

— נו, און דו וויפיעל האָסט דו געמאַכט? — זאָגט צו איהם פּיני און חאַפּט זיך מיט דער האַנד ביי דער קעשעני.

— אַ פּאָר קערבלעך, — זאָגט מנשה און בעוויזט איהם זיין ביסעל מינץ.

— און איך האָב געמאַכט אַ סך ווינציגער! — מאַכט פּיני און לעגט אריין די האַנד אין בוזעם־קעשעני און נעמט ארויס פון דאָרטען אַ פולע האַנד מיט מינץ און מיט זילבער און קוקט דערויף, ווי אויף אַ ליעב קינד, אַ טייער קינד.

פּלוצים טהוט איהם מנשה אַ זעץ איבער דער האַנד פון אונטען ארויף — און דאָס גאַנצע געלד האָט זיך ארויסגעשאָטען אויף דער ערד, אין דער טיעפער בלאָטע אריין, נישט ארויסגעזעהען זיך איין מטבע אפילו.

ביי פּיני דער אלמנה׳ס האָט זיך ארויסגעריסען פונ׳ם הארצען אַ שרעקליכער „אוי“ מיט אַ געוויין, אַ יאָמערליך געוויין, און ביי מנשה דעם בחור — אַ געלעכטער, אַ ווילדער געלעכטער.

און בכדי די מטבעות זאָלען אריין טיעפער אין דער בלאָטע אריין, האָט מנשה מיט די געזונטע פיס גענומען טאַנצען, לאַכען און זינגען בשעת מעשה:

ששון ושמחה!
אור ליהודים!

און פיני האָט ניט אויפגעהערט צו יאָמערען און צו קלאָגען:
— וועה איז מיר! וועה איז מיין וועלט! דאָס גאַנצע געלט, אפשר דריטהאַלבען קערבלעך! דו רוצח, דו גזלן, דו משומד איי־נער! וואָס האָסט דו געהאַט צו מיר? וועה איז מיר, וואונד איז מיר!...
און פיני איז צוגעפאַלען מיט'ן פנים צו דער ערד, ווי מע פאַלט־צו צו א טוידטען, ארומגענומען די בלאָטע מיט ביידע הענד און געוויינט און געיאָמערט:
— וועה איז מיר! וואונד איז מיר! אזא טאָג, פון גאַנץ פריה אָן מיט די קראַנקע פיס! אפשר דריטהאַלבען קערבלעך!...
און מנשה האָט ניט אויפגעהערט צו לאַכען, צו טאַנצען און צו זינגען:

ששון ושמחה!
אור ליהודים!

. . . .

אין א קורצע צייט ארום איז געווען אין מאַזעפעווקע איין אָרעמע חתונה, וואָס די שטאָדט־בעלי־בתים האָבען זיך שטאַרק מתעסק געווען אין איהר; עוזר דעם שמש'ס טאָכטער האָט גע־נומען איין אָרעם בחור, דער חתן איז א קרומער אויף ביידע פיס! דערפאַר איז אָבער די כלה נעבאך גוט מיאוס, און ניט אזוי מיאוס, ווי געשטופּעלט. בעלי־בתים האָבען זיך צענויפגעלעגט און געפּראַ־ווועט דעם שמש א גאַנץ פיינע חתונה; געשטעלט ביער און בראָנ־פען א סך און געהוליעט א גאַנצע נאַכט.

די גאַנצע שטאָדט איז געווען אויף דער חתונה. נאָר איין מנשה דעם בחור האָט מען עפּיס ניט געזעהען.

מנשה איז פון נאָך יענעם פּורים אָן ווי נעלם געוואָרען.

קיינער פרעגט זיך אויף איהם ניט נאָך, און קיינעם געהט ער נישט אָפּ.

איך מיין, אז עוזר דער שמש האָט איהם אַרויסגערויכערט.

און אפשר איז ער אַליין אוועק?...

אפיקומן

אַ ראָמאַן אין פיער טייל, מיט אַ פּראָלאָג
און מיט איין עפּילאָג, געשריבען לכבוד פּסח.

געשריבען אין יאַהר 1914

אפיקומן

פראלאג.

אַ, אפיקומן! אַ, די גרויסגע'גנב'עטע האלבע מצה פסח צום סדר פון אונטער'ן טאטענס קישען! דער אלטער שענער מנהג פון פארציימען! וויפיל מאל האסט דו געמאכט יונגע הערצ־לעך קלאפענדיג, קליינע הענטלעך ציטערענדיג און גרויסע ערנסטע מענשען לאכענדיג! ווער וואלט זיך עם ריכטען, אשטייגער, אז אזא קאטאוועסדיגער מנהג, וואס איז בעשאפען געווארען, דאכט זיך, נאר אויף ליצנות, זאל פיהרען צו גאנץ ערנסטע רעזולטאטען? ווער וואלט זיך עם ריכטען, אשטייגער, אז איין גרויסגע'גנב'עט שטיקעל אפיקומן זאל ארויסראטעווען א יונג פארעל, וועמענס הער־צער זענען געווען מסוכן אנגעגריפען דורך דער ערשטער הייליגער ליעבע, פון א גרויסען אומגליק?... אזא גליקליכער צופאל פער־דיענט באמת, מע זאל איהם ווידמענען א ראמאן אין פיער טייל מיט'ן גרעסטען כבוד, איבערלאזענדיג יעדען איינציגען, ער זאל זיך דערפון אפלערנען דעם מוסר, וואס ער וויל און וואס איהם דאכט זיך אויס, אז דאס מיינט מען...

ערשטער טײל.

רב יאָסעלע װינאָקור, דער גוראַלניק פון זשידיװוסקע גרעבלי, האָט געהײסען אײנשפּאַנען די שפּאַקעס, האָט זיך אױפגעזעצט אױף דער נעלער נאַטעטשאַנקע און האָט א זאָג געגעבען צום קוטשער:

— װאַינקאַ, פּאַשאָל!

װאַינקאַ האָט שױן נישט בעדאַרפט און נישט געטאָרט איבער־פרעגען — װאָוהין. אז מע זאָגט איהם „פּאַשאָל", בעדאַרף ער שױן אלײן װיסען, אז דאָס מײנט מען אין שטאָדט אַרײן.

רב יאָסעלע'ס גוראַלני איז נים װײט פון שטאָדט. אין א האַלבע שעה אַרום האָט שױן די געלע נאַטעטשאַנקע געלאָזט זיך הערען איבער דער געבריקעװעטער גאַס, און פון דאָרט האָט זי זיך א נעם געגעבען גלײך צום שוהלהויף צו — און די גאַנצע שטאָדט האָט שױן געװאוסט פון אײן עק ביז'ן אַנדערען, אז רב יאָסעלע װינאָקור, דער גביר פון זשידיװוסקע גרעבלי, איז געקומען צו פאָה־רען. נאָר קײנעם איז נים אײנגעפאַלען אױף דער מחשבה אפילו, אז ער זאָל זיך הײסען אָפּשטעלען גאָר העט־העט אױף יענער זײט בית־המדרש, נעבען הערש־בער דעם מלמד. װאָס האָט רב יאָסעלע װינאָקור, א איד א גוראַלניק, און א גביר, צו טהון בײ הערש־בער דעם מלמד? קײן קינדער אױף צו געבען לערנען האָט ער נים. ער פערמאָגט אינגאַנצען אײן זוהן, װאָס איז װײט, זעהר װײט פון תורה. רב יאָסעלע װינאָקור'ס זוהנדעל — די גאַנצע שטאָדט װײסט עס — קאָן גוט פאָהרען רײטענדיג, קאָן גוט אָנטרײבען אלײן, װײסט אלסדינג, װאָס בײ'ם טאַטען אין דער גוראַלני טהוט זיך, בעקאַנט מיט איטליכם שרײפּעלע, נאָר לערנען — נים א לעק!

אמת, רב יאָסעלע װינאָקור איז א מאָדנער איד, א שגעון, מיט מאָדנע אײנפאַלען. װאָס איהם קאָן אַרײן אין קאָפּ! װער האָט אַראָפּגעבראַכט אײנמאָל אין א שענעם טאָג פּאָליציע אין באָר, געמאַכט א פּראָטאָקאָל, אז זי האַלט בײ אײנפאַלען און מע דאַרף זי צעװאַרפען? און װער האָט נאָכדעם אַראָפּגעבראַכט צו־

געל און געהילץ און גויים, צעוואָרפען די אַלטע באָד און אוועקגע־שטעלט אויף זיין איינגענעם חשבון א באָד מיט א באַסיין און מיט שטיינערנע בענק, מיט מעשענע פּערענטשעס און מיט אַזעל־כע זאַכען, וואָס מע קאָן זיך נאָך עד היום פון דעם זאָט ניט אָפּ־חדוש'ען ?

אָדער ווער האָט אויסגעטראַכט „דאַטשעס" פאַר די שטאָדטישע אָרעמע אידישע קינדער ביי זיך אין דער גוראַלני, מיט א גאָרטען אויף צו זעצען קאַרטאָפלים, ציבעלקעס, אוגערקעס און שאר ירקות אַלע מאָל, אַז ס'הויבט זיך אָן דער זומער? און גלאַט ווער קאָן זיך עס אָנגעדענקען רב יאָסעלע ווינאָקור'ס אַלע אויפטהועכצען, משוגעת'ען און איינפאַלען, וואָס איהם קאָן אריין אין קאָפּ? ווער ווייסט — אפשר א נייע משוגעת?...

אַזוי האָט דער גאַנצער שוהלהויף געקאָכט, און רב יאָסעלע ווי־נאָקור איז זיך געזעסען ביי הערש־בער דעם מלמד און געפיהרט מיט איהם א געשפרעך, פון וועלכען מיר געבען איבער נאָר איין צד — דער אַנדערער צד אינטערעסירט אונז ניט.

— הערט זשע, רב הערש־בער, די מעשה דערפון איז אַזוי. איך בין געקומען צו אייך צוליעב אייער זוהן. איך האָב געהערט, איהר האָט א זוהן א צאַצקע, וואָס קען אַלסדינג, און אַז ער וויל לערנען האָב איך געהערט, שטודירען דאָקטאָר, און האָט ניט מיט וואָס. און אַזוי ווי איך האָב אויך א זוהן, און דווקא ניט קיין צאַצקע, וואָס קען דווקא גאָרניט און וויל דווקא ניט לערנען, קיין ברעקעל ניט אפילו, ער וויל בעסער פאָהרען רייטענדיג, דער שייג־געץ... נאָר וואָס דענן? איך וויל אָבער, ער זאָל אַלסדינג לערנען און זאָל אַלסדינג קענען — און לאָמיר זעהען, ווער פון אונז ביידען וועט אויספיהרען! וואָס זשע טהוט מען? אָפּ־געבען איהם שטודירען, מאַכען איהם פאַר א סטודענטעל — וויל איך ניט. רב יאָסעלע ווינאָקור'ס זוהן וועט ניט זיין קיין סטודענ־טעל. צונעמען צו זיך אין שטוב אריין א לעהרער א שלים־מזל —

ווייסט איהם דער רוח ווער ער איז! פאַרהאַן ביי מיר אַ מיידעל, וואָס דאַרף איך, איהר פאַרשטעהט צי ניין, אַז רב יאָסעלע ווינאַ־קור'ס טעכטערעל זאָל זיין באַקאַנט מיט אַבי וועמען? און אַזוי ווי איך קען א י י ד, רב הערש־בער, און וועדליג איך בין מיר משער אייער זוהן, איך האָב איהם נעזעהען אַנומעלטען אין שוהל, — רב יאָסעלע ווינאַקור'ען באַדאַרף מען ניט דערצעהלען קיין מעשיות, — ער דערקענט אַ מענטשען מיט'ן קוק, בכן איז ביי מיר געבליבען, איך זאָל אייער זוהן נעמען צו זיך אין שטוב אַריין אויף אַ יאָהר אָדער אויף צוויי, ער זאָל לערנען מיט מיין יונגעל, איהם מאַכען פאַר.אַ מענטשען, און באַצאָהלט וועט ער קריגען פון מיר אַזוי, אַז ס'וועט איהם קלעקען אויף צו שטודירען ניט נאָר דאָק־טאָר, נאָר אַפילו פּראָפּעסאָר! איז דאָס געמאַכט?

האָט הערש־בער דער מלמד אַפילו געפּרופט אַ זאָג טהון, אַז ס'איז אוודאי זעהר גלייך פאַר ביידע צדדים, וואָס איז דאָ שייך צו רעדען? נאָר וואָס דענן זשע? מע דאַרף האָרכען, וואָס וועט ע ר זאָגען, דער בחור הייסט עס?...

רב יאָסעלע ווינאַקור האָט אָבער ניט געוואָלט הערען אפילו. וואָס מיר האָרכען? ווער מיר האָרכען? רב יאָסעלע ווינאַקור'ען האָט נאָך קיין מענטש ניט געפּרופט זאָגען ניין! ובפרט אַזאַ זאַך! — „סיידען אייער זוהן איז אַ פּרא־אדם, אָדער אַ פאַרמאַל־נער משוגע'נער?“...

אַזוי האָט אויסגעלאָזט רב יאָסעלע ווינאַקור, גיך גערעדט, ווי זיין שטייגער איז, און ניט שפּעטער ווי אין אַ האַלבער שעה אַרום זענען זיי שוין געזעסען אינצווייען, רב יאָסעלע ווינאַקור און הערש־בער דעם מלמד'ס בחור'על, אויף דער גרעלער גאַטעטשאַנקע, גע־העצקעט זיך און געשאָקעלט זיך אין אַלע זייטען, — געפלויגען פייל אויס'ן בויגען קיין זשידיוווסקע גרעבלי. פונ'ם גיך פליהען האָט זיך ביי רב יאָסעלע ווינאַקור די שענע ברייטע באָרד צעשמיסען אויף אַלע זייטען, בעריהרט מיט איינציגע האָר דאָס יונגע פּנים פון

דעם יונגען בחור'על, וואס האט מיט'ן פולען אטעם — אפשר דאס ערשטע מאל אויף זיין לעבען — געשעפט די מחיה'דיג פרישע לופט פון אויסער דער שטאדט, און געפיהלט זיך אזוי וויט גוט, ווי עס קאן זיך פיהלען א יונגער מענש, בלוט און מילך, איין ארעם בחור, וואס דאס גליק האט צו איהם געטראפען גלייך אין שטוב אריין און אנגעקלאפט צו איהם אין דער טהיר.

ענדע ערשטער טייל.

צווייטער טייל.

אויב רב יאסעלע ווינאקור'ס זוהנדעל האט געהאט א גרויסע פעולה אין דער תורה, וואס זיין לעהרער, הערש־בער דעם מלמד'ס זוהן, האט מיט איהם געלערענט — איז א גרויסער ספק. נאר אז דער לעהרער האט געהאט א פעולה — דאס האט געקאנט ארויס־זעהען א מינדסט קינד. אפנים, די קעסט האט איהם גאנץ גוט „פאליובעט". דאס יונגע פנים איז געווארען קיילעכיג, די בעק־לעך האבען זיך אנגעבלאזען, און ער אליין האט זיך צעוואכסען אין דער ברייט, געווארען גארנישט צו דערקענען.

די ערשטע צייט אפילו האט ער זיך געפיהלט, ווי א פרעמדער, אין דער דאזיגער מאדנער שטוב — א מאדנע שטוב ביי רב יאסעלע ווינאקור, אזא מאדנע, ווי רב יאסעלע אליין.

רב יאסעלע'ס ווייב, פערעלע — א קליינינטשקע, א שטילינקע, קיין פיפס הערט מען פון איהר נישט. שטיל, אהן ווערטער, פיהרט זי די ממשלה פון דער שטוב, ווי דער קאפיטאן דאס שיף — אלעס אויף זיין ארט און אלעס אין דער צייט און אלעס איז אויסגערע־כענט אזוי, אז דער קאפ, דער אמת'ער מושל — רב יאסעלע זאל זיין צופריעדען. קיינער טאר א הויךווארט ניט רעדען, אז דער בעל־הבית איז אין שטוב. די דיענסטען געהען אנגעטהאן אין וואי־לאקענע שיך — מע זאל ניט הערען זייערע טריט, בעת דער בעל־

הבית רוהט. דער טיש ווערד געגרייט ווי ביי א שרה, דערלאַנגט מיט דער גאַנצער צערעמאָניע, און געגעסען ווערד מעדני־מלך, און פּאַוואָלינקע, בהרחבה. דער בעל־הבית — ער איינער אַליין — רעדט, און אַלע האָרכען. ביי'ם טיש מוזען זיך געפינען אַלע מאָל אורחים, פרעמדע, סוחרים, אָדער גלאַט דורכפאָהרער. און אז ס'איז ניטאָ קיין פרעמדע, נעמט מען איינענע, אָנגעשטעלטע פון דער גוראַלני. דאָס בעציהען זיך פון די דאָזיגע מענשען צום בעל־הבית איז ווי סאָלדאַטען צו א גענעראַל. ער אַליין אין א יאַר־מעלקע, זיי אַלע — אָהן היטלען. נאָר צום עסען ווערען אָנגעטהאָן די היטלען. און האָט מען אָפּגעגעסען און אָפּגעבענשט — אַראָפּ די היטלען, און קיינער וועט נישט וואַגען זיצען. אַלע בעדאַרפען שטעהן. און נעמט דער בעל־הבית אַרויס א פּאַפּיראָס אויף צו פּערריכערען, ווערען אין איין כהרף־עין אויסגעריבען עטליכע שוועבעלעך מיט א מאָל און אונטערגעטראָגען איהם פייער. חיות ניט זיכער, עמיצער זאָל א וואָרף געבען א שוועבעלע אויף דער ערד, אָדער נישט אויסווישען גוט די פים אין פעדערשטען חדר'על, אָדער נישט געהן פּערשפּיליעט, ווי עס געהר צו זיין, אָדער דאָס האַלז־טיכעל נישט אויף איין אָרט. און אַלע, וואָס דיענען ביי איהם, זענען „דו" — מעג עס זיין א איד מיט א באָרד. און אַלע, סאַי פּרעמדע, סאַי איינענע, ציטערען פאַר איהם אימת־מות — איין אמת'ער סולטאַן.

נאָר איין מענש, האָט דער לעהרער בעמערקט, איז דאָ אין דער דאָזיגער מאָדנער שטוב, וואָס שרעקט זיך ניט איבער פאַר'ן שטרענגען סולטאַן. אדרבה, ער וואָלט געמעגט שווערען, אז דער סולטאַן האָט דרך־ארץ פאַר יענעם מענשען. און יענער מענש — דאָס איז רב יאָסעלע ווינאָקור'ס טעכטערעל — צילה.

א שענע, א הויכע פיגור — צוויי טראָפען וואַסער דער פאָטער. און דעם פאָטער'ס כאַראַקטער. האָט ליעב געוועלטיגען — רב יאָ־סעלע ווינאָקור מיט די ביינער! „מיין זשאַנדאַר" — אַזוי זאָגט

דער פאַטער אויף איהר מיט גדלות, און קוועלט, ווערד ברייטער ווי לענגער, אַז די טאָכטער האַפּט איהם עפּיס ביי אַ וואָרט, וויל איהם איבערשפּאַרען, בעווייזען, אַז ער איז אומגערעכט. פערשטעהט זיך, אַז איבערשפּאַרען שפּאַרט מען איהם ניט איבער, און גע־רעכט איז תמיד ער, ניט קיינער; נאָר הנאה האָט ער און קוקט מיט פערגעניגען אויפ'ן עולם, ווי איינער רעדט: „וואָס זאָגט איהר אויף רב יאָסעלע ווינאָקור'ס טעכטערל? דאָס עפּעלע פאַלט ניט ווייט פונ'ם בוימעלע"...

— איך וואָלט וועלען, איהר זאָלט אַ מאָל אויף אַ טשיקאַוועסט מיט איהר זיך דורכשמועסען, אַ ביסעל טיעפער אריינרעדען זיך מיט מיין זשאַנדאַר. — אַזוי האָט רב יאָסעלע ווינאָקור אַ זאָג גע־געבען איינמאָל צום לעהרער, ווינקענדיג מיט איין אויג אויף דער טאָכטער, — און ס'איז נישט געווען קיין מעהר גליקליכער פאָטער אויף דער וועלט, ווי ער, אַז ער האָט דערזעהן, ווי זיין טאָכטער האָט אַ נעם געגעבען דעם לעהרער צו דער אַרבייט, געמאַכט פון איהם, ווי איהם האָט זיך אויסגעוויזען, אַש און בלאָטע, אַ גל של עצמות! „און דווקא אויף יוניש לשון! און מיט אַזוי פיעל נע־מען פון ביכער: פּושקין און לערמאָנטאָוו און באָקעל און גאָגעל־מאָגעל — אָט אַזוי! אָט אַזוי! לאָז ער וויסען, הערש־בער דעם מלמד'ס זוהנדעל, ווער רב יאָסעלעס טעכטערל איז!"... — — —

— — — — — — — — — — — — — — —

דאָ שטעלט זיך דער פּערפאַסער אָפּ, וואָרום אַלסדינג, וואָס ער זאָל דאָ ניט דערצעהלען, איז אַלט, אַזוי אַלט, ווי די וועלט. ווער פערשטעהט עס ניט, אַז פון אַזעלכע אָפּטע הייסע וכוחים, וואָס אַ בחור מיט אַ מיידעל פיהרען און זענען גרייט, דאַכט זיך, איינס דאָס אַנדערע גאָר דורם זיין, לאָזט זיך אויס, און גאַנץ אָפּטליך, אַז דער בחור פערליעבט זיך אינ'ם מיידעל און דאָס מיידעל אינ'ם בחור מיט סכנת־נפשות, און זיי זענען ביידע גרייט אָפּצוטהון די גרעסטע נאַרישקייטען אין דער וועלט, אָדער בעגעהן איינע פון די אַרבע

מיתות בין־דין: הענגען זיך אָדער טרינקען זיך, סמ'ען זיך אָדער שיסען זיך, אָדער גאָר אַנטלויפען אין אַ פינסטערער נאַכט, שטע־לען ערגיץ אַ שטילע חופה און אריינשרייבען דערנאָך צו די על־טערען אַ בריוועל: „מזל־טוב אייך — מיר האָבען חתונה גע־האַט!“...

ניין. מיינע העלדען, וואָס איך בעשרייב, האָבען ניט אַזוי גע־טהאָן. זיי איז געקומען צו הילף דער אפיקומן, דער אַרויסגע־גנב'עטער אפיקומן, פסח צום ערשטען סדר, ווי איהר וועט דאָס באַלד אַרויסזעהען פונ'ם דריטען טייל פון מיין אמת'ען, ניט אויס־געטראַכטען ראָמאַן.

ענדע צווייטער טייל.

דריטער טייל.

דער ווינטער איז אַוועק. דאָס אייז איז צעגאַנגען. דער שניי האָט צעלאָזט. די ערד האָט זיך אויפגעדעקט, אויסגעווייכט און אויפגעפרישט, גרייט אַרויסצושפּראָצען אַ גרין גרעזעל. די נאַקעטע בוימלעך האָבען זיך אויסגעגלייכט, ווי פונ'ם שלאָף נאָר־וואָס אויפגעוואַכט; אויף זייערע פייכטע ריטלעך וועלען זיך אָט־אָט בעווייזען יונגע קניפּעלעך; די קניפּעלעך וועלען זיך אויפקניפּען, אויפפּיקען און צעלאָזען זיך אין גרינינקע בלעטעלעך — דער פריה־לינג געהט! דער פריהלינג קומט! — ערב פסח.

אין זשידיוווסקע גרעבלי, ביי רב יאָסעלע ווינאָקור, זעהט זיך אָן דער ערב־פסח ניט ווינציגער, אויב נישט מעהר נאָך, ווי אין שטאָדט. רב יאָסעלע ווינאָקור איז אַ פרומער איד, אַ חסיד. ער וועט ניט לאָזען, אַז זיין גוראַלני, וואָס איז פול מיט חמץ און איז דורך און דורך חמץ, זאָל חלילה אַרבייטען די אַכט טאָג פסח. אַלעס ווערד פערקויפט על פי שלחן־ערוך צו אַ גוי, און אַלעס ווערד אָפּגעשטעלט, און אַלעס ווערד געריינינגט און געפּוצט און גע־

בשר'ט — און קומט פסח, איז רב יאָסעלע ווינאָקור אויס גוראַל־ניק, אויס געשעפטס־מענש. זיינע מענטשען זענען מעהר נישט קיין „מ ע נ ט ש ע ן" — זיי זענען אידען, בעפרייטע, אזוי ווי ער, אזוי ווי אַלע אידען, וואָס זייערע עלטערען זענען ארויסגע־גאַנגען פון מצרים. און אַלע בעדאַרפען זיי זיך צענויפקלויבען מיט ווייבער און מיט קינדער, און אינאיינעם מיט איהם, מיט'ן בעל־הבית, ביי איין טיש, פייערליך אָפּריכטען דעם סדר.

איך מיין, עס וועט ניט זיין קיין גוזמא צו זאָגען, אז אויף קיינעם איז אזוי ניט אָנגעמאָסטען דער נאָמען „מלך", ווי אויף דעם דאָזיגען סולטאַן און מושל — רב יאָסעלע ווינאָקור. איהר שטעלט אייך נאָר פאָר, אשטייגער, אזא מין בילד: ארום א צעהנדליג פאַמיליעס ביי איין טיש מיט ווייבער און קינדער און דיענסטען, אַלע יום־טוב'דיג, און אַלע אויגען ארויף, צום אויבענאַן, און אויבענאַן די שענע הויכע פיגור פון רב יאָסעלע ווינאָקור, אָנ־געטהאָן אין ווייסען פון אויבען ביז אראָפּ, פון דער ווייסער זיי־דענער יאַרמעלקע ביז די ווייסע אטלעסענע שיך. וואָס ער זאָגט — זאָגען איהם אַלע נאָך. קיינער ניט פריהער און ניט שפּעטער. ער טיילט ארויס אַלעמען די מצה, דעם מרור, דעם כרפּס, דעם חרוסת. ער טהוט א וואונק — ווערען אָנגעפילט די כוסות. ער נעמט זיך טרינקען — טרינקען אַלע.

ניין. דער אמת'ער מלך, דער אמת'ער מושל — דאָס איז אונזער סולטאַן רב יאָסעלע ווינאָקור. און ווי איין אמת'ער מושל, ווי איין אמת'ער מלך, איז ער קאָנסערוואַטיוו, היט אָפּ שטרענג אַלע מנהגים און טראַדיציעס. למשל, ביי אַלע אידען איז א מנהג: מרור — דאָס איז אָנגעריבענער חריין, אָפטמאָל אויסגעוועבטער, עטוואָס ביטערליך, פון יוצא ווענען. ביי רב יאָסעלען איז א מנהג: מרור דאַרף זיין מרור. א האַלב ווערצעל חריין — דאָס מוז יעדער איינציגער אויפעסען — ער מעג אפילו דעם שלאָק בעקומען!

די צערעמאָניע פון וואַשען זיך איז ביי איהם איינגעפיהרט, אַז ניט נאָר די דיענסטען, נאָר אַלע ווייבער — און זיין ווייב פעּ־רעלע און זיין טאָכטער צילה — בעדאַרפען אונטערטראָגען צום טיש די זילבערנע בעקען מיט די שניי־ווייסע האַנטיכער, בעדיענען די מאַנסבילען, די מלכים, די יוצאי מצרים.

עפּענען די טהיר צו „שפוך־חמתך“ — דאָס איז זיין כבוד, דאָס געהערט צו איהם אַליין. פאַר וואָס? אָט אַזוי וויל ער, רב יאָסעלע ווינאָקור, און אָט אַזוי איז ער זיך נוהג כל ימיו!

נאָך איין מנהג איז ביי איהם איינגעפיהרט פון יאָהרען — און דאָס מוז דורכגעמאַכט ווערען אַלע מאָל ביי׳ם ערשטען סדר, עס מעגען פאַלען שטיינער פונ׳ם הימעל. אָט אין וואָס דער דאָזיגער מנהג בעשטעהט:

נאָכ׳ן ערשטען האַלבען סדר, אַז עס קומט צו דער סעודה, און דער עולם האַלט אין רעכטען עסען, בעדאַרף מען זעהען, מע זאָל זיך שטאַרק פּערדערען (פסח צום סדר מעגען אַלע ביי איהם רעדען — בני־חורין!). יעדער מעג רעדען פון וואָס ער וויל, און ניט נאָר ער מעג, — ער בעדאַרף רעדען, און אויך דעם בעל־הבית, דעם מלך, בעדאַרף מען פּערדערען, אַזוי, אַז ניט ער און ניט קיי־נער זאָל בעמערקען, ווי רב יאָסעלע׳ס טעכטערעל צילה גנב׳עט זיך אונטער שטילערהייד צום פאָטער פון הינטען, לעגט אריין די האַנד אונטער׳ן קישען פון דעם עסעבעט און גנב׳עט ארויס ביי איהם קונציג די האַלבע מצה — אפיקומן.

עס איז שווער צו זאָגען, צי דער פאָטער מאַכט זיך, אַז ער זעהט ניט, צי ער זעהט טאַקי ניט, ווי די טאָכטער גנב׳עט זיך הינ־טער זיינע פּלייצעס און שלעפּט ביי איהם דעם אפיקומן פון אונ־טער׳ן קישען, — נאָר אַז עס קומט פאַר׳ן בענטשען, צום אנדערען האַלבען סדר, און עס האַלט ביי׳ם אויסטיילען דעם אפיקומן, און דער מלך טהוט זיך אַ האַפּ, אַז ס׳איז ניטאָ קיין סימן פון קיין אפיקומן, ווערד ער כלומר׳שט בייז:

— ווער האָט דאָס אַרויסגע׳גנב׳עט ביי מיר דעם אַפיקומן ?
שפרינגט אַרויס צילה מיט אַ געלעכטערל:

— טאַטע, סע איך ! וואָסטו מיר געבען פאַר׳ן אַפיקומן ?

— וואָס פאַרלאַנגסטו ?

און עס הויבט זיך אָן אַ דינגעניש. זי וויל, אַז אויף די אַנ־דערע טעג יום־טוב זאָל ער איהר קויפען אַ פינגערעל.

— גוט. ער וועט איהר קויפען אַ פינגערעל.

— ניין, זי וויל מיט אַ בריליאַנטעל !

— גוט. ער וועט איהר קויפען מיט אַ בריליאַנטעל.

— און אַחוץ דעם וויל זי נאָך אַ שנירעל פּערעלעך.

— דאָס וועט שוין זיין צו פיעל.

— ווי באַלד אַזוי, איז ניטאָ קיין אַפיקומן !...

איהר מיינט, דאָס טרייבט מען קאַטאָוועס ? — ניין. צילה זאָגט דאָס גאַנץ ערנסט, און דער גאַנצער עולם שמייכעלט (פּסח צום סדר מעג מען שמייכלען ביי רב יאָסעלע ווינאָקור — בני חורין !).

— אפשר וועט זיין נענוג אַ ביימש קאָרעלען ? — בעט זיך ביי איהר דער פאָטער.

— פּערעל, נישט קיין קאָרעלען ! — זאָגט די טאָכטער פעסט.— און נאָך מיט אַ גאָלדען פערמוּאַרעל דערצו !

— זי וויל מיך מאַכען פאַר אַ קבצן ! — זאָגט דער פאָטער, שוין צום עולם רעדענדיג, און דער עולם שיסט אויס אַ געלעכטער (פּסח צום סדר מעג מען ביי איהם לאַכען אפילו הויך — בני חורין !).

— אַז דו וועסט זיך מיט מיר נאָך אַביסעל דינגען, — זאָגט איהם די טאָכטער — וועל איך וועלען, אַז דאָס פערמוּאַרעל זאָל זיין אַ בריליאַנטענעס.

רב יאָסעלע ווינאָקור האָט זיך אָן ביים קאָפּ: „זי וויל איהם מאַכען פאַר איין אָנזעצער!“ דער עולם לאַכט נאָך העכער. דער פאָטער לאָזט איהר נאָך, גיט זיך אונטער. די טאָכטער גיט אָפּ דעם אפיקומן — און דער אַנדערער האַלבער סדר געהט אַוועק מיט דער אייגענער פייערליכקייט, וואָס דער ערשטער האַלבער סדר.

און אַט אַזוי אַלע יאָהר.

ענדע דריטער טייל.

פ י ע ר ט ע ר   ט י י ל.

דעם פסח, וואָס מיר בעשרייבען אַצינד, איז פאָרגעקומען מיט רב יאָסעלע׳ס אפיקומן אַ שטיקעל פערענדערונג. דאָס הייסט, דער אפיקומן איז ביי איהם אַרויסגע׳גנב׳עט געוואָרען אַזוי קונציג, ווי אַלע יאָהר, און, ווי אַלע יאָהר, האָט זיך רב יאָסעלע ווינאָקור אַ האַפּ געגעבען צום אַנדערען האַלבען סדר צום אפיקומן און אויסגערופען: „ווער האָט דאָס אַוועקגע׳גנב׳עט דעם אפיקומן?“ האָט זיך צילה אָנגערופען פון איהר אָרט, ווי אַלע מאָל:

— טאַטע, דאָס האָב איך! וואָסטו מיר געבען פאַר׳ן אפיקומן?

— וואָס פאַרלאַנגסטו? — האָט איהר געענטפערט דער פאָטער, ווי אַלע מאָל, און געוואַרט, וואָס וועט זי זיך, אשטייגער, הייסען קויפען, אַז זי האָט שוין אַלסדינג? זי האָט שוין ציערונג אָהן אַ שיעור, און ווינגרישנע בילעטען, און אַ פאָרטאָפּיאַנע, און אפילו אַ פערדעל איין אייגענם האָט ער איהר ערשט פאַראיאָהרען נאָך פּסח געמוזט קויפען. אַ השגה פון אַ מיידעל — זיך גאָר הייסען קויפען אַ פערדעל, האַ־האַ! דאָס קאָן נאָר רב יאָסעלע ווינאָקור׳ס טעכטערעל, ווייטער קיינער ניט! אַך, ווי מע האָט זיך עס דעמאָלט אָנגעלאַכט!...

אַלע אויגען קוקען אַהין, וואו רב יאָסעלע'ס טעכטערל זיצט. אַלע זענען נייגיעריג צו הערען, וואָס וועט זי היינטיגס יאָהר פֿערלאַנגען פון איהר פאָטער? — און זי, רב יאָסעלע'ס טעכטערל, איז געזעסען דווקא רוהיג, ווי אַלע מאָל, און פעסט ביי זיך, ווי אַלע מאָל, אַז זי וועט דאָס מאָל אויספיהרען, ווי אַלע מאָל. נאָר עפּיס האָט זי איצטיגס מאָל ניט געאיילט זיך און עפּיס מאָדנע איבערגעקוקט זיך מיט'ן לעהרער, מיט הערש־בער דעם מלמד'ס זוהן, וואָס זיצט אַקוראַט אַקעגען איהר, און מע וואָלט געמעגט שווערען, אַז אַ גרינג שמייכעלע האָט זיך בעוויזען אויף זייערע ביידענס פּנימ'ער... נאָר ניין! עס האָט זיך נאָר אויסגעוויזען! ווי איז דאָס מעגליך — רב יאָסעלע ווינאָקור'ס טעכטערל און דער לעהרער, הערש־בער דעם מלמד'ס זוהנדל — אַ סמיכות הפרשה!...

נאָר אָט האָט זי זיך אויסגעדרעהט צום פאָטער, און באַלד וועט מען שוין וויסען — און ווי איבעראשט זענען געוואָרען אַלע, און מעהר פון אַלעמען דער פאָטער, אַז די טאָכטער האָט איהם געענטפערט, אַז היינט קאָן זי ניט זאָגען, וואָס זי פערלאַנגט... דאָס וועט זי איהם ערשט קאָנען זאָגען שפּעטער... דעם ערשטען טאָג חול־המועד...

— איצט פאַרלאַנג איך פון דיר, טאַטע, נאָר איין זאַך: זאָלסט מיר געבען דיין עהרען־וואָרט, אַז דו וועסט מיר ניט אָפּזאָגען...

רב יאָסעלע ווינאָקור האָט מיט אַ צופריעדען שמייכעלע, וואָס האָט זיך צעגאָסען איבער זיין שענער ברייטער באָרד, בעטראַכט דעם גאַנצען עולם, ווי איינער רעדט: „געפעלט אייך אַ השגה פון רב יאָסעלע'ס טעכטערל?"...

און צו דער טאָכטער האָט ער אַ זאָג געגעבען:

— ווי קאָן איך דיר צוזאָגען אַ זאַך, וואָס איך ווייס ניט? טאָמער בין איך גאָר ניט אימשטאַנד?...

— נו, געב איך דיר, טאטע, צוריק מ י י ן עהרען־ווארט, אז איך וועל ניט פארלאנגען פון דיר אזעלכס, וואס דו ביזט ניט אימשטאנד...

דאס פריהעריגע שמייכעלע האט זיך נאך ברייטער צעלעגט איבער זיין שענער בארד און איבער'ן גאנצען פנים. דאס האט בעדארפט בעדייטען: „וואס זאגט איהר אויף רב יאסעלע'ס טעב־טערעל? זי באדארף נישט געהן לייהען קיין ווערטער!"... און צו דער טאכטער האט ער א זאג געגעבען:

— גוט. איך בין דיר מבטיח...

— ניין, טאטע, נישט „מבטיח", נאר דו גיסט מיר דיין עהרען־ווארט...

— רב יאסעלע ווינאקור, אז ער זאגט, ער איז „מבטיח", איז אלץ איינס, וואס איין אנדערער זאגט „עהרען־ווארט"...

— ניין, טאטע, איך וויל, דו זאלסט מיר פאר אט די אלע מענטשען געבען דיין עהרען־ווארט, און טאקי די האנד „תקיעת־כף"...

דאס פריהעריגע שמייכעלע איז אראפ פון רב יאסעלע'ס בארד און איז פערשוואונדען געווארען.

— רב יאסעלע ווינאקור האט נאך קיינמאל קיינעם קיין תקיעת־כף נישט געגעבען און וועט נישט געבען...

— ווי באלד אזוי, איז נישטא קיין אפיקומן!...

דער עולם האט נישט געוואוסט וואס צו טהון: שמייכלען? — איז דער בעל־הבית צו ערנסט. זיין ערנסט? — איז דאס צו א גרויסער שפאס. האט מען אראפגעלאזט די אויגען אראפ און גע־ווארט, וואס וועט דא זיין דער סוף? און דערווייל האט קיינער נישט בעמערקט, אז איין מענש, וואס זיצט דא צווישען זיי ביי'ם סדר, איז ביי דעם דאזיגען נסיון מיט א מאל געווארען בלאס און רויט און אלערליי קאלירען, און די הענד האבען איהם געציטערט...

דער איינער איז געווען ניט קיין אנדערער, נאָר דער לעהרער, הערש־בער דעם מלמד׳ס זוהנדעל.

און דער פאָטער מיט דער טאָכטער האָבען זיך דערווייל נאָך עטליכע מאָל איבערגעשמועסט און איבערגעקוקט זיך, ווי צוויי שטאַרקע מענשען, גוטע פריינד, וואָס האַלטען ביים ארויסגעהן איינס אַקעגען דאָס אנדערע מלחמה האַלטען. איטליכער פון די צוויי איז געשטאַנען פעסט אויף זיין פּאָזיציע: דער פאָטער האָט זיך געהאַלטען איינס — ער גיט ניט קיין תקיעת־כף. די טאָכטער האָט זיך געהאַלטען ביי איהרס — נישטאָ קיין אפיקומן!...

ס׳איז שווער צו זאָגען, מיט וואָס דאָס וואָלט זיך געענדיגט, ווען עס שטעלט זיך ניט ארוים דער לעהרער פאַר אַ מליץ־יושר און פאַר אַ פּערמיטלער צווישעןביידע צדדים, אז „אַ מענטש, וואָס האָט אויף זיין לעבען קיין תקיעת־כף ניט געגעבען, איז נישט כדאי, מע זאָל איהם צווינגען מיט נויט, ובפרט אזא מענטש, ווי רב יאָסעלע, וואָס זיין עהרען־וואָרט און נאָך פאַר עדות איז באמת אזוי גוט, ווי אַ תקיעת־כף“...

דאָס האָט געהאַט דעם זיבעטען חן און געמאַכט דעם גרעסטען עפעקט. ערשטענס, זענען הערש־בער דעם מלמד׳ס זוהנ׳ס אקציעס אין דער דאָזיגער שטוב געשטיגען מיט אַ סך, אַ סך פּראָצענט, ובפרט אין די אויגען פון רב יאָסעלע ווינאָקור, וואָס חאָטש ער איז אַ מענש פון סאַמע שטאָל און אייזען, פון דעסטוועגען קאָן מען איהם, ווי כמעט אַלע מענשען פון דער גאַנצער וועלט, מיט אַ גוט וואָרט קויפען און פערקויפען. און צווייטענס, האָט דער גאַנצער עולם דערזעהען אויף׳ן בעל־הבית׳ס באָרד אַ פרישען שמייכעל, און מע האָט פרייה אָפּגעאָטעמט. אגב איז שוין טאַקי געווען צייט אַ מאָל אויפצושטעהן פונ׳ם סדר, וואָס האָט זיך איצטינס מאָל פערצויגען העט־ווייט אין דער נאַכט אריין.

* * *

די ערשטע טעג פּסח זענען איבערגעלאָפן גאָרנישט צו בע־מערקען, ווי זיי לויפן אַלע מאָל איבער, ווי עס לויפן, אייגענטליך, אַלע טעג פון אַ גאַנץ יאָהר, האָטש אפילו עס קאָן זיין, אַז פּאָר אַ פּאָר מענשלעך פון דער דאָזיגער געשיכטע האָבען זיך די צוויי טעג געצויגען און געשלעפּט זיך און אויסגעוויזען לאַנג, ווי דער אידי־שער גלות. נאָר ווי די מעשה איז, — די צוויי טעג פּסח זענען אַוועק, און דער ערשטער טאָג חול־המועד איז געקומען, און דער פּאָטער האָט זיך גאַנץ געמיטליך און גאַנץ ברייטליך אַ זאָג געגעבען צו דער טאָכטער, האַלב אין קאַטאָוועס און האַלב ערנסט: „נו, זשאַנ־דאַר, לאָמיר שוין וויסען, מיט וואָס האָסט דו מיך היינטיגס יאָהר געשטראָפט, חא־חא?“ און — אוי, וואו נעם איך פאַרב אויף אָפּ־צומאָהלען רב יאָסעלע ווינאָקור'ס פּנים, אַז ער האָט דערהערט פון זיין טעכטערעל אַזאַ מין, וואָס האָט זיך איהם נישט גע'חלום'ט, ניט איהם און ניט קיינעם ניט. הערט אַ מעשה: איהר פאַרלאַנג, זאָגט זי, באַשטעהט אין דעם, וואָס זי האָט ליעב, זאָגט זי, דעם לעהרער, הערש־בער דעם מלמד'ס זוהנדעל. און, זאָגט זי, דער לעה־רער, הערש־בער דעם מלמד'ס זוהנדעל, האָט ליעב זי, רב יאָסעלע ווינאָקור'ס טאָכטער צילה, און אַז זיי האָבען זיך געגעבען, זאָגט זי, דאָס וואָרט, זיי זאָלען זיין חתן־כלה, און זי פאַרלאַנגט, זאָגט זי, פון איהם, פונ'ם פאָטער, הייסט עס, אַז ניט פריהער און ניט שפּע־טער פון שבת נאָך שבועות זאָל זיין די חתונה!... דער גאַנצער הויף האָט זיך שיער נישט איבערגעקעהרט! די גוראַלני איז שיער נישט חרוב געוואָרען! זשידיוווסקע גרעבלי איז געגאַנגען האָדאָ־ראָם! רב יאָסעלע ווינאָקור האָט געאַרבייט מעשים! עס זענען געוועזען געשרייען, און קללות, און געוויינען, און טרערען — און וואָס איהר ווילט: וואָס הייסט, ער, רב יאָסעלע ווינאָקור, וואָס גאָט האָט איהם געבענטשט מיט קיין עין־הרע אַזאַ פערמעגען און מיט קיין עין־הרע אַזאַ טאָכטער, וואָס ער קאָן דערגרייכען מיט איהר

די העכסטע, די גרעסטע און די שענסטע שדוכים, נאָר ער האָט נאָך ביז אַהער אפילו ניט אין זינען געהאַט קיין שדוך טהון, — זאָל ער נעמען פּלוצים אין מיטען דרינען זיך פערבינדען מיט וועמען ? — מיט מערש־בער דעם מלמד ! און נאָך וואו ? — אַט דאָ טאַקי, אין דער דאָזינער שטאָדט !... סטייטש, סטייטש ! איהם, רב יאָ־סעלע ווינאָקור, וואָס קיין מענש האָט נאָך נישט געוואַגט מיט איהם טרייבען קאַטאָוועס, זאָל מען איהם אָפּטהון אַזאַ שפּיצעל ! אויסנאַרען ביי איהם זיין עהרען־וואָרט !... און ווער ? זיין גע־ליעבטע איין־און־איינציגע טאָכטער ! אָ, זי ווייסט, דער זשאַנ־דאַר, ביי וועמען זי האָט דאָס אַ וואָרט גענומען ! רב יאָסעלע ווינאָקור האָט נאָך קיינמאָל זיין וואָרט ניט געבראָכען !... און עס קומט איהם אויפ'ן זינען די געשיכטע פון בת יפתח. דאָרט איז אויך געווען אַ וואָרט, און נישט קיין וואָרט, נאָר אַ נדר... ניין, דאָ איז נאָר געווען אַ וואָרט, נישט קיין נדר ! אַ וואָרט קאָן מען צוריק נעמען... ווי קאָן ער עס דערלאָזען אַזאַ זאַך, אַזאַ שדוך, אַזאַ בזיון ? — כיב לא תהיה ! — דאָס וועט ניט זיין, סיידען דער טוידט !... און צוריק אָבער דערמאָנט ער זיך : ער האָט דאָך פאָרט דאָס וואָרט געגעבען ! און פאַר עדות, פאַר מענשען... און רב יאָסעלע ווינאָקור האָט דאָך נאָך קיינמאָל זיין וואָרט נישט געבראָכען !... וואָס טהוט מען ? רב יאָסעלע זאָל ניט מורא האָ־בען פאַר גאָט, פאַר שכר ועונש, פאַר המאבד עצמו לדעת, וואָלט ער זיך נאָר אַ מעשה אָנגעטהאָן !...

ענדע פיערטער טייל.

ע פּ י ל אָ ג.

נאָך מיט צוויי וואָכען פריהער פאַר שבת נאָך שבועות האָט רב יאָסעלע ווינאָקור אויפגעשטעלט ביי זיך אין זשידיווסקע גרעבלי אַ שאַלאַש אפשר אויף טויזענד פאַרשוין, אָראָפּגעבראַכט פון שטאָדט

פארוועדם און פארוועדקעס און גלאט מענטשען, און מע האט גע־נומען באקען און קאבען און בראטען און פרעגלען, צוגרייטען זיך צו דער חתונה, אלסדינג ביד רחבה — אין גרעסטען מאסשטאב. א קליינינקייט — רבי יאסעלע ווינאקור האט דערלעבט חתונה מא־כען זיין איין־און־איינציג טעכטערעל צילה ?! און אז עס איז גע־קומען צו דער חופה, האט ער אראפגעבראכט די בעסטע כלי־זמר און די רבנים אלע פון שטאדט און געפראוועט א חתונה, וואס האט געקלונגען די וועלט! און א סעודה אין שטאדט פאר ארעמע לייט אחוץ. אזא סעודה, וואס זינט די שטאדט שטעהט, האט זי אזעלכס ניט געזעהען און וועט ניט זעהן! און אכט טאג האט מען געהוליעט נאך דער חתונה. אכט טעג מיט אכט נעכט. און מיט'ן מחותן, מיט הערש־בער דעם מלמד, האט זיך רב יאסעלע, ביי די לחיים'ס, געקושט אפשר פופציג מאל און אפשר הונדערט מאל, און אפשר נאך מעהר. עס האט דענן א שיעור געהאט דאס קושען זיך, אז גאט האט איהם געהאלפען, ער האט אזא מחותן, אזא עהרליכען אידען, ווי רב הערש־בער?...

און די מתנות, וואס ער האט עס אביסעל צעשענקט אלע זיינע מענטשען, און דווקא מיט דער ברייטער האנד — לאזען זיי גע־דענקען, ווען זייער בעל־הבית האט חתונה געמאכט זיין בת־יחידה!

נאר אויף צוויי פונקטען האט ער זיך אוועקגעשטעלט שטאל און אייזען, און האט געזאגט, אז דא מוז ער אויספיהרען — עס מעגען פאלען שטיינער פונ'ם הימעל:

א) דעם מחותן, רב הערש־בער דעם מלמד, האט ער געקויפט אין שטאדט איין איינפאהר־הויז מיט א קאמער פון תבואה אויף צו פערדינגען — אונטערגעשמעלצט מיט א מזומנ'ע פאר טויזענ־דער און גע'פועל'ט, אז הערש־בער דער מלמד זאל ווערען אויס הערש־בער דער מלמד, נאר גלאט ר ב ה ע ר ש ־ ב ע ר.

ב) דעם איידעם, רב הערש־בער'ס זוהן, האט ער איבערגעגעבען א העלפט פון דער גוראלני און פונ'ם הויף און פון די סקלאדען און

פון אַלע געשעפטען, און אפילו פון דער געלער נאַטעטשאַנקע מיט די ברענענדיגע שפּאַקעס — פון אַלסדינג איבערגעשריבען פּונקט אַ העלפם אויף זיין נאָמען — און ווער מיר שטודיערען? וואָס מיר דאָקטאָר? שוין לאַנג פערגעסען!...

רב יאָסעלע ווינאַקור האָט בעוויזען ווער ער איז און וואָס ער קאָן!...

ע נ ד ע.

אַ בילד לכבוד שמחת־תורה.

נעשריבען אין יאָהר 1904

דוד מלך ישראל

אַ קורצע הקדמה.

אַלטע בילדער פון פּאַרצייטען! שטעהט אויף, זייט מוחל, פון אייערע קברים, איהר זענט שוין לאַנג אָפּגעשטאָרבען פאַר אונ־זער יוגענד. איין עבירה. די צייט שטעהט ניט. בילדער בייטען זיך. איין דור טרייבט דעם אנדערען. אונזערע קינדער ווע͏לען פון אייך ניט וויסען. אינאיינעם מיט מיר ווערט איהר אַוועק אין קבר, פערפאַלען ווערען אפשר אויף אייביג. גלייך ווי איהר זענט גאָר קיין מאָל אויף דער וועלט ניט געוועזען. שטעהט אויף, שטעהט אויף, לאָם איך אייך איין מאָל חאָטש דורכפיהרען פאַרביי זייערע אויגען. לאָזען זיי אייך אָנקוקען, אונזערע קינדער, און לאָזען זיי דערצעהלען דעם דור, אַז ס'איז געווען אַמאָל ביי אונז אַזעלכע, ווי איהר, אַז איהר זענט חלילה ניט קיין אויסגעטראַכטע פונ'ם קאָפּ, אַז איהר האָט אַמאָל געלעבט אויף דער וועלט און אַז זיי קעהרען זיך אָן מיט אייך גאַנץ נאָהענטע קרובים, — אייערע אייגענע אור־אור־איניקלעך...

קאַפּיטעל א.

שטאַרק געקרייזעלטע באָרד און פאות, וויים ווי געפאַלענער שניי, אַ נאַפּאַלעאָנקע (אַ פאַרצייטיגער מין היטעל) אויפ'ן קאָפּ, אַ לאַנגער גראָבער שטעקען אין די הענד מיט אַ ביינערנע האלקע,

א זאַק אויף די פּלייצעס. איינגעבויגען ביז צו דער ערד, געהט ער אַלע ערב שבת און אַלע ערב יום־טוב פון שטוב צו שטוב צונויפנעמען קוילעטש פאַר די אָרעמע אידישע ארעסטאַנטען, וואָס אין טורמע.

דאָס איז דער אַלטער דאַדי, אָדער „דוד מלך ישראל“. וואָס איז אַלט אפשר הונדערט יאָהר. אַלע קענען איהם. אַלע ווייסען שוין וואָס ער וויל: ער וויל קוילעטש פאַר זיינע אָרעמע אַרעסטאַנטען, וואָס אין טורמע. קיינער דינגט זיך ניט מיט איהם. ווער עס האָט און ווער עס וויל — דער גיט; ווער עס האָט ניט און וויל ניט — דער גיט ניט. דער אַלטער דאַדי וועט נישט האָבען קיין פּאַראיבעל. וואָרום אז אַלע וועלען האָבען וואָס צו געבען און אַלע זאָלען וועלען געבען, היינט ווער וועט נעמען? און אז ס'וועט ניט זיין ווער ס'זאָל געבען און ווער ס'זאָל נעמען, פון וואַנען־זשע וועט זיך נעמען רחמנות און צדקה און מעשים טובים אויף דער וועלט? אויף וואָס זשע וועט מען דאַרפען דאָס עולם־הבא מיט'ן גן־עדן? און אז ס'וועט ניט זיין קיין עולם־הבא מיט קיין גן־עדן, וואָס זשע וועט מען טהון מיט די צדיקים אויף יענער וועלט?...

אָט אזוי פּלעגט חקירה'ן דער אַלטער דאַדי. ער איז געגאַנגען מיט דעם גאַנג, אז ווי דער אויבערשטער פיהרט, אזוי איז גוט: עס בעדאַרפען זיין אַזעלכע וואָס געבען און אַזעלכע וואָס נעמען, אַזעלכע וואָס האָבען און אַזעלכע וואָס האָבען ניט, אַזעלכע וואָס זיצען אין טורמע און אַזעלכע וואָס זאָרגען זיך פון זייערטוועגען און קלייבען אַלע ערב שבת און ערב יום־טוב קוילעטש פון זייער כבוד וועגען.

קאַפּיטעל ב.

ווער איז געוועזען דער אַלטער דאַדי, אָדער דער דוד מלך ישראל, און וואָס איז ער געוועזען פריהער, איידער ער איז געוועזען איין אַלטער

איך פון אפשר הונדערט יאָהר און איידער ער האָט זיך פערנומען מיט צענויפקלויבען קוילעטש פאַר די אָרעמע אָרעסטאַנטען, וואָס אין טורמע? — דאָס ווייסט קיינער ניט ביי אונז.

פון וואָס לעבט דער אַלטער דוד? וואו האַלט ער זיך אויף? וויפיעל יאָהר איז ער אַלט? וואו זענען זיינע קינדער און אייניקלעך? — דאָס ווייסט קיינער ניט ביי אונז. ס'איז אַ סוד פאַר דער וועלט. עס איז נישטאָ פשוט דער מענש, וואָס זאָל געדענקען, און ביי איהם אַליין אַז איהר וועט פרעגען, וועט ער אייך ניט ענטפערען. פּרובט זיך גאָר ניט, איהר וועט ערגער מאַכען: וואָרום מיט איהם אַז איהר וועט זיך אַריינלאָזען אין אַ לאַנגען שמועס, וועט ער אייך בעטען, איהר זאָלט עפּיס שענקען פאַר זיינע אָרעמע אידישע אַרעסטאַנטען, וואָס אין טורמע, און פון וואָס איהר זאָלט מיט איהם ניט רעדען, אויף זיינע אַרעסטאַנטען מוזט איהר אַרויף!

— רב דאָדי! וואו האָט איהר גענעכטיגט היינטיגע נאַכט?

— געבליבען דער אויבערשטער, אבי ניט אין טורמע. האָט איהר ניט עפּיס איין אַלטען בגד פאַר מיינע אַרעסטאַנטען?

— רב דאָדי! וואו זענען אהינגעקומען אייערע קינדער מיט אַלע אייניקלעך אייערע?

— געבליבען דער אויבערשטער, צעקראַכען זיך דער אהער, דער אהין, צעשפּרייט איבער אַלע זיעבען ימים. אנדערע זענען געשטאָרבען, אנדערע לעבען. ווי אַזוי זיי לעבען, גוט, שלעכט, — אבי ניט חלילה אין טורמע. געפינט זיך ניט ביי אייך, מחילה, אַ פּאָר אַלטע תחתונים פאַר מיינע אַרעסטאַנטען?

— רב דאָדי! וויפיעל זענט איהר אַלט ביז הונדערט צוואַנציג יאָהר?

— געבליבען דער אויבערשטער, נישט קיין יונגערמאַן, לאָז אייך נאָט געבען ניט ווינציגער יאָהרען, נאָר מעהר מזל, און דער עיקר, איהר זאָלט ניט וויסען פון קיין טורמע כל זמן איהר וועט לעבען.

געפינט זיך ניט ביי אייך א פאר אלטע צעריסענע שטיוועל פאר מיינע ארעסטאנטען?

אט דאס איז געווען דער אלטער דאדי, אדער דוד מלך ישראל.

קאפיטעל ג.

פאר וואס זשע האט מען איהם גערופען דוד מלך ישראל?

דערפאר, וואס איין מאל אין יאהר איז ער געווען א מלך, א מלך ביי אידישע קינדער, און דאס איינע מאל איז געווען דער טאג פון שמחת־תורה.

קומט שמחת־תורה — איז ניט צו דערקענען דעם אלטען דאדי'ן. דער רוקען אויסגעגלייכט, די באָרד און פאות אויסגעקעמט, די נאפאלעאנקע איבערגעקעהרט אויף דער לינקער זייט, דער ברייטער ווייסער קאלנער אויסגעגלעט, אהן דעם שטעקען, אהן דעם זאק — ס'איז גאר נישט דער דאדי. דאס פנים שיינט, די אויגען גלאנצען. גענומען לכבוד יום־טוב א ביסעל בראנפען, איז דער אלטער דאדי גאר איין אנדער מענש מיט איין אנדער נשמה — א לעבעדיגע, א פרעהליכע נשמה.

צענויפגענומען קליינוואַרג, יונגלעך פון אלע שוהלען, און אויסגעשטעלט זיי שורות־ווייז ארום און ארום זיך, נעהמט ער, דער אלטער דאדי, אין מיטען, די הענד ארויף צום הימעל, און זינגט אויף א קול:

— צאן קדשים!

ענטפערט איהם קליינוואַרג:

— מע־ע־ע!

— ווער געהט מיט אייך?

— אונזער מלך דוד, מע־ע־ע!

— ווי אזוי רופט מען איהם?

— דוד מלך ישראל, מע־ע־ע!

— שרייט זשע, אידישע קינדער, מיט'ן שענעם ניגון: דוד מלך! ישראל! חי! וקיים!

— דוד! מלך! ישראל! חי! וקיים! מע־ע־ע!!!

נאך אמאל:

— צאן קדשים!

— מע־ע!

— ווער געהט מיט אייך?

— אונזער מלך דוד, מע־ע־ע!

— ווי אזוי רופט מען איהם?

— דוד מלך ישראל, מע־ע־ע!

— שרייט־זשע, אידישע קינדער, מיט'ן שענעם ניגון: דוד! מלך! ישר־אל! חי! וק־יים!

— דוד! מלך! ישראל! חי! וקיים! מע־ע־ע!!!

צו די קינדער שטעהען־צו נאך קינדער, די קאוואלקאדע וואכסט, דער עולם, וואס געהט נאך, ווערד אלע מאל גרעסער, דאס קול ווערד אלע מאל שטארקער און רינגעלט ארום דאס גאנ־צע שטעדטעל. ביי יעדער סוכה שטעלט זיך אפ דוד מלך ישראל. בעלי־בתים טראגען איהם אונטער א ביסעל לחיים. ווייבער זענען איהם מכבד מיט לעקאך פונ'ם פארטוך. דאס ביסעל לחיים טרינקט ער אויס, און דעם לעקאך צעטיילט ער צווישען קליינוואַרג, רופט אוים מיט א ניגון:

— צאן קדשים!

— מע־ע־ע!

— וואס האלט איך דא?

— לעקאך, מע־ע־ע!

— וואסער א ברכה מאכט מען איבער דעם?

— מזונות, מע־ע־ע!

— זאגט זשע מיר איצטער, ווער געהט מיט אייך?

— אונזער מלך דוד, מע־ע־ע!

— ווי אזוי רופט מען איהם ?

— דוד מלך ישראל, מע־ע־ע !

— שרייט־זשע, אידישע קינדער, מיט'ן שענעם ניגון: דוד ! מלך ! ישר־אל ! חי ! וק־יים !

— דוד ! מלך ! ישראל ! חי ! וקיים ! מע־ע־ע !!!

קאפיטעל ד.

דאכט זיך, אין פלוג, ווענען נעהט דאס אן און ווענען קאן עס שאדען, אז איין אלטער מאן פון אפשר הונדערט יאהר נעמט איין מאל אין יאהר, שמחת־תורה, א ביסעל בראנפען, ווערד פרעה־ליך און פערשטעלט זיך פאר א מלך, און יונגלעך קונדייסים לוי־פען איהם נאך און מעקען, ווי די קליינע ציגעלעך: מע־ע־ע !? בעדארף זיך אבער טרעפען אזא מעשה:

סאמע סליחות־צייט האט מען אראפגעשיקט צו אונז אין שטעד־טעל איינעם א נייעם אדון (יענער איז מת געווארען). ווי גע־וועהנליך, א נייער אדון, האט ער ארויסבעוויזען נייע תנועות, נייע נענג, היינו: ערשטענס, האט מען גענאגט אויף איהם, אז ער איז א איש־אמת, נאר צו פיעל א איש־אמת. דערטאפט א אידען, איז באלד: „ס'קודעווא ?" דאס הייסט: „מה שמכם ? פון וואַ־נען איז א איד ?"... צווייטענס, נעמט ער ניט, אבער לחלוטין נישט; ניט קיין מטבע און ניט קיין שוה־כסף; אז מע שמועסט א נקי־כפים'ניק ! אודאי איז ארוים א קלאנג איבער'ן גאנצען שטעדטעל: שלעכט ! א רשע ! א המן !...

כך הוה. אויף מארגען אין דער פריה איז ער שוין ארויסגע־גאנגען אין שטאדט. דורכגעלאפען דעם מארק, אויסגעקוקט אלע קלייטען מיט אלע יאטקעס, א שמעק געטהאן דעם שוהל־הויף, גע־וואלט בעקענען זיך מיט'ן ריח... נאר, משטיינס געזאגט, וואס האט ער געקאנט מאכען ביי אונז בין הזמנים, אז די מלמדים האבען די

חדרים שוין לאנג צעלאזט און מיט פאלשע אסיגנאציעס האנדעלט ביי אונז קיינער נים, היינט וועמען הערען מיר?

האט איהם אבער נאט צוגעשיקט א געשעפט: סוכות! ס'איז איהם נים געפעלען, פערשטעהט איהר מיך, ווי די אידען בויען זייערע סוכות. ס'איז, זאגט ער, מסוכן קעגען טאמער מאכט זיך א שרפה. איהר פערשטעהט א משל? מויזענדער יאהרען זיצען אידען אין סוכות און האבען קיין מורא נים פאר קיין זאך, און פלוצים גאר נאט אייך א שרפה!

— בכן, וואס־זשע ווילסט דו, פריץ?

— וויל איך, זאגט ער, איהר זאלט בויען אייערע סוכות נים אזוי, נאר אזוי און אזוי.

האט מען דאך איהם געהערט מסתמא, ווי המן דעם גרייגער, און מע האט זיך געשטעלט בויען די סוכות דוקא אזוי, נים אזוי און אזוי. האט אנגעשמעקט דער אדון און האט זיי מחילה צע־ווארפען.

האט מען געשיקט צו איהם א דעפוטאציע: „אדוני פריץ! ווי איז שייך סוכות אהן א סוכה?" האט ער געזאגט: „איין מאל נייו!" און געה שריי חי וקיים, אז טאמער שפארט איהר זיך איין, איז גאר „ס'קודעווא!"...

בקיצור, וואס זאלט איהר קלערען, מען איז גוט פערשווארצט געווארען, מע האט זיך בעגראבען נייען איילען, זיך בעזעצט עט־ליכע משפחות אין איין סוכה און געציטערט אימת־מות, טאמער, א קשיא אויף א מעשה?... נאר דער אויבערשטער האט רחמנות געהאט, ס'זענען איבערגעלאפען די זיעבען טעג סוכות גלאט, אומ־זיסטיגע פחדים, ביז ס'איז געקומען דער אכטער טאג יום־טוב, שמחת־תורה.

קאפיטעל ה.

און אז ס'איז געקומען דער אכטער טאג יום־טוב, שמחת־תורה, איז דער אלטער דאדי ארויס מיט דער חברה קונדייסים אויפ'ן

שוהל־הויף און האט אויסגערופען אויף א קול, ווי זיין שטייגער איז:

— צאן קדשים!

האבען איהם די צאן קדשים געענטפערט:

— מע־ע־ע!

פלוצים וואכסט־אויס ווי פון אונטער דער ערד דער אדון און בעטראכט די דאזיגע שענע סצענע שטארק פערוואונדערט. משמעות, ער זעהט דאס ערשטע מאל אזא קאמעדיע. דער אלטער דאדי האט, אפנים, ווינציג־וואס זיך איבערגעשראקען פאר'ן נייעם אדון, טהוט ער זיך זיינס און שניידט ווייטער:

— זאגט זשע מיר, אידישע קינדער, ווער געהט מיט אייך?

— אונזער מלך דוד, מע־ע־ע!

— ווי אזוי רופט מען איהם?

— דוד מלך ישראל, מע־ע־ע!

— שרייט זשע, אידישע קינדער, מיט'ן שענעם ניגון: דוד! מלך! ישר־אל! חי! וק־יים!

— דוד! מלך! ישראל! חי! וקיים!

האט דער אדון געבעטען, מע זאל איהם געבען צו פערשטעהן, וואס דאס בעדייט, ווער איז דער אלטער און וואס זינגט דאס קליינוואַרג?

האט זיך ארויסגעשטעלט רב שעפסיל דער מלמד, וואס האט געהאט א שען הענטעל צום שרייבען רוסיש; די פאות האט ער פערקאטשעט ארונטער די אויהערען, און איז ארויס פאר א טאל־מאטש:

— ווין צאר זשידיוווסקי דאוויד, א וואני יעווא חלאפי...

האט זיך דער אדון געחאפט מיט ביידע הענד ביי די זייטען און האט זיך צעלאכט. ווי אזוי, מיינט איהר, געלאכט? ממש שיער ניט צעזעצט און צעשפרונגען געווארען פאר געלעכטער. און דוד דער מלך ישראל האט ניט אויפגעהערט צו זינגען „צאן קדשים!"

און די צאן קדשים האבען ניט אויפגעהערט צו שרייען „מע־ע־ע!" — ביז דעם אדון איז, אפנים, נמאס געוואָרען די מעשה, האט ער די חברה קליינוואַרג צעטריבען און דעם אלטען דוד מלך ישראל האט ער א נעם געטהאָן אויפ'ן צימבעל, ווי זיין שטייגער איז: „ס'קור־דעווא! ?" האט זיך ארויסבעוויזען, אז דער אלטער מלך פון ישראל ווייסט אליין אויך ניט ס'קודעווא — פון וואנען ער איז... האט ער איהם אפגעשיקט מחילה גלייך אהין, אין טורמע אריין, צו זיינע „אָרעמע ארעסטאַנטען"...

— דאָרטען, האט ער געזאָגט, וועט ער זיך אויסניכטערען, דער אלטער שכור...

* * *

אויף איבער א יאהר סוכות זענען אידען געזעסען אין זייערע סוכות, ווי אלע יאהר. שמחת־תורה האבען אידען געהוליעט, ווי אלע יאהר. נאָר איין זאך האט געפעהלט: מע האט נישט בענק־געגנט אין ערגיץ דעם אלטען „דוד מלך ישראל". מע האט נישט געהערט, ער זאָל זינגען: „צאן קדשים", און די „צאן קדשים" זאָלען איהם ענטפערען:

— מע־ע־ע!!!

וואָס איז חנוכה?

געשריבען אין יאָהר 1904

וואס איז חנוכה?

ПО СЛУЧАЮ ХАНУКО
имѣемъ честь
покорнѣйше просить Васъ
на чашку чаю

אַט אַזאַ מין קאַרטעל האָב איך געטראָפען ביי זיך אויפ'ן טיש היינטיגען חנוכה פון מיינעם אַ גוטען בעקאַנטען, איין אויפגעקו־מענעם, פרישגעבאַקענעם גביר, פּלאַטאָן פּאַנטאַלאָנאָ־וויטש לאָקשענטאָפּאָוו.

מילא, דעם פּשט פון די ווערטער „נאַ טשאַשקו טשאַיו" פער־שטעהט דאָך יעדער איינציגער גאַנץ גוט: אַ „ווינט", אַ „פּרעפּע־ראַנס", אַ „זעכס און זעכציג", איין „אָקע", אָדער אַ „סטוקעלקע"... נאָר דער „פּאָ סלוטשאַיו חנוכה" — וואָס לאָזט ער מיך דאָ הערען? וואָס פאַר אַ מחותן איז חנוכה מיט אַ „טשאַשקע טשאַיו"? וואָס פאַר אַ מחותן איז פּלאַטאָן פּאַנטאַלאָנאָוויטש מיט חנוכה, אַז דאַוונען געהט ער שוין היינט נאָר איין מאָל אין יאָהר, אי דאָס — אין באָרשוהל, אין שמוב הערט מען שוין נישט ביי איהם אַ אידיש וואָרט — איבער דער באָננע, די באָננע זאָל חלילה ניט לאַכען, און „ציוניסטען" האָט ער פיינט, קאָן נישט הערען דעם נאָמען זייערען?

— וואָס האָט איהר צו זיי? — האָב איך איהם אַ מאָל אַ פרעג געטהאָן אויף אַ ציקאַוועסט. — וואָס האָבען זיי אייך אַזעלכס געטהאָן, די ציוניסטען?

— ציוניסטען? — איך בעט אייך, דערמאָנט מיר נישט דעם נאָמען זייערען! איך... איך... איך האָב זיי פיינט! איהר מיינט מחמת וואָס? מחמת איך האָב פיינט אַ אידען? חלילה וחס! אדרבה, ביי מיר אַ איד איז דוקא מיט'ן גרעסטען כבוד; האָטש אפילו אונזערע אידעלעך, צווישען אונז רעדענדיג... גאָר נישט... ווי זאָגט איהר, חאָטאָ פּאָקרעשקע... נאָר־אַין שטוב ביי מיר האָב איך ליעב, ס'זאָל זיין אידיש: פּסח — מצה, סוכות — פּירעזשקעס מיט האָניג, פּורים — דאָס, ווי אַזוי הייסט דאָס? המנ'טאַשען, טייגלעך, פאַרפעל, מאָהינדלעך, קישעלעך און די אַלע איבעריגע גוטע זאַכען... — אַזוי זאָגט צו מיר פּלאַטאָן פּאַנטאַלאָנאָוויטש און בעלעקט זיך אַזש.

נאָך אַ סך זאַכען איז פּלאַטאָן פּאַנטאַלאָנאָוויטשען פערבליבען פונ'ם אידישקייט, וואָס ער קאָן זיך מיט דעם ניט צעשיידען, למשל: פיש געפעפּערטע מיט חריין, „פּעטשאַ“ מיט געטריקענטע פּענעצלעך מיט קנאָבעל, פליישיגע קרעפּלעך צו דער יוך — דאָס וואָלט ער אַ בעלן געווען אַלע טאָג, און אַ אידיש ראָסעלפליישעל מיט לעבערלעך און מיט פּופּיקלעך — דאָס חיות! ער וואָלט מוחל געווען צעהן בעפשטעקסען פאַר איין אידיש העלזעל, מיט מעהל אָנגעפילט און מיט אַ פאָדעם פערנייהט. ער וואָלט אַוועקגעגעבען פּופּצעהן קאָמפּאָטען פאַר איין אידישען צימעס מיט מייערען, גוט געבראַזשעט, מיט מעהל פערפּראַוועט. און אַ שטיקעל ברוסט זאָל זיין דערביי; דאָס שטיקעל ברוסט אַז מע פעפערט צו, איז דאָך אַ כפרה אַלע מאָדנע פליישען מיט די היינטיגע וואורסטען מיט די וואַרשעווער שינקען, וואָס אידען מוטשען זיך, זיי ווילען ס'זאָל האָבען אַ אידישען טעם און אַ פּנים פון חזיר...

הקיצור, איך האָב מיך פערדרעדט פון עסענוואַרג און האָב פער־געסען, אַז איך האָב בעקומען איין איינלאַדונג פון פלאַטאָן פאַנ־טאַלאָנאָוויטש „פאַ סלוטשאַיו חנוכה נאַ טשאַשקו טשאַיו“...

אָנגעקלונגען ביי דער טהיר און אריינגעקומען אין שטוב אריין, האָט מיר אַ זעץ געטהאָן אין פנים אריין אַ ליכטיגקייט מיט אַ וואַרעמקייט מיט אַ הו־הא פון די געסט. און עס האָט זיך געלאָזט הערען דאָס בעקאַנטע וואָרט: „פּאַסס!“ אַקעגען מיר איז אַרויס־געקומען דער בעל־הבית אַליין. גוט געפּאַקט, מיט אַ בייכעל און מיט אַ ליסינע און מיט אַ פריינדליך שמייכעל, וואָס איז אָנגע־גרייט נאָך פון פריהער לכבוד די געסט. איך האָב מיך ניט גע־קאָנט איינהאַלטען און האָב איהם אַ פרעג געטהאָן טאַקי דאָ איפ׳ן אָרט:

— זאָגט מיר, איך בעט אייך, מיין ליעבסטער פלאַטאָן פאַנטאַ־לאָנאָוויטש, וואָס איז אייך עפּיס אויסגעקומען פלוצים „לכבוד חנוכה“?

— פרעגט מיך עפּיס גרינגערס. — מאַכט ער צו מיר און נעמט מיך אונטער דער האַנד, ווי אַ מחותן פון חתן׳ס צד, און פיהרט מיך צו צו דער מאַדאַם לאַקשענטאַפּאָוו, און אַליין גליטשט ער זיך אוים פון מיינע הענד.

די מאַדאַם לאַקשענטאַפּאָוו, פּאַנטאַמינאַ פּאַנטע־לעמאָנאָוונאַ, אויך אַ היבשע שטיק, אָנגעטהאָן אין נאָלע זיידענס, איינגעטונקען אין בריליאַנטען, צו פינף־זעכס רינגען אויף איטליכען פינגער, ווי אַ שאַנסאָנעטע זינגערין, האָט מיך בעגעגענט מיט זעהר אַ זיס שמייכעלע: איינס פון די שמייכעלעך, וואָס ס׳איז ביי איהר צו קריגען צו יעדער צייט. זי איז געזעסען ביי אַ גרויסאַרטיגען סאַמאָוואַר און צעגאָסען טיי אין די גלעזער מיט אַ מאָס, גלייך ווי מע צעגיסט קרייטער אויף אַ רפואה. אויפ׳ן גרויסען שען־אויסגעבעטען טיש שטעהען אויסגעשטעלט גרויסע

הויכע פיראַמידען, טאָרטען אַזעלכע, וואָס אַז מע טהוט אַ קוק אויף זיי, פערשטעהט מען, אַז זיי זענען געמאַכט געוואָרען נישט אויף צו עסען; איהר ווייסט אפילו ניט, פון וואַנען, ווי אַרום הויבט מען זיי אָן צו עסען? איהר ווערט דאָך נים אויפשטעהן אין מיטען דריגען, האַפּען אַ מעסער, צי אַ גאָפּעל, און אומוואַלגערען אַזאַ מאַכינע, אַזאַ בוידעם! וואָס פאַר אַ פּנים וועט איהר האָבען נאָכדעם ביי זיך אַליין, אַז איהר וועט צעוואַלגערען דעם דאָזיגען בוידעם און צעניסען דעם קרעם אויפ׳ן טישטוך? די מאַדאַם וועט אייך דווקא זאָגען מיט אַ שמייכעלע: „ניטשעוואָ, עס מאַכט נישט אויס!“ נאָר איהר דאַרפט שוין פערשטעהן וואָס דער „ניטשעוואָ“ בעדייט... גלייבער, זאָג איך אייך, איהר זאָלט בעסער נישט נאָכגעבען דעם יצר־הרע; מע האָט אַנידערגעשטעלט אַ טאָרט — לאָז ער שטעהן געזונדערהייד!... דאָס אייגענע איז מיט די בּאַרען, מיט די עפּעל און מיט די מאַראַנצען. איהר זעהט, דאַכט זיך, פאַר אייערע אויגען אַ גאַנצען אוצר מיט בּאַרען, מיט עפּעל און מיט מאַראַנצען; נאָר לאָז זיך אייך נים גלוסטען! זיי ליגען אַזוי קונציג אויסגעלעגט: אַ שורה עפּעל, אַ שורה בּאַרען, אַ שורה מאַראַנצען, אַרומגעלעגט ביי די זייטען מיט קאָנפעקטען, ראָזינקעס און טייטלען, נאָר אַזוי ממזר׳יש, אַז אויב איהר ווילט אַרויסבעקומען, למשל, אַ באַר, אָדער איין עפּעל, מוזט איהר אָנריהרען אַלע איבעריגע שכנים — און עס הויבען אָן פאַלען און שפּרינגען אויפ׳ן טיש, און פונ׳ם טיש אויף דער ערד, איין עפּעל נאָכ׳ן אַנדערען, איין מאַראַנץ נאָך דער אַנדערער, — דעמאָלט, עס זאָל זיך אייך עפּענען אַ גרוב, וואָלט איהר, דאַכט זיך, בעסער אין דער ערד אַריין, איידער נאָכלויפען צענויפקלויבען די עפּעל, וואָס קאַטשען זיך אונטער׳ן טיש!... דאָס אייגענע איז מיט׳ן איינגעמאַכטס און מיט די אַלע איבעריגע זיסע זאַכען, וואָס שטעהען אויסגעשטעלט אויפ׳ן טיש. קוקט נישט, וואָס ס׳איז צוגעגרייט געוואָרען טעלערלעך, מיט שעלעכלעך, מיט לעפעלעך, מיט געפּעלעך,

אָהן אַ שעור. איהר קאָנט, חלילה, אַ נעם טהון נישט מיט דעם לעפעל, וואָס מע דאַרף, און נישט אין יענעם שעלעכעל, וואָס מע דאַרף, פערגיסען און אָנאַרבייטען אַ חתונה — וואָס טויג עס אייך? איהר ווילט אַ שטיקעל לעקאַך מיט איינגעמאַכטס? — וועט איהר עסען אין דער היים. דאָ מוזט איהר טרינקען אַ קאַלט גלאָז טיי, ביטער ווי גאַל, זיצען אין געהאַקטע וואונדען און שמייכלען, גלייך ווי ס'איז אייך גוט ווי די וועלט.

— ווי אַזוי טרינקט איהר טיי — מיט לימענע, צי אָהן לימע־נע? — פרעגט מיך פאַנטאָמינאַ פאַנטעלעמאָנאָוונאַ מיט אַ זיס שמייכעלע, — איינס פון יענע שמייכעלעך, וואָס איז ביי איהר צו קריגען צו יעדער צייט, און וואַרפט מיר אריין אַ שטיקעל לימענע אין גלאָז, בכדי די טיי זאָל זיין, אַפנים, נאָך ביטערער. אַקעגען מיר, ביי'ם טיש, זיצט אַ יונגערמאַן מיט אַ ריהרעוודיג פנים און מיט גילדענע ברילען, וואָס קאָנען זיך ניט האַלטען ביי איהם אויף דער נאָז, נישט מחמת די נאָז איז דערצו נישט מסוגל, נאָר מחמת דער יונגערמאַן אַליין זיצט נישט איין אויף קיין אָרט; אַז ער רעדט, רעדט ער נישט נאָר מיט הענד — מיט אַלע אברים. עס ווייזט אויס, אַז מיט מיין אריינקומען האָב איך זיי איבערגעשלאָ־גען אין מיטען אַ שמועס, וואָרום אַז איך האָב מיך אָנידערגעזעצט צו דער טיי, האָט דער יונגערמאַן מיט די ברילען אויף דער נאָז אָנגערופען זיך צו דער מאַדאַם:

— וואָס זשע איז פּאַרט אַזעלכס, אייגענטליך, חנוכה?

— איך זאָג דאָך אייך, אַז חנוכה איז אַזאַ יום־טוב, וואָס... וואָס מע רופט איהם חנוכה... שאַ, אָט וועלען מיר פרעגען ביי זיי; זיי קעהרען וויסען אַקוראַט.

אַזוי זאָגט צו איהם פאַנטאָמינאַ פאַנטעלעמאָנאָוונאַ, אָנווייזענ־דיג אויף מיר, און טהוט זיך אַ חאַפּ:

— פאַרדאָן! איך האָב גאָר פאַרגעסען, אַז איהר זענט נאָך נישט באַקאַנט. ס אַ ל אָ מ אָ ן נ אַ או מ אָ וו י ט ש ש ל ו ם־

ע ל י כ ם — אַ אידישער שריפטשטעלער; פ אַ נ פ אַ ר אָ ן פ אַ־ ר אָ נ אָ ו ו י ט ש י אַ נ ט ע ו ו ז אַ ה ן — מיינער אַ קאוזען (אַ שוועסטערקינד).

האָבען מיר זיך ביידע אויפגעהאַפּט פון די ערטער, צוגעלאָפען איינער צום אנדערען, גלייך ווי מיר וואָלטען גרייט געווען פאַלען איינס אויף דאָס אנדערע אויפ'ן האַלז; אין אמת'ען האָבען מיר נאָר אָפּגעמאַכט די געוויסע צערעמאָניע פון בעקענען זיך. זיך בעקענט, זעצען מיר זיך צוריק צום טיש, און יאַנטעוו זאָהן רוקט זיך צו צו מיר אביסעל נעהענטער און רופט זיך אָן:

— האָט איהר געהערט אביסעל? איך וויל וויסען וואָס איז חנוכה, איך געה אויס, — איז ווען איך פרעג וואָס איז חנוכה פאַר אַ יום־טוב — ווייסט קיינער ניט וואָס צו ענטפערען.

— ווי קומט דאָס, — זאָג איך, — אז אַ איד, וואָס הייסט י ו ם ־ ט ו ב ־ ז אָ ה ן, זאָל ניט וויסען וואָס חנוכה איז פאַר אַ יום־טוב?

— ס'איז אייך אַ חדוש? — מאַכט ער צו מיר און רוקט זיך צו נאָך נעהענטער. — איך קאָן זיך מיט אייך וועטען אויף וויפיעל איהר ווילט, אָט זיצען דאָרט אין זאַל אפשר אַ האַלבע מאה אידען, אויב עס וועט זיך געפינען אפילו איינער, וואָס וועט אייך זאָגען, וואָס איז חנוכה, געב איך אייך מיין קאָפּ!

— וואָס טויג מיר אייער קאָפּ? — זאָג איך. — לאָמיר זיך בעטען וועטען אויף געלד.

— אַך! וועטען זיך! מיט'ן גרעסטען פאַרגעניגען! — מאַכט צו מיר יאַנטעוו זאָהן און כאַפּט זיך אויף פונ'ם אָרט. — צו וויפיעל בעהען מיר אין געוועט?

— צו פינפאונצוואַנציגער?

— צו פינפאונצוואַנציגער!

אָפּגעדראַנקט דער מאַדאַם פאַר דער טיי און בעקומען פון איהר נאָך אַ מאָל דאָס זיסע שמייבעלע, לאָזען מיר זיך ביידע אין דער

גרויסאַרטיגער ליכטיגער זאַל אריין. די לאָמפּען ברענען; די גרינע טישלעך זענען בעזעצט מיט אַלערליי פּאַרשוינען, צום מיינס־טען, מיט קיילעכיגע ווייסע גלאַנצענדיגע ליסינעס; די גלאַנצענ־דיגע ליסינעס שפּיעגלען זיך אָפּ אין די הויכע שענע שפּיעגלען; עס הערט זיך אַ הו־האַ, אַ געדרעריי פון אַ סך מיילער, נאָר מעהר פון אַלע לאָזט זיך הערען דאָס וואָרט „פּאַסס!"

מיר הויבען אָן שפּאַציערען פון איין טישעל צום אַנדערען. מען איז שטאַרק בעשעפטיגט און שטאַרק אויפגעטראָגען איינס אויף דאָס אַנדערע פּאַר אַ שלעכטען גאַנג. דער האָט טענות, דער פּערענטפּערט זיך; דער בייזט זיך מיט די ערטער, דער טאַשט קאָרטען גיך־גיך, מע האָט קיין צייט ניט, גלייך ווי אָט באַלד וועט מען קלינגען דאָס דריטע מאָל און מע וועט חלילה עפּיס פערשפּעטיגען. מיר געהען־צו צו אַ טישעל, וואו פיער בעיאָהרענטע מענשען, אַלע מיט ווייסע קיילעכיגע גלאַנצענדיגע ליסינעס, שפּיע־לען אין „ווינט". אָפּגעענטפערט מיר אויף מיין „גוטען אָוונד" מיט אַ גרינגען שאָקעל מיט'ן קאָפּ, געבען זיי יאָנטעוואָהנען איט־ליכער בעזונדער צו צוויי פינגער, און יאָנטעוואָהן איז זיך מיישב, וואָס טויג איהם לאַנגע מחזקות, אַ מעהר טרעט ער צו גלייך צום עסק און רופט זיך אָן צו זיי:

— האָט קיין פאַראיבעל ניט, וואָס איך שלאָג אייך איבער. איך און אָט דער יונגערמאַן (ער וויזט אָן מיט דער בריל אויף מיר) האָבען געהאַלטען אַ וועטע מכח... מכח וואָס איז חנוכה פּאַר אַ יום־טוב? איך זאָג אַזוי, און זיי זאָגען אַזוי... בכן, איז געבליבען, מיר זאָלען אייך בעטען, איהר זאָלט אונז פּותר חלום זיין און זאָגען, אויב ס'איז מעגליך, אין דריי ווערטער, וואָס איז אַזעלכעס חנוכה?

אַלע פיער פּאַרשוינען מיט די ווייסע קיילעכיגע גלאַנצענדיגע ליסינעס הויבען אויף די אויגען און קוקען אויף אונז אַזוי, גלייך

ווי מיר וואָלטעןביידע פּלוצים געשטעלט זיך מיט'ן קאָפּ אַראָפּ, מיט די פיס אַרויף.

— פּיק! — זאָגט איינער, און אַלע איבעריגע זאָגען: פּאַס!...

— טרעף! — זאָגט דער אַנדערער, און אַלע איבעריגע זאָגען: פּאַס!...

איז די משמעות, אַז מיר האָבען דאָ נישט וואָס צו טהון. גע־העון מיר צו צום אַנדערען טישעל. דאָרטען זיצען יונגע לייט, שוין אָהן ליסינעס, דאָס הייסט, קוים־קוים וואָס סע שניידט זיך ביי זיי אויף די קעפּ ווייס־קיילעכיגע טעלערלעך. דאָ געהט דאָס שפּיעל אַ סך לעבעדיגער. ס'איז אַ „ווינט" מיט אַ „שטורעם"; מע היצט זיך, מע קריעגט זיך, מע וואַרפט זיך דורך מיט אַזעלכע ווערטער, וואָס, דאַכט זיך, ווען ניט ביי קאָרטען, קריגט מען פּאָר זיי פּעטש.

ביי דעם דאָזיגען טישעל איז געווען איינער אַ יונגערמאַן מיט אַ רויטען האַלז און מיט אַ פּרישטשעוואַטע פּנים, און ער איז גע־ווען ביי זיי דאָס כפּרה־היהנדעל. ווער עס האָט געהאַט גאָט אין האַרצען, דער האָט זיך אין איהם נוקם געווען. ביי איטליכען גאַנג, וואָס ער האָט געמאַכט, האָט ער בעקומען פון זיינע חברים איין אַנדער קאָמפּלימענט:

— אַ מענטש מאַכט אַ גאַנג!

— וויסטער קאַליקע!

— שטיוועלפּלעכטער!

— שוסטער! וואו זענען אייערע אויגען?

— אין באַבקעלעך באַדאַרפט איהר שפּיעלען!

— קאַצענער מח! רוק און לענד באַדאַרף מען אייך איבער־ברעכען, און ערשט נאָכדעם אַוועקזעצען אין באָד פּאַר אַ סטאַ־ראָזש!

און דער יונגערמאַן, דאָס כפּרה־היהנדעל, וויל זיך פּערענטפּע־רען, לאָזט מען איהם ניט.

— וואָס וועט איהר זאָגען, וואָס? איהר האָט וואָס צו זאָגען? איהר זענט נאָך נערעכט? איהר ווייסט דען נים, אַז איהר זענט אַ וויסטער פינסטערער קאַליקע, אַ שוסטער, אַ שטיוועל־פּלעכטער?

און אַזוי ווייטער, אַלץ דער איינענער ניגון.

— קומט! — רופט איך מיך אָן צו יאָנטעוואַהנען אויפ׳ן אויער. — איהר זעהט דאָך, אַז עס האַלט דאָ רהאַק משכר וקרוב לפּעטש...

— האָט קיין יסורים נים, מען איז די גרעסטע גוטע ברידער. — מאַכט צו מיר יאָנטעוואַהן און איז אַ בעלן זיי אָנמוטען, דערצעהלען זיי, אַז מיר האָבען געהאַלטען אַ וועטע מכת חנוכה; ער זאָגט אַזוי, איך זאָג אַזוי; בכן איז געבליבען, מיר זאָלען זיי בעטען, די יונגע לייט הייסט דאָס, זיי זאָלען אונז פּותר חלום זיין און זאָגען, אויב ס׳איז מעגליך, אין דריי ווערטער: וואָס איז אַזעלכס חנוכה?

— דאָס קאָנט איהר געוואָהרע ווערען נאָר ביי „זיי“. — רופט זיך אָן איינער פון דער חברה און בעוויזט אויפ׳ן „כפרה־היהנדעל“. — מאַמער האָט איהר עפּיס אַ שווערע זאַך, אַ שאַרפען גאַנג, אַ פּערדרעהטען חשבון, זאָלט איהר פרעגען ביי „זיי“. „זיי“ וועלען דאָס אייך באַלד פּותר זיין אין איין כהרף־עין, מחמת „זיי“ האָבען, קיין עין־הרע, אַ טהייערען קאָפּ אונטער זיך!...

די גאַנצע חבריא צעלאַכט זיך, און דאָס „כפרה־היהנדעל“ אַליין לאַכט אויך פון דער חכמה.

— נים קאָרטען! — רופט זיך אָן איינער פון זיי, און מיר פערשטעהען, אַז מיר וועלען דאָ אויך גאָר נישט מאַכען; לאָזען מיר זיך געהן ווייטער, צו אַ טישעל, וואו דריי פאַרשווינדלער, יונגע־לייט, מיט אונטערגעשמיצטע בערדלעך, שפּיעלען אין „פּרעפּעראַנס“. דאָ, ביי דעם טישעל, איז מען שוין נישט אַזוי בייז און אויפגעטראָגען, ווי דאָרטען. מע גריסט זיך מיט יאָנטעוואַהנען

גאנץ הערליך, ווי מיט א גוטען בעקאנטען, און יאַנטעוואַהן שטעלט מיך פאַר פאַר זיי:

— סאַלאָמאָן נאַאומאָוויטש שלום־עליכם, א אידישער שריפט־שטעלער. מיר האָבען געהאַלטען א וועטע מכח א מאָדנעם ענין, מכח חנוכה. איך זאָג אזוי, זיי זאָגען אזוי; איז געבליבען, מיר זאָלען אייך בעטען, איהר זאָלט אונז פותר חלום זיין און זאָגען, אויב ס׳איז מעגליך, אין דריי ווערטער, וואָס איז אזעלכס חנוכה?

— חנוכה? — זאָגט איינער און קוקט אין די קאָרטען אריין. — חנוכה? פאַס!

— חנוכה? — זאָגט דער אנדערער. — חנוכה איז אזא יום־טוב, וואָס מע קאָן שפּיעלען אין פרעפעראַנס.

— און עסען לאַטקעס מיט שמאַלץ, — לעגט צו דער דריטער און מאַכט א גאַנג; טהוט דער ערשטער א שפּרונג אויפ׳ן בענקעל און א ריס די קאָרטען, גלייך ווי עמיצער האָט איהם דערלאַנגט מיט א שייטהאָלץ איבער׳ן קאָפּ, אָדער אָנגעריהרט מיט א הייסען אָנגעגליהטען אייזען פון הינטען, און צעשרייט זיך אויף איהם, גלייך ווי ער האָט איהם געקוילעט די קאַפּאָטע:

— איך פאַרשטעה ניט! מיר שפּיעלען אין פרעפעראַנס, צי מיר פאַרנעמען זיך מיט „ליטעראַטור“?

און דערביי האָט ער געגעבען אויף אונז ביידען אזא גלאָנץ מיט די אויגען, אז מיר האָבען פערשטאַנען, אז מיר זענען דאָ איבעריג, מע וועט זיך בעגעהן אָהן אונז. מיר הויבען זיך אויף און געהען ווייטער.

א גרויסער קיילעכיגער טיש, ארום טיש פערשיעדענע פאַרשוינען פון אַלערליי מינים.

אויפ׳ן טיש ליגט אָנגעוואָרפען א באַרג מיט קאָרטען, וואָס איינער גיט איבער דעם אנדערען, דער אַנדערער — דעם דריטען, און אזוי ווייטער, און געלד (גאָלדוואַרג) פליהט אזוי ווי מיסט פון

איינעם צום אנדערען. און אלע זיצען און קוקען נאר אין איין פינטעל אריין — צו יענעם, וואסווארפט די קארטען. און יענער, וואס ווארפט די קארטען, ווארפט זיי איינע אהער, איינע אהין, רעכטס און לינקס, און אזוי געשמיידיג, אז קוים־קוים וואס דאס אויג קאן האפען. דער עולם איז אזוי פערטיעפט אין דער ארבייט, אז עמיצער זאל פלוצים א געשריי טהון: עס ברענט! — וואלט זיך, דאכט מיר, קיינער נישט גערירט פונ׳ם ארט.

— ווי אזוי הייסט די שפיעל? — פרעג איך ביי מיין יאנטעוו־זאהן. — און ווער זענען די שפיעלערס?

— די שפיעל — זאגט יאנטעוואהן — הייסט „דיאבעלק“ — און די שפיעלערס וועל איך אייך באלד פארשטעלען איינציגווייז: זעהט איהר, אט יענעם א? — דאס איז א דאקטאר אהן פראקטיקע; און דער אנדערער, וואס זיצט נעבען איהם, — דאס איז א אינ־זשינער, מע ווייסט נים פון וואנען און פון וואס... און דער ווייסינקער מיט׳ן קווימשיג קול׳כעל — דאס איז איין אויסגעפאטשטער ארוואקאט...

— ששש!... — מאך איך צו איהם. — שטילער אביסעל!

— האט קיין מורא נים! — זאגט צו מיר יאנטעוואהן. — אט דא מעגט איהר אויף זיי זאגען וואס אין דער קארט, זיי הערען במילא נישט קיין ווערט!... און אט יענער בלאנדין — דאס איז א איד איין אפטייקער, וואס שפיעלט נים אין קיין קארטען נאר דעמאלט, ווען ער שלאפט... און אט־א יענער יונגערמאן, וואס מיט די גרויהע האר, — דאס איז א בעמיקער, וואס מאכט פון סחורה געלד און פון געלד בלאטע.... און ווייטער, די איבעריגע — איי־נער א באנקיר, דער אנדערער א בוכהאלטער און דער דריטער איין אגענט, דער פערטער א צוקערמעקלער...

— און ווער איז אט־א־יענער עוג מלך הבשן? — פרעג איך ביי יאנטעוואהנען און ווייז איהם אן אויף איינעם א הויכען, א בעזונדרען, וואס האט נים אויף זיך דעם צלם אלהים.

— ווער? — זאָגט יאַנטעוווזאַהן. — אַט אַ יענס זיעבעלע? דאָס איז מיינער אַ גוטער ברודער, נישט קיין היעגער, פון די „הונ־געריגע גובערניעס“. איהר זעהט, ווי ער שאַרט דאָס גאָלד? איך האָב מורא, ער וועט זיי דאָ אַלעמען דורס זיין, ווי אַ טחויר! מע באַדאַרף צוגעהן צו איהם, אַ פרעג טהון, וואָס איז חנוכה, ער וועט אונז זאָגען אַקוראַט — ער איז אַ יודע נגן...

און יאַנטעוווזאַהן געהט־צו צו איהם און רופט איהם אָפּ אויף אַ זייט און שטעלט מיך פאָר, און דערצעהלט איהם די גאַנצע גע־שיכטע, ווי אַזוי מיר זענען געגאַנגען אין געוועט וועגען חנוכה: איך האָב געזאָגט אַ ז ו י, ער האָט געזאָגט אַ ז ו י; בכן, איז געבליבען, מיר זאָלען אַ פרעג טהון ביי איהם, ער זאָל אונז פותר חלום זיין, אויב ס'איז מעגליך, אין דריי ווערטער, וואָס איז חנוכה?

דאָס זיעבעלע האָט אַנידערגעשטעלט אויף אונז אַ פאָר אויגען און בעטראַכט אונז ביידען, ווי די משוגעים.

— אויב ס'איז אייך — זאָגט ער — שטאַרק נויטיג צו וויסען, זאָלט איהר זיך מטריח זיין צו מיר אויף דער אכסניה. איהר טרעפט מיך אין דערהיים תמיד פון האַלב פיער פאַרטאָג ביז האַלב נייען אין דערפריה... איצט בין איך פאַרנומען; מע באַדאַרף צונעמען ביי זיי דאָס גאָלד...

— אַט האָט איהר אַ קלאָרע ידיעה! — מאַכט צו מיר יאַנטעוור־זאַהן, און מיר לאָזען זיך געהן ווייטער. אויפ'ן וועג בעגעגענען מיר איינעם, יאַנטעוווזאַהנ'ס אַ גוטען בעקאַנטען, אַ יונגענמאַן מיט אַ פלאַמענדיג פנים און מיט שטאַרק צעבורשעטע האָר. דער יונ־גערמאַן לויפט, ווי אַ פער'סמ'טע מויז. יאַנטעוווזאַהן שטעלט איהם אָפּ מיט אַ ברייטען שלום־עליכם.

— אַ, פאַני פיפּערנאָטער! וואוהין לויפט מען דאָס אַזוי?

— לאָז מיך אָפּ! — מאַכט צו איהם דער יונגערמאַן מיט'ן פלאַמענדיגען פנים און מיט די צעבורשעטע האָר. — לאָז מיך אָפּ, איך ברען ווי אַ שטרויענער דאַך! אפשר געפינט זיך ביי דיר,

ברודער, אַ פּאָר הונדערטער, וועסט דו מיך דערהאַלטען ביי מיין כּבוד!

— מיט'ן גרעסטען פאַרגעניגען! — מאַכט צו איהם יאָנטעוו־זאָהן. — נאָר מיט איין תּנאי, זאָלסט מיך אויסהערען, וואָס איך וועל ביי דיר פרעגען.

דער יונגערמאַן מיט'ן פלאַמענדיגען פּנים און מיט די צעבורשעטע האָר שטעלט אָן די אויהערען.

— ס'איז אַזאַ געשיכטע, — מאַכט צו איהם יאָנטעוווזאָהן גאַנץ ערנסט: — איך און אָט־אָ־דער יונגערמאַן, הער שלום־עליכם, אַ אידישער שריפטשטעלער, האָבען געהאַלטען אַ וועטע איבער אַ מאָדנעם ענין: וואָס איז חנוכה? איך זאָג אַזוי, זיי זאָגען אַזוי; בכן, איז ביי אונז געבליבען, מיר זאָלען זיך ווענדען צו דיר מיט אַ בּקשה, דו זאָלסט אונז קלאָר מאַכען, אויב ס'איז מעגליך, אין דריי ווערטער, וואָס איז אַזעלכם חנוכה?

— טפו זאָלסט דו ווערען, מיט וואָס מענטשען פאַרנעמען זיך!

אַזוי מאַכט דער יונגערמאַן מיט'ן פלאַמענדיגען פּנים און מיט די צעבורשעטע האָר און סטייעט נים. מיר בלייבען שטעהן ביידע אין מיטען זאַל, ווי די נאַראָנים.

— וואוהין געהט מען ווייטער?

— וואוהין געהט מען ווייטער?

— טאָמער וואָלטען מיר געגאַנגען צו די דאַמען?

— לאָמיר געהן צו די דאַמען.

אַרום אַ בעזונדערען גרויסען טיש זיצען זעכס שאַרף־אויסגעפּוצטע דאַמען, און צווישען זיי סך־הכּל איין זכר, אַ קאַוואַליער מיט אַ פערדיש פּנים און מיט אַ ווייסען שרונט איבער'ן גאַנצען קאָפּ, און מע שפּיעלט אין יענער קלוגער שכל'דיגער שפּיעל, וואָס מע רופט זי „סטוקעלקע". פּונקט אויף דער מיט שטעהט אַ טעלערל, און אַלע דאַמען וואַרפען אַהין צו די זילבערנע גילענס.

דער קאוואַליער מיט'ן פּערדישען פּנים און מיט'ן ווייסען שרונט טיילט־אויס קאַרטען, און בכדי ער זאָל חלילה קיין טעות ניט האָבען און עס זאָל אויסקומען פּונקט זיעבען, צעהלט ער: זונטאָג, מאָנטאָג, דיענסטאָג, מיטוואָך, דאָנערשטאָג, פרייטאָג, שבת. און ווידער א מאָל — זונטאָג, מאָנטאָג, דיענסטאָג, מיטוואָך און אזוי בסדר. דאָס ערשטע מאָל, אז ס'איז געווען איינס, האָבען די דאַמען שטאַרק געלאַכט פון דער חכמה; אזוי לאַנג, ביז עס האָט זיך זיי צוגעגעסען (קרעפּלעך עסען ווערד אויך נמאס!) און געשלאָגען צו דער גאַל, זענען זיי געזעסען, ווי די טאָקען, און געגעהניצט, כלומרשט קיין קאָפּ נישט פעראינטערעסירט אין דער שפּיעל, ווי איינער רעדט: „מע גיט קאַרטען, באַדאַרף מען נעמען, וואָס זאָל מען טהון?"... נאָר איטליכס מאָל, ווען מע דעקט אויף טרומף, ווערד מען עטוואָס לעבעדיגער. אַלע דאַמען נעמען זיך פּאַוואָלינקע צו זייערע קאַרטען, געבען אכטונג, די אנדערע זאָל ניט זעהען, און אַליין חאַפּט מען א קוק צו יענער און א פרעג: „הא? וואָס איז טרומף? וויפיעל איז דער רעמיז? ווער איז ערשט?" די דאָזיגע דריי שאלות מוז איבערפרעגען איטליכע דאַמע בעזונדער, און זייערע אויגען הויבען אָן ביסלעכווייז לייכטען, זייערע פּנימ'ער שיינען, און דער איינציגער קאַוואַליער מיט'ן פּערדישען פּנים און מיט'ן שרונט מוז זיי אונטערטרייבען אַלעמען: „נו, מאַדאַם, וואָס שווייגט איהר? איהר געהט, צי איהר שטעהט?" — אַלע מאָל די אייגענע חכמה. איינע, א גראָבליכע, איין אויסגעפּוצטע דאַמע מיט א קליין נעזעל, מיט באַבקעוואַטע הענד מיט שוואַרצע נעגעל, נאָר מיט בריליאַנטענע רינגען אויף אַלע פינגער, האַלט די קאַרטען פעסט צום קאָרסעט און טראַכט: „זי האָט נעבאַך איין־און־איינציגען קעניג טרומף. וואָס טהוט מען? אַפּוואַרפען — איז איין עבירה; שפּיעלען — האָט זי מורא: טאָמער שלאָגט מען איהר קעניג מיט'ן אַס, איז זי דאָך אין רעמיז!"... הקיצור, זי ישוב'ט זיך אזוי לאַנג, ביז זי זאָגט „פּאַס" און לעגט אַוועק די קאַרטען,

האַלט זיי צו מיט דער האַנד, די איבעריגע דאַמען זאָלען ניט דער־זעהען וועמען זי האָט אָפּגעוואָרפען. און מחמת עס טרעפט זיך אַ מאָל מיט זיי אויך אַזאַ איין אומגליק, קוקען זיי זיך איבער איינע מיט דער אַנדערער מיט אַ האַלב שמייכעלע. יענע דאַמע, וואָס פון'ם קעניג, פערשטעהט גאַנץ גוט, וואָס דאָס שמייכעלע בעטייט, נאָר זי מאַכט זיך תמ'וואַטע, האַלט די האַנד אויפ'ן אָפּגעוואָרפע־נעם קעניג און שפּיעלט מיט די בריליאַנטענע פינגערלעך. ווי אויפ'ן פאָרטעפּיאַן, און זינגט־צו צום טאַקט, מע זאָל טאַקי אין איין וועגס מיינען, אַז „מוזיק" איז ביי איהר דאָס חיות.

— וואָס גנעהט איהר אום לעדיג? פאַר וואָס שפּיעלט איהר נים? — רופט זיך אָן די דאַמע וואָס פון'ם קעניג צו יאָנטעוו־זאָהנען, בכדי די איבעריגע דאַמען זאָלען אויפהערען איבערקוקען זיך.

— מיר זענען פאַרנומען מיט זעהר אַ וואַזשנעם ענין! — זאָגט צו איהר יאָנטעוואָהן. — מיר האָבען גענומען אויף זיך אַ שווער שטיקעל אַרבייט, איך און אָט דער יונגערמאַן — מיר האָבען גע־האַלטען אַ וועטע וועגען חנוכה; איך זאָג אַזוי, זיי זאָגען אַזוי; האָבען מיר זיך מיישב געווען, מיר זאָלען פרעגען איט־ליכען באַזונדער. אפשר קאָנט איהר, מאַדאַם, אונז פותר חלום זיין און זאָגען, אויב ס'איז מעגליך, אין דריי ווערטער, וואָס איז אַזעלכס חנוכה?

— חנוכה? — צעלאַכט זיך די דאַמע פון'ם קעניג, צעמישט דערוויילע די אַנגעוואָרפענע קאָרטען און טאַקי אין איין וועג בע־וויזט זי די ציינער, מע זאָל זעהן, אַז ס'איז אייגענע, נישט קיין אריינגעשטעלטע. — האַ־האַ־האַ! ביי די דאַמען ווילען זיי גע־וואָהרע ווערען וואָס איז ח־ח־ח־חנוכה!

— שאַט, שאַט, וואָס לאַכט איהר אַזוי! — רופט זיך אָפּ צו איהר אַ הויכע דאַמע מיט אַ מאַנסבילש פנים. — זאָגט, אַז איהר ווייסט נישט — און איין עק! וואָס דאַרף מען דאָ לאַכען?

— איהר זענט, אפנים, נישט צופריעדען מיט'ן רעמיז? — ענטפערט איהר אפ די דאמע פונ'ם קעניג מיט א שטאך און הערט נישט אויף צו לאכען און בעווייזען די צייהן.

— ווען איך ווארף אפ דעם קעניג טרומף, ווי אנדערע, — מאכט יענע וואס מיט'ן מאנסבילשען פנים, — וואלט איך אפשר אויך ניט געשטעלט קיין רעמיז.

— הכלל, — מישט זיך אריין יאנטעוואהן — ווייסט קיינער ניט וואס איז חנוכה?

— אודאי איז חנוכה א גוטע זאך, אז גאט העלפט, מע האט דרך־הכל איין צעהנטעל טרומף און מע שפרינגט ארויס גליקליך, אהן א רעמיז, און מע האפט נאך א רובעל מיט צוואנציג!

אזוי רופט זיך אן נאך א דאמע מיט גאלד־פארביגע האר און מיט א סך בריליאנטענע פינגערלעך, און שארט צענויף דאס געווינס און דעקט דאס איבער מיט א ווייס געשטיקט טיכעלע, ווי מע דעקט איבער די חלה אויף א מוציא, מע זאל איהר, אפנים, נישט געבען קיין גוט אויג...

— עס ווייזט אוים, אז מע באדארף געהן ווייטער. — מאכט צו מיר יאנטעוואהן און זוכט מיט די אויגען. — שא, אן געהט א אידעל! איך קען איהם, ער איז דער מאדאם לאקשענטאפאוו א קרוב. אויב ד ע ר איד וועט אונז ניט זאגען וואס איז חנוכה, מעגט איהר זיך שוין געזעגענען מיט'ן פינפאונצוואנציגער.

דער איד, וואס יאנטעוואהן האט אויף איהם אנגעוויזען, קאן מען זאגען, איז א צווייענדיגער איד, דאס הייסט, א איד פון צ ו ו י י וועלטען, אביסעל פון דער אלטער וועלט און אביסעל פון דער היינטיגער וועלט. דאכט זיך, א לאנגע קאפאטע — נאר א ווייסע מאנישקע; דאכט זיך, פאות — נאר אהן א היטעל; דאכט זיך, א גרויסע בארד — נאר א קיילעכיגע. מיר געהען־צו צו איהם און דערצעהלען איהם די גאנצע מעשה, ווי אזוי מיר האבען געהאל־טען א וועטע מכח חנוכה, איך האב געזאגט א ז ו י און זיי

האָבען געזאָגט **אַזוי**; בכן, איז ביי אונז געבליבען דער הסכם, מיר זאָלען איהם בעטען, ער זאָל אונז פותר חלום זיין און קלאָר מאַכען, אויב ס'איז מעגליך, אין דריי ווערטער, וואָס איז אַזעלכס חנוכה?

— חנוכה? — רופט זיך אָן צו אונז דער צווייענדיגער איד מיט אַ פרייליך געלעכטערל. — איך האָב מורא צו זאָגען, נאָר מיר שיינט, אַז איהר האָט שוין ביידע לאַנג נישט געדאַוועגט.

— פון וואַנען איז געדרונגען? — פרעגען מיר איהם?

— ס'איז געדרונגען — זאָגט ער — דערפון, אַז ווען איהר זאָלט, אַשטייגער, האָבען אַ טבע דאַווגען אַלע טאָג אין דער פריה און אויף דער נאַכט, וואָלט איהר דאָך געזאָגט „על הנסים ועל הפורקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל המלחמות"; און אַז איהר זאָלט זאָגען אַלע טאָג, אין דער פריה און אויף דער נאַכט, „על הנסים ועל הפורקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל המלחמות", וואָלט איהר געוואוסט וואָס איז חנוכה... אין „זעכס און זעכציג" שפּיעלט איהר? וועלען מיר מאַכען אין דרייען אַ „פינפהונדערט איינס".

— אַז סאַ'יז יאָ אַזוי, — מאַכט צו איהם יאַנטעוואָהן און קוועטשט איהם צו צו דער וואַנד — דערצעהלט זשע אונז וואָס שטעהט דאַרטען ביי אייך אינ'ם „על הנסים" געשריבען? מחמת איך מוז אייך זאָגען דעם אמת, איך האָב שוין פאַרגעסען אפילו **וויאַזוי** מע דאַוועגט.

— אַזוי? — זאָגט דער צווייענדיגער איד אַלץ מיט אַ געלעכ־טער און בעווייזט אויפ'ן קאָפּ. — נישט דאָ דער אָרט דערויף. דאָ איז פאַרהאַן אַנדערע ארבייט. ס'איז דאָך היינט חנוכה, און חנוכה, זאָלט איהר וויסען, איז אַ מצוה צו שפּיעלען אין קאָרטען... הקיצור, לאָם איך וויסען, מיר מאַכען אַ „זעכס און זעכציג" אין דרייען, צי ניין? גיבער, די נאַכט שטעהט נים.

מיר דערזעהען פון ווייטען שטעהט א רערעל פון יונגעלייט, אינטעליגענטען, פערמיעפט אין א שמועס וועגען „ליטעראטור". לאזען מיר איבער דעם צווייענדיגען אידען, געהען־צו צום רערעל און פרובען זיך מאכען א רער מכח „חנוכה".

— חנוכה? מיר זענען נישט קיין ציוניסטען... — רופט זיך אן איינער פון זיי, א יונגערמאן מיט קונציג פערדרעהטע וואנסים און מיט א לאנגען נאגעל אויפ'ן מינדסטען פינגער, און דער אי־בעריגער עולם צעלאכט זיך פון דעם וויץ. מיר טרעטען־אפ פון דער דא־זיגער פרייליכער קאמפאניע און דערזעהען א סטודענט מיט א בלויען קאלנער און מיט גילדערנע קנעפ שטעהט און רעדט מיט א מאמ־זעלכען מיט רויטע הענד. דער סטודענט מיט'ן בלויען קאלנער און מיט די גילדערנע קנעפ דרעהט די וואנסים, וואס וועלען אמאל זיין, און דאס מאמזעלכען מיט די רויטע הענד קוקט אויף דער סטעלי און דרעהט זיך אויפ'ן קארעק.

— איך ווייס שוין, — מאכט צו מיר יאנטעוואהן שטילער־הייד. — דאס מאמזעלכע איז טאקי אונזער פלאטאן פאנטאלאנא־וויטשעס טעכטערעל, און דער יונגערמאן איז א סטודענטעל, נישט קיין באקאנטער. וויזט אויס, אז ער שבנ'ט זיך צו איהר, דאס הייסט, צו די פופציג טויזענד, וואס מע גיט איהר נדן... כדאי פון דעסטוועגען צו הערען, פון וואס רעדט דאס דאזיגע פארעל.

מיר געהען צו אביסעל נעהענטער און האפען אייגציגע ווער־טער: „גיישע... באלעט... אפערעטקע... סלאווסקאיא שפיעלט גוט... טאמארינע שפיעלט בעסער"...

— פארדאן! — רופט זיך אן יאנטעוואהן צום סטודענט. — איך מוז אייך איבערשלאגען אין מיטען די רעד, חאטש איך האב נים די עהרע צו זיין מיט אייך באקאנט. דא איז אזא געשיכטע: איך און אט דער יונגערמאן האבען געהאלטען א וועטע מכח חנוכה; איך זאג א ז ו י, זיי זאגען א ז ו י. בכן איז געבליבען, מיר

זאָלען פרעגען איטליכען באַזונדער. אפשר וואָלט געווען א סברה, איהר זאָלט זיין אזוי גוט און פותר חלום זיין אונז, אויב ס׳איז מעגליך, אין דריי ווערטער, וואָס איז דאָס אַזעלכס חנוכה?...

דער סטודענט קוקט אויפ׳ן מאַמזעלכען, דאָס מאַמזעלכען — אויפ׳ן סטודענט, אוןביידע שמייכלען. נאָכדעם מאַכט דער סטו־דענט צו יאַנטעווזאָהנען אויף רוסיש:

— פראַווא ניע זנאַיו, יאַ ניע זדיעשני, יאַ אָדעסיט *.

— איזוויניטיע. מי ניע זנאַלי, טשטאָ ווי אָדעסיט... ** — זאָגט צו איהם יאַנטעווזאָהן, טהוט זיך א בויג צו איהם און רופט זיך אָן צו מיר: — אָן זיצט מיינער א באַקאַנטער, א אידישער לעה־רער, וואָס גיט שטונדען. ער איז א היגער, ניט קיין „אדעסיט", ער וועט אונז שוין געווים זאָגען וואָס איז חנוכה...

מיר נעהען צום אידישען לעהרער. א יונגערמאַן מיט ברילען, האַלט פערלענט א פוס איבער א פוס און רויכערט א פאַפּיראָס. יאַנטעווזאָהן שטעלט מיך פאָר און דערצעהלט איהם די מעשה, ווי אזוי מיר זענען געגאַנגען און געוועט איבער „חנוכה": איך האָב געזאָגט א ז ו י, ער האָט געזאָגט א ז ו י; בכן איז גע־בליבען, מיר זאָלען פרעגען דאָ ביי איטליכען באַזונדער. האָבען מיר שוין איבערגעפרעגט כמעט אַלע געסט, ווייסט קיינער נישט וואָס צו זאָגען. בכן, בעטען מיר איהם, הייסט דאָס, ער זאָל זיין אזוי פריינדליך אונז פותר חלום זיין און זאָגען, אויב ס׳איז מעגליך, אין דריי ווערטער, וואָס איז אַזעלכס חנוכה?

— חנוכה? — מאַכט דער לעהרער מיט א ניגון, האַפּט זיך

---

* כלעבען, איך ווייס נישט, איך בין נישט קיין היגער, איך בין איין אָדעסער. — ** האָט קיין פאַראיבעל ניט, מיר האָבען ניט געוואוסט, אַז איהר זענט איין אָדעסער.

אויף און צעלאכט זיך. — אט דא ווילט איהר געוואהרע ווערען, וואס איז חנוכה? געטראפען דעם ארט, ווי איהר זעהט מיך לעבען! איהר פרעגט זיי בעסער, וואס הייסט „ווינט", „בעזיק", „פרעפע־ראנס", „אקא", „באנטשאק", „סטוקעלקע"' „טערטעל־מערטעל", „זעכס און זעכציג", „עקארטע", „שמען־דע־פער", „מאקאא", „טראנ־טעקאראנט"...

— האט קיין פאראיבעל ניט, — שלאגט איהם איבער יאנ־טעוואהן אין מיטען — דאס וויסען מיר אליין. איהר זאגט אונז בעסער, וואס איז חנוכה?

— „חנוכה" ווילט איהר ביי זיי וויסען? — זאגט ווייטער דער לעהרער. — איהר פרעגט זיי בעסער וואס הייסט א חזיר'על גע־פרעגעלט אין פוטער, א „יאלקע" אויף יום־טוב, א „פאסקע" אויף פסח? איהר פרעגט זיי בעסער, וואס הייסט „וואלסלאיקענז", „מיניאן", „שאקאן", „פאדעקאטר", „פאדעספאן", „פארעפאטי־נע"? איהר פרעגט זיי בעסער, וואס הייסט „פלירט", אדער א פארבייטעניש, א פארדרעהעניש, א פארפלאנטעניש מיט די ווייי־בער, מיין ווייב דיין ווייב...

— האט קיין פאראיבעל ניט — האקט איהם איבער יאנטעוו־זאהן נאך א מאל. נאר אונזער פארשוין האט זיך צעלאזט, ווי א וואסער, צעגאסען, ווי א פאנטאן; ס'איז אונמעגליך געווען אפצו־שטעלען דאס וואסער; ס'איז ניט געווען מיט וואס צו פערשטע־קען דעם דאזיגען פאנטאן...

— גרישקא! גרישקא! — צעשרייט זיך יאנטעוואהן און שטעלט אפ א ספריטנע יונגעלע פון א יאהר נייען אדער צעהן, מיט ברענענדיגע שווארצע אויגלעך, וואס לויפט פערביי אונז. — גרישקא! גרישקא! קום נאר אהער, נשמה מיינע, איך וויל דיך עפּיס פרעגען.

גרישקא געהם־צו צו יאַנטעוואזאהנען, ווי צו א גוטען בעקאַנ־טען, און הויבט אויף צו איהם די שווארצע ברענענדיגע אויגלעך.

— זאָג נאָר, גרישקא, נשמה מיינע, אידיש לערענסט דו?

— א קאַק זשע? — מאכט גרישקא. — אלף, בית, גימל, ריש...

— בראוואָ! מאָלאָדיעץ! — מאכט צו איהם יאַנטעוואזאהן מיט א קניפּ אין בעקעל. — זאָג נאָר, גרישקא, דו ווייסט, אז ס׳איז פארהאַן אזא יום־טוב, וואס מע רופט דאָס „חנוכה“?

— א קאַק זשע? — מאכט גרישקא.

— זאָגט זשע מיר, מיין טהייערער, וואס איז דאס חנוכה?

— חנוכה? — מאכט גרישקא און זיינע שווארצע ברענענדיגע אויגלעך לויפען ארום הין און צוריק, ארויף און אראָפּ, ווי די מייז־לעך. — חנוכה? חנוכה? סייטשאס!... דער פּאַפּאשא... די מאַמאשא... דער פּאַפּאשא עסט... ווי אזוי הייסט דאס?... מצה מיט שלחמנות... און די מאַמאשא דרעהט א ווייסע הוהן אט אזוי... אי קושאיוט יעוורייסקי קרעפּליעקי... *

גרישקא בעווייזט מיט די הענטלעך אויפ׳ן קאָפּ, ווי אזוי די מאמע זיינע שלאָגט כפרות, און בעלעקט זיך פון די אידישע קרעפּ־לעך.

און אויף מיין יאַנטעוואזאהנען פאלט אַן פּלוצים אזא געלעכטער, אז איך מיין — אָט בעקומט ער דעם שלאַג. — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — —

אין זאַל איז ליכטיג און ווארעם. די לאָמפּען מיט די ליוסטרעס ברענען. די ווייסע קיילעכיגע גלאַנצענדיגע ליסינעס פון די שפּיע־לערס שפּיעגלען זיך אָפּ אין די הויכע גלאַנצענדיגע שפּיעגלען. עס הערט זיך א הו־האַ, א גערעדעריי פון א סך מיילער; נאָר מעהר פון אלץ לאָזט זיך הערען דאס־ווארט „פּאַס!“ איך שטעה, ווי א

* און מע עסט אידישע קרעפּלעך.

נאר, אין מיטען זאל, און מיין נייער בעקאנטער, פאנפאראן פאראַ־
אַנאָוויטש יאָנטעוווזאָהן, קאטשעט זיך פאר געלעכטער. דאָס לאַכט
ער פון מיר, וואָס איך האָב אָנגעוואָרען די וועטע.

* * *

אָט אזוי פערשפּיעלט מען א פּינפאונצוואנציגער!

חנוכה, תרס"ב, קיעוו.

פורים

געשריבען אין יאהר 1900

פורים

...וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים.
און די דאָזיגע טעג פון פורים זאָלען קיינמאָל ניט בטל ווערען פון אידען.
(מגלת אסתר, ט׳, כ״ח).

„פורים זענען אַלע שכורים ניכטער". דאָס דאָזיגע ווערטעל איז געזאָגט געוואָרען אויך אויף מיר, אידישער פעליעטאָניסט. א גאַנץ יאָהר בין איך פרעהליך, איך קיצעל דעם עולם מיט מיינע פעליעטאָנען, דער עולם לאַכט און איך אויך בתוכם; נאָר היינט, אים פורים, בין איך דוקא אומעטיג, דוקא נישט אויפגעלעגט אויף צו לאַכען.

וואָס איז די מעשה?

איך האָב מיך דערמאָנט אָן דעם פורים פון אמאָליגע יאָהרען. איך האָב מיך דערמאָנט אָן אונזערע אַלטע אידישע מנהגים, וואָס געהען־אונטער ביסלעכווייז ביי אידען און ווערען בטל. דאָס הייסט, נישט דער יום־טוב געהט־אונטער; „פ ו ר י ם ז אָ ל ק י י ן מ אָ ל נ י ש ט ב ט ל ו ו ע ר ע ן" — אַזוי שטעהט ביי אונז געשריבען אין דער מגילה; נאָר יענע אַלטע אידישע מנהגים, איבערהויפט ביי אונז אין יעהופעץ און אין אַלע גרויסע שטעדט, געהען־אונטער ביסלעכווייז און ווערען בטל. איך האָב מיך דער־

מאַנט אין דעם ג ר י י ג ע ר , מיט וועלכען מיר, חדר־יונגלעך, פלעגען זיך נוקם זיין אין המן'ען. אַלע יאָהר, אַלע יאָהר פלעגט אונז דער דאָזיגער אַנטיסעמיט, המן בן המדתא, דעקוטשען מיט זיינע המן'ס־מסירות פאַר'ן קעניג אחשורוש, און מיר, חדר־יונגלעך, פלעגען זיך דערפאַר גוט רעכענען מיט איהם אין שוהל, ביי דער מגילה, מיט'ן גרייגער... מיר וועלען איהם אייביג נישט פערגעסען, ער וועט אונז אָבער אויך האָבען צו גערענקען! איך האָב מיך דער־מאָנט אָן דעם המן־טאַש מיט מאָהן, וואָס האָט געהאַט דעם טעם גן־עדן. איהר ווילט וויסען, וואָס הייסט טעם־גן־עדן? פאַרזוכט אַ פרישען אידישען המן־טאַש מיט מאָהן; נאָר זייט מוהל פריהער אָפּפאַסטען אַ גאַנצען טאָג „אסתר תענית", און נאָכדעם זייט זיך מטריח אין שוהל אריין אויסהערען אַ גאַנצע מגילה, לאָז מען אייך אָנגרייגערען אַ פולען קאָפּ, און אַליין זאָלט איהר זיך אויך ניט פוילען צו טופען מיט די פיס, העלפען שלאָגען המנ'ען. און נאָכ־דעם, אַז איהר וועט קומען אַהיים אַיין אויסגעהונגערטער, איין אָנ־געלייענטער און אַ פערגרייגערטער, און מע וועט אייך מכבד זיין מיט אַ פרישען דרייעקעכיגען המן־טאַש מיט מאָהן, וועט איהר פערשטעהן, וואָס הייסט טעם־גן־עדן... איך האָב מיך דערמאָנט אָן דעם שענעם, גרויסען, הויכען, געפלאָכטענעם, מיט זאַפראַן פער־געלטען און מיט ראָזינקעס אַרומגעשטעקטען „פורים־קוילעטש". איך האָב מיך דערמאָנט אָן דער פורים'דיגער סעודה מיט'ן „שושנת־יעקב", וואָס מיין פעטער פ י נ י פלעגט זינגען און וואַרפען בשעת מעשה מיט דער שנעער באָרד, און א י צ ע ל דעם פעטער פיני'ס האָט איהם אונטערגעהאָלפען אויף אַ דין קול'כעל, און אַז ס'איז געקומען צו „אָרור המן" און „ברוך מרדכי", האָבען מיר אַלע אונטערגעהאַפּט און איבערגע'חזר'ט אַ מאָל עטליכע און צוואַנציג, זיך גאַרנישט געקאָנט צעשיידען דערמיט, אַזוי לאַנג גערדרעהט „אָרור המן" און „ברוך מרדכי", ביז ס'איז אויסגעקומען: „אָרור ברוך, מרדכי המן", „מרדכי אָרור, המן ברוך", „המן מרדכי, אָרור

ברוך", פונקט אזוי ווי אין שלחן־ערוך שטעהט געשריבען: „ס'איז א מצוה, מע זאל פורים אזוי לאנג טרינקען, ביז מע זאל זיך פער־בייטען מיט די יוצרות"... איך האב מיך דערמאנט אן דער שענער שפיעל פון די „פורים־שפיעלער" און אן יענעם שענעם מנהג, וואס ווערד אנגערופען „משלוח־מנות" און „מתנות לאביונים". איך האב מיך דערמאנט אן די דאזיגע אלע שענע מנהגים — און פרעג זיך אליין: וואו זענען זיי אהינגעקומען? פאר וואס זעהט מען ניט, פאר וואס הערט מען ניט פון זיי ביי אונז אין יעהופעץ און אין אלע אנדערע גרויסע שטעדט? נישטא, מיר האבען זיי פ ע ר ז י נ ־ ד י ג ט! פערזינדיגט דעם גריינער, פערזינדיגט דעם המן־טאש מיט מאהן, פערזינדיגט די סעודה מיט'ן פורים־קוילעטש מיט'ן שלח־מנות! פונ'ם פורים איז ביי אונז פערבליבען א זכר נאר אין די ווערטער: „עס וועט געדויערען פון אסתר־תענית ביז פורים", אדער: „פורים נאכ'ן קאלטען קוגעל"; פונ'ם גרייגער איז פער־בליבען ביי אונז א זכר: „איך הער דיך, ווי המן דעם גריינער"; פונ'ם פורים־קוילעטש: „ער וואכסט אין דער ברייט, ווי א פורים־קוילעטש", וכדומה אזעלכע פאלקס־ווערטער. דער המן־טאש מיט מאהן האט שוין נישט מעהר ביי אונז יענעם אידישען טעם. פאר־האן ביי אונז אין יעהופעץ אנדערע מאכלים: כל מיני פאשטעטען מיט קנאבעל, בעפשטעקס א־לא־אנגלעז, געפרעגעלט אין נענזענ־שמאלץ, ראקעס געפילט מיט מצה־מעהל, פודדינג א־לא־לאקשען־קוגעל מיט מאראזשענע, און נאך א סך אזעלכע „אידישע" מאכלים... „סעודות" זענען מיר, ברוך השם, אויך ניט זשעדנע א גאנץ יאהר אין יעהופעץ; אלע מאנטאג און דאנערשטאג האבען מיר „זשור־פיקסען", און אנשטאט „ארור המן" און „ברוך מרדכי" זאגען מיר: „סיעם פיק, פאס, וואסיעם טרעף, שלעם בעז קאזיריי, פאס, פאס"... און אז עס פערגלוסט זיך אונז זעהען „פורים־שפיעל", געהען מיר זיך דורך אין „ארקאדיע", אין „סטרעלנע", אין „טיוואלי", אין „אלקאזאר", אדער אין אנדערע כדומה אזעלכע מקומות... אדער

מיר געהען גאָר אין **אידישען** טהעאַטער, פון יענע אידישע „אַקטיעיוועריען", וואָס פאָהרען ארום פון שטאָדט צו שטאָדט און שטעלען די אידישע אָפּערעס: „קאַלדוני", „שולמית", „בר כוכבא"... אַלע מאָל, ווען איך קום אויף די דאָזיגע אידישע „אַקטיעיוועריען", שטעלט זיך מיר פאָר יענע שענע שפּיעל פון אונזערע „פּורים־שפּיעלער", וואָס איך האָב געזעהען אין מיין געבורטסשטאָדט, אין **כתריל עווקע**, בשעת איך בין נאָך געווען אַ חדר־יונגעל.

די בלאָטע איז גרויס, און פון אויבען שיט אַ שנייעלע; דאָס שנייעלע לאָזט, און די בלאָטע ווערד נאָך גרעסער. „זיי" געהען אָנגעוואָפּענט מיט כלי זיין פון שטוב צו שטוב און קנעטען מיט די שטיוועל די גרויסע, טיעפע, זומפּיגע בלאָטע, און אַ גאַנצע טיטשקע יונגלעך לויפען נאָך נאָך „זיי"; די יונגלעך פאַלען אין דער בלאָ־טע, שטעהען אויף און לויפען ווייטער, מיט אַ געלעכטער און מיט אַ געשריי: „אחשורוש! ושתי! מאָנדריש!" אָט־אָט זענען „זיי" שוין ביי אונזער שטוב, אָט־אָט עפענט זיך די טהיר — „זיי" זענען דאָ.

— גוט יום־טוב אייך! — שיסען „זיי" אוים אַלע מיט אַ מאָל ווי פון צעהן ביקסען, שטעלען זיך אוים, ווי די סאָלדאַטען, און די „שפּיעל" הויבט זיך אָן.

פריהער פון אַלע טרעט־ארוים דער קעניג אחשורוש (קאָפּעל דער שניידער) מיט אַ געלען פּאַפּיערענעם ספּאָדיק אויפ'ן קאָפּ, האַפּט ארוים אַ הילצערנע שווערד פון אונטער דער פּאָלע, עפענט אַ מויל און הויבט אָן מיט אַ משונה־מאָדנע ניגון, אויף אַ משונה־מאָדנע שפּראַך, וואָס מע רופט דאָס דייטש:

דו, המן בן המדתא צורר היהודים,
און דו, מאָנדריש, און איהר אַלע מיניסטאָרען מיינע,
איהר זאָלט אַלע טהון טהין הערון,
וואָס איך קעניג אחשורוש וועל אייך טהון טהין שפּרעכון,

דערפאר וואס די קעניגין ושתי האט מיין באפויל ניט
געוואלט אננעמון,

פאר אלע מיינע לייט נאקעט ארוים טרעטון,
זאל מען איהר מיט דיזען שווערט דעם קאפ אראפנעמון
און מיין געליעבטע אסתר פאר קעניגון טהון קריינון...

בשעת מעשה טהוט דער קעניג א מאך מיט דער שווערט און א וואונק אויף מרדכי'ן, און עס געהט צו מרדכי (לוי דער קארנא־סער שוסטער), אנגעטהאן אין איין איבערגעקעהרטער קאפאטע אויף דער לינקער זייט און מיט א בארד פון קלאטשע; ער טהוט דריי שפאן, שטעלט זיך אוועק און ניט אפ כבוד דעם קעניג אחשורוש, ווי עס געהער צו זיין, און זינגט אוים אויף זיין קאר־נאסע ציקעלדיג־וויינענדיגער שטימע:

אריין, אריין, אריין,
ברודער מלכה דו מיין!

און עס בעוויזט זיך ושתי המלכה (מאטעל דער סטאליר), אנגעטהאן אין א קליידעל פון אויבען אויף דער קאפאטע, און די פאלעס זעהען זיך ארוים, נאר בכדי מע זאל חלילה נישט דערקע־נען, אז די מלכה ושתי איז א מאנסביל, און אלע זאלען טאקי מיי־נען, אז ס'איז א נקבה, האט ער אונטערגעבונדען דאס בערדעל מיט א ווייסער פעטשיילע (וואנצים מאכט נישט אוים). די מלכה ושתי טהוט א פאל אויף דער ערד, און עס שטעקען ארוים א פאר גרויסע צעריסענע שטיוועל. זי הויבט אויףביידע הענד צום קעניג אחשורוש און זי טהוט פאר איהם קניהען און בעטען: „ער זאל אויף איהר שענקון טהון טהין קוקון, ער זאל זיך דערבארעמון אויף איהרע יונגע יאהרון און זי פון דער וועלט נישט אומברענגון“.
און ביי דער זייט שטעהט המן הרשע (יאסקע דער בעהעלפער) מיט א שארבען אויפ'ן קאפ, און בשעת ושתי ליגט אויף דער ערד און וויינט פאר'ן קעניג אחשורוש, נעמט המן און וויזט מאנדרישען א קולאק, און מאנדריש שטעלט איהם ארוים א צונג, און צווישען

חברה ווערד דערוויל א געלעכטער. ער ווייסט נישט, דער רשע־מרושע, אז אט באלד האט ער די מפלה, אט באלד וועט דער קעניג אחשורוש ארויסגעבען א בעפעהל: „מע זאל דעם מערדער, דעם גזלן, דעם רוצח אויף א הויכען בוים אויפהענגען, און מאנדרישען דעם אידען זאל מען פאר שני למלך טהון מאכון“. אך, ווי זיס איז די נקמה! ווי גרוים בין איך ביי זיך אין די אויגען מיט מיין אידי־שען שני למלך! ווי שטארק טהוט מיר באנג, וואס די שפיעל ענ־דיגט זיך, און די חברה פורים־שפיעלער נעמען צענויף די עטליכע גראשענס, און איך געזעגען זיך אפ מיט זיי אויף א גאנץ יאהר!

נאר מעהר פון אלץ טהוט מיר באנג דער מנהג פון „משלוח־מנות“ און „מתנות לאביונים“ — מתנות פאר די ארעמע לייט.

האלב וואכעדיג, האלב יום־טוב'דיג, מיט א זיידענער פעטשיילע און מיט א פארטוך, שטעהט די מאמע ביים טיש שטארק צעטראגען: עפּיס א ווערטעלע אויסצורעדען — כמעט א מאה שלח־מנות'ען אפנעמען און כמעט א מאה שלח־מנות'ען אפשיקען, קיינעם נישט אנזועצען, חלילה קיין טעות נישט האבען, געדענקען וועמען וואס פאר א שלח־מנות מע בעדארף אפשיקען. צום ביישפּיעל: אז יענער שיקט איין פלעדעל, צוויי קישעלעך, איין מאהינדעל, צוויי שטיקלעך טארט, איין האניג־טייגעל מיט צוויי צוקערלעקאכ־לעך, — בעדארף מען איהם אפשיקען, געוויינטליך, צוויי פלעדלעך, איין קישעלע, צוויי מאהינדלעך, איין שטיקעל טארט, צוויי האניג־טייגלעך מיט דריי צוקערלעקאכלעך. מע בעדארף האבען א קאפּ פון א מיניסטער, חלילה נישט אנמאכען א חתונה, ווי סע האט זיך א מאל שוין געטראפען ביי אונז אזא־נ־אומגליק, דאס הייסט, מע האט געשיקט איינער א נגידית צוריק איהר אייגענעם שלח־מנות, — האט זיך דאס געטהאן, עס איז ארויס א מחלוקת צווישען די מאנען, מיט סקאנדאלען, מיט פעטש, מיט מסירות, מיט רדיפות, ווי געוויינטליך... היינט די מענשען, וואס ברענגען דעם שלח־מנות, בעדארף מען אויך עפּיס שענקען — וועמען א קאפּיקע און וועמען

צוויי און וועמען נאָך מעהר פון צוויי... נאָר אָט עפענט זיך די טהיר און עס קומט אַריין אַ מיידעל מיט שטאַרק רויטע האָר און מיט אַ סך קלייען אויפ'ן פנים — דאָס איז מיין רבינ'ס אַ מיידעל; זי נעהמט אַרום פון איין בעל־הבית צום אַנדערען און נעמט צענויף די שלח־מנות'ען פאַר'ן רבי'ן. זי טראָגט אין האַנד אַ שעלעכעל, איבערגעדעקט מיט אַ טישטוכעל. אינ'ם שעלעכעל שטעקט אַ ראָזינקע, און אויף דער ראָזינקע ליגט אַ זילבערנע מטבע. די מאַמע דעקט אויף דאָס טישטוכעל און לעגט־צו צו יענער מטבע נאָך אַ מטבע, און אויך דעם מיידעל רוקט זי אַריין עפּיס אין האַנד אַריין. דאָס רויטע מיידעל ווערד נאָך רויטער און ווינשעוועט, ווי איין אַלטע: „דערלעבט איבער אַ יאָהר מיט אייער מאַן און מיט אייערע קינדער"... נאָך דעם רויטען מיידעל קומט אַריין אַ געשוואָלען בחור'על מיט איין אויפגעטראָגענער באַק, אונטערגעבונדען מיט אַ בלויער פעטשיילע, איין אויג אַ קליינס, דאָס אַנדערע אַביסעל גרעסער; אין האַנד האַלט ער אַ מעשען טעצעל, אויף דעם טעצעל ליגט אַ פלעדעל, אויפ'ן פלעדעל איז אויסגעצוויקעלט אַ פישעלע, דאָס פישעלע איז אָנגעפילט מיט האָניגפאַרפעל, און ביי דער זייט ליגען עטליכע זילבערנע מטבעות און אַ פּאָר קערבלעך פּאָפּיערענע. דאָס געשוואָלענע בחור'על געהט־צו גלייך צו דער מאַמע און שיסט אויס אין איין אָטהעם, ווי אויסגעלערענט אויף אויסווענינג: „אַ גוט יום־טוב דער רב האָט אייך געשיקט שלח־מנות און דערלעבט איבער אַ יאָהר מיט אייער מאַן און מיט אייערע קינדער"... דאָס געשוואָלענע בחור'על נעמט אָפּ זיין רח"ש און געהט אַוועק אָהן אַ זייט־געזונד, וואָרום די ווינשעוואַניע האָט ער על־פּי מעות אויסגעהאַפּט פריהער. און עס קומען אָן אַלע מאָל נייע פאַרשוינען מיט נייע שלח־מנות'ען: פונ'ם דיין, פונ'ם חזן, פון די שוחטים, פונ'ם סופר, פונ'ם תלמוד־תורה־מלמד, פונ'ם בעל־תוקע, פונ'ם בעל־מגיה, פונ'ם מנקר, פונ'ם וואַסער־פיהרער, פונ'ם בעדער (אויך כלי־קודש!). און נאָך די דאָזיגע אַלע קומט צו געהן וועלוועל דער

שמש אליין, נעבאך א קראנקער, א הייזעריגער, א יאדעשליוועד; ער בלייבט שטעהן א ווײלע ביי דער טהיר, האפט זיך ביי'ם האר־צען און פערהוסט זיך.

— וואס וועט איהר עפיס זאגען גוטס? — פרעגט איהם די מאמע, שוין רעכט מיעד פון דער ארבייט.

— מע האט אייך געשיקט שלח־מנות. — מאכט וועלוועל און בעווייזט א לעקאכעל אין האנד. — דערלעבט איבער א יאהר מיט אייער...

— פון וועמען איז? — פרעגט איהם ווידער די מאמע.

— פון מיר טאקי אליין, דערלעבט איבער א יאהר מיט אייער... — מאכט וועלוועל און פערהוסט זיך. — האט קיין פאראיבעל ניט, וואס אליין... נישטא מיט וועמען צו שיקען... געווען איין מיידעל, איז זי, ניט דא געדאכט... איהר געדענקט מיין פראדלען, עליה השלום?...

וועלוועל דער שמש פערהוסט זיך אויף עטליכע מינוט, און די מאמע טהוט זיך א האפ צו דער קעשעני, נעמט ארויס עטליכע מטבעות מיט א מאל און רוקט איהם אריין אין האנד אריין און איז איהם מכבד מיט א שטיק טארט און מיט א פאר פלעדלעך. וועלוועל שטופט דעם טארט מיט די פלעדלעך אין בוזעם אריין, דאנקט און ווינשעוועט: „דערלעבט איבער א יאהר מיט אייער מאן און מיט אייערע קינדער", און פערהוסט זיך. איך טהו א קוק אויף דער מאמע און דערזעה אויף איהרע שענע אויגען העננען טרערען... „וואס זאל דאס בעדייטען?" — טראכט איך מיר... איך האב קיין צייט ניט ארומקוקען זיך — עס קומען אן נייע פארשוי־נען, אלערליי מינים „מקבלים", שענע אידען מיט גרויע שאלען און מיט מאדנע היטלען, קיילעכיגע, אונטען ברייטליך, אויבען שמאלבליך, ווי לאקשענטעפלעך; פארהאן צווישען זיי אזעלכע, וואס דינגען זיך, זאגען, אז זיי זענען נישט קיין פראסטע ארעמע לייט, וואס געהען איבער די הייזער; דער איז דעם זיידענס איין אייניקעל,

דער איז א טאטענ'ס א קינד... און פארהאן צווישען זיי אזעלכע, וואס נעמען צו וויפיעל מע גיט זיי. דאס זענען טאקי פשוט'ע ארעמע לייט, וואס געהען נאך א נדבה לכבוד דעם הייליגען יום־טוב:

הײנט איז פורים,
מארגען איז אוים;
גיט מיר א גראשען,
טרייבט מיך ארוים...

און די מאמע האלט אין איין טיילען: א גראשען אויף צווייען, צוויי גראשענס אויף דרייען, און איטליכען בעזונדער א שטיקעל טארט, א פלעדעל, אדער א לעקאכעל — „לאז איין ארעמאן אויך וויסען פונ'ם הייליגען יום־טוב פורים"...

יא, דער מנהג פון „משלוח־מנות" איז זעהר א פיינער מנהג ביי אידען, און דער מנהג פון „מתנות לאביונים" איז נאך פיינער; נאר אונזערע היינטיגע קינדער, אונזערע היינטיגע „אריסטאקראטען" מיט אונזערע היינטיגע „מאדאמען" פון דער גרויסער שטאדט יעהופעץ און פון אלע אנדערע גרויסע שטעדט וויסען נישט פונ'ם דאזיגען מנהג. זיי וויסען פון אנדערע מנהגים: פון „אימעניגעם" און פון „יאלקעס", פון טענץ און פון „גוליאניעס", פון בויגען זיך און דרעהען זיך, נאר נישט פון „שלח־מנות" און נישט פון „מתנות לאביונים". עס איז, פערשטעהט איהר מיך, איין אנדער וועלט געווארען, דאס הייסט, די וועלט איז אפילו די איינענע וועלט, וואס פריהער, נאר די מענשען זענען נישט די, וואס אמאל. דאס הייסט, די מענשען זענען אפילו די איינענע, וואס פריהער, נאר די נעמען זייערע האבען זיי איבערגעאנדערשט, צום ביישפיעל: אמאל איז המן געווען א רשע, דלפון איין ארעמאן און ויזתא א שוטה; היינט הייסט המן „אנטיסעמיט" און איז פול די גאנצע וועלט, „מהודו ועד כוש"; דלפון איז א גביר אין יעהופעץ, דרעהט געשעפטען און חתמ'עט וועכסלען; און ויזתא איז א חכם, שרייבט

גאַנצע „מאמרים" אין די בלעטער, גיט עצות... אַמאָל האָט מרדכי געהייסען „מאַנדריש" און האָט געשפּיעלט אַ ראָלע פון שני למלך ביי'ם קעניג אחשורוש; און היינט האָט ער יתרו'ס נעמען: ער רופט זיך מאַרק און מאַרקוס און מאַקס און מאַקסים און מאַטוויי און מיטראָפאַן סעמיאָנאָוויטש און פאַנטעלעמאָן אַנדרעיעוויטש — און מע הערט איהם ווי המן דעם גריינער... אַמאָל, אַז איינער האָט זיך געשטעלט, דאָס הייסט, ער האָט נישט געוואָלט צאָהלען, האָט מען דאָס גערופען פּשוט מיט'ן נאָמען אַנזעץ; היינט רופט מען דאָס ליקווידאַציאָן; גנבה איז קאָמיסיאָן, הלואה — דיסקאָנט, אַ לאָך — דעפיציט, איין אסיפה איז אַ סאָבראַניע, גבאים זענען טשלענעס, דרשות — רעפעראַטען, אויף אַ שלאַק זאָגט מען קאַפּריז, אויף משוגע — נערוועז, צדקה איז פילאַנטראָפּיע, אַ שדוך — פּאַרטי, אַ מיאוסקייט — סימפּאַטיע, אַ משרת — קאָממי... און נאָך און נאָך אַ סך אַזעלכע נייע נעמען האָבען זיך בעזעצט אין אונזער נייעם ווערטערבוך — — — נאָר אַלסדינג אויף דער וועלט מוז דאָך האָבען אַ סוף, און אַ פּעליעטאָן אודאי.

דערלעבט איבער אַ יאָהר מיט וועמען אייך איז ליעב!

ארבע כוסות

געשריבען אין יאָהר 1900

ארבע כוסות

— ברוך הבא א איד, א גאסט, זיצט, זעצט זיך, פאר וואס זיצט איהר ניט?

מיט אזא מין ברייטען ברוך־הבא בעגעגענט אונז, דאס הייסט מיך מיט'ן טאטען, א טאג פאר ערב־פסח, רב יודעל וויינשענקער, א בעסעראביער געפאקט אידעל, מיט רויטע בעקלעך, מיט א בייבעל און מיט א קארק, וואס נעמט זיך ניט פון אייגענע און ניט פון פרעמדע צרות, נאר פשוט פון א מאמעליגע מיט א ראסעלפליישעל, פערזופט מיט א גלעזעל וויין... פון מיין טאטען האלט יודעל איין עולם ומלואו נאר פאר איין זאך — דערפאר וואס דער טאטע איז א מבין אויף א גלעזעל וויין. נאר צוריק שמועסענדיג, וועלכער איד איז ניט קיין מבין אויף א גלעזעל וויין? וויין — דאס איז דאך איינע פון די דריי זאכען, וואס מיר זענען אין דעם די גרעסטע ספעציאליסטען אין דער וועלט: דאס ערשטע איז נגינה, דאס הייסט געזאנג, דאס צווייטע איז א גלעזעל וויין און דאס דריטע איז בריליאנטען. אמאל, אז איך הויב מיך אן בערעכענען, פרעג איך זיך אליין א קשיא: מילא, אויף די ערשטע צוויי זאכען, נגינה און א גלעזעל וויין, איז קיין חידוש ניט, וואָרום וועלכער איד האט פיינט הערען זינגען? וועלכער איד האט ניט געהערט קיין רעכטע בעריהמטע חזנים, וואס לאזען זיך הערען אויף דער וועלט, למשל: ירוחם, פיצי, בעני, בצלאל, ניסי בעל־

זער, ברוך קארלינער, בלומענטאל, באכמאן, פיני מינקאווסקי וכדומה נאך אזעלכע וועלט-חזנים? און טאמער האט ער ניט גע־הערט, האבען אנדערע געהערט. וואס מאכט דאס אויס? — מיר פערשטעהען נגינה מיט'ן שכל... נו, און פון וויין שמועסט מען ניט; וויין טרינקט דאך יעדער איד, אפילו דער ארעמסטער, אלע יאהר, פסח צום סדר; ניטא קיין וויין, טרינקט ער ראזינקעס, טרינקט ער מעד, טרינקט ער בארשט, עפיס מוז ער דאך טרינקען צו די „ארבע כוסות", ס'איז דאך פסח!... וואס דארפט איהר מעהר, נעמט דעם בעסטען שאמפאניער וויין, אדער גאר „נסך", וואס מיר טארען איהם ניט טרינקען און ווייסען ניט אפילו, וואס פאר א טעם ער האט, וועלען מיר אייך אויך זאגען אויף איהם, אויב איהר ווילט, אונזער מבינות על פי סברא... אדער נעמט דעם ארץ-ישראל-וויין און רעדט מיט א אידען, וועט ער זיך גאר ניט שעמען און וועט אייך זאגען גאנץ אפענטליך: „הא, וואס, ארץ־ישראל-וויין? „כרמל"? איך וועל אייך זאגען דעם אמת, איך אליין האב נאך דעם כרמל-וויין ניט געטרונקען, ווייסט איהר פאר וואס? ווייל איך האב מיר אלע יאהר אויף ארבע כוסות מיין וויין; איך נעם מיר איין אמת'ען בענדערער ווימאראזינ און מיש איהם צענויף מיט א ביסעל „מתוק", בעקומט ער טעם גן־עדן, עס מעג איהם טרינקען דער מלכות... נאר ווערדליג איך האב געהארכט פון מבינים, וואס האבען יא פארזוכט פונ'ם „כרמל", פארשטעה איך על־פי שכל, אז דער „כרמל" באדארף זיין ניט קיין שלעכט גלעזעל וויין!"... הכלל, מיר פערשטעהען זיך אויף וויין ניט וויני־ציגער ווי אויף נגינה... נאר די דריטע זאך, בריליאנטען — דאס איז מיר תמיד געווען א חידוש, און איך פערשטעה ניט עד היום הזה: פון וואנען האט זיך גענומען ביי אונז דאס מבינות אויף בריליאנטען? וואו האבען זיך דאס אידען אזוי אנגעקוקט מיט בריליאנטען? איך וועל אייביג ניט פערגעסען די אוהערינגלעך, וואס זענען אונז געבליבען בירושה פון דער עלטער-באבע, זאל האֿ־

בען א ליכטיגען גן־עדן. תחילת, אז די באָבע עליה השלום איז געשטאָרבען, האָט מען איהרע אויהערינגלעך געשאַצט ביי אונז אין כתרילעווקע מי יודע וויפיעל; מבינים האָבען זיך זאָט ניט געקאָנט אָנשפּיעגלען אין זייער לויטערקייט, זייער וואַסער מיט זייער שפּיעל. עס האָט זיך געפונען איינער אַ מבין, וואָס האָט גאָר געזאָגט, אז עין לא ראתה, אז נאָך אזאַ פּאָר בריליאַנטען געפינען זיך ניט אין ערגיץ, סיידען אפשר ביי דער ענגלישער מלכה. דערויף האָט זיך אפילו געפונען נאָך איינער, וואָס האָט איהם אויסגעלאַכט, געזאָגט, אז ביי דער ענגלישער מלכה איז פאַרהאַן, מאַהלט אייך, אַ ביסעל גרעסערע בריליאַנטען; האָט איהם יענער אָבער צוריק זעהר גלייך געענטפערט: „בריליאַנטען איז ניט ניט קיין קוילעטשען, וואָס שאַצען זיך נאָכ'ן גרוים; דער גאַנצער אַנטיק פון אַ בריליאַנט איז דאָס וואַסער, די לויטערקייט און די שפּיעל זיינע, וואָס ער שפּיעלט“... העט שפּעטער, אין אַ צייט אַרום, אז מיר האָבען געטראָגען די דאָזיגע זעלטענע אויהערינגלעך פערזעצען אָדער פערקויפען, האָבען די בריליאַנטען מיט אַ מאָל פערלוירען איינגאַנצען זייער ווערטה. וואו איז אַהינגעקומען זייער וואַסער, זייער לויטערקייט מיט זייער שפּיעל? די אייגענע מבינים טאַקי האָבען געזאָגט: „וויים איך וואָס, אַ פּאָר צוויעקעס!“... נאָר אַזוי ווי מיט ארבע כוסות געהער זיך דאָס ווינציג־וואָס אָן, בכן קעהרען מיר זיך אום צוריק צו רב יודעל וויינשענקער.

בעקומען פון איהם אַזאַ ברייטען ברוך־הבא, זאָגט איהם דער טאַטע, אז מיר האָבען קיין צייט ניט, עס איז ערב פּסח, און מיר בעטען איהם, ער זאָל זיך מטריח זיין מיט אונז אין קעלער אריין, אָפּקלויבען וויין אויף ארבע כוסות.

— אָך, מיט'ן גרעסטען כבוד! — מאַכט יודעל און נעמט מיט זיך אַ ליכט מיט אַ פּסח'יג קדוש־גלעזעל, און מיר לאָזען זיך אַראָפּ זאַלבעדריט אין קעלער אריין.

— אַשטייגער, וואָס פאַר אַ מין סאָרט גלעזעל וויין וואָלט

איהר אַ בעלן געווען טרינקען היינטיגען פּסח? — טהוט יודעל אַ פרעג און קוקט אויף דער סטעלי.

— וואָס פאַר אַ מין סאָרט גלעזעל ווין זאָל איך וועלען? — ענטפערט איהם צוריק דער טאַטע איבערגעפרעגט. — איך וואָלט אַ בעלן געווען, עס זאָל זיין, פאַרשטעהט איהר מיך, דאָס אמת'ע גלעזעל ווין, דאָס הייסט, עס זאָל זיין אַ גלעזעל ווין, ווערליג מיר ביידע פאַרשטעהען — איהר פאַרשטעהט?

— איך פאַרשטעה, פאַר וואָס זאָל איך ניט פאַרשטעהן? איהר ווילט אַ גלעזעל ווין, וואָס זאָל זיין „קפריסין"!

מיט די ווערטער געהט יודעל אוועק אין אַ ווינקעלע, בויגט זיך אָן אין דער פינסטער און צאַפּט אָן אַ גלעזעל „קפריסין" און טראָגט דאָס צו דעם טאַטען.

— שלעכטס זאָל איך האָבען, אויב עמיצער האָט נאָך אַפילו פאַרזוכט ביי מיר פונ'ם דאָזיגען ווין; אנו, נעמט איהם אָקאָרשט אויף די ליפּען!

דער טאַטע טהוט אַ שאָקעל דאָס גלעזעל הין און צוריק עטליכע מאָל, טראָגט דאָס צו פריהער צו דער ליכט, נאָכדעם צום מויל, טהוט אַ מאַן מיט דער נאָז:

— ניין, רב יודעל, האָט קיין פאַראיבעל ניט, ניט דאָס הייסט ביי מיר „קפריסין"!

— אהא, איך ווייס שוין וואָס איהר מיינט! — מאַכט יודעל און צאַפּט אָן אַ פרישׁ גלעזעל קפריסין. — נו, וואָס וועט איהר עפּיס זאָגען אויף ד ע ם גלעזעל ווין? קוקט אייך נאָר צו צו דער מראה זיינער: קרישטאָל!

דער טאַטע פערזוכט אַביסעל „קרישטאָל" און זאָגט זיין מבינות:

— מהכתיתי, אוודאי איז דאָס אַ גלעזעל ווין. דער חסרון זיינער איז נאָר דאָס, וואָס ער איז, צווישען אונז רעדענדיג, אַ ביי־

סעל דאַסיג, דאָס הייסט, ער איז ביי איך גע'מלאכה'ט, מחילה אונטערגע'שמד'ט. זייט זיך מודה...

— חס ושלום! — זאָגט יודעל און שווערט זיך, ער זאָל אַזוי האָבען אַ כשר'ען פסח, ווי דאָס איז איין אמת'ער, אַ ריינער קאַ־וועשאַנער ווייןֿ, חלילה ניט געפּראַוועט, טאַקי נעבאַך אַ כשר קינד, אָט אַזוי ווי די מאַמע האָט איהם געהאַט! ס'איז נעבאַך איין אמת'ער, אַ ריינער „באָרדאָ“.

— ע, רב יודעל! — מאַכט צו איהם דער טאַטע. — דאָס טויג דאָך ניט! מיר האָבען דאָך עפּיס געשמועסט, אַז מיר באַדאַרפט איהר ווייזען אַ גלעזעל ווייןֿ, וואָס זאָל זיין ווייןֿ, היינט וואָס דער־צעהלט איהר מיר מעשיות באָרדאָ — שמאָרדאָ?

— איין אומגליק מיט די מבינים! — זאָגט יודעל און גיסט אויס דאָס גלעזעל „באָרדאָ“ און צאַפּט איהם אָן איין אַנדער גלע־זעל ווייןֿ, שוין פון צוויי פעסלעך מיט אַ מאָל, און טראָגט דאָס אונטער דעם טאַטען שוין מיט איין אַנדער מינע.

— ווייסט איהר וואָס? זאָגט שוין איהר אַליין, אויב איהר זענט אַ מבין און פאַרשטעהט אויף ווייןֿ. איך וועל שוין שווייגען. איך בין ניטאָ, איין עק!

דער טאַטע בעטראַכט פריהער דאָס גלעזעל אויף דער ליכט, פאַוואָלינקע טראָגט ער דאָס צו צו די ליפּען, זופּט אָפּ אַ ביסעל, און דאָס פּנים ווערד ביי איהם איבערגעביטען, די אויגען פרעה־ליכער.

— יאָ, אָט דאָס איז ווייןֿ; דאָס קאָן מען אָנרופען מיט'ן נאָ־מען ווייןֿ. ווייסט איהר פאַר וואָס? ווייל אין איהם געפינט איהר אַלסדינג, וואָס אַ גלעזעל ווייןֿ באַדאַרף האָבען: אי אַ שטאַרקייט, אי אַ מתיקות, אי אַ זויערקייט. מיט איין וואָרט — ס'איז ווייןֿ.

— איך זאָל אַזוי האָבען הצלחה בכל אשר אפנה, — זאָגט יודעל און שפּרינגט־צו צום טאַטען — אַז זינט איך בין אַ ווייןשענקער, האָב איך נאָך אַזאַ גלעזעל ווייןֿ ניט געהאַט. און טאַמער מיינט

איהר, איך האָב איהם אַ סך? לאָמיך אַזוי האָבען אַ פּרעהליכען יום־טוב, ווי...

— ששא, פּאַוואָלי נור! — שלאָגט איהם דער טאַטע איבער אין מיטען. — די מעשה דערפון איז אַזוי: ווײַן איז דאָס טאַקי, נאָר ניט איי־איי־איי! גאָרניט, ס'איז ניט מעהר ווי אַ גלעזעל ווײַן. איך האָב אײַך, רב יודעל, געוואָלט בעטען אָט וואָס: איהר זאָלט זיך מטריח זײַן מיר אָנצאַפּען אַ גלעזעל ווײַן פון יענעם... פון יענעם... איהר ווייסט שוין פון וואָסערען איך מײן... פונ'ם אמת'ען ווימאַראַזיג, איהר געדענקט? איי, איז דאָס געוועזן אַ ווי־מאַראַזיג!

יודעל טהוט זיך אַ פּאַטש מיט ביידע הענד איבער דער קאַ־פּאָטע און אַ שמייכעלע דערביי:

— אַ רײנער אומגליק מיט די מבינים! גענוג זיי פּאַרשטע־הען אויף ווײַן, האָבען זיי נאָך אַ זכרון אויך און געדענקען דעם טעם פון פאַראיאָהרען, פון פאַר צוויי יאָהרען און אפילו פון פאַר דריי יאָהרען!

און יודעל טהוט אַ שפּריץ מיט'ן גלעזעל אַרויף און צאַפּט אָן נאָר אַ פּריש גלעזעל ווײַן, שוין ניט פון צוויי, נאָר פון איין פּעסעל, טראָגט דאָס צו צום טאַטען שוין נאָר אָהן ווערטער, נאָר אַ סמאָרע מיט דער נאָז, ווי איינער רעדט: „אַנו, וואָס וועט איהר עפּיס איצטער זאָגען?" דער טאַטע טהוט אַ זופּ איין מאָל, נאָך אַ מאָל, און נאָך אַ מאָל, קוקט אַלע מאָל אויפ'ן גלעזעל פון אונטען אַרויף, פערבייסט די אונטערשטע ליפּ, שאָקעלט מיט'ן קאָפּ, רעדט צו זיך אַליין און צעהלט די ווערטער:

— אוי! — איז דאָס! — אַ גלעזעל! — ווײַן!!! הערט איהר, רב יודעל, אָט דאָס איז דער אמת'ער ווײַן, וואָס מע רופט איהם ווײַן; אָט דעם ווײַן אַז מע טרינקט, פיהלט מען, אַז מע טרינקט ווײַן; ס'איז, פאַרשטעהט איהר מיך, אַ פול מויל מיט ווײַן! אויף איהם, זעהט איהר, מעג מען שוין מאַכען בורא־פּרי־הגפן, וואָ־

רום אַט דאָס איז — זיין !... זאָגט־זשע מיר, רב יודעל סערדצע, מה יקר — וואָס קאָסט ער? פון וואַנען שטאַמט ער? ומה שמו — ווי איז דער אמת'ער נאָמען זיינער?

— ע! — מאַכט יודעל מיט אַ געלעכטערעל. — איהר ווילט מאַקי וויסען אַלסדינג? מע מוז, מע מוז אייך זאָגען דעם אמת, ס'איז עפּיס אַ תירוץ? די מעשה דערפון איז אַזוי: דער ווייַן אַליין איז מיינער אַיין אייגענער ווימאַראַזיג אַ נומער דרייצעהן. הייסען הייסט ער שאַטאַלאַפיט און קאָסטען קאָסט ער אַזוי גרויס ווי זעכס קאַרבען איין עמער. האָט איהר אַ קיימאַ־לן פון פיער גילדען איין אַקע. איך זאָל אַזוי האָבען הצלחה בכל אשר אפנה, אַז איך דערלעג צו איהם, אויב איך לייז איהם אפילו פינף גילדען די אַקע. פאַרגעסט נישט, וויפיעל דאָ איז פאַרהאַן פחת! אַ קליי־ניגקייט, ווימאַראַזיג! פאַלגט מיך און מאַכט ניט קיין שהיות. הייסט אייך אָנצאַפען אַ צוויי פלאַש פון'ם דאָזיגען ווימאַראַזיג. און צוויי פלאַש פון בענדערער „מארגא“, וואָס איך האָב אייך פריהער באַוויזען, און נאָך איין פלאַש הייסט אייך געבען פאַר די ווייבער פון'ם אמת'ען „זמירער“, וואָס איהר נעמט ביי מיר אַלע יאָהר, ועט איהר וויסען, אַז איהר האָט מיט גאָטס הילף ווייַן אויף ארבע כוסות, און דערלעבט איבער אַ יאָהר מיט אייער ווייב און מיט אייערע קינדער, איהר זאָלט זיין אַ גרויסער גביר און טרינקען אַלע פּסח נישט קיין ערגערען וויין... יענקעל! הער נאָר, דו, וואו ביזט דו ערגיץ, אין אַלדי שווארצע יאָהר?!

אויף דעם דאָזיגען אויסרוף בעוויזט זיך, איך ווייס נישט פון וואַנען, עפּיס אַ מאָדנער נפש, אַ געזונטער, אַ שוואַרצער בחור אין אַ וואַטאַוועה, שטאַרק פערסמאַלצעוועטער קאַפּאָטע, אונטער־געבונדען מיט אַ שטריקעל, מיט אַ פּאָר גרויסע, מורא'דיג־גרויסע שטיוועל; דאָס פּנים איז ביי איהם ווי פעראומערט, פערשלאָפען, קוקט ניט אין די אויגען, רעדט הייזעריג, ווי פון'ם שלאָף:

— האַ? וואָס? מיך רופט איהר?

— וואו ביזט דו געווען און וואס האסט דו געטהאן?

— ווער? איך? גארנים. בין געווען ביי די ראזינקעס, גע־מאכט „מאלאגא".

— הער נאר דו, יענקויז, וואס איך זאג דיר: נעם שווענק דורך עטליכע פלעשער און צאפ זיי אן צוויי ווימאראזיג שאטאלא־פיט פונ'ם פעסעל נומער 13 און צוויי מארגא פונ'ם זיסליכען נומער 8, און איין פלאש ווערט דו זיי אנצאפען פונ'ם זמירער נומער 1! שטעה, האב צייט. וואס האפט דיך אוועק דער רוח?... געדענק־זשע, יענקויז, ווימאראזיג שאטאלאפיט נומער 8, מארגא נומער 13, מיין איך מארגא נומער 13, טפו, שאטאלאפיט נומער 13, מארגא נומער 8 און זמירער נומער 1 פונ'ם בעסערען. גיך, ריהר זיך, ווי א בלייען פייגעלע!

יענקעל געהט אוועק א שלעפעריגער צאפען ווייז ערגיץ ווייט, באברעט זיך דארטען אין דער פינסטער און קומט צו געהן אין עט־ליכע מינוט ארום מיט די אנגעגאסענע פלעשער, שלעפט איינציג־ווייז פון קעשענע פראבקעס, קיים זיי געשמאק מיט זיינע גרויסע געזונטע צייהן אזוי לאנג, ביז זיי מוזען אריין, און יודעל ווינשענ־קער האלט דערווייל מיט'ן טאטען א שמועס אלץ וועגען ווייז.

— זאגט נאר, רב יודעל סערדצע, ווי אזוי איז ביי אייך ארוים היינטיגס יאהר דער ראזינקעס־ווייז?

— די צמוקים? איין חריפות אין דער וועלט! — זאגט יודעל. — בעסער פונ'ם בעסטען אונגערשען וויין! א כפרה טאקיי, א כפרה שאמפאניער, א כפרה זייער פארטוויין, זייער פראנצווייז מיט אלע זייערע ווייגען!

— פאראיאהרען — זאגט דער טאטע — איז אייער ראזינקעס־וויין געווען, איהר זאלט מיר מוחל זיין, נישט אין בעסטען.

— דהיינו מיט וואס? — מאכט יודעל ווי דערשראקען.

— דהיינו, — זאָגט דער טאַטע געלאַסען — מע האָט איהם ניט געקאָנט נעמען אין מויל אריין. ס'איז געווען, מחילה, בארשט, ניט קיין וויין.

— וואָס רעדט איהר? איך זאָל אַזוי האָבען אַלדאָס גוטס, ווי דער עולם האָט געלעקט פון איהם די פינגער. מע האָט זיך גאָר ניט געקאָנט אָפּלויבען פון איהם. סע איז ניט געבליבען פון איהם אויף די אַנדערע טעג פסח, איהר זאָלט זאָגען, אַ לעק.

— און איך זאָג אייך, — מאַכט דער טאַטע גאַנץ געלאַסען — אַז ער איז געווען, איהר זאָלט מיר מוחל זיין, אַ בייזער חלשות! פון אויבען האָט ער געהאַט אַ שימעל, אַ טעם האָט ער געהאַט פון געקאָכטע בארלעך און האָט זיך נאָכגעגעבען מיט עפּיס אַ מין גערוך, פון... פון... אוגערקעס.

— ניט אַנדערש, — זאָגט יודעל און צענעמט די הענד — אַז איהר האָט איהם געהאַלטען ערגיץ אין דער וואַרעם, אָדער די פלעש־לעך זענען ניט געווען גוט פאַרפּראָפּקעוועט.

— ניין! איהר האָט אַ טעות, רב יודעל; די פלעשלעך זענען דוקא געווען פאַרפּראָפּקעוועט, ווי אַלע מאָל, און געהאַלטען האָב איך איהם דוקא אין אַ קיהל אָרט, ווי אַלע מאָל, נאָר מיט איהם האָט זיך, אַפּנים, איין אַנדער מעשה געטראָפען: די ראָזינקעס האָבען ביי אייך אין קעלער, אַפּנים, ניט רעכט אויסגעשפּיעלט, האָ־בען זיי זיך צעשפּיעלט ביי מיר אין די פלעשלעך, האָט דער וויין געהאַפּט אַ פּאַסקודנע זויערקייט און איז געוואָרען הויזוועגדיג. דאָס קינד נעבאַך (דער טאַטע בעווייזט אויף מיר) האָט געהאַט צו טהון מיט'ן מאָגען, נים היינט געדאַכט, פון נאָכ'ן ערשטען סדר כמעט ביז שבועות — דערפאַר האָב איך היינטיגס יאָהר מורא זיך צו־ריהרען צו אייערע „צמוקים".

מערקווירדיג! איך אַליין האָב גאָר פאַרגעסען די גאַנצע מעשה. נאָר אַז דער טאַטע האָט זי פּלוצים אויפגעמישט, האָב איך מיך דערמאַנט, ווי אַזוי איך האָב מיך פאַראַיאָהרען צונעהאַפּט צו די

ארבע כוסות, אויסגעזויגנען זיי ביז'ן דנאָ, און אַז איך בין אויפגעשטאַנען פון'ם סדר, האָט זיך מיר געדרעהט די סטעלי, און דער טיש מיט די כוסות מיט אַלעם מיט אַנאַנדער האָבען געהאָפּט אַ טענצעל, קוים וואָס איך האָב מיך געהאַלטען אויף די פיס. און נאָכדעם — נאָכדעם געדענק איך ווי דורכ'ן שלאָף: אַ בעטעל... איך ליג... די מאַמע האַלט מיך ביים שטערן און שעלט עמיצען, איך ווייס ניט וועמען: „ניט געדאַכט זאָל ער ווערען מיט זיינע ראָזינקעס און מיט זיין ווין! סם המות! אוועקגע'סמ'ט דאָס קינד!“...

— האָט אַ גוטען יום־טוב! — געזעגענען מיר זיך אָפּ מיט יודעל וויינשענקער, ווינשעווען זיך איינס דאָס אַנדערע עטליכע מאָל „אַ כשר'ען פסח“, און מיר געהען אַהיים מיט'ן ווין אויף ארבע כוסות לעבעדיג, פרעהליך. דער טאַטע איז פרעהליך, וואָס ער האָט בעצייטענס איינגעהאַנדעלט ווין אויף ארבע כוסות — פערשפּאָרען מאָרגען שטופּען זיך צווישען גאַנצען עולם אין דער הושטשע; און איך בין גלאַט פרעהליך, וואָרום ווער איז צו מיר גלייך? אַט־אַט, נאָך איין טאָג, קומט דער „ליעבער פעטער פסח“, אין חדר דאַרף מען שוין ניט געהן, אין דער היים וואַרטען שוין אויף מיר די נייע מלבושים'לעך, מיט די נייע סקריפּענדיגע שטיוועלעך, מיט דעם נייעם גלאַנצעדיגען קאַשקעטעל. געקומען אַהיים מיט די ארבע כוסות, זוכט אָפּ דער טאַטע אַ קיהל אָרט, אַ פסח'יגס, אַ כשר'ס, אויף אַוועקצושטעלען דעם ווין. ער פּאָרעט זיך און ציטערט איבער איהם, ווי עפּיס איבער אַ טייער, דיטעריג קינד. ער זאָגט אונז אָן אַלעמען, מיר זאָלען, חס ושלום, ניט צוריהרען זיך צום ווין מיט אונזערע חמצ'דיגע הענד; מיר זאָלען אפילו גאָר ניט קוקען אין יענעם ווינקעל אַריין! שפּעטער, נאָכ'ן „בודק חמץ“ זיין, לעגען מיר זיך שלאָפען (די לעצטע חמצ'דיגע נאַכט!), און עס פּלאָנטעט זיך מיר אַ גאַנצע נאַכט משונה־מאָדנע נאַרישע חלומות. עס חלומ'ט זיך מיר, אַז יודעל וויינשענקער טראָגט אויף זיך מיינע

נייע מלבושים׳לעך מיט מיין קאשקעטעל. „ס׳איז מיין קאשקע־טעל!“ — שריי איך צו איהם. — „מע האט דאס מיר ערשט נעכ־טען געקויפט אויף פסח!“... און דער געזונטער בחור זיינער האט זיך צוגעהאפט צו אונזערע ארבע כוסות, שטעהט אויסגעבויגען צוריק מיט איין איבערגעקעהרטע פלאש וויין איבער׳ן מויל אריין; דער וויין — בול־בול־בול, און ער זשליאקעט... „פארפאלען די ארבע כוסות! חמצ׳דיג געמאכט, חמצ׳דיג!“... שריי איך און האפ מיך אויף א פערצאפעלטער פונ׳ם שלאף, און איך דאנק גאט וואס ס׳איז נאר א חלום...

* * *

קוים דערלעבט די מינוט, די רגע — אט־אט, נאך צוויי שעה, נאך דריי שעה איז שוין פסח; אומעטום איז ריין, אומעטום פסח׳יג.

דער אויוועז איז אויסגעגליהט. דער טיש איז איבערגעדעקט. די מצות טרישטשען. עס לאזט זיך הערען א געשמאקער ריח פון נענזענשמאלץ, עס שמעקט מיט לאטקעס, מיט פסח׳יגע לאטקעס. די „ארבע כוסות“ שטעהען שוין אפגעדעקט פראנק און פריי, מע מעג שוין קוקען אויף זיי... דער טאטע איז נאך א ביסעל פערנו־מען, ער מאכט חרוסת. נאר איך... איך בין שוין פארטיג! ווי איין אמת׳ער פרינץ, ווי א „בן־מלך“, האב איך מיך אנגעטהאן פון קאפ ביז פיס אין גאלע נייעס, גאלע טשאקענדיגס, קנאקענדיגס, סקריפענדיגס. איך ווייס ניט, וואס איך זאל טהון: זיצען — איין עבירה, דאס קאפאטקעלע ווערד צעקנייטשט; גערן — דער גלאנץ פון די פאדעשוועס ווערד אפגעריבען; שטעהן — וועט מען ניט הערען, ווי די שטיוועל סקריפען... איך שוועב, איך האלט מיך פון אויבען, אין דער לופטען. איין חסרון נאר, וואס איבער דער בלאטע, איבער דער געוויסער כתרילעווקער זומפיגער בלאטע, קאן מען מיט די נייע שטיוועלעך אין שוהל אריין ניט אריבערגעהן בשום אופן. מע מוז אנטהון די אלטע, די חמצ׳דיגע שטיוועלעך.

פערשטעהרט!... אין שוהל איז ריין, אין שוהל איז ליכטיג, אין שוהל איז יום־טוב'דיג, אין שוהל איז פרעהליך; אַלע הענגלייכטער מיט אַלע העססעם זענען אויסגעריבען, גלאַנצען, און די ליכט ברענען. אידען אַלע אויסגעצוואָגען, אָנגעטהאָן יום־טוב־דיג, דאַוונען געשמאַק, און מיר, חדר־יונגלעך, קונדסים, בעטראַכטען איינס דאָס אַנדערע, וועמעס קאַפּאָטקעלע איז לענגער און וועמעס — קירצער, וועמעס קאַשקעטעל איז שענער און גלאַנצט מעהרער. איין הסרון נאָר, די נייע שטיוועלעך זענען געבליבען אין דער היים — פערשטעהרט! און ווער איז שולדיג? די בלאָטע, אונזער כתרי־לעווקער בלאָטע... נאָר גאָרניט, אַלסדינג איז איין איבערגעקומענע זאַך. איבערגעקומען די בלאָטע און געקומען אַהיים, טהו איך אָן צוריק די נייע גלאַנצענדיגע סקריפּענדיגע שטיוועלעך, וואָרום די בלאָטע איז ביי אונז נאָר אין דרויסען. אינוועניג, אין דער היים, אין שטוב, איז ביי אונז ריין און שען און ציכטיג, מחיה־נפשות! עס שעמערירט, עס זינגט פון ריינקייט. דער ווייִן מיט די ארבע כוסות שטעהען שוין אויפ'ן טיש. עס גלאַנצט, עס שעמערירט, עס פינקעלט אין די אויגען. די מצות מיט דער קערה מיט'ן גאַנצען „סדר" זענען גרייט. דער טאַטע, דער „מלך", אין אַ ווייסען קי־טעל — אויבענאָן אויף דער היסב־בעט; ביי דער רעכטער האַנד — די מאַמע, די „מלכה", אָנגעטהאָן אין זיידענס, און איך, זייער „פּרינץ", ביי דער זייט, שטעה אויף און פרעג דעם טאַטען אויף אויסווענינג די „פיער קשיות" און לאָז אויס גייציג, מיט'ן קנאַק און מיט אַ ניגון פון דער גמרא: „האָב איך דיך, טאַטע, געפרעגט אַלע פיער קשיות; היינט ענטפער מיר אַ תירוץ, און טאָמער וועסט דו מיר ניט ענטפערען קיין תירוץ, וועל איך זיך אַליין ענטפערען אַ תירוץ: עבדים היינו לפרעה במצרים!"... הויבען מיר אָן צו זינגען אויף אַ קול, שרייען איבער איינס דאָס אַנדערע, און איך פערלויף אַלע מאָל אויף צופריהער, ווי אַ לאָשעקעל, צו בעווייזען דעם טאַטען, אַז איך האָב גוט אויסגעלערנט די הגדה, ווי אַ וואַסער:

„עבדים היינו לפרעה במצרים — קנעכט זענען מיר געוועזען צו פרעה׳ן אין מצרים, האט אונז גאט ארויסגעצויגען פון דארטען מיט גרויס וואונדער...״ און מיר דערצעהלען איינער דעם אנדערען שענע מעשיות: די מעשה פון רבי אליעזר מיט רבי יהושע מיט רבי אלעזר בן עזריה מיט רבי עקיבא מיט רבי טרפון, וואס זענען געזעסען א גאנצע נאכט און האבען דערצעהלט פון יציאת מצרים... און מיר רעכענען אויס די פיער זיהן פון דער הגדה: אחד חכם — איינער א קלוגער, ואחד רשע — איינער א שלעכטער, ואחד תם — איינער א נאר, ואחד שאינו יודע לשאול, דאס הייסט — מחילה נאר א בהמה, ווארום יענע דריי פרעגען חאטש איטליכער איין אנדער קשיה, און דער זיצט, ווי א לעהמענער גולם, משטיינס געזאגט, גאר נים זיין עסק, וואס מע האט אונז אמאל געמוטשעט אין מצרים, פערביטערט אונזער לעבען; מיר האבען געקנעטען לעהם, געמאכט ציגעל, געבויט פיתום מיט רעמסס, און פרעה האט ארויסגעגעבען אויף אונז אלע מאל נייע גזירות... ואילו לא הוציא הקדוש ברוך הוא — ווען גאט ברוך הוא זאל אונז נים געוועזן בעצייטענס ארויס־ציהען פון מצרים, וואלטען מיר פערבליבען אייביגע קנעכט, איי־ביגע שקלאווען — מיר און אונזערע קינדער און אונזערע קינדס־קינ־דער; דערפאר איז א מצוה, מע זאל אלע יאהר אפרעכטען דעם סדר און דערצעהלען אונזערע קינדער די גרויסע וואונדער פון יציאת מצרים.

פארהאן א סך ביי אונז היינט אזעלכע „שאינו יודע לשאול׳ס״ צווישען אונזערע היינטיגע קינדער, וואס זיצען ביי׳ם סדר ווי די לעהמענע גולמ׳ס, זעהען ווי דער טאטע „מאכט זיך נאריש״, עסט חריין טרוקענעם מיט חרוסת, וואס האט נישט קיין שום טעם, און זאגט עפים פון א סדור אונטער דער נאז, שעמט זיך פאר דער „באנע״... נאר וואס זענען שולדיג נעבאך אזעלכע קינדער, „שאינו יודע לשאול׳ס״, אז מע האט מיט זיי פארט נים געלערענט אין גימנא־זיע די אידישע היסטאריע? די „באנע״ האט זיי נים דערצעהלט די שענע מעשה פון יציאת מצרים, קיינער האט זיי נים אויפגעקלערט,

וואָס בעדייטען די דאָזיגע „טרוקענע“ מצות, דער דאָזיגער „בימער־רער“ חריין מיט'ן חרוסת און די אַלע איבעריגע אידישע מנהגים און פסח'יגע מאכלים... די פסח'יגע מאכלים? — מהכתיתי, ווער זאָגט זיך אָפּ פון קניידלעך, לאַטקעס, טייגעכצען און פאַלירטשי־קעס? א פסח'יגער באָרשט א גוטער מיט מצה, אָדער מצה, צו־געפרישט מיט אייער, איז אויך ניט שלעכט. „פסח — זאָגען היינ־טיגע קינדער — סלאָווני פראַזדניק, בודיעם קושאַט חרעמזלעך אי פּיט סלאַדקאָיע ווינאָ“... * נאָר קיינער פון זיי ווייסט ניט די טייטש פון די ווערטער „עבדים היינו — קנעכט זענען מיר געווע־זען און קנעכט זענען מיר געבליבען“... קיינער פון זיי ווייסט ניט דעם טעם פון די ווערטער „זמן חרותנו — די צייט פון אונזער בע־פרייט ווערען!“... נאָר איך קעהר מיך אום צוריק צו דער הגדה, ווי אַזוי איך מיט'ן טאַטען דערצעהלען א מעשה פון אונזער עלטער־עלטער־זיידען תרח, און פון אברהם אָבינו, און פון יצחק מיט זיי־נע צוויי זיהן יעקב און עשו, און פערבייגעהענדיג דערמאָנען מיר אונזער פעטער לבן־הארמי, וואָס איז געווען טויזענדער מאָל ערגער פון פרעה'ן, וואָרום פרעה האָט ארויסגעגעבען א גזירה נאָר אויף די זכרים אַליין, און לבן האָט געוואָלט אומברענגען דאָס אידישקייט אינגאַנצען, עוקר מן השורש זיין... און נאָכדעם קומען מיר צו דער געשיכטע, ווי אַזוי פרעה האָט זיך מיט אונז גערעכענט, זיך געבאָ־דען אין בלוט פון אידישע קינדער... „ונצעק“ — האָבען מיר גע־מאַכט א ויצעקו, געשריגען צום רבונו של עולם (דאָ הויבען מיר אָן צו שרייען אויף א קול), ער זאָל זיך אָננעמען אונזער קריוודע. און גאָט האָט צוגעהערט אונזער געבעט; ער האָט געשיקט משה מיט אהרנ'ען צו פרעה'ן, ער זאָל ארויסלאָזען די אידען פון מצרים. האָט דאָך מסתמא פרעה ניט געוואָלט הערען, האָט איהם גאָט גע־

* פסח איז א גוטער יום־טוב, מיר וועלען עסען חרעמזלעך און טרינקען זיסען וויין.

שטראָפּט מיט צעהן מכות: „דם... צפרדע..." ביי יעדער מכה שטעלען מיר זיך אָפּ און גיסען אָפּ צו ביסלעך וויין פון אונזערע כוסות. נאָכדעם גיסען מיר אָן צוריק די כוסות פול און זאָגען ווייטער. מיר ציהען אונטער א רעכענונג אינאיינעם מיט רב יוסי הגלילי פון די אַלע מכות, וואָס פרעה איז מיט זיי געשלאָגען געוואָרען; עס קומט אויס א סך מעהר פון צעהן מכות: „אין מצרים, קומט אויס נאָך רבי עקיבא'ס חשבון, האָט פרעה געחאַפּט פופציג מכות, און אויפ'ן ים צוויי־הונדערט־און־פופציג מכות, האָבען מיר, הייסט דאָס, א קיימא־לן פון דריי הונדערט מכות"... א מצוה אויף איהם, טראַכט איך מיר, לאָז ער וויסען, אז מיט א אידען טאָר מען זיך ניט אָנהויבען, וואָרום ביי אידען קאָן ווערען פון איין מכה א סך מכות!... שפּעטער, אז מיר זאָגען אָפּ דעם „לפיכך" און עס קומט צו „הלל", פערשטעלט זיך דער טאַטע פאַר א חזן און איך פאַר א זינגערל; ער פערקאַטשעט זיך אויפ'ן חזנ'ישען שטייגער, און איך העלף איהם אונטער ווי א משורר'ל, און די מאַמע קוועלט פון אונז ביידען, ביז עס קומט צום „הריני מוכן ומזומן — איך בין אָנגעברייט צו מקיים זיין די מצוה פונ'ם צווייטען כוס פון די ארבע כוסות", צעשאָקעל איך מיך, ווי איין אַלטער, מאַך די ברכה און קעהר איבער דאָס גלעזעל מיט'ן דנאָ ארויף און זופּ אויס ביז'ן לעצטען טראָפּען. די מאַמע קוקט און מאַכט צו מיר מיט'ן פינגער, ווי איינער רעדט: „געדענק, דו קונדס, זאָלסט ניט האָבען חלילה דעם אייגענעם פּסק, וואָס פאַראיאָהרען"... איך הער דאָס אָבער, ווי דעם פאַראיאָהריגען שניי. פאַראיאָהרען איז געווען עפּיש אַנדערש, און היינט איז עפּיס אַנדערש! — שפּעטער, נאָך דער ברייטער וועטשערע, נאָכ'ן „אפיקומן", נאָכ'ן בענטשען, צעשאָקעל איך מיך ווייעדער א מאָל און זאָג: „הריני מוכן ומזומן — איך בין אָנגעברייט מקיים זיין די מצוה פונ'ם דריטען כוס פון די ארבע כוסות", און קעהר איבער דאָס גלעזעל ווייעדער מיט'ן דנאָ ארויף, און איך פיהל, ווי עס

דרעהט זיך מיר דאָס קעפּעל. פון דעסטוועגען בין איך נאָך ביי אַלע געדאַנקען. איך גיס אָן דעם פיערטען כוס פון די ארבע כוסות, און זאָג מיט'ן טאַטען דעם „שפוך חמתך" שטעהענדיג און האַפּ אַ קוק אויף דער טהיר, טאָמער וועל איך דערזעהן, ווי עס קומט אַריין אליהו הנביא און טרינקט אָפּ פון „אליהו הנביא'ס כוס"... נאָכדעם זעצען מיר זיך ווייטער אַנידער און מיר זאָגען די אַלע איבעריגע שטיק פון דער הגדה, אַ גאַנצען סטעפּ: „הודו", און „נשמת", און „ויהי בחצי הלילה"; איך העלף דעם טאַטען זינגען דעם „לך ולך, לך כי לך, לך אף לך, כי לו נאה, כי לו יאה" — און לאָז אויס אויף אַקול:

— לשנה הבאה בירושלים!

דאָ דערפיהל איך, אַז אין קאָפּ איז מיר עפּיס ווארעמליך, די בעקלעך פלאַמען מיר, פאַר די אויגען שטעהט מיר עפּיס ווי אַ רויך, אויפ'ן הארצען איז מיר שטאַרק אויפגעלעגט, לוסטיג־פרעהליך, עס טראָגט מיך אין דער לופטען: ס'איז מיר גוט — און גענוג. איך זאָל זיך ניט שעמען, וואָלט איך נאָך געגאַנגען טאַנצען... די מאַמע קוקט אויף מיר און לאַכט, זי ווערד צעגאַנגען פאַר געלעכטער. טאָ־מער ווייסט איהר, וואָס איז דער געלעכטער? איך פערשטעה ניט, וואָס זי לאַכט... איך ווייס ניט, איך געדענק ניט בשום אופן, צי איך האָב געטרונקען דעם „כוס רביעי", — דאָס פיערטע גלעזעל פון די „ארבע כוסות" — צי ניין?... איך קאָן מיך בשום אופן ניט דערמאַנען, צי איך האָב געהאָלפען דעם טאַטען זינגען „חד גדיא", צי איך בין שוין דעמאָלט געשלאָפען מיט דעם זיסען גליק־ליכען קינדערשען שלאָף? איין זאַך געדענק איך נאָר, אַז מיר איז דעמאָלט געווען גוט, איך בין דעמאָלט געווען איינער אַ גליקליכער, און גאָט ווייסט, גאָט ווייסט, אויב אונזערע היינטיגע קינדער קאָנען זיך נאָר פיהלען אַזוי באמת יום־טוב'דיג אום יום־טוב, פּסח'יג אום פּסח. אונזערע היינטיגע קינדער האָבען ניט קיין „קאַפּאָטקעלעך" מיט קיין „קאַשקעטלעך"; זיי טראָגען שוין מונדירלעך און האָבען

שוין „קנעפּלעך“, נאָר זיי ווייסען ניט דעם אמת'ען טעם מיט'ן אמת'ען פערגעניגען פון „ארבע כוסות“. דערפאַר ווייסען זיי אָבער דעם אמת'ען טעם מיט'ן אמת'ען פערגעניגען פון „פּראָצענטען“ אין די גימנאַזיעס... זיי ווייסען ניט די טייטש פון די ווערטער „חד גדיא“ — אַ קליין ציגעלע... דערפאַר ווייסען זיי דעם פּשט פון די ווערטער: „מאַליענקי זשידיאָנאָק, אָדער „מאַליוטקי זשי־דעק“, דאָס הייסט: אַ קליין אידעלע... און נאָך און נאָך אַ סך זאַכען ווייסען אונזערע היינטיגע קינדער, וואָס הלואי וואָלטען זיי דאָס בעסער ניט וויסען! נאָר מחמת ס'איז ערב פּסח, וויל איך ניט אָנוואַרפען אויף אייך קיין מרה־שחורה. איך וויל אייך ניט פערד שטעהרען דעם יום־טוב מיט זייטיגע מחשבות, מיט טרויעריגע געד דאַנקען, און לאָז אויס מיין פעליעטאָן מיט די ווערטער פון דער הגדה:

— לשנה הבאה בירושלים!

איבער א היטעל

א מעשה לכבוד פסח, דערצעהלט פון א כתרי־
לעווקער אידען, וואס האנדעלט מיט אבריעז־
קעס און רויבערט דינע פאפירעסלעך, און
איבערדערצעהלט טאקי מיט זיין לשון.

נעשריבען אין יאהר 1913

איבער אַ היטעל

— אַלץ הייסט ביי אייך צעטראָגען? אָט איז ביי אונז אין כתרילעווקע, הייסט עס, פאַרהאַן, איהר האָרכט צי ניין, אַ איד אַ צעטראָגענער, שלום־שכנא הייסט ער, נאָר רופט מען איהם „שלום־שכנא דרעה זיך", טאַקי איבער זיין צעטראָגענקייט. — איז דאָס אַ צעטראָגענע בריאה, איז דאָס אַ צעטראָגענער מלאך, זאָל זיך דער אויבערשטער שומר ומרחם זיין! וועה־וועה, וואָס מע דער־צעהלט זיך אָן ביי אונז וועגען דעם שלום־שכנא'ן מעשיות מיט אנעקדאָטען — פעק, זאָג איך אייך, גאַנצע פעק! איין עבירה, וואָס איהר חאַפּט זיך, ס'איז ערב פּסח. ווייטער וואָלט איך אייך, פּאַני שלום־עליכם, געגעבען שטאָף, איהר האָרכט צי ניין, וואָלט איהר געהאַט דערנאָך צו שרייבען און צו שרייבען. איין מעשה, אויב איהר ווילט, קאָן איך אייך דערצעהלען, וואָס מיט דעם שלום־שכנא האָט זיך פאַרלאָפען ערב פּסח; ס'איז אַ מעשה מיט אַ היטעל, און נישט קיין אויסגעטראַכטע מעשה, נאָר איין אמת'ע, אַ ראיעלע מעשה, חאָטש זעהן זעהט זי אויס ווי איין אנעקדאָט.

אַזוי האָט אָנגעהויבען אַ כתרילעווקער איד אַ סוחר, וואָס האַנ־דעלט מיט „אָבריעזקעס" (שטיקלעך פּאַפּיער), גלעט זיך דאָס בער־דעל אַרונטער, אין האַלז אריין, און רויכערט דינע פּאַפּירעסלעך, אַ פּאַפּירעסעל נאָך אַ פּאַפּירעסעל.

איך מוז מודה זיין אָבער, אַז די ראַיעלע מעשה, וואָס דער דאָזיגער בתרילעווקער איד האָט מיר דערצעהלט, האַפּט טאַקי דעם אָפּבליק פון איין אַנעקדאָט. און איך האָב מיך דעריבער לאַנג געשלאָגען מיט דער דעה, צי איך זאָל זי אייך איבערגעבען, צי ניין? נאָר צוריק האָב איך מיך בעטראַכט: אַ בתרילעווקער איד אַ סוחר, וואָס האַנדעלט מיט אָבריעזקעס, איז ניט שייך צו ליטעראַטור און געהער זיך כלל נישט אָן מיט קיין ספרים, לכן, אַז ער זאָגט ס'איז ראַיעל, איז ער בעגלויבט; און איך געב אייך איבער די דאָזיגע מעשה מיט זיין לשון גופא, נישט צוגעלעגט מיינס אַ וואָרט אפילו.

* * *

— אליין איז ער, אָט דער שלום־שכנא הייסט עס, וואָס איך דערצעהל אייך, אַז מע רופט איהם ביי אונז אין כתרילעווקע „שלום־שכנא דרעה זיך", אַ איד אַ מעקלער, איהר האָרכט צי ניין, וואָס דרעהט זיך אָרום פּריצים, מעקלערט זיי אימעניעס! אימעניעס! מאַהלט אייך, עס רעדט זיך נאָר אַזוי אימעניעס. קיין סך אימעניעס האָט מען עפּיס נישט געהאָרכט, אַז שלום־שכנא זאָל אויסמעקלערען. וואָס איז שייך? גאָרנישט. אַ איד רייבט זיך אָרום פּריצים, וואָס האָבען אימעניעס, רעדט ער אַלע מאָל פון „פּאָלוואָרקעס", פון „לעוואַדעס", „בודינקעס", „טשאָרנאָזיאָם", „דרעשמאַשינען", „רעמאָנענטען", „וועלדער", „געהילץ", און נאָך אַזעלכע זאַכען, וואָס האָבען אַ שייכות צו אימעניעס.

האָט זיך גאָט אָרומגעקוקט אויף אונזער שלום־שכנא'ן, איהר האָרכט צי ניין, — דאָס ערשטע מאָל זינט ער איז אַ מעקלער פון אימעניעס, ס'איז איהם אָפּגעראָטען, ער האָט אויסגעמעקלערט אַ אימעניע! דאָס הייסט, אויסמעקלערען, מאַהלט אייך, האָבען אויסגעמעקלערט אַנדערע; וואָרום אַז ס'איז געקומען צום טיילען זיך מיט'ן רח"ש, לאָזט זיך אויס מסתמא, אַז דער גאַנצער דרעהער איז דאָ געוועזען ניט שלום־שכנא דרעה זיך, נאָר דראַבקין, אַ איד אַ מעקלער פון אימעניעס פון מינסקער גובערניע, אַ גרויסער, אַ

מורא'דיגער דרעהער, ער מיט זיינע צוויי ברידער, אויך מעקלערס פון אימעניעס און אויך דרעהערס. איז דאַך געוואָרען, איהר האָרכט צי ניין, אַ ויצעקו: „סטיימש, אַ איד דרעהט און דרעהט, קוים אויסגעדרעהט, קומט מען צו געהן און מע מאַכט איהם פאַר אוים דרעהער!" הקיצור, שלום־שכנא, איהר האָרכט צי ניין, שווייגט ניט. און עס האָט זיך אָנגעהויבען אַ טומעל, אַ לאַדעניש, אַ דין־תורה, זיך פּאַרלאָזט אויף מענטשען, — קוים אויסגעגלייכט און איינגעטיילט זיך — ברוך שפטרני!

בעקומען די עטליכע גראָשענס, האָט אונזער שלום־שכנא, איהר האָרכט צי ניין, אָוועקגעשיקט אַהיים דעם וויב די גרעסטע העלפט מסתמא — זי זאָל זיך אַביסעל ארומצאָהלען די פּאָרכעס, אַביסעל ארויסטרייבען דעם קבצן, ארומנייהען אויף יום־טוב די קינדער, אריינפיהרען דעם פּסח. און אַליין איז מען דאָך עפּיס אויך אַ שטיקעל מענטש, ווילט זיך עפּיס קויפען פאַר זיך און ברענגען אויף יום־טוב אַ מתנה דעם וויב, די קינדער, ווי דער שטייגער פון דער וועלט. דערווייל די צייט שטעהט ניט, אַ טאָג און אַ טאָג, אָט־אָט, אָקאָרשט ווי מע זעהט ניט, איז פּסח. פליהט שלום־שכנא אוועק, איהר האָרכט צי ניין, אויפ'ן טעלעגראַף און קלאַפּט אוועק אַהיים אַ דעפּעש: „יעדאו בעזפּרעמיעננאָ פּאַסקו דאָמאָי." — ער פאָהרט, הייסט עס, און וועט גאָר האָבן אַ שום תירוץ זיין אויף יום־טוב אַהיים. נאָר ס'איז גרינג צו זאָגען „יעדאו", און נאָך „בעזפּרעמעננאָ" דערצו, אַז סע „יעדעט" זיך. פּרובט אָקאָרשט, זייט מוחל, געבען אַ פאָהר־ארוים אויף אַ ציקאַוועסט צו אונז, קיין בתריל'עווקע הייסט עס, מיט דער נייער באַהן, וואָס מע האָט אונז אַ טובה געטהאָן און צוגעפיהרט, וועט איהר פיהלען אַ טעם גן־עדן! איהר וועט שוין פאַרזאָגען קינדס־קינדער! וואָרום ביז איהר קומט קיין זלאָדיעווקע, ווייסט איהר נאָך, אַז איהר פאָהרט, און אַז איהר קומט קיין זלאָדיעווקע, האָט איהר אַ „פּערעסאַדקע", דאָס הייסט, איהר דאַרפט זיך איבערזעצען אויף דער נייער באַהן, וואָס

מע האָט אונז אַ טובה געטהאָן און צוגעפיהרט קיין כתרילעווקע, באַראַפט איהר קודם בלייבען שטעהן אויף עטליכע שעה לויט דער „ראָספּיסאַניע“, אויב מע פאַרשפּעטיגט ניט, און ווען? אַקוראַט נאָך האַלבע נאַכט, ווען ס'איז גוט מלאָסנע אויפ'ן האַרצען און עס ווילט זיך גוט שלאָפען, און ס'איז נישטאָ אפילו וואו־דעם קאָפּ צוצושפּאַרען — נישט אומזיסט זאָגען אונזערע כתרילעווקער חכמים און פאַרטייטשען, ווי אייער טביה טייטשט: „טוב שם משמן טוב — סוואַמי דאָברע, אַ בעז וואַס לוטשע“. דער פּשט איז: אַז אָ ה ן דער באַהן איז געווען אַ סך בעסער, ווי מ י ט דער באַהן.

בקיצור, געקומען מיט'ן טשעמאָדאַנדעל קיין זלאָדיעווקע, האָט אונזער שלום־שכנא, איהר האָרכט צי ניין, וואָס איז שוין פריהער צוויי נעכט נישט געשלאָפען, זיך צוגעגרייט ליידען חבוט־הקבר, דאָס הייסט, אָפּוואַרטען אַ נאַכט — וואָס זאָל מע טהון? — און גענומען זוכען איין אָרט אויף צוצוזעצען זיך. ווער? וואָס? — נישטאָ! אָנגערויכערט, אָנגעשפּיגען, פינסטער, חושך. איין שטי־קעל אָרט האָט ער קוים געפונען אויף אַ באַנק דעם קאָפּ אָנצושפּאַ־רען, אָבער טאַקי מעהר נישט ווי דעם קאָפּ אָנצושפּאַרען, וואָרום כמעט די גאַנצע באַנק האָט פאַרנומען עפּיס אַ פּריץ אַ „קנעפּעל“, וואָס האָט זיך צעלעגט גאַנץ ברייטליך און פּאָפט. ווער דאָס קנע־פּעל איז, פון וואַנען און וואוהין ער פאָהרט — דאָס ווייסט ער ניט, שלום־שכנא הייסט עס. נאָר זעהען זעהט ער, אַז דאָס באַדאַרף זיין אַ גרויס קנעפּעל. אָבער גאָר אַ גרויס קנעפּעל! נאָכ'ן היטעל האָט ער אַרויסגעזעהען. אַ „וואָיענע“ היטעל מיט אַ רויטען אָקאָ־לעשאָק און מיט אַ קאָקאַרדע. „אפשר איז דאָס אַ „וואָיענער“, און אפשר אַ „פּאָליצייסקער“ — ווער קאָן עס וויסען? געוויס איז ער געקומען צו פאָהרען מיט אַ גלאָק, אָפּגעגעסען און אָנגעזשליאָ־קעט, זיך צעלעגט ווי ביי'ם טאַטען אין וויינגאָרטען און פּאָפּט! „צו זיין אַ גוי און נאָך אַ קנעפּעל דערצו איז, אַפּנים, טאַקי גאָר

נישט שלעכט?" — אזוי טראַכט ער זיך, שלום־שכנא הייסט עס, און שלאָגט זיך מיט דער דעה: צי זאָל ער זיך זעצען אָט דאָ, נעבען דאָזיגען קנעפּעל, צי זאָל ער זיך בעסער האַלטען פון דערוויי־טען? א קשיא אויף א מעשה, היינטיגע צייטען — מי יודע, וואָס פאַר א קנעפּעל, וואָס פאַר איין אָדון בפקדך דאָס איז? גוט, ווען ס'איז נאָר א פּריסטאַוו. וואָס וועט אָבער זיין, אז דאָס איז א איספּראַווניק? אָדער א זעמסקי נאַטשאַלניק? אָדער גאָר א הע־כערער פּריץ? אָדער אפשר איז דאָס גאָר פּורישקעוויטש, ימח שמו וזכרו מלהזכירו?... לאָז ער שוין איבערגעהן אויף אַנדערע הענט! — און עס ווערד איהם אזש קאַלט, שלום־שכנא'ן הייסט עס, פון אזא געדאַנק... נאָר צוריק אָבער טהוט ער זיך א קלער, איהר האָרכט צי ניין: ווער מיר קנעפּעל? וואָס מיר פּורישקעוויטש? צאָהלט ער דען נים פאַר זיין בילעט גלייך מיט פּורישקעוויטש'ען? צי איז דאָס טאַקי א יושר, אז דאָס גאַנצע ביסעל עולם־הזה זאָל אריינפאַלען צו איינעם, און דעם אַנדערען גאָרניט?... יענער פּאָפּט אזוי געשמאַק, פאַר וואָס זאָל ער זיך נישט צושפּאַרען חאָטש אויף א ווייל? מען איז דאָך נישט מעהר ווי א מענטש, צוויי נעכט נים געשלאָפען! נעמט ער, שלום־שכנא הייסט עס, און זעצט זיך אַוועק אויף איין עק באַנק און שפּאַרט אָן דעם קאָפּ, נישט אויף צו שלאָפען, חלילה, נאָר גלאַט אזוי, חאַפּען א דרימעל. דער־מאָנט ער זיך אָבער, אז ער פאָהרט אויף פסח אהיים, און מאָרגען איז שוין ערב פסח, טאָמער, חלילה, ווערד ער טאַקי אַנשלאָפען און פאַרשפּעטיגט דעם פּאָיעזד?!... איז מען דאָך אָבער א איד, איהר האָרכט צי ניין, פאַלט ער אויף איין עצה, שלום־שכנא הייסט עס, און זוכט אוים דעם סטאָראָזש פון סטאַנציע, א באַקאַנטער גוי, יאַרעמע הייסט ער, און מאַכט אָפּ מיט איהם אזא געשעפט: היות אזוי ווי ער, שלום־שכנא הייסט עס, וועט זיך צושפּארען א ביסעל אָט דאָ אויף איין עק באַנק, וואו דער אָדון ליגט, און היות אזוי ווי ער, שלום־שכנא הייסט עס, שוין די דריטע נאַכט, אז ער

האָט קיין אויג נישט צוגעמאַכט, האָט ער מורא, ער זאָל, חלילה וחס, נישט פאַרשפּעטיגען דעם פּאָיעזה, על כן זאָל ער, יאַרעמע הייסט עס, למען השם, טאָמער שלאָפט ער, איהם אויפוועקען, שלום־שכנא׳ן הייסט עס, וואָרום מאָרגען אויף דער נאַכט האָבען מיר יום־טוב, פּסח — „פּאַסקאַ“, גיט ער איהם צו פאַרשטעהן אויף גויעש און רוקט איהם אריין אין יד אריין, און זאָגט צו איהם נאָך אַמאָל: „פּאַסקאַ, יאַרעמע, טשי טי פּאָנימאַיעש, גויעשער קאָפּ, באַשאַ פּאַסקאַ!“ — נעמט דער גוי צו מסתמא, איהר האָרכט צי ניין, די מטבע, לעגט אריין אין קעשעני און זאָגט איהם צו, אַז ער מעג זיין רוהיג, וויבאַלד נאָר ס׳וועט זיין אַ פּאָוויעסטקע אויפ׳ן פּאָיעזה, אַזוי וועקט ער איהם אויף. און ער נעמט, שלום־שכנא הייסט עס, און זעצט זיך צו, פריהער מיט אַ זייט, דערנאָך איינגאַנצען; דאָס טשעמאָדאַנדעל, מע זאָל עס ניט אַוועק׳לקח׳נען, מאַסטעט ער איין נעבען זיך, און אַליין מאָסטעט ער זיך אויך איין, וואָס ווייטער אַלץ בעסער און העכער, מאַכט־צו אַ האַלב אויג, מיט דער דעה, געוויינטליך, ער זאָל נאָר האַפּען אַ דרימעל, נישט מעהר. דערנאָך בויגט ער אונטער איין פוס, נאָך אַ פוס, — און איז אָט אַזוי פּאַוואָלינקע אַנשלאָפען געוואָרען, אָבער ווי אַזוי, מיינט איהר, אַנשלאָפען געוואָרען? ראַיעל! ווי גאָט האָט געבאָטען: דעם קאָפּ פאַרוואָרפען, דאָס היטעל האָט זיך אראָפּגערוקט פון קאָפּ אויף דער ערד, און מיין שלום־שכנא, איהר האָרכט צי ניין, חראָפּעט אויף וואָס די וועלט שטעהט — אַ לעבעדיגער מענטש, צוויי נעכט ניט געשלאָפען, וואָס פאַר אַ וואונדער?

אַנשלאָפען געוואָרען, — אַזוי דערצעהלט ער אַליין, שלום־שכנא הייסט עס, — חלומ׳ט זיך איהם אַ מאָדנער חלום, אַ גאַנץ פאַרפּלאָנטעניש: אַז ער פאָהרט, איהר האָרכט צי ניין, אַהיים טאַקי אויף פּסח, נאָר וואָס דענן? נישט מיט דער באַהן, מיט אַ גויעשער פוהר פאָהרט ער, מיט אַ באַקאַנטען ערל, איוואַן זלאָדי רופט מען דעם ערל; די פערדלעך שלעפּען זיך, קוים־קוים וואָס

זיי פּלאָנטען די פּיס. שלום־שכנא איז אין איינע צרות, טאָרעט דעם ערל פון הינטען אין פּלייצע: „שאַב טובי חוואָראַבע, איוואַנו סערדצע, ווי דו שלעפּסט זיך! האָסט פאַרגעסען, איוואַן זלאָדי, אַז אָט־אָט האָבען מיר פּסח, פּאַסקאַ נאַשאַ יעווריייסקאַ?" איין מאָל און צוויי מאָל און דריי מאָל. דער ערל, פאַרשטעהט זיך, האָט געשוויגען־געשוויגען, דערנאָך אַז ער טהוט ניט אַ שמייס די פערדלעך, אָבער געשמאַק, איהר האַרצט צי נײַן, און די פערדלעך טהוען אַ טראָג דעם וואָגען, ווי די רוחות, באַרג־אַראָפּ, באַרג־ארויף, פּי־פּאַ־פּאו! שלום־שכנא האָט אַזש דאָס היטעל פאַרלוירען; נאָך אַ מינוט — און ער וועט צעשאָטען. „איוואַנו סערדצע, דער־זשי קאָני!" — האַלט די פערד, הייסט עס, — שרייט שלום־שכנא צום ערל און האַפּט זיך מיט ביידע הענד ביי'ם קאָפּ און קלאָגט זיך, אַז ער האָט פאַרלוירען דאָס היטעל. ווי קאָן ער אַריינפאָהרען אין שטאָדט אָהן אַ היטעל? נאָר שריי היינט, שריי מאָרגען, — דער ערל טרייבט די פערדלעך, און די פערדלעך טראָגען. נאָר פּלוצים — טפּררו! — מען איז שטעהן געבליבען, און דוקא אין מיטען פעלד, איהר האַרצט צי נײַן, איז מען שטעהן געבליבען. וואָס איז געשעהן? גאָרניט. „שטעה אויף — זאָגט צו איהם דער ערל — שטעה אויף, שוין צייט". וואָס צייט? ווער צייט? פאַרשטעהט נישט שלום־שכנא. חאַפּט ער זיך אויף, רייבט זיך די אויגען און וויל זיך לאָזען געהן, פּיהלט ער אָבער, אַז ער איז אָהן אַ היטעל. די משמעות, אַז דער חלום איז ניט קיין חלום; ווי־זשע קומט ער אָהער? עס האָט אָבער לאַנג נישט געדויערט. שלום־שכנא, איהר האַרצט צי נײַן, איז געקומען צו זיך, דערקענט דעם ערל, אַז ס'איז גאָרניט איוואַן זלאָדי, ס'איז גאָר יאַרעמע דער סטאָראָזש! דערמאָנט ער זיך, אַז ער איז אין זלאָדיעווקע אויף דער סטאַנציע, און אַז ער פאָהרט אויף פּסח אַהיים, און אַז ער דאַרף נאָך לויפען צו דער קאַססע נאָך אַ בילעט, נאָר וואָס דענן? נישטאָ קיין היטעל. דאָס טשעמאָדאַנדעל איז דאָ, און דאָס היטעל ניט!

וואו קאָן זיין דאָס היטעל? ער שאַרט אַרום זיך מיט די הענט, שאַרט און שאַרט און טאַפּט אָן אַ היטעל, נים זיין היטעל — ווער? וואָס? — דעם אַדון בפקדך׳ס היטעל מיט׳ן רויטען אַקאָלעשאָק און מיט דער קאָקאַרדע, איהר האָרבט צו נייען, און פּאַשאָל גלייך צו דער קאַססע, נאָך אַ בילעט הייסט עס. און ביי דער קאַססע איז איין ענגשאַפט, קאָפּ אויף קאָפּ! האָט ער מורא, שלום-שכנא הייסט עס, טאָמער, חלילה, קויפט מען אוים אַלע בילעטען, שטופּט ער זיך מיט׳ן משעמאָדאַנדעל צווישען עולם. דערזעהען אַ רויטען אַקאָלעשאָק מיט אַ קאָקאַרדע, טרעט מען איהם אָפּ דעם וועג. „וואָס קאודאַ, וואשע בלאַגאָראָדיע?“ — פרעגט ביי איהם דער קאַססיר. חדוש׳ט זיך שלום-שכנא: וואָס פאַר אַ בלאַגאָראָדיע איז מיטען דרינען? און אַ ביסעל פאַרדריסט עס איהם: למאי זאָל אַ גוי לאַכען פון אַ אידען? זאָגט ער איהם, שלום-שכנא צום קאַססיר, הייסט עס, אז קיין כתרילעווקע. פרעגט איהם איבער דער קאַססיר נאָך אַ מאָל און קוקט איהם גלייך אויפ׳ן אַקאָלעשאָק און אויף דער קאָקאַרדע: „וואָסער קלאַס, וואשע בלאַגאָראָדיע?“ פאַרדריסט עס איהם נאָך מעהר, געוויינטליך, און עס ווילט זיך איהם אָפּבאָדען דעם קאַססיר, אָבער טאַקי ראַיעל, ווי עס געהער צו זיין, אַ גוי זאָל ניט האָבען קיין טבע אָפּצולאַכען פון אַ אידען. נאָר צוריק איז ער זיך מיישב: „אַ איד איז אין גלות, איהר האָרבט צו נייען, עס, לאָז מיינס איבערגעהן!“ און ער הייסט זיך געבען אַ בילעט דריטע קלאַס. חדוש׳ט זיך דער קאַססיר און פרעגט איהם איבער נאָך אַ מאָל, וועלכע קלאַס? ווערד שוין מסתמא שלום-שכנא רעכט אין כעס און זאָגט איהם ברחל בתך הקטנה: דריטע! איז זיך מיישב דער קאַסיר: דריטע, איז דריטע...

הקיצור, באַקומען דעם בילעט, חאַפּט ער, שלום-שכנא הייסט עס, דאָס משעמאָדאַנדעל און לאָזט זיך הענדום-פענדום אין דער סאַמע הושטשע, אידען און, להבדיל, גויים, זוכט דעם וואַגאָן דריטע קלאַס. דער עולם, דערזעהען איין אַקאָלעשאָק מיט אַ קאָ-

קאַרדע, צעגעגנט זיך מסתמא מיט דרך־ארץ, מאַכט דעם אָרון אַ ווענג. שלום־שכנא וואונדערט זיך אַפילו, נאָר ער געהט ווייטער און באַגעגענט פון וואַגאָן אַרויס אַ קאָנדוקטאָר מיט אַ לאַנטערען:
„זדיעס טרעטי קלאַס?“ — פרעגט איהם שלום־שכנא און שטעלט שוין אַוועק אַ פוס, שטופט דעם טשעמאָדאַן אויף צופריהער.
„זדיעס, וואשע בלאַהאָראָדיע!“ — ענטפערט איהם דער קאָנדוקטאָר און לאָזט איהם ניט געהן ווייטער. — „ס'איז אָנגעפּאַקט, זאָגט ער איהם, וואשע בלאַהאָראָדיע, פול ווי איין אויג, אַ נאָדעל נישט דורכצוּוואַרפען!“ און ער נעמט אַוועק ביי שלום־שכנא'ן דאָס טשעמאָדאַנדעל, איהר האָרכט צי ניין, און זאָגט צו איהם: „קומט מיט מיר, וואשע בלאַהאָראָדיע, וועל איך אייך געבען איין אָרט“.
„וואָס פאַר אַ שלאַק?“ — טראַכט ער זיך, שלום־שכנא, הייסט עס. — וואשע בלאַהאָראָדיע און וואשע בלאַהאָראָדיע!“ און זיין קאָפּ לינט איהם גאָר אין טשעמאָדאַנדעל, ער האָט מורא, אז פון דעם „וואשע בלאַהאָראָדיע“ זאָל ער דערווייל נישט בלייבען, איהר האָרכט צי ניין, אָהן אַ טשעמאָדאַנדעל; און ער לויפט נאָך נאָכ'ן קאָנדוקטאָר מיט'ן לאַנטערען, און דער קאָנדוקטאָר מיט'ן לאַנטערען פיהרט איהם אַריין אין וואַגאָן צווייטע קלאַס, נאָר דער וואַגאָן צווייטע קלאַס איז אויך פול געפּאַקט, קאָפּ אויף קאָפּ, אַ נאָדעל נישט דורכצוּוואַרפען. „געהען מיר ווייטער, וואשע בלאַהאָראָדיע!“ — מאַכט צו איהם דער קאָנדוקטאָר, האַפּט דעם טשעמאָדאַנדעל ווידער אַ מאָל און לאָזט זיך געהן ווייטער, און שלום־שכנא נאָך איהם. „וואוהין פיהרט ער מיך?“ — טראַכט זיך שלום־שכנא און ברעכט זיך דעם קאָפּ אויפ'ן וואשע בלאַהאָראָדיע און לאָזט ניט אַראָפּ קיין אויג בעת מעשה פונ'ם טשעמאָדאַנדעל, — דאָס איז ביי איהם בילכער. און אָט זענען זיי שוין אין וואַגאָן ערשטע קלאַס! דאָ שטעלט אַוועק דער קאָנדוקטאָר דאָס טשעמאָדאַנדעל, נעמט זיך פּאָדקאָזעראָק, טהוט זיך אַ נייג צו שלום־שכנא'ן, שלום־שכנא צו איהם, און ער, שלום־שכנא, הייסט עס, בלייבט אַליין.

געבליבען איינער אליין איבער א גאנצען וואגאן, הויבט אן שלום־שכנא ארומצוקוקען זיך, איהר הארכט צי ניין, וואו ער איז אין דער וועלט; ער פארשטעהט ניט, פאר וואס עפּיס פּלוצים אזא כבוד: וואגאן ערשטע קלאס... פאדקאזעראק... וואשע בלא־הארא־דיע!... ניט שוין־זשע איז דאס דערפאר, וואס ער האט דורכ־געשלאגען אזא געשעפט, געמאכט א אימעניע?... וואלט ער דעם כבוד געהאט פון אייגענע, פון אידען הייסט עס, וואלט נאך געווען צו פארשטעהן. אבער גויים! דער קאססיר! דער קאנדוקטאר! צי איז דאס נישט אינגאנצען א חלום?... און שלום־שכנא, איהר הארכט צי ניין, טהוט זיך א רייב דעם שטערן, חאפּט א קוק פאר־ביינעהענדיג אויף זיך אין שפּיעגעל — ס'איז איהם פּרחה נשמתו גע־ווארען! ער האט דערזעהן, איהר הארכט צי ניין, דעם אדון בפקדך! ער האט איהם דערקענט! „וואס ס'האט זיך מיר גע'חלומ'ט די נאכט און יענע נאכט און א גאנץ יאהר, זאל אויסגעהן צו יארעמע'ס קאפּ און צו זיינע הענט און פיס! איין ערל קאן! מע זאגט איהם אן צוואנציג מאל, און מע באצאהלט איהם, ער זאל אויפוועקען צום פאיעזד מיך, שלום־שכנא'ן, געהט ער, א חלירע איהם אין פנים, און וועקט אויף דעם אדון בפקדך, און שלום־שכנא'ן לאזט ער ליגען אויף דער באנק! א קלאג איז צו דיין קאפּ, שלום־שכנא, וועסט שוין, דאכט זיך, פּסח האלטען אין זלאדיעוועקע היינטיגס יאהר, ניט אין דער היים!"... און נישט לאנג געטראכט, חאפּט ער, שלום־שכנא הייסט עס, דאס טשעמאדאנדעל, איהר הארכט צי ניין, און — פאוץ פון וואגאן ארויס צוריק אויפ'ן וואקזאל, גלייך צו דער באנק, וואו שלום־שכנא ליגט, אויפוועקען שלום־שכנא'ן, ווארום אקערשט ווי מע זעהט ניט, קאן דער לאקאמאטיוו, חלילה, געבען א פייף און אנפייפען שלום־שכנא'ן אין פּסח אריין! און כך הוה: ווי נאר שלום־שכנא איז ארויסגעשפּרונגען מיט'ן טשעמאדאנדעל פון וואגאן ארויס, אזוי האט זיך געלאזט הערען, איהר הארכט צי ניין,

אַ פייף און נאָך אַ פייף און הלך משה מרדכי — אַ גוטען טאָג מיט דער קאַפּאָטע!

— — — — — — — — — — — — — — —

— וואָס ווייטער איז געווען, ווילט איהר וויסען? — אַזוי האָט דער כתרילעווקער איד, וואָס האַנדעלט מיט אַבריעזקעס, אויסגע־לאָזט זיין ספור המעשה מיט אַ שמייכעלע און פערווייכערט אַ פריש פאַפּירעסעל, דין ווי אַ שטרוי. — וואָס ווייטער איז געווען, דאָס איז שוין ניט וואזשנע. דער עיקר איז, וואָס אונזער „שלום־שכנא דרעה זיך" האָט איבער זיין צעטראָגענקייט געהאַט אַ וויסטען פסח, אויסגעריסען געוואָרען ביידע סדרים ערגיץ ביי אַ אידען אין זלאָ־דיעווקע. נאָר דער פסח, ווי דער פסח — דער נאָך־פסח איז געווען אַ סך ערגער: ערשטענס, האָט ער, שלום־שכנא הייסט עס, אַ ווייב, איהר האָרכט צי ניין, — ווי זאָל איך אייך זי מעלדען? איהר האָט אַ ווייב, איך האָב אַ ווייב, מיר אַלע האָבען ווייבער און ווייסען דעם טעם, וואָס הייסט אַ ווייב... איך קאָן אייך נאָר זאָגען: אַ ראַיעלע אידינע שלום־שכנא'ס ווייב! זי האָט זיך אַ נעם געגעבען צו איהם גאַנץ ראַיעל. זי האָט צו איהם נישט געהאַט קיין טענות ניט דערפאַר, וואָס ער איז ניט געקומען אויף יום־טוב אַהיים, און נישט פאַר'ן רויטען אָקאָלעשאַק מיט דער קאָ־קאָרדע — ניין! דאָס אַלץ איז זי איהם דערוואייל מוחל; דערפאַר וועט זי זיך שוין מיט איהם שפּעטער רעכענען; — אַ טענה צו איהם האָט זי געהאַט נאָר פאַר דער דעפּעש. און ניט אַזוי פאַר דער דעפּעש, איהר האָרכט צי ניין, ווי פאַר'ן וואָרט „בעזפּרע־מעננאָ". וועלכע גוטע יאָהר האָט איהם געטראָגען, ער זאָל רייך מאַכען קאָזנאַ: „בעזפּרעמעננאָ יעדאו פּאַסקו דאָמאָי"? און בכלל ווי קאָן אַ לעבעדיגער מענטש זאָגען „בעזפּרעמעננאָ"?... עס האָט איהם נישט געהאָלפען קיין שום פאַרענטפערען זיך מיט קיין שום געבען צו פאַרשטעהן. זי האָט איהם באַגראָבען וויפיעל ס'איז אין איהם אַריין, און איז געווען ניט אינגאַנצען אומגערעכט: יענע

האָט אַזוי אַרויסגעקוקט! נאָר... גאָרנישט. דערויף איז זי אַ ווייב, זי זאָל באַגראָבען אַ מאַן. ס'איז אָבער אַלסדינג בלאָטע קעגען דעם, וואָס ער, שלום־שכנא הייסט עס, האָט געהאַט פון דער שטאָדט, פון כתרילעווקע הייסט עס, וואָרום איידער שלום־שכנא איז נאָך געקומען דעם צווייטען טאָג חול־המועד אהיים, האָט שוין די גאַנצע שטאָדט, איהר האַרכט צי ניין, געוואוסט פון דער מעשה מיט יאַרעמע'ן און מיט'ן אָדון בפקדך און מיט'ן רויטען אַקאָלעשאָק און מיט דער קאָקאַרדע און מיט'ן קאָנדוקטאָר'ס וואַשע בלאַהאָראָ־דיע — אַלסדינג! חאָטש ער אַליין, שלום־שכנא הייסט עס, האָט געלייקענט שטיין און ביין, גע'טענה'ט, אַז דאָס האָבען לצים אויס־געטראַכט, כתרילעווקער לצים; זיי האָבען ניט וואָס צו טהון, עס געהט זיי אָפּ קאָפּוועהטיג, אפנים? פאַרשפּעטיגט האָט ער איבער דעם, זאָגט ער, וואָס ער איז אָפּגעפאָהרען אין אַ זייט אַנקוקען אַ אימעניע מיט אַ וואַלד. נאָר ווער מיר אימעניע? וואָס מיר וואַלד? אַ נעכטיגער טאָג! ביי די זייטען האָט מען זיך געהאַל־טען! מיט די פינגער האָט מען אויף איהם געטייט! אַנדערע האָ־בען איהם געפרעגט: „ווי האָט איהר זיך געפיהלט, רב שלום־שכנא, אינ'ם היטעל מיט'ן רויטען אַקאָלעשאָק און מיט דער קאָ־קאַרדע?“ אַנדערע האָבען געוואָלט וויסען, צי ס'איז טאַקי אַזוי גוט צו פאָהרען ערשטע קלאַס, ווי די וועלט זאָגט?... קינדער־קונדסים — די זענען איהם נאָכגעלאָפען אַ גאַנצע חאַליאַסטרע פון הינטען, איהר האַרכט צי ניין, און געשריגען: „וואַשע בלאַהאָ־ראָדיע! וואַשע וויסאָקע בלאַהאָראָדיע!! וואַשע וויסאָקע־וויסאָ־קע בלאַהאָראָדיע!!!“

— איהר שפּיעלט זיך מיט כתרילעווקע?